

VIATA LUI CEAUSESCU

FIUL POPORULUI

LAVINIA BETEA

CRISTINA DIAC FLORIN-RĂZVAN MIHAI ILARION ȚIU

adevărul.

LAVINIA BETEA
Cristina Diac Florin-Răzvan Mihai Ilarion Țiu

VIAȚA LUI CEAUȘESCU

Fiul Poporului

Contribuția autorilor:
Lavinia Betea: pp. 119–379.
Cristina Diac: pp. 27–60.
Florin-Răzvan Mihai: pp. 61–118.
Ilarion Țiu: pp. 5–26; 380–392.

Fotografii: **Arhivele Naționale Istorice Centrale**

LAVINIA BETEA
Cristina Diac Florin-Răzvan Mihai Ilarion Țiu

VIATA LUI CEAUȘESCU

* *

Fiul Poporului

adevărul

Copyright © 2013 by Adevărul Holding, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Viața lui Ceaușescu / Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac,
Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu. - București: Adevărul Holding
2012-

vol.

ISBN 978-606-644-036-3

Vol. 2.: Fiul poporului. - 2013. - ISBN 978-606-644-084-4

I. Betea, Lavinia (coord.)

II. Diac, Cristina

III. Mihai, Florin-Răzvan

IV. Țiu, Ilarion

329.15(498) Ceaușescu, N.

929 Ceaușescu, N

1

Generalul „Armatei“ Partidului

A chefuit la pomana lui Stalin

Dispariția lui Stalin a reprezentat un șoc pentru lumea comunistă¹. Liderii trimiși sau avizați de el ca să conducă *lagărul comunist* aveau toate motivele să se simtă amenințați. Reforme în forță începuse la Moscova însuși Beria. Nici până în ziua de azi nu se știe precis cum au scăpat ceilalți tovarăși ai săi de el, dar au făcut-o repede. La Kremlin se luptau pentru putere componentii *Politburo*. Hrușciov², Malenkov³, Molotov, Kaganovici⁴ atrăgeau în disputele lor *fracții* diverse din conducerile sateliților URSS. Vântul schimbării a generat revolte în Ungaria și Polonia și turbulențe în conducerile partidelor comuniste.

La București, semnele a ceea ce va fi numit mai târziu *destalinizare* se lăsau așteptate. Gheorghiu-Dej a decis închiderea Canalului Dunăre – Marea Neagră și a purces la *conducerea colectivă*. A fost șansa lui Nicolae Ceaușescu. Moartea lui Stalin s-a lăsat cu câștig pentru el. Se poate spune că a chefuit la pomana lui!

Ce mișcări pregăteau comuniștii români pentru a ține pasul cu noile teorii ale Moscovei? Gheorghe Gheorghiu-Dej era lider al partidului din octombrie 1945. Putea fi făcut responsabil de toate relele

dictaturii proletariatului. Spre deosebire de liderul maghiar Rakosy, trimis de Stalin din URSS să conducă Ungaria ca stalinist get-beget, Dej avea atuul de „pământean”. Nu venise, adică, de la Moscova să conducă țara, ci ieșise direct din *închisorile burghezo-moșierimii* române.

Dej s-a aliniat strategic noilor teorii despre conducere ale foștilor tovarăși ai lui Stalin. Deocamdată aceștia-l blamau pe decedat că a condus singur țara. Contopind „puterea de stat” cu „puterea partidului”. Pe ordinea de zi a Plenarei Comitetului Central al PMR din 19 aprilie 1954 au apărut „probleme organizatorice de partid”, în scopul „întăririi conducerii colective”. Dej s-a retras din funcția de secretar general al CC al PMR, demnitate care a dispărut din nomenclatură. Partidul urma să fie condus de un Secretariat compus din patru activiști care n-aveau drept de cumul cu demnități în guvern. Sub îndrumarea Biroului Politic, noul Secretariat urma să se ocupe exclusiv de problemele partidului⁵.

În cea mai înaltă poziție – cea de prim-secretar al Comitetului Central – Gheorghiu-Dej l-a numit pe bunul său prieten Gheorghe Apostol. Sigur de el, credea că acela nu-i va face probleme de autoritate și că prin el va deține controlul asupra partidului. O extraordinară mișcare prin care și-a conservat toată puterea! Ceilalți trei secretari au fost Nicolae Ceaușescu, Mihai Dălea și János Fazekas. Ceaușescu a fost ales cu această ocazie și membru supleant al Biroului Politic, simultan cu Alexandru Drăghici, șeful Securității⁶. Așadar, din aprilie 1954, Nicolae Ceaușescu se afla cocoțat foarte sus pe treptele puterii. Avea 36 de ani. Încă tânărul activist a fost desemnat să reprezinte noul val de revoluționari. Fusesse însă continuu pe val!

În calitate de membru al Secretariatului, Nicolae Ceaușescu beneficia de privilegiile supreme. Așa cum arată documentele epocii, *fiii poporului* aveau locuințe și case de vacanțe asigurate în perioada mandatului,

care-ar fi durat toată viața dacă-și îndeplineau *sarcinile*. Acestea aparținuseră „foștilor“ de dinainte de război⁷. În general, locuiau în partea de nord a Bucureștiului, în zona cartierului Primăverii. La sfârșit de săptămână, demnitarii mergeau la Snagov ocupând cele 12 imobile ce le erau atunci rezervate. Pentru concediile membrilor Secretariatului și ai Biroului Politic existau 23 de vile, în Predeal, Vasile Roaită (Eforie Sud), Eforie Nord și Olănești⁸.

Locatarii plăteau chirie pentru reședințele oficiale și casele de vacanță, însă de îngrijirea și aprovizionarea lor se ocupa Gospodăria de Partid. Contra cost, dar la prețuri preferențiale. Primeau alimente de la o fermă specială („30 Decembrie“), iar din comerțul de stat nu achiziționau decât produsele agricole care nu se puteau cultiva în țară. Toate alimentele erau verificate igienic și nutritiv într-un laborator special. Grijă partidului era mare pentru bunăstarea și sănătatea *celor mai buni fii ai poporului!*⁹

Nicolae Ceaușescu a efectuat numeroase vizite în țară în virtutea funcției sale. Adesea, liderii locali l-au invitat la „destinderi“ după programul oficial. Astfel a deprins Ceaușescu pasiunea pentru vânătoare, pe care o va practica ca un sport până în anul morții sale.

Printre responsabilitățile lui Nicolae Ceaușescu în Secretariat s-a numărat și sectorul de tineret. În această calitate a fost desemnat, în 1955, să se ocupe de redactarea unui regulament de funcționare al organizației pionierilor¹⁰. Partidul a decis să revigoreze activitatea comunistă în școlile generale, sarcină trasată lui Ceaușescu. El a prezentat spre aprobare proiectul de regulament al organizației pionierilor în Secretariat¹¹.

Conform documentului, organizația pregătea schimbul Uniunii Tineretului Muncitor și avea ca scop general „educarea copiilor pentru a deveni constructori de nădejde ai societății socialiste“, în spiritul „dragostei fierbinți și al devotamentului nemărginit“ față de țară,

partid și popor. Statutul de pionieri le era rezervat la început doar elevilor cu rezultate bune la învățătură, care „respectă disciplina școlară, au o comportare corectă oriunde s-ar afla“. Bineînțeles, în prima etapă erau excluși fiii și fiicele *dușmanilor poporului*, însă discriminarea nu se menționa în regulament¹². Pionierii aveau propria uniformă, un amestec între modelul uniformei comsomoliștilor sovietici și costumația „străjerilor“ regelui Carol al II-lea.

În calitate de secretar, Nicolae Ceaușescu s-a implicat activ în pregătirea celui de-al doilea Congres al PMR¹³, fixat pentru 30 octombrie 1954. Noul secretar cu Organizatoricul trebuia să se ocupe de selecția delegaților și de programul reuniunii¹⁴. Fără grabă, așteptând orientări de la Moscova, abilul Dej a amânat Congresul. Astfel că ultimul partid comunist care și-a întrunit plenul conducerii după moartea lui Stalin a fost cel din România. Între timp, alături de Ungaria și Bulgaria, țara fusese primită în Organizația Națiunilor Unite¹⁵.

Congresul s-a ținut în decembrie 1955¹⁶ fără incidente. Nicio mișcare de contestare a conducerii nu se înregistrase în România. În octombrie, Dej renunțase însă la funcția de prim-ministru, preluând frâiele partidului. Iar în fruntea guvernului l-a instalat pe fidelul său prieten Chivu Stoica¹⁷.

Nicolae Ceaușescu s-a ocupat de regia evenimentului la care au fost prezenți 767 delegați. De la tribuna Congresului a rostit un discurs tipic, cu lozincile *păstrării unității de monolit, a alianței nezdruincinate cu Uniunea Sovietică sau a doctrinei glorioase a lui Marx–Engels–Lenin–Stalin*¹⁸. Nimic nu prevestea încă denigrarea lui Stalin.

În ultima zi a Congresului, fără alți spectatori, membrii Comitetului Central au desemnat Biroul Politic. Lider rămânea Gheorghiu-Dej. Îi avea alături pe Chivu Stoica, Iosif Chișinevschi, Gheorghe Apostol, Alexandru Moghioroș, Emil Bodnăraș, Miron Constantinescu,

Constantin Pârvulescu, Petre Borilă, Alexandru Drăghici și Nicolae Ceaușescu. Instalat în funcția de prim-secretar al CC al PMR, Dej a reafirmat principiul *conducerii colective* decretat la Plenara din aprilie 1954. Ceilalți secretari votați erau Chișinevschi, Ceaușescu, János Fazekas și Ion Cosma¹⁹.

La prima ședință a noului Secretariat²⁰ s-au distribuit responsabilitățile privind coordonarea secțiilor partidului. Ceaușescu a devenit ceea ce se poate numi „generalul” armatei partidului, primind în grijă secțiile Organelor de Partid, Agrară, Administrativă, Uniunea Tineretului Comunist și Direcția Superioară Politică a Armatei. De asemenea, se ocupa și de coordonarea Internelor și Justiției²¹. I se subordonau direct activele partidului din Capitală și, în teritoriu, ale regionalele Pitești, Craiova și Constanța²². Imediat după Congres a plecat la Pitești pentru întrunirile cu activul de partid, ca să *prelucreze* documentele Congresului²³.

Diversiunea *destalinizării*

Nicolae Ceaușescu n-a făcut parte din delegația română prezentă la Congresul al XX-lea al PCUS²⁴, însă cu siguranță a aflat cu lux de amănunte ce s-a întâmplat acolo. Avusese loc un adevărat cutremur în rândul partidelor comuniste, a căror politică era modelată după despotismul lui Stalin.

Comuniștii români au fost reprezentați la nivel înalt de: Gheorghiu-Dej (conducătorul delegației), Miron Constantinescu, Iosif Chișinevschi și Petre Borilă. Atmosfera sărbătorească s-a transformat însă în șoc după încheierea oficială a întrunirii. În noaptea de 25 spre 26 februarie 1956, Nikita Hrușciiov a citit un „raport secret”, cu titlul „Despre cultul personalității și consecințele lui”. I s-a spus „secret” pentru că textul n-a fost dat publicității, și n-a apărut nici vreo informare despre el. Totuși,

în presa americană au ajuns „scurgeri“ de informații. În text erau *demascate* crimele lui Stalin și *cultul personalității* acestuia. Raportul a fost gândit ca un document intern al mișcării comuniste, însă a ajuns la cunoștința presei occidentale ca factor declanșator al *destalinizării* în statele din sfera de influență a Moscovei.

Reprezentanții comuniștilor români s-au înapoiat la București imediat după citirea raportului. Dej nu a dorit să-l comenteze cu membrii delegației, așteptând să-și pregătească cu apropiatii strategia de apărare. La 1 martie a făcut o scurtă informare despre desfășurarea Congresului în ședința Biroului Politic, fără a dezbate problema *cultului personalității*²⁵. În mod normal, după un eveniment de asemenea importanță s-ar fi organizat imediat o Plenară a Comitetului Central. De această dată convocarea ei a întârziat până la finele lunii²⁶. În Raportul prezentat cu acea ocazie, Dej a admis că și în România s-a practicat *cultul personalității* lui Stalin, iar operele lui s-au publicat în număr dublu față de scrierile lui Lenin. Recunoștea, de asemenea, practicarea *cultului personalității* și pentru anumiți lideri autohtoni. Vinovați se făceau Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu, eliminați din Biroul Politic în 1952²⁷. După îndepărtarea acestui *grup antipartinic* chiar el îi sfătuisese pe ziaristi să combată practica ridicării unor conducători deasupra partidului. A invocat și cuvântări din alte ocazii în sprijinul său și al principiului *conducerii colective*. Așadar, susținea Dej, politica sa după moartea lui Stalin prefașase principiile enunțate de Hrușciov: caracterul colectiv al conducerii, dezvoltarea democrației interne și a disciplinei de partid²⁸.

Nu toți participanții au tăcut. Doi dintre membrii Biroului Politic – Constantinescu și Chișinevschi – s-au ridicat împotriva liderului. Plenara s-a transformat într-o adevărată dezbatere conflictuală²⁹. Dintre documentele acestea nu s-a publicat în „Scînteia“ decât

Raportul lui Dej privind Congresul al XX-lea al PCUS, și acela într-o formă prescurtată³⁰. Dar cei doi *fracționiști* n-au obținut sprijinul Biroului Politic. Ar fi fost, de altfel, imposibil, ambii fiind cunoscuți ca acerbi *stalinisti*, taxați ca „unelte“ ale Moscovei.

Nimic din ce s-a discutat în Plenară n-a „răsuflat“. După eveniment, apropiații lui Dej s-au deplasat prin țară pentru a *prelucra* documentele Congresului sovietic. Înalții activiști de partid aveau misiunea să înăbușe din fașă orice insinuare că și Dej se făcea vinovat de *crimele stalinismului*. „Teza“ oficială era că în România *destalinizarea* începuse încă din timpul vieții dictatorului sovietic, prin eliminarea *grupului antipartinic* Pauker–Luca–Georgescu, în 1952³¹.

Lui Ceaușescu i s-a repartizat zona dificilă politic a Banatului pentru a dezbate împreună cu *activul de partid* problema spinoasă a *destalinizării*. În discursul de la Reșița³² a ignorat complet practicarea *cultului personalității* de către Gheorghiu-Dej, susținând cu tărie că de acel păcat se făcuseră vinovați exclusiv *deviaționiștii de dreapta* Ana Pauker și Vasile Luca. Doar ei s-ar fi erijat în mari teoreticieni ai marxismului, datorită experienței sovietice. Iar Ana Pauker s-ar fi promovat pe sine adevărata lideră a partidului, în timp ce Gheorghiu-Dej fusese pus formal în capul puterii doar pentru că era român. Cu de la sine putere, „tovarășa Ana“ a deschis porțile organizației pentru legionari, și tot ea ar fi dictat la colectivizare. Ceaușescu a acuzat-o că a dat dispoziții pentru intentarea proceselor contra *chiaburilor* și *țăranilor mijlocași* care nu achitau cotele. „Această măsură stângistă a dus la solidarizarea țăranimii muncitoare cu anumiți chiaburi, iar pe de altă parte țărani mijlocași nevinovați au fost condamnați“, susținea el³³. Nici perioada 1948-1949, când lucrase ca subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii, fiind subordonat Anei Pauker și-i îndeplinise dispozițiile fără crâcnire, nu mai exista pentru el³⁴.

Peste câteva zile, secretarul cu Organizatoricul s-a deplasat la Timișoara cu aceeași misiune. Aici a fost mai moderat. „Critizarea lipsurilor lui Stalin nu înseamnă negarea activităților lui Stalin și lupta pentru apărarea liniei leniniste, dar în ultima perioadă a vieții sale a făcut ca treptat să dispară partidul“, menționa emisarul conducerii PMR. „În ceea ce privește lucrările lui Stalin, acestea trebuie apreciate, față de tezele greșite trebuie luată atitudine, sarcina este ca lucrările lui Stalin să fie studiate în lumina condițiilor concrete. Marxismul, ne învață leninismul, nu este o dogmă, ci o clauză. În acțiune noi ne-am apucat să copiem mecanic, în loc să aplicăm în mod creator învățătura marxist-leninistă la condițiile existente“³⁵.

Cu toate că „raportul secret“ n-a avut ecouri memorabile, au existat și niște cazuri izolate de contestatari ai *cultului personalității*. După Plenara din martie 1956, un anume Constantin Vasiliu din Constanța a trimis o scrisoare pe adresa Comitetului Central. Îl critica pe Dej și solicita reformarea partidului. Inițiativa s-a soldat cu convocarea sa la sediul regionalei din Constanța. Nu și-a făcut *autocritica* însă. Astfel că a fost chemat la București și supus timp de trei zile unei adevărate anchete în biroul lui Ceaușescu³⁶. Inchizitori au fost secretarul cu Organizatoricul, Petre Lupu (șef de secție în cadrul Direcției Organizatorice a CC al PMR), și Ștefan Voicu (redactorul-șef al „Luptei de clasă“)³⁷. Incriminatul se făcea vinovat și de alte inițiative similare, toate în deplină concordanță cu Statutul partidului. *Democrația socialistă* exista însă doar pe hârtie, nu și în fapt. Ceaușescu a avut un discurs destul de dur, pe alocuri amenințător. L-a interesat mai ales cu cine discutase constănțeanul și cui mai trimisese scrisori. Nu cumva, Doamne ferește!, să fi creat o grupare *fracționistă*, ori să se fi adresat sovieticilor. Spaima din urmă s-a dovedit reală. Vasiliu scrisese inclusiv conducerii sovietice. Astfel că secretarul cu Organizatoricul a tratat

cazul cu atenție, *prelucrându-l* după metoda *de la om la om*.

Vasiliu și-a susținut mai departe poziția, cu argumente concrete. „Dacă judec după fapte, s-au dat nume de străzi, raioane“, a zis el. „Nu m-am gândit la raionul Stalin, m-am gândit la raionul Gheorghiu-Dej și m-am gândit că dacă nu combate această situație înseamnă că s-a complăcut în această situație. La scandări am înțeles, (...) dar (Gheorghiu-Dej, *n.n.*) putea să spună că nu primește, deși colectivul găsește că el merită, dacă el era pe poziția combaterii cultului personalității“³⁸. Ceaușescu l-a contrazis continuu: „Dej fusese *de facto* unul dintre membrii Biroului Politic și nu lider suprem. Vasiliu a replicat că toate *realizările* i se atribuiă lui Gheorghiu-Dej, iar *neîmplinirile*, conducerii partidului“³⁹.

Meșter în lucrături, Ceaușescu s-a înarmat pentru a doua întrevvedere cu dosarul de cadre al cârcotașului. Reieșea că în copilărie fusese prins furând. „Eu nu sunt un pungaș“, s-a apărat inculpatul, deoarece „la 13 ani când am furat nu aveam conștiință“. În opinia lui Ceaușescu, comunistul se făcea vinovat de intenția creării de „diversiune împotriva partidului“ și de „tendința de a mobiliza o serie de oameni împotriva conducerii“. Scandarea numelor conducătorilor, a susținut Ceaușescu, a început nu cu Dej, ci cu Ana Pauker, cu Luca, cu Teohari, cu Pătrășcanu. În ceea ce-l privea pe Gheorghiu-Dej, acesta „s-a ridicat primul împotriva acestor manifestări“⁴⁰.

Au fost, fără îndoială, și alte metode de *convingere*, neconsemnate în arhivele partidului. La a treia întâlnire cu Ceaușescu⁴¹, Vasiliu își schimbase poziția cu 180 de grade, primind să-și facă *autocritica* în fața Comitetului Central⁴².

Cum să nu-l aprecieze, așadar, Dej pe destoinicul secretar cu Organizatoricul care *lămurea* atât de bine asemenea oponenți?

Securitatea, reformată de Ceaușescu

Mult mai periculoase ar fi fost însă mișcările din ministere, mai ales în cele „militarizate”. Pe acestea s-a concentrat Ceaușescu.

În vara anului 1956 a participat la ședința activului de partid din Ministerul de Interne, unde a ținut un lung discurs despre istoria recentă a Uniunii Sovietice. După îndepărtarea lui Beria, partidul a dat o luptă pentru recuperarea puterii, *organele* sovietice fiind stat în stat. A criticat și el „munca aparatului de Securitate”. Acumulase merite în „lupta contra elementelor contra-revoluționare”, însă „spiritul de partid” nu se evidenția în funcționarea acestei structuri⁴³. Mai ales la nivel local, ofițerii de la Interne refuzau să furnizeze informații activiștilor, motivând secretul de serviciu⁴⁴. Astfel de practici au fost uzuale până în 1952, când Teohari Georgescu a fost înlăturat din fruntea Internelor⁴⁵. Adică, în România, încă înainte de moartea lui Stalin se făcuse destalinizarea! Nemulțumit s-a arătat și de practica Securității de recrutare a informatorilor din rândul membrilor de partid, fără acordul prealabil al comitetelor regionale sau raionale. Practica trebuia lichidată, a zis el.

Ceaușescu a ținut să punteze în cuvântare că întâietate avea totdeauna partidul, care a dus „lupta pentru cucerirea puterii” și „lupta împotriva claselor exploataatoare”. Doar pe „linie represivă a dus-o Securitatea”, ca „organ politic al partidului și guvernului, pentru aplicarea liniei politice a partidului și guvernului”. Însă „conducător este partidul”⁴⁶.

Adaptând „raportul secret” la realitățile românești, la fel cum se făcea și până atunci în relația București–Moscova, Ceaușescu a criticat arestările în masă fără justificare și folosirea violențelor fizice în anchete. „Faptul că cetățeanul a fost capitalist nu este deloc un

motiv ca să-l aresteze Securitatea“, cuvânta Ceaușescu în spiritul noilor orientări. „Doar noi avem și oameni de știință care au fost moșieri și capitaliști, noi îi plătim cu bani grei și căutăm să-i influențăm și, în măsura în care ei lucrează loial, le dăm chiar și premii de stat“⁴⁷.

A interpretat în același spirit arestările pentru atitudini sau comentarii dușmănoase. Astfel de probleme nu cădeau în sarcina Securității, căci partidul avea propriile metode prin care-i putea *lămuri* pe cei nemulțumiți, precum discuțiile în *organizațiile de bază*. Dar păruse mult mai simplu ca Securitatea să-i aresteze, să ia declarații incriminatoare în anchetă, să „fabrică“ câțiva martori și să pună pe roate dosarul de *contrarevoluționar*, decât să fie *educați* oamenii. „Căci arestatul are soție, tată, rude și, în fond, procedând așa nu limităm, ci mărim numărul nemulțumiților și facem un prost serviciu partidului și regimului nostru“, a conchis Ceaușescu, lăsând ascultătorilor impresia de veritabil reformator⁴⁸.

Practica „fabricării“ de dosare a fost o altă temă a criticilor sale. L-a „certat“ aici și pe Cornel Burtică⁴⁹, șeful unei direcții politice din Ministerul de Interne, pentru lipsa de vigilență în identificarea ofițerilor care practicau metoda, aceia comportându-se astfel ca „dușmani ai regimului“⁵⁰.

În cele din urmă, i-a criticat pe angajații Miliției și Securității, care-și concentrau activitatea pe folosirea bastonului și nu pe lecturarea documentelor partidului. „Se spune că sunt condiții specifice“, a zis el despre securiști și milițieni. „Este adevărat, însă există o lege că acela care nu învață și nu se ține în pas cu învățătura, rămâne în urmă. Multe dintre lipsurile și neînțelegerile existente se datoresc și acestei atitudini față de învățământ. Credeți că dacă avem puterea în mână nu mai avem nevoie de învățătură? Munca de Securitate fără însușirea marxim-leninismului nu se poate face fără învățătură“⁵¹.

Simbioza între partid și Securitate părea perfectă. În fața oamenilor săi, Drăghici a mulțumit partidului pentru ajutorul în îmbunătățirea muncii și pentru „întărirea organelor“ MAI cu cadre valoroase⁵².

În „celula de criză“, pentru profilaxia revoluției maghiare

O demonstrație studențească pe străzile Budapestei s-a transformat într-un protest contra regimului comunist pe 23 octombrie 1956. Astfel a izbucnit revoluția maghiară, care revendica, printre altele, reînființarea vechilor partide politice, guvernare democratică și retragerea Ungariei din Tratatul de la Varșovia. Protestele s-au declanșat pe fondul schimbărilor cauzate de moartea lui Stalin⁵³.

Tulburările din Ungaria l-au prins pe Gheorghiu-Dej în Iugoslavia, unde consolida reluarea relațiilor cu Tito⁵⁴. În lipsa lui, Biroul Politic s-a întrunit într-o ședință condusă de Gheorghe Apostol. Întrucât nu se știa cursul evenimentelor, „junii“ Biroului Politic au primit sarcini informative. Ceaușescu urma să prezinte urgent un raport politic, iar Alexandru Drăghici, o sinteză informativă despre starea de spirit a populației, folosindu-se de „mijloacele specifice“ de resort⁵⁵.

Cu obligația să facă de serviciu noaptea la sediu, membrii Comitetului Central au fost mobilizați în regim de maximă urgență. Unii s-au deplasat în teritoriu, mai ales în Transilvania unde exista pericolul potențial de solidarizare cu insurgenții maghiari. Miron Constantinescu a plecat la Cluj, János Fazekas în Regiunea Autonomă Maghiară. Ceaușescu a rămas la București, urmărind pas cu pas evoluția din Ungaria⁵⁶. În calitate de responsabil și cu problemele tineretului avea misiunea să

vegheze la *prelucrarea* tinerilor asupra *contrarevoluției* din Budapesta⁵⁷.

După două zile, Biroul Politic s-a întrunit din nou. Secretarul cu Organizatoricul și-a prezentat raportul, propunând măsuri concrete pentru evitarea extinderii tulburărilor. Recomanda o strategie în doi pași. Întâi, activiștii de la nivel central și regional să-și *prelucreze* subordonații pe baza interpretărilor „Scînteii“. Apoi, șefii organizațiilor de bază să convoace întâlniri ale comuniștilor din secții și ateliere. Prioritar în uzinele și fabricile mari, precum și în instituțiile importante. Includea în propunerile sale controlul polițienesc asupra participanților, precum și controlul cuvântătorilor și discursurilor acestora. Cu toții ar fi trebuit să condamne acțiunile *contrarevoluționare* și să se solidarizeze cu „lupta eroică a clasei muncitoare ungare pentru zdrobirea cât mai grabnică a *contrarevoluției*“⁵⁸.

Altă propunere a lui a fost grija sporită pentru aprovizionarea românilor. În acest scop invitase la o consfătuire și pe responsabilii de resort, atenționând asupra distribuirii „sporului de alimente“, ca nu cumva să cadă pe mâna „elementelor speculative“⁵⁹. Propunea și majorarea salariilor, însă această măsură urma a fi discutată când componenții delegației vor reveni din Iugoslavia.

Gheorghiu-Dej și-a întrerupt vizita și a venit la București după ce discutase și cu Tito „problemele Budapestei“⁶⁰. Într-o nouă ședință de Birou Politic, liderul a trasat sarcini pentru gestionarea crizei. S-a format un comandament, alcătuit din Bodnăraș, Drăghici, Sălăjan și Ceaușescu. Comandamentul era autorizat să ia orice măsuri necesare dacă situația degenera în țară, fie și deschiderea focului împotriva eventualelor manifestanți⁶¹.

În miezul deciziilor, Dej a colaborat îndeaproape cu Hrușciiov, conducătorii întâlnindu-se în secret la 1 noiembrie. „Tovarășul Ghiță“ l-a asigurat pe Nikita

Sergheevici de toată susținerea. O parte din trupele sovietice trimise în Ungaria a plecat din România, unde staționau după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial. Iar liderii *contrarevoluției*, în frunte cu Imre Nagy, au fost trimiși de sovietici la loc sigur, la Snagov⁶². La toate acestea, ca membru al comitetului de criză, Ceaușescu a fost părtaș și, după cum s-a văzut, plin de inițiative.

Barosul contra grupului antipartinic

După „criza ungară“, poziția lui Dej pe plan intern și în relația cu sovieticii s-a consolidat. Venise timpul să se descotorosească de toți cei care-l stingheriseră până atunci. Profitând de Plenara Comitetului Central din vara lui 1957⁶³, Dej a decis să-i pună la colț pe Miron Constantinescu și pe Iosif Chișinevski. Aceștia îndrăzniseră, în martie 1956, să-i conteste autoritatea și să-l acuze de stalinism. Șeful partidului nu s-a „murdărit“ atacându-i direct, ci și-a asmuțit locotenenții asupra lor.

Momentul acestei „execuții“ politice n-a depins însă exclusiv de Dej. Liderul așteptase semnalul Moscovei pentru declanșarea răfuiei. Abia după excluderea grupului antipartinic Malenkov – Molotov – Kaganovici din Biroul Politic sovietic s-a declanșat și la București această nouă *epurare*.

Pe ordinea de zi a ședinței figurase un singur punct: „Dare de seamă a Biroului Politic al CC al PMR în legătură cu sarcinile trasate de Congresul al II-lea al PMR și concluziile care se desprind din evenimentele internaționale și din activitatea partidelor comuniste și muncitorești în lumina învățămintelor celui de-al XX-lea Congres al PCUS“. Raportul prezentat de Dej a fost aprobat de ceilalți în unanimitate. La dezbateri s-au înscris la cuvânt 38 de participanți, discursurile tuturor respectând șabloanele consacrate⁶⁴.

Prima parte a cuvântărilor s-a construit din raportări, angajamente, critici și autocritici obișnuite⁶⁵. Sfârșitul a fost imprevizibil pentru sală: punerea în discuție a *atitudinii antipartinice* a membrilor Biroului Politic, Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi. Ceaușescu a început tirul acuzațiilor, iar duritatea lui n-a întrecut-o nimeni. I-a învinovățit pe cei doi că, prin atitudinea lor de la începutul anului 1957, au urmărit „o orientare nejustă a prelucrării documentelor Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, și îndeosebi în ceea ce privește raportul tov. Hrușciov cu privire la cultul personalității”. Le reproșa mai ales exagerarea și denaturarea *muncii de partid*. Cei doi ar fi prezentat exagerat, zicea el, problema arestărilor și înscenărilor unor procese ale activiștilor de partid, punând vina pe seama lui Dej „fără să facă o analiză adâncă marxist-leninistă a activității”. Erau acuzați și că se referiseră doar la ultimii ani, uitând ce se întâmplase înainte de 1952, când au fost excluși *deviatorii* Pauker, Luca și Georgescu⁶⁶.

În problema *cultului personalității*, Ceaușescu a reafirmat teza susținută și în teritoriu, că doar înainte de 1952 se promovase această practică. Înșiși contestatarii contribuiseră din plin la *cultul personalității* Anei Pauker. „Chișinevschi îndruma munca de propagandă și agitație, care a contribuit nu puțin la dezvoltarea cultului personalității”, iar Constantinescu încălcase normele leniniste de primiri în partid, acceptându-i, la *dispozițiile* Anei Pauker, și pe legionari în rândul comuniștilor. *Orgoliul neprincipial* a fost păcatul nou pus de Ceaușescu în seama lui Miron Constantinescu. L-a învinuit și că se considera atotștiutor și că avea pretenția ca afirmațiile sale să fie lege. Atitudine generată de „spiritul acesta mic burghez, intelectualist” care-l determinase și să refuze contactul și discuțiile cu subalternii⁶⁷.

Ceaușescu nu s-a oprit aici, acuzându-i pe cei doi inculpați că au discutat în afara *cadrului democratic de*

partid. Adică erau *fracționiști*. „Dacă fiecare ne-am apuca și ne-am strânge câțiva inși ca să ne punem de acord asupra unui punct de vedere, alții pentru alt punct de vedere și apoi să venim aici să ne spunem punctele de vedere, atunci ce fel de Comitet Central ar fi acesta?“, a fost retorica lui. Apoi a continuat cu avertismentul: „Am văzut în Ungaria și Polonia ce fel de Comitete Centrale au fost. Am văzut unde a ajuns acest fel de a lucra: la destrămarea partidului“⁶⁸.

Pe Dej l-a impresionat profund prestația secretarului cu Organizatoricul. „Al dracului, Nicu ăsta! De unde-a găsit el toate materialele lui Miron?“, s-a extaziat Dej de priceperea fostului său ucenic politic de a distruge adversarii, citând diverse declarații făcute de ei în trecut, cu totul nepotrivite spiritului *destalinizării*⁶⁹.

Ceașescu avea și propriile motive de supărare pe „tovarășul Miron“. Îi plătea astfel o poliță din martie 1956, când Miron Constantinescu criticase dur Securitatea, că-i urmărise și pe membrii Biroului Politic fără să ceară acordul partidului⁷⁰. Ceașescu s-a simțit direct vizat, deoarece răspundea de Securitate din partea Secretariatului⁷¹.

De același Miron Constantinescu s-a folosit apoi, per-vers, Ceașescu pentru a-și regla conturile cu defunctul Dej, prezentându-l ca pe o victimă a abuzurilor predecesorului. Nimeni nu i-a adus aminte despre propria-i contribuție la *demascarea* din iulie 1957.

Scăpat de moarte ca prin urechile acului

În toamna lui 1957 alt eveniment a marcat destinul lui Ceașescu. În raionul aeroportului Vnukovo, la 4 noiembrie, ora locală 17.58, avionul „IL-14“, care transporta delegația oficială română la aniversarea a 40 de ani de la *Marea Revoluție Rusă din Octombrie*, efectua manevrele de aterizare. Din cauza condițiilor

meteo nefavorabile și a unei erori de pilotaj, aeronava a atins crengile copacilor și s-a prăbușit⁷². La bord trebuia să fie Gheorghiu-Dej, însă rămăsese acasă, invocând probleme de sănătate. Ceaușescu a fost în aeronavă în momentul impactului cu solul. După 1965, când a ajuns la putere, s-a răspândit zvonul că pe el doreau sovieticii să-l lichideze.

Delegația era condusă de Chivu Stoica, care îndeplinea și funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Al doilea în rang era Ceaușescu, urmat de Grigore Preoteasa, Ștefan Voitec, Alexandru Moghioroș și Leonte Răutu⁷³. Noul secretar cu Propaganda, Grigore Preoteasa, nu trebuia să facă parte inițial din această delegație. Deplasarea lui s-a datorat cerinței exprese a lui Gheorghiu-Dej ca, în absența lui, să „întărească” reprezentarea comuniștilor români la aniversarea revoluției din 1917⁷⁴.

Deplasările se făceau atunci cu avioane și echipaje sovietice⁷⁵. După decolare, atmosfera a fost relaxată. Se mergea la aniversare și nu exista niciun semnal de „cutremur” în lumea comunistă. Ceaușescu era angajat, ca de obicei, în partidele sale de șah, jucând alternativ cu Preoteasa și cu Răutu⁷⁶. După aterizarea pe aeroportul din Kiev, pentru realimentare cu combustibil, delegația a fost întâmpinată de reprezentanți ai comuniștilor ucraineni. S-a mâncat, s-a băut, voie bună în continuare⁷⁷. În timpul manevrelor de aterizare la Moscova, avionul a coborât prea devreme și a atins vârful copacilor din pădurea apropiată aeroportului. Aeronava și-a pierdut din viteză și s-a prăbușit. În urma impactului au decedat Preoteasa și un membru al echipajului sovietic, ulterior întregul echipaj pierzându-și viața în urma rănilor și a arsurilor provocate de impact⁷⁸.

Ceaușescu și ceilalți membri ai delegației au trăit atunci clipe de groază. După ce avionul a atins solul, delegații au reușit să sară și să fugă cât mai departe, evitând suflul exploziei. Și-au dat seama că Preoteasa

nu era cu ei în momentul primei bubuituri cauzate de aprinderea rezervoarelor⁷⁹.

Incidentul a fost analizat cu mare atenție de conducerea sovietică. Chiar în seara zilei evenimentului, răniții au fost vizitați la spital de Nikolai Bulganin, prim-ministrul sovietic⁸⁰. „Scînteia“ n-a publicat însă imediat vestea. Conform raportului medical emis de Ministerul sovietic al Sănătății, Ceaușescu „a căpătat o contuzie la jumătatea dreapta a coșului pieptului și la încheietura stîngă a gambei. Jupuituri la față, mâini și picioare“. Dar starea sa generală era „satisfăcătoare“⁸¹.

Accidentul a ridicat semne de întrebare încă din momentul producerii catastrofei. De ce aeronava a primit acordul aterizării în condiții de vizibilitate proastă? Delegația Ungariei fusese întoarsă din drum. Cât de sigur era echipajul sovietic care deservea avionul primit cadou din URSS?⁸² Accidentul a fost anchetat în Uniunea Sovietică de către o comisie guvernamentală condusă de Alexei Kosîghin⁸³. S-au identificat deficiențe în antrenamentul membrilor echipajului și probleme de disciplină în raport cu instrucțiunile de la sol în momentul aterizării⁸⁴. Soluția mortului vinovat a fost și aici adoptată.

Sicriul cu Grigore Preoteasa a fost depus la Casa Sindicatelor din Moscova și a fost vegheat de Hrușciov, Bulganin, Kosîghin, Mikoian, Vorosîlov, precum și de alți demnitari din *țările frățesti*⁸⁵. În țară, Preoteasa a fost înmormântat cu funeralii naționale⁸⁶.

Ceaușescu pierduse un apropiat în drama de pe aeroportul Vnukovo. Cu Preoteasa ieșise în libertate din lagărul de la Târgu Jiu⁸⁷. Ceaușescu îi făcuse fostului *ilegalist* și caracterizarea pentru primirea în Biroul Politic⁸⁸.

Note

- 1 Iosif Vissarionovici Stalin a murit la Moscova, la 5 martie 1953.
- 2 Nikita Sergheevici Hrușciiov (n. 1894 – d. 1971), lider al PCUS. A ocupat funcțiile de prim-secretar al PCUS (1953–1964) și președinte al Consiliului de Miniștri (1958–1964). Cu ocazia celui de-al XX-lea Congres al PCUS, a denunțat crimele comise în timpul lui Stalin (februarie 1956).
- 3 Gheorghi Maximilianovici Malenkov (n. 1902 – d. 1988), lider al PCUS. Un apropiat al lui Stalin, a deținut funcția de prim-ministru în perioada 1953–1955. A fost forțat să demisioneze din fruntea guvernului din cauza acuzațiilor privind legăturile cu Beria. În 1957 a demisionat și din Biroul Politic în urma tentativei eșuate de înlăturare a lui Hrușciiov. A fost exclus din PCUS, fiind numit director al unei hidrocentrale din Kazahstan.
- 4 Lazar Kaganovici (n. 1893 – d. 1991), lider al PCUS. Un apropiat al lui Stalin, doctrinar al stalinismului, a participat la reprimarea țăranilor în timpul foametei din Ucraina. În 1957 a demisionat din Biroul Politic în urma tentativei eșuate de înlăturare a lui Hrușciiov, fiind numit director al unei fabrici din Urali. În 1961 a fost exclus din PCUS.
- 5 *Pentru întărirea continuă a partidului*, în „Scînteia“, 20 aprilie 1954.
- 6 *Sedința plenară a CC al PMR din 19 aprilie 1954*, în „Scînteia“, 20 aprilie 1954.
- 7 Decretul nr. 92, în *Buletinul Oficial*, 20 aprilie 1950.
- 8 Nicoleta Ionescu-Gură, *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006, pp. 78–90.
- 9 *Ibidem*, pp. 97–100.
- 10 Organizația a fost înființată în 1949, pentru elevii între 9 și 14 ani, funcționând sub îndrumarea Uniunii Tineretului Muncitor. Activitatea Organizației Pionierilor era simbolică, având doar 13.500 de membri în toată țară în momentul fondării.
- 11 *Sedința Secretariatului CC al PMR din 2 iulie 1955*, Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, ANIC), fond CC al PCR – Cămară, dosar 51/1955, f. 1.

- 12 Ibidem, ff. 4–11.
- 13 Conform *Statutului PMR*, Congresul se ținea la cinci ani. Datorită transformărilor din lumea comunistă, după moartea lui Stalin nu s-a mai organizat în 1953, atunci când fusese programat.
- 14 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1954, ff. 103–105.
- 15 România a fost primită oficial în ONU la 14 decembrie 1954.
- 16 Congresul al II-lea al PMR s-a desfășurat în perioada 23–28 decembrie 1955.
- 17 Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 483.
- 18 „Scînteia“, 28 decembrie 1955.
- 19 *Încheierea lucrărilor Congresului*, în „Scînteia“, 29 decembrie 1955.
- 20 16 ianuarie 1956.
- 21 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 8/1956, f. 2.
- 22 Ibidem, f. 7.
- 23 Ibidem, f. 10.
- 24 Congresul al XX-lea al PCUS s-a ținut în zilele de 14–25 februarie 1956.
- 25 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 61/1956, ff. 1–3.
- 26 Plenara s-a ținut în perioada 23–25 martie 1956.
- 27 *Raportul delegației PMR cu privire la lucrările Congresului al XX-lea al PCUS*, în „Scînteia“, 29 martie 1956.
- 28 *Ibidem*.
- 29 Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile (ed.), *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România: Raport final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 99.
- 30 *Raportul delegației PMR cu privire la lucrările Congresului al XX-lea al PCUS*, în „Scînteia“, 29 martie 1956.
- 31 *Ibidem*.
- 32 Întrunirea activului de partid de la Reșița a avut loc la 12 mai 1956.
- 33 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 186/1956, ff. 28–30.
- 34 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul Partidului*, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 336–340.

- 35 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 186/1956, ff. 31–36.
- 36 Discuțiile au avut loc în zilele de 24–25 mai și 1 iunie 1956.
- 37 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 183/1956, f. 2.
- 38 Ibidem, ff. 2–12.
- 39 Ibidem, ff. 12–45.
- 40 Ibidem, ff. 46–71.
- 41 1 iunie 1956.
- 42 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 183/1956, ff. 72–73.
- 43 Ibidem, dosar 186/1956, ff. 6–7.
- 44 Ibidem, f. 5.
- 45 Ibidem, f. 3.
- 46 Ibidem, ff. 8–9.
- 47 Ibidem, ff. 10–11.
- 48 Ibidem.
- 49 Cornel Burtică (n. 1931 – d. 2013), inginer. Membru al CC al PCR (1969–1982) și al CPEx (1974–1982). Dintre funcțiile deținute: ministru al Comerțului Exterior (1969–1972; 1978–1982), șef al Secției Propagandă a CC al PCR (1979), director al Uzinelor „1 Mai“ Ploiești (1982–1989).
- 50 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 186/1956, f. 10.
- 51 Ibidem.
- 52 „Stenograma ședinței ce a avut loc în zilele de 2 și 3 decembrie 1957 la care au participat directorii centrali și din regiuni, șefii de servicii și raioane“, în Florica Dobre (coord.), *Securitatea: structuri-cadre: obiective și metode*, București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 426–462.
- 53 Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste: din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, pp. 116–117.
- 54 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 115.
- 55 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 169/1956, ff. 1–2.
- 56 Ibidem, f. 3.
- 57 Ibidem, f. 5.
- 58 Ibidem, dosar 170/1965, f. 1.
- 59 Ibidem, f. 3.
- 60 Lavinia Betea, *Partea lor...*, p. 115.
- 61 Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 485–486.

- 62 Nagy Imre, *Însemnări de la Snagov: corespondență, rapoarte, convorbiri*, Iași, Editura Polirom, 2004, pp. 9–68.
- 63 28 iunie – 3 iulie 1957.
- 64 ANIC, fond CC a PCR – Cancelarie, dosar 28/1957, f. 1.
- 65 Ibidem, f. 5.
- 66 Ibidem, ff. 6–18.
- 67 Ibidem, ff. 19–24.
- 68 Ibidem, ff. 25–28.
- 69 Lavinia Betea, *Partea lor...*, p. 114.
- 70 Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 484–485.
- 71 ANIC, fond CC a PCR – Cancelarie, dosar 186/1956, f. 3.
- 72 Ibidem, dosar 50/1957, ff. 1–2.
- 73 Ibidem, dosar 50/1957, f. 1.
- 74 Lavinia Betea, *Povești din cartierul Primăverii*, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 183.
- 75 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1957, f. 1.
- 76 Lavinia Betea, *Povești...*, p. 183.
- 77 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1957, f. 1.
- 78 Ibidem, ff. 1–4.
- 79 Mihai Novicov, *Moartea lui Grigore Preoteasa. Catastrofa de pe aeroportul Vnukovo*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1998, pp. 42–43.
- 80 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1957, ff. 8–9.
- 81 Ibidem, f. 9.
- 82 Mihai Novicov, *op. cit.*, p. 41.
- 83 Alexei Nikolaevici Kosîghin (n. 1904 – d. 1980), lider sovietic. A fost un protejat al lui Hrușciiov, fiind numit demnitar în cadrul Comitetului de Stat al Planificării la Congresul PCUS din 1957. A deținut funcția de prim-ministru în perioada 1964–1980.
- 84 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1957, ff. 4–6.
- 85 Mihai Novicov, *op. cit.*, p. 45.
- 86 Lavinia Betea, *Povești...*, pp. 181–182.
- 87 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *op. cit.*, pp. 278–279.
- 88 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1957, ff. 3–4.

2

Al doilea om în partid

Față-n față cu frustrările ilegaliștilor

Armata sovietică s-a retras din România în vara anului 1958, iar liderii PMR au dorit să arate *tovarășilor sovietici* că partidul controlează situația internă chiar și fără asistența directă a *fratelui mai mare*. Doi ani, din vara lui 1958 și până la Congresul al III-lea, planificat în iunie 1960, s-a revenit la politici dure, de intimidare a posibililor potrivnici, a căror marginalizare intra implicit în atribuțiile secretarului cu Organizatoricul, socotit al doilea om în partid după rânduierile din vremea lui Stalin. *Conducerea* este puternică și va veghea ca România să rămână „prietena Uniunii Sovietice“, a fost mesajul transmis atât spre interior, cât și Moscovei.

Astfel că în iunie 1958, lui Ceaușescu i s-a ivit din nou ocazia să îndeplinească o spinoasă *sarcină de partid*. La Plenara Comitetului Central al PMR¹ a condus ostilitățile contra unor membri de partid cu stagii din *ilegalitate*, revenindu-i cîntecul de a lectura comunicatul Biroului Politic, comunicat ce învinuia mai mulți *ilegaliști de discuții antipartinice*. Acea întâlnire rămâne actul final al piesei despre păcatele celor mai vechi membri ai partidului comunist, intrați în atenție mai dinainte.

Anterior, Secretariatul hotărâse verificarea activității Asociației Foștilor Deținuți și Deportați Politici Antifasciști (AFDA). O comisie compusă din patru activiști, reprezentând Comisia Controlului de Partid, Secția Organizatorică, de Cadre și AFDA, a dus la capăt *însărcinarea*². N-a descoperit situații ieșite din comun, dar în referatul final recomandase evidențe riguroase³.

Problema s-a repus pe tapet la începutul lui 1958, când se împlineau 25 de ani de la grevele feroviarilor, iar Institutul de Istorie a Partidului primise *sarcină* să colecteze cât mai multe amintiri ale supraviețuitorilor, prin departamentul de „istorie orală“, cunoscut atunci ca Sectorul Memorii. Recolta se prefigura bogată, ținând seama că după greva din februarie 1933 fuseseră arestate aproximativ 3.000 de persoane, de-a valma: armata și jandarmii care-au pătruns în curtea Atelierele Grivița CFR în zorii zilei de 16 februarie n-au stat să aleagă, ridicând insurgenții fără discernământ. Pe cei mai mulți i-au eliberat după aproximativ două săptămâni, astfel că la proces au ajuns câteva sute⁴.

Lideri ai grevei, dar și muncitori obișnuiți, cu o participare limitată la evenimente, au fost invitați la Institut. Mulți l-au indicat pe Constantin Doncea ca lider al greviștilor, dar nu au pomenit nimic despre Gheorghe Gheorghiu-Dej, necunoscându-l pe atunci. Conform istoriei oficiale însă, Gheorghiu-Dej fusese, în februarie 1933, omul de legătură între partid și sindicate, cu misiunea transmiterii ordinelor către lideri sindicali precum Doncea.

Un sfert de veac după grevă, *conducerea*, prin Comisia Controlului de Partid, a început să dezgroape culpe mai vechi sau mai recente ale ilegalistilor, având ca pretext interviurile date Institutului de Istorie a Partidului. De pildă în aprilie, Constantin Pârvulescu, Gheorghe Stoica, Ion Vințe și alți membri ai amintitei Comisii l-au chestionat pe Vasile Băgu. De la povestea

Griviței s-a ajuns și la nemulțumiri mai vechi ale anchetatului vizavi de conducerea partidului, dezbătute de acesta cu Ovidiu Șandru, Traian Hulubescu și alții. „Trebuie să-ți atragem atenția că noi avem material”⁵, l-a avertizat Pârvulescu pe Bâgu, dovedindu-i că el și alți câțiva ceferiști comentaseră critic marginalizarea lor după 1944, dar și politicile economice ale PMR și rezultatele obținute prin acestea. Comentariile depreciative la adresa drumului urmat de partid veneau după Congresul al XX-lea al PCUS, din 1956, în care fusese criticat Stalin și metodele sale, făcând loc curentului reprezentat de Hrușciiov. După încheierea anchetei, Comisia Controlului de Partid a înaintat Secretariatului concluziile, recomandând și sancțiunile.

În discuțiile din mai 1958 asupra acestei chestiuni, membrii Biroului Politic și-au amintit cu mai multă intransigență și de Asociația Deținuților Politici Antifasciști ca posibil focar de disensiuni. „Și-a extins în mod exagerat sfera de preocupări”, „a luat inițiative greșite, ca de exemplu inițiativa – pentru care nu a cerut vreo aprobare – de a organiza adunări cu ilegaliștii la Tg. Mureș și la Oradea”⁶, iar *colectivul* e foarte numeros și – pe deasupra – este compus din *elemente mic burgheze*, fără legătură cu *proletariatul*, a conchis asupra ei Leonte Răutu, șeful Secției Propagandă. Asociația nu-și mai are rostul, a decis Biroul Politic, „topind-o” în structurile partidului.

Verificarea *ilegaliștilor* s-a suprapus temporal peste discuțiile legate de retragerea armatei sovietice din România. Decisă de N.S. Hrușciiov în aprilie, a fost pusă în aplicare în iunie, iulie și august⁷. Finalmente, din anchetele Comisiei Controlului de Partid reieșise că unii *ilegaliști* se arătasera frustrați de lipsa vizibilității politice după 23 august 1944: după ce-și sacrificaseră tinerețea luptând pentru partid, acum se vedeau prea puțin răsplătiți cu *funcții de răspundere*. Rivalitatea dintre *ilegaliști* și ceilalți a subzistat în partid până la

capăt. „Noi, de fapt, aveam două partide“, și-a amintit Ștefan Andrei. „Primul era partidul ilegaliștilor și al celor legați la un moment dat de ei... Celălalt partid – al membrilor de după război. Ilegaliștii spuneau: noi am luptat pentru putere, am suferit, ne-am chinuit. Voi veniți – expresie pe care a formulat-o chiar Pârvulescu –, voi veniți la masă pusă“⁸.

Oricare vor fi fost motivațiile *ilegaliștilor* – frustrări, dorința reală de reformare a partidului, flatarea noii echipe de la Kremlin – acestea au fost ridiculizate și sancționate la Plenara din iunie 1958, prin glasul lui Nicolae Ceaușescu.

Filipica secretarului cu *Organizatoricul*

În prima zi s-a discutat despre „creșterea rândurilor partidului, politica de promovare a cadrelor și reglementarea compoziției sociale a partidului“. Petre Lupu, prim-adjunctul lui Ceaușescu, a prezentat mai multe statistici și o analiză a *activului de partid*, efectuată după anumite criterii.

După această încălzire, a doua zi, Ceaușescu a intrat dur în scenă, acuzându-i pe *ilegaliști* că fac „biseriçuțe“ și cârtesc pe la colțuri împotriva *conducerii*, fără a-și spune pasul *în cadru organizat*. Nu s-a sfiit să-i califice drept „creaturi jalnice“, „declasați“, „aventurieri“, „lași“, „carieriști și obraznici“. Fostul ucenic cizmar, care-și începuse cariera ducând liste cu semnături în favoarea ceferiștilor inculpați în procesul de la Craiova⁹, i-a stigmatizat astfel pe foștii *eroi ai clasei muncitoare*: „Frământați și preocupați de ambiții carieriste, meschine, ei râvneau la posturi mai mari, fără a se întreba în mod cinstit dacă aceste ambiții corespund capacităților și valorii lor reale. (...) Roși de ambiții nesatisfăcute, elementele antipartinice și-au îndreptat ura împotriva

conducerii partidului. Ei priveau activitatea conducerii de partid, linia politică a partidului de pe poziții de carieriști răniți în orgoliul lor și în tendințele lor de parvenire¹⁰. „Teze dușmănoase și calomnii“ a calificat Ceaușescu observațiile lor, potrivit cărora țărani sunt nemulțumiți din cauza cotelor sau că liderii partidului „s-au rupt de popor“, acordându-și privilegii.

După ce s-a referit la *fracționiști* în general, Ceaușescu a trecut la exemple concrete, bazate pe informațiile Comisiei Controlului de Partid și acte ale Siguranței. L-a ales cal de bătaie pe Constantin Doncea, membru de partid din 1932, posesorul unei biografii interesante, dar și al unui caracter dificil¹¹. Derapajele fostului cefarist, care revenise „pe cai mari“ din URSS, după război, au fost taxate aspru. În discuțiile de la Institutul de Istorie a Partidului, Doncea lăsase să se înțeleagă că el fusese adevăratul organizator al grevelor și, încă mai grav, că în februarie 1933 partidul comunist nu jucase niciun rol. „Când ai vorbit la Institutul de Istorie nu spui un cuvânt despre partid“, i-a reproșat vehement Ceaușescu. „Arăți că greva tu ai organizat-o, spui: «Am tras fluierul, nu știam ce se va întâmpla. N-a fost pâine. Am rugat pe țăța Ana, a adus pâine și le-am arătat muncitorilor să aducă pâine». Eu îmi amintesc că noi eram tineri atunci și adunam pâine din indicația partidului. Tu nici atunci n-ai înțeles partidul, nici acum nu-l înțelegi și nu-l vei înțelege niciodată. N-ai văzut că greva a izbucnit nu pentru că ai tras tu fluierul, ci pentru că partidul a organizat, că masa aceea de muncitori nu s-a strâns la fluierul tău, ci adunată de partid“¹².

După ce i-a anihilat acestui veteran al luptei muncitorilor meritele de *revoluționar*, Ceaușescu i-a reproșat și că s-a vrut nemurit în tablouri. „Lipsit de cel mai elementar bun-simț“, l-a criticat el, „risipind din banii statului, pozând într-un fel de Mecena mărinimos, Doncea se amesteca fără niciun drept în activitatea Uniunii Artiștilor Plastici, întreținând relații cu o serie

de pictori, sculptori și artiști și comandă, în scop de autpopularizare, un bust, un basorelief și două picturi cu chipul propriu¹³.

„Element descompus din punct de vedere moral“ – l-a caracterizat Ceaușescu și pe *ilegalistul* Ion Drancă. Din istoria partidului în *ilegalitate*, niciodată scrisă pe de-a-ntregul, a scos mai multe „schelete“: Ovidiu Șandru, rivalul lui Gheorghiu-Dej în conducerea lagărului de la Târgu Jiu (n-a făcut nimic pentru partid); Genad Heinrich (era doar „hoț și spărgător“, „declasat, aventurier și laș“) ¹⁴; Băgu Vasile („s-a ferit de a lua parte la acțiuni și nu de puține ori, când lipsea de la datorie, arunca vina asupra soției sale, care nu l-ar fi lăsat să vină și i-ar fi oprit hainele“) ¹⁵. Într-un fel, Ceaușescu i-a prezentat pe *ilegaliștii* care ridicaseră glasul ca pe-o adunătură de neisprăviți. Au fost sancționați – unii cu excluderea din partid, alții cu vot de blam sau mustrare. Mihail Roller¹⁶, directorul Institutului de Istorie a Partidului, s-a sinucis imediat după Plenară, în locul lui fiind numit Gheorghe Vasilichi, secondat de Nicolae Goldberger și Gheorghe Matei¹⁷.

Dar adevăratele urmări ale plenarei s-au făcut simțite până la sfârșitul anului în întregul armatei partidului, din care au fost excluși circa 9.000 de *activiști*. Direcția Organizatorică, patronată de Ceaușescu, a fost în prima linie a *epurărilor*, în planul de muncă pe trimestrul al III-lea din 1958 figurând și „eliminarea din partid a celor 9.398 de elemente care în trecut au făcut parte din partidele fasciste și în primul rând a foștilor legionari“¹⁸.

Ulterior, secretarul cu *Organizatoricul* s-a interesat îndeaproape dacă și cum a ajuns mesajul partidului în teritoriu, instruindu-și activiștii din subordine să combată *revizionismul*. Acesta „deservește“ *imperialismul* și pe dușmanii *clasei muncitoare*, a tunat el din biciul lozincilor de partid, cerând „să fie zdrobită orice încercare de răspândire a diferitelor concepții străine“¹⁹.

Revizionismului i-a alăturat și o altă etichetă din recuzita luptei de clasă – *împăciunitorismul*.

Direcția patronată de Ceaușescu a dus acest mesaj prin toate arterele, venele și capilarele societății, până la cea din urmă *organizație de bază*, după cum sunau recomandările oficiale. Așa s-a dat semnalul că regimul e invincibil și că nimănui n-ar trebui să-i treacă prin minte alte schimbări.

Fericiți că sovieticii nu le mai suflă în ceafă, liderii partidului au avut grijă ca bucuria să nu transpară public. Dimpotrivă, au transmis populației mesajul de încredere în *marea țară prietenă*. „Trebuie să lămurim, să scoatem în evidență, să ducem la creșterea încrederii în forța, în puterea de neînfrânt a lagărului socialist, a Uniunii Sovietice“, i-a dăscălit Ceaușescu pe instructorii Direcției Organizatorice în octombrie 1958. „Să arătăm din punct de vedere economic și politic, dar și din punct de vedere militar că lagărul nostru este nu numai în stare să respingă încercările imperialiștilor, dar este în stare de a zdrobi definitiv sistemul imperialist, arătând că noi suntem pentru pace“²⁰. Iar aniversarea lui 7 noiembrie s-o pună cât mai vizibil „sub semnul prieteniei româno-sovietice“.

Stăpânul „problemelor interne“

Experiența sovietică a continuat să fie sursă de inspirație și după ce ofițerii și ostașii sovietici au părăsit cazărmile din România. O delegație de partid²¹ a mers în Uniunea Sovietică să studieze experiența organizării PCUS²². Pentru aplicarea cunoștințelor recent dobândite, partidul a purces la o reorganizare în toamna lui 1958. De ea a beneficiat din plin și Nicolae Ceaușescu.

Decizia care a pus partidul aproape în totalitate sub oblăduirea lui Ceaușescu s-a luat la 6 octombrie 1958²³, într-un cerc foarte restrâns. Membri ai Secretariatului –

Gheorghiu-Dej, Ceaușescu, Vladimir Gheorghiu și Răutu²⁴ – au decis unificarea *Organizatoricului* cu Secția Administrativă. Motivul oficial al contopirii n-a fost imitarea practicilor din URSS, ci evitarea paralelismelor între atribuțiile diferitelor „comitete și comisii” ale stufosului aparat de partid. Secția Organizatorică gestionase imensul aparat de partid, de la centru și din teritoriu, urmând să țină și pe mai departe evidența cadrelor. Secția Administrativă animase viața de partid în Armată, Interne și Justiție. Structura nou-creată a fost botezată Direcția Organizatorică, și i s-a repartizat lui Ceaușescu. El coordona în plus Sănătatea, Crucea Roșie și Cultele.

Din documentele Direcției reiese cu ce se ocupa concret Nicolae Ceaușescu, al doilea om în partid în acea perioadă. Chema, periodic, la ordine pe instructorii cu *Organizatoricul* din regiuni și se interesa de soarta *activului de partid* din teritoriu: câți candidați de partid sunt, câți membri, câte organizații, situația partidului la sate etc. Apoi începea trasarea *sarcinilor*. *Organizatoricul* făcea, în teorie, de toate. Adică se asigura că politicile partidului sunt bine aplicate de *oamenii muncii* în industrie, agricultură și în celelalte ramuri ale economiei, în domeniul cultelor, în rândurile minorităților și în diverse servicii publice. A doua mare direcție de competență a secretarului cu *Organizatoricul* era gestiunea *activului de partid* – primiri de noi membri, alegerile din *organizațiile de bază* și comitetele locale, promovări, excluderi, *epurări*, sancțiuni. În calitatea lui de șef al Direcției Organizatorice, Nicolae Ceaușescu a avut două câștiguri majore, în raport cu ceilalți demnitari. Primul – cunoașterea în amănunt a politicilor partidului în toate domeniile. Al doilea – puterea aproape nelimitată asupra imensului aparat teritorial și crearea unei baze de putere în interiorul aparatului central. Cadrele conduc totul, spusese Stalin, a cărui putere în partid își îngroșase la fel rădăcina.

„Nenorocirea“, a observat prea târziu Alexandru Bârlădeanu, s-a produs prin aceea că Gheorghiu-Dej, fiind preocupat în acea vreme de dobândirea independenței în raporturile cu sovieticii, în relațiile cu China și cu CAER, a lăsat problemele interne ale partidului în seama lui Ceaușescu. Acesta și-a impus oamenii lui la nivelul regiunilor²⁵. Așa își explicau și demnitarii tineri succesul lui Ceaușescu din 1965. Martor la o discuție între soții Ceaușescu, Ștefan Andrei a citit astfel replica nevestei: „Nicule, dar tu ai luat conducerea în 1965 pentru că mare parte dintre membrii CC și ai conducerii din județe tu i-ai propus în funcții. Și dacă venea Apostol în CC cu candidatura, tot tu ai fi luat conducerea – pentru că ei te-ar fi votat pe tine“²⁶. Într-o ultimă etapă, propunerile pentru birourile regionale le făcea Ceaușescu, iar Gheorghiu-Dej le aproba.

Astfel, în a doua jumătate a anilor '50, Ceaușescu și-a impus oamenii peste tot la regiuni, iar, de acolo, pe unii i-a adus la București. El s-a ocupat de selecția și promovarea *cadrelor*. Avea acces la dosarele personale ale *activiștilor*, le cunoștea calitățile, defectele, viciile și „petele negre“ din biografie. Patima alcoolului, lenea, slăbiciunea pentru sexul frumos, comportamentul în viața de familie, păcatele tinereții – ale persoanei, ba chiar și ale familiei –, toate acestea și multe altele, sub formă de reclamații și caracterizări, erau scrupulos consemnate în *Dosarul de cadre*. În timp, a ajuns să stăpânească, fără egal, *activul de partid*, cu bune și cu rele. Iar cei pe care i-a promovat știau că lui îi datorau funcția.

În felul acesta, încă tânărul demnitar a ajuns să țină în mână frâiele puterii. Chiar dacă Gheorghiu-Dej avea cuvântul hotărâtor, informările și opiniile secretarului cu *Organizatoricul* puteau să-l influențeze decisiv. Cam tot ce ținea de politica internă a regimului poposisse, după 1958, pe biroul lui Ceaușescu.

Direcția Organizatorică, înființată în 1958, avea un prim-adjunct și trei adjuncți²⁷. Până la moartea lui

Gheorghiu-Dej, Ceaușescu l-a avut ca prim-adjunct pe Petre Lupu. Originar din Iași, în perioada studiilor la Facultatea de Drept s-a înregimentat în mișcarea comunistă clandestină²⁸. După război, i s-a recunoscut vechimea în partid începând cu 1939. Până să devină prim-adjunctul lui Ceaușescu, Lupu lucrase mai mulți ani în aparatul central de partid²⁹. Între altele, cunoștea bine Secția Organizatorică, unde activase cinci ani în *funcții de răspundere*: adjunct, apoi șef de secție. În lipsa lui Ceaușescu, el conducea treburile curente și ședințele obișnuite, rezistând în funcții până în 1984.

Adjuncții dintr-o mai tânără generație Ilie Verdeț, Cornel Onescu, Vasile Patilineț și Virgil Trofin l-au secondat în luptele invizibile pentru acumularea puterii în partid. În octombrie 1958, Ceaușescu l-a readus în București pe Ilie Verdeț, până atunci prim-secretar la Hunedoara. Avea *origine muncitorească* excepțională – provenea dintr-o familie de mineri și lucrase el însuși în minele din Caraș-Severin. Avea și experiență la *centru*, ca prim-adjunct al Secției Organizatorice între 1954–1957; din 1955 era și membru supleant al CC al PMR. Absolvise apoi o școală pentru *activiști superiori* la Moscova. „L-am cunoscut în 1954“, a povestit el despre cunoștința cu Ceaușescu. „L-am văzut de mai multe ori înainte, dar nu reprezenta pe atunci o personalitate marcantă pentru mine. La început, l-am cunoscut ca pe un om entuziast, foarte dinamic. Părerea mea despre el atunci era că nu are o pregătire politică suficientă. Se baza mai mult pe acțiuni entuziaste“³⁰. Ajuns la București, Verdeț a colaborat îndeaproape cu șeful său. Din aceeași perioadă data și colaborarea nemijlocită a lui Ceaușescu cu Cornel Onescu, fost muncitor tipograf, cunoscut ca fidel al șefului *Organizatoricului*³¹.

Mai importante decât relațiile cu subordonații era considerația „șefului“, cum îi spuneau între ei lui Gheorghiu-Dej înalții funcționari din *conducerea*

partidului. Ceaușescu era atent cu superiorii și dur cu subalternii, după cum reiese din documentele de arhivă. Intervenea în discuții doar după ce Gheorghiu-Dej își făcuse cunoscute punctele de vedere. Dacă șeful cel mare critica pe careva, „Nicu” sărea mai abitir, făcându-i cu ou și cu oțet pe mai tinerii sau mai vârstnicii lui *tovarăși*, intervenind fără sfială în tot soiul de discuții, de la agricultură la cultură. Dar numai după ce se *orienta*, după opinia întâiului secretar.

„Deseori m-am întrebat dacă Ceaușescu l-a respectat pe predecesorul său ori i-a știut numai de frică”³², a reflectat și Paul Sfetcu, fostul șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej. Probabil l-a respectat până prin 1956, opinează acesta, fiind convins că numai protecția șefului cel mare „îl scăpase de multe necazuri și îi asigurase afirmarea și ascensiunea în funcții”³³. După îndepărtarea lui Chișinevschi și a lui Miron Constantinescu din *conducere*, Ceaușescu a început să-și facă planuri, dându-și seama că votul și poziția sa pot deveni importante și că ar putea fi câștigătorul într-o situație de noi lupte și dispute în partid. Încă de atunci, Ceaușescu a început să pândească puterea, căutând în același timp să-și ascundă intențiile. În timp „a început să iasă mai pregnant la suprafață voluntarismul său, care nu s-a putut materializa decât rareori, fiind stopat cu promptitudine de Gheorghiu-Dej”, a relatat același apropiat al nucleului puterii³⁴.

Gheorghiu-Dej nu agreea „voluntarismele” altora, după cum el însuși declara în toamna lui 1959: „Nici un fel de inițiativă, indiferent ce poziție are în conducere, nu are voie fără aprobare. Doar acum sunt aici. Era altceva dacă aş lipsi, s-ar strânge colectivul care este la lucru, și ar hotărî. Dar de vreme ce sunt la lucru, trebuie să fiu întrebat. Nu se poate așa”³⁵. Deasupra inițiativei stă disciplina de partid, a precizat conducătorul.

Cei care au cunoscut cercurile înalte ale puterii relatează că și Ceaușescu avea uneori „inițiative”. Unele

rău primite de primul-secretar. Bunăoară, cu de la sine putere, Ceaușescu redactase un material legat de agricultură, prezentându-l conducătorului. „Dar cine ți-a dat această sarcină?“, l-a interogat acesta jignit. „În mod explicit, nimeni“, a răspuns Ceaușescu, de-acum enervat. „Dar având în vedere că la ședința Biroului Politic la care s-a decis convocarea plenarei nu s-a stabilit elaboratorul, am considerat că sarcina îmi revine mie, fiind vorba de probleme organizatorice. De aceea am avut această inițiativă“³⁶. Așa a aflat că „șeful“ scriesese deja alt text pe temă. Supărat, i-a smuls din mână dosarul, ieșirea descumpănindu-l pe liderul partidului. Deși față de subalterni, Gheorghiu-Dej i-a interpretat gestul ca indiciu al funcționării *democrației* în conducerea partidului.

Alt moment, când Ceaușescu vorbise neîntrebat, s-a produs într-o plenară. Atunci s-a pornit să critice unele membre de partid, soții ale *tovarășilor din conducere*. Nu se mai implică politic și se complac în postura de gospodine, le-a imputat el. „Gospodinele“ vizate erau *ilegaliste*, cu stagii vechi în partid, dar o hotărâre anterioară interzicea ca membrii aceleiași familii să dețină *funcții de conducere*. Din acest motiv, unele *tovarășe* se retrăseseră în liniștea căminului. Ieșirea lui Ceaușescu a fost amendată de Constantin Pârvulescu. „A vorbit în nume personal, partidul dezicându-se de spusele mai tânărului tovarăș“, a calmat situația veteranul. Ieșirea nervoasă a secretarului cu *Organizatoricul* nu i-a scăpat lui Gheorghiu-Dej. Într-o discuție cu șeful său de cabinet, mai marele partidului și-a exprimat dezacordul cu modul de *punere a problemei*, calificând-o drept jignitoare și revoltătoare³⁷. Dar asupra fondului i-a dat dreptate lui Ceaușescu.

Atuuri în fața veteranilor

Poate mai puțin simpatizat ca persoană, din punct de vedere formal, Ceaușescu era al doilea plasat în ierarhia de partid. Începând din 1958, Secretariatul CC al PMR era compus din Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar, Nicolae Ceaușescu, János Fazekas și Vladimir Gheorghiu. Doar el și Gheorghiu-Dej erau, în același timp, și membri ai Biroului Politic. În această din urmă structură, Ceaușescu și Alexandru Drăghici erau „lupii tineri” printre veteranii partidului.

Ceaușescu se bucura și de o bună sănătate. Înalții demnitari comuniști și familiile lor nu se tratau în rețeaua medicală obișnuită, gestionată de Ministerul Sănătății, ci mergeau la unitățile medicale dependente de Sectorul Sanitar al Gospodăriei de Partid. Deserveau direct partidul Spitalul nr. 12 (actualul Elias), Policlinica nr. 10 (de pe actuala stradă Washington), Policlinica nr. 11 (din Calea Dorobanților), Sanatoriul TBC Predeal, Policlinica sezonieră Eforie, depozitul special de medicamente, cabinetele medicale de pe lângă comitetele regionale de partid³⁸. În 1952 a fost inaugurat Sanatoriul nr. 12 A de la Otopeni, cu o sută de paturi. Era descrisă în documente „unitate profilactico-curativă, dotată cu posibilități de exerciții care să combată afecțiunile digestive și sedentarismul”. Aici vor fi duși în anii bătrâneții neputincioase și părinții lui Ceaușescu.

Cu toate aceste dotări, în 1955 a fost chemat un medic sovietic să-i investigheze pe liderii partidului, care beneficiau în felul acesta și în plan personal de *cuceririle celei mai înaintate științe din lume - știința sovietică*. Observațiile oaspetelui au fost îngrijorătoare. Majoritatea sufereau de maladii cauzate de surmenajul intens și „nerespectarea unui minim de condiții igienico-dietetice”. *Tovarășii* dormeau puțin și prost, cu efecte generale precum „semne de surmenaj, manifestate prin

durere de cap, insomnie și oboseală“. Nici nu mâncau regulat, iar mesele, câte erau, durau puțin. În consecință, abundau colitele, ulcerele și bolile de ficat, deoarece în programul încărcat al *celor dintâi fii ai țării* nu era loc pentru exerciții fizice și mișcare. Toate problemele, a concluzionat specialistul sovietic, aveau drept cauză modul de viață defectuos. Le-a recomandat somn, ore fixe de masă, program de exerciții fizice, odihnă activă în aer liber, de sâmbătă de la prânz până luni dimineața, și efectuarea concediilor de odihnă³⁹.

Pe când la colegii lui din *conducere* anii în plus și modul de viață ajunseseră să se simtă, lui Ceaușescu îi ieșiseră bine analizele și consultul. I-a fost depistată doar o rinofaringită cu amigdalită cronică⁴⁰. Din relatările cunoscuților, Ceaușescu pare să fi trăit ca la carte. Cu bună știință sau din instinct, se pare că respecta deja toate recomandările medicului sovietic. Avea un regim alimentar echilibrat, bazat mai ales pe legume și lactate. Mânca la ore fixe. Nu fuma, nu bea cafea. Ciocolata nu-i plăcuse nici măcar în tinerețe, când încă nu suferea de diabet. În plus, mai avea un obicei insolit: în fiecare zi dormea la prânz o oră și jumătate, două⁴¹. Obiceiul l-a păstrat până la capătul vieții, preferând să nu mănânce, dar să doarmă, când protocolul vizitelor în străinătate nu i le îngăduia pe amândouă⁴².

Tinerețea nu venea însă numai cu avantaje. Cât a trăit Gheorghiu-Dej, doar zilele de naștere ale lui Ceaușescu și Drăghici nu s-au serbat niciodată. În vara lui 1952, prin lege s-a stabilit că de onoruri aniversare pot beneficia numai persoanele cu merite deosebite, la împlinirea unor vârste rotunde. Și s-a introdus minimul jubileului celor 50 de ani. Cu un an înainte, în noiembrie 1951, Gheorghiu-Dej împlinise vârsta respectivă și fusese sărbătorit cu mare fast. După el, până la Ceaușescu, n-a mai fost asemenea grandioasă aniversare.

Programul sărbătoritului era socotit atunci aface-re de partid și se aproba în cadru oficial. Cine îi scrie

conținutul mesajului de felicitare, ce primește în dar, ce apare în presă, unde se face petrecerea și cine-s invitații – toate acestea se negociau în ședințele Secretariatului. Numărul și intensitatea onorurilor dădeau indicii sigure despre statutul sărbătoritului. În fapt, aniversările membrilor Biroului Politic nu se deosebeau prea mult, schema fiind mereu aceeași. Diferența se făcea, totuși, printr-un element: valoarea distincției acordate. Iar aceasta o hotăra Gheorghe Gheorghiu-Dej.

În 1958, la aniversarea celor 40 de ani, lui Nicolae Ceaușescu nu i s-a organizat niciun fel de ceremonie. A primit doar Ordinul „Steaua Republicii Populare Române” – clasa I. Nu la fel de prestigioasă ca titlul de „Erou al Muncii Socialiste” era, totuși, cea mai veche distincție a statului comunist, fiind instituită imediat după proclamarea Republicii. Începând din 1951, cea mai importantă distincție a devenit titlul de „Erou al Muncii Socialiste”, de asemenea copie sovietică, de obicei înmănată împreună cu medalia de aur „Secera și Ciocanul”. Ordinul instituit în noiembrie 1951 i-a fost acordat prima dată lui Gheorghiu-Dej, la împlinirea celor 50 de ani, apoi veteranului Constantin Pârvulescu, urmat de Petre Borilă și de Chivu Stoica.

La ultimul Congres prezidat de Gheorghiu-Dej

Congresul al III-lea al PMR, din vara lui 1960⁴³, a confirmat înrădăcinarea lui Nicolae Ceaușescu în solul puterii. Secretarul cu *Organizatoricul* a fost direct implicat în pregătirea evenimentului.

Sarcina i-a fost trasată într-o ședință a Biroului Politic⁴⁴. Împreună cu Gheorghiu-Dej, Apostol, Coliu și Răutu, a fost desemnat în comitetul de organizare ce urma să pună la punct toate detaliile⁴⁵. Mai multe

documente datând din lunile premergătoare reuniunii fuseseră trimise, la vremea lor, lui Ceaușescu spre aprobare.

În cadru mai larg, despre congres s-a discutat de mai multe ori: în decembrie 1959, în mai⁴⁶ și iunie 1960⁴⁷. La sediul PMR au fost invitați *activiști* de la *centru*, din provincie, miniștri, directori de instituții, Direcția Organizatorică fiind în prima linie a pregătirilor. Regia, actorii și spectatorii întregului eveniment au fost la origine propuneri ale Direcției, supervizate de Ceaușescu.

De pildă, cu patru zile înainte de start, a primit mai multe... poezii. I-a plăcut propunerea lui Virgil Trofin, prim-secretar al UTM, de a introduce în regia Congresului mesajul „tinerelor vlăstare“ pionierești, păstrat apoi în toate viitoarele spectacole de acest gen. O delegație de 300 de copii, îmbrăcați în costum de pionieri, intrau în sală „în sunetul goarnelor și al tobelor, având în frunte drapelul organizației orășenești de pionieri, iar fiecare pionier va avea în mână un buchet de flori“⁴⁸. Bine poziționați în centrul sălii, câțiva urcau la tribună, să dea flori *tovarășilor* din prezidiu, delegațiilor străine și autohtone.

Noianul de ceremonii reunite sub genericul Congresul al III-lea a început prin întâmpinarea delegației conduse de Nikita Hrușciov la aeroportul Băneasa⁴⁹. „În aplauzele puternice ale asistenței“⁵⁰, scrie „Scînteia“, Ceaușescu și ceilalți membri ai Biroului Politic s-au îmbrățișat cu delegații sovietici. Dimineața următoare, cortegiul liderilor români și sovietici a mers în Parcul Herăstrău, la deschiderea Expoziției sovietice, menită să ilustreze pe viu succesele economice ale *fratelui mai mare*. Hrușciov a tăiat panglica inaugurală, a rostit un discurs și a invitat vizitatorii să contemple *realizările* Uniunii, printre care machetele sateliților artificiali ai Pământului și a ultimei rachete cosmice. După obositoarea trecere prin fața celor 6.000 de exponate, întreaga *conducere* a luat o gustare pe terasa restaurantului „Miorița“⁵¹.

Congresul a început luni, 20 iunie, la ora 9, și s-a sfârșit sâmbătă la amiază, fiind primul eveniment de amploare găzduit de noua Sală a Palatului din București, numită pe-atunci Sala Congreselor. Delegații erau în număr de 1.150, plus reprezentanții partidelor comuniste din 46 de țări. Tabloul a fost completat de ziașiști acreditați la Congresul partidului din România, inclusiv publicațiile „New York Times” și „Times” având câte un ziarist acreditat.

Participanții au inaugurat cu acest prilej construcția considerată atunci potrivită cu imaginea *conducerii* partidului. Lucrările începuseră în 1959, după proiectele arhitecților Horia Maicu, Tiberiu Ricci, Romeo Belea și Ignace Șerban, iar pentru înălțarea Sălii Congreselor s-a sistematizat zona cuprinsă între bisericile Kretzulescu și Luterană. Edificiul era legat de fostul Palat Regal, redenumit după 1948 Palatul Republicii, printr-o scară principală. Accesul în clădire se făcea prin două locuri – oaspeții obișnuiți intrau prin piața sălii, iar oaspeții de rang înalt – prin Palat. Noul edificiu putea fi folosit pentru congrese și consfătuiri, pentru mari spectacole și concerte, ori pe post de cinematograf. În directă legătură cu sala principală există o sală mai mică, de 156 metri pătrați și 70 de locuri. Pentru invitați, au fost prevăzute două saloane de câte 80 metri pătrați. În Sala Palatului există și câteva birouri, atât la parter, cât și la nivelul unu. În premieră în România, Sala Palatului a fost dotată cu instalație de climatizare, instalații de lumină fluorescentă în toate încăperile, ca și instalații de amplificare. Dispunea și de instalații de traducere simultană din șase limbi. Pentru siguranță, alimentarea cu energie electrică a sălii se făcea prin trei surse diferite, existând și grup electrogen propriu. Ajuns la putere, Ceaușescu a mărit capacitatea Sălii Palatului cât să-i cuprindă pe toți reprezentanții *democrației lărgite*.

Nicolae Ceaușescu nu a luat cuvântul în plenul ultimului Congres prezidat de Gheorghiu-Dej. A stat

în prezidiu și a condus de două ori *lucrările*: miercuri dimineața și vineri după-amiază. În prima parte a zilei de miercuri a apărut și „oastea pionierilor“ inițiați de Trofin, cu tobe, goarne, flori și poezii⁵².

Ceaușescu a prezidat și penultimul act al Congresului, anunțând că din întreaga țară au sosit și continuă să sosească numeroase telegrame și scrisori⁵³. 1.200 – sem-nate de muncitori, țărani, intelectuali și *activiști*, dar mai ales de *colective de oameni ai muncii* din întreprinderi, din ministre, unități militare etc. Aceștia salutau cu „înflăcărare“ Congresul, raportând „cu mândrie“ *realizările* obținute și angajându-se entuziast să îndeplinească și pe mai departe *sarcinile* trasate de partid⁵⁴, a consemnat „Scînteia“ declarațiile lui Ceaușescu.

Nicolae Ceaușescu a fost reales în toate *organele de conducere* – Comitetul Central, Biroul Politic și Secretariatul. Pe prima pagină a „Scînteii“ au apărut fotografiile membrilor Biroului Politic. Prima – puțin mai mare decât celelalte – a lui Gheorghiu-Dej, ca prim-secretar al CC al PMR. Urma premierul Chivu Stoica. Apoi, în ordine alfabetică, Apostol, Bodnăraș, Borilă, Ceaușescu, Drăghici, Maurer și Moghioroș. Membri supleanți erau Coliu, Răutu, Sălăjan și Voitec.

Cu recepția oficială, organizată la Palatul Republicii, s-a isprăvit oboseala pregătirii și prezentării acestui ultim spectacol cu Gheorghiu-Dej în rolul principal.

Note

- 1 Plenara Comitetului Central al PMR a avut loc în perioada 13–15 iunie 1958.
- 2 Comisia a funcționat șase luni, din mai 1956 până în ianuarie 1957. Raportul final al comisiei de analiză a activității AFDA a fost prezentat Secretariatului în ianuarie 1957.
- 3 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 15/1958, f. 23.
- 4 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai,

- Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul partidului*, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp. 112–113.
- 5 ANIC, fond CC al PCR – Colegiul Central de Partid, litera B, dosar B/1115, vol. 2, f. 101.
- 6 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cămară, dosar 19/1958, f. 24.
- 7 Ioan Scurtu, *România – retragerea trupelor sovietice. 1958*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, pp. 293–316.
- 8 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, pp. 120–121.
- 9 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *op. cit.*, pp. 113–115.
- 10 Alina Tudor, Dan Cătănuș, *Amurgul ilegalistilor. Plenara PMR din 9–13 iunie 1958*, București, Editura Vremea, 2000, pp. 14–15.
- 11 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *op. cit.*, pp. 126–127.
- 12 Alina Tudor, Dan Cătănuș, *op. cit.*, 2000, p. 125.
- 13 *Ibidem*, p. 22.
- 14 *Ibidem*, p. 31.
- 15 *Ibidem*, p. 35.
- 16 Mihail Roller (n. 1908 – d. 1958). Membru de partid din 1926. În vara lui 1940 a emigrat în URSS, unde a lucrat la Radio România Liberă, post de propagandă al Cominternului. În toamna lui 1944 a revenit la București. A îndeplinit funcții în Secția de Propagandă și Agitație a CC al PMR; autor al manualului de istorie a RPR, care falsifica istoria conform grilei de interpretare marxistă; prim-adjunct al directorului Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PMR; membru al Academiei RPR (din 1949).
- 17 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cămară, dosar 21/1958, f. 11.
- 18 ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 20/1958, f. 28.
- 19 *Ibidem*, dosar 28/1958, f. 80.
- 20 *Ibidem*, f. 81.
- 21 Delegația, condusă de Vladimir Gheorghiu, secretar al CC al PMR, s-a aflat în URSS între 15 iulie – 5 august 1958.

- 22 Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României. 1956–1965*, București, Editura INST, 2011, p. 207.
- 23 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 27 /1958, ff. 124–128.
- 24 Leonte Răutu, nume real Lev Oigenstein (n. 1910 – d. 1993), profesor. Membru de partid din 1931, a fost închis pentru scurte perioade de mai multe ori. În 1940 a rămas pe teritoriul Basarabiei, încorporată în URSS. Cetățean sovietic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost redactor-responsabil al emisiunilor în limba română difuzate de Radio Moscova. Revenit în România, a condus resortul *agitprop*, fiind adjunctul lui Iosif Chișinevski. Considerat superior al acestuia din punct de vedere al pregătirii intelectuale, Răutu a fost folosit și de Gheorghe Gheorghiu-Dej și de Nicolae Ceaușescu în campaniile propagandistice și de eliminare a adversarilor politici. După 1965 a deținut funcții precum secretar al CC al PCR, membru al CPEX, vicepremier, rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu”. În 1981 a fost pensionat, ca urmare a solicitării făcute de una dintre ficele sale, de emigrare în Israel.
- 25 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 150.
- 26 Lavinia Betea, *op. cit.*, pp. 311–312.
- 27 În documentele care consemnează crearea Direcției Organizatorice sunt nominalizați exclusiv prim-adjunctul, adjunctii, adjunctii adjunctilor. Funcția de șef al Direcției Organizatorice apare în schemă, dar numele lui Ceaușescu nu este menționat.
- 28 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cadre, dosar L/242, f. 1.
- 29 Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR. 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 367.
- 30 *In memoriam Ilie Verdeț*, Lucrare apărută cu sprijinul Fundației Muncii din România, p. 65.
- 31 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 133.
- 32 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea, București, Curtea Veche, 2008, p. 189.
- 33 *Ibidem*.
- 34 *Ibidem*, p. 190.
- 35 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 37/1959, f. 27.

- 36 Paul Sfetcu, *op. cit.*, p. 185.
- 37 *Ibidem*, p. 191.
- 38 Referat al Secției Gospodăriei de Partid a CC al PMR cu privire la înființarea Sectorului medico-sanitar în cadrul secției, în Nicoleta Ionescu-Gură (ed.), *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 392.
- 39 *Ibidem*, p. 331.
- 40 Referat al Sectorului social-sanitar din cadrul Secției Gospodăriei de Partid a CC al PMR cu privire la starea sănătății membrilor Biroului Politic și ai Secretariatului CC al PMR și indicațiile medicale în legătură cu efectuarea concediilor de odihnă ale acestora în anul 1955, în Nicoleta Ionescu-Gură (ed.), *op. cit.*, pp. 356–357.
- 41 Maria Dobrescu, *La curtea lui Ceaușescu. Dezvăluirile Suzanei Andreiaș despre viața de familie a cuplului prezidențial*, Timișoara, Editura Amaltea, 2004, p. 78.
- 42 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 76.
- 43 Congresul al III-lea al PMR s-a ținut la București între 20–25 iunie 1960.
- 44 Din 1 decembrie 1959.
- 45 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 43/1959, f. 2.
- 46 *Ibidem*, dosar 28/1960, ff. 1–134.
- 47 *Ibidem*, dosar 37/1960, ff. 2–37.
- 48 *Ibidem*, f. 25.
- 49 Delegația sovietică a sosit în România sâmbătă, 18 iunie 1960.
- 50 „Scînteia“, nr. 4.864 din 19 iunie 1960.
- 51 Boris Buzilă, *În prezența stăpânilor. Treizeci de ani de jurnal secret la România Liberă*, București, Editura Compania, 1999, p. 10.
- 52 „Scînteia“, nr. 4.868 din 23 iunie 1960.
- 53 *Ibidem*, nr. 4.870 din 25 iunie 1960.
- 54 *Ibidem*.

3

În avangarda luptei cu dușmanul de clasă

Justițiarul

S-a vorbit mult despre lipsa de instrucție școlară și de cultură ale liderilor comuniști în general, și a lui Nicolae Ceaușescu în special. Exagerări, le-a calificat Paul Sfetcu, șeful de cabinet al lui Gheorghiu-Dej, în memoriile sale. Ceaușescu n-a fost „un troglodit, un om lipsit de cultură, un aventurier social-politic pe care numai întâmplarea l-a propulsat în funcții înalte”¹, ci „un autodidact inteligent, înzestrat cu o mare șiretenie”, a scris acest martor care l-a văzut zilnic în acei ani. Handicapurile provenite din lipsa educației făcute la vremea ei, le-a compensat, într-un fel, prin îndelungatul exercițiu al puterii.

În 1958, Ceaușescu superviza, printre altele, și Justiția, înțelegând prin aceasta „controlul aplicării hotărârilor Partidului și ale Consiliului de Miniștri în domeniile de activitate ale Ministerului Justiției, Procuraturii și Tribunalului Suprem”². Patronase, așadar, domeniul Justiției în cea de-a doua etapă a represiunii declanșate de tulburările survenite după retragerea trupelor sovietice.

Plenara din iunie 1958 a dat startul unei noi *epurări*, până la sfârșitul anului fiind excluși în jur de 9 000 de membri. Simultan, legislația socialistă a fost înăsprită, prin modificarea Codului Penal³. În sfera de aplicabilitate a articolului referitor la *crima de uneltire contra ordinii sociale* au fost introduse și *forme de agitație* care „au avut ori au putut avea” urmări deosebit de grave. Pentru defăimarea regimului, pedeapsa era de la cinci ani la un sfert de veac muncă silnică⁴. Ca urmare, față de anul precedent, numărul arestărilor aproape s-a dublat, ajungând la peste 6.000 de persoane față de 3. 257 în 1957. În 1959 s-a înregistrat un nou vârf, prin arestarea a aproape 10.000 de oameni⁵.

Ceașescu nu avea studii juridice, dar plasând acțiunile actorilor în logica regimului comunist, se deduce că nici nu avea nevoie. El nu elabora coduri, legi și decrete, ci controla adoptarea conținuturilor legislative la puritatea *liniei* politice în domeniu.

În acest sens a și vorbit la o întâlnire cu procurorii, din a doua jumătate a anului 1958, când a ținut să le explice pe larg *sarcinile partidului*. În noul regim, important este profilul politic al justițiarului și nu calitățile de specialitate, le-a reamintit el, combătând ideea menținerii *elementelor burgheze* doar pe considerentul că ar fi „buni specialiști”. „În definitiv, ce așa mari specialiști, încât să nu ne putem lipsi de ei?”, a fost retorica lui la amintita întâlnire. „Este adevărat că trebuie oameni care să stăpânească știința juridică, însă în primul rând trebuie oameni care să știe să facă o deosebire mai simplă: ce este în folosul socialismului și ce este în dauna socialismului?”⁶. Ca să se facă mai bine înțeles, a făcut trimitere la justiția bolșevică, bine ilustrată, după exemplul lui, într-un film sovietic. Acolo, actorul justițiar își pune o problemă simplă, le-a spus Ceaușescu: servește sau nu *revoluția*? În plus, a adăugat el, trebuie terminat cu „așa-numiții specialiști” *burghezi*, care cunosc Codul lui Napoleon, dar stau prost cu ideologia. „Noi trebuie

să mergem spre aceia care dacă cunosc mai puțin despre Codul lui Napoleon, cunosc mai mult despre codul revoluției proletare“⁷. De-acum trebuie folosite *cadrele* nou-formate, inclusiv în Justiție. Ca să fie mai convingător, a făcut o analogie cu iz cazon: „Dacă un soldat, pe front, nu acționează împotriva dușmanului, ce se întâmplă? Trebuie pus la zid. Și voi sunteți soldați, acționați zi de zi în lupta cu dușmanul și așa cum pe front când cineva pune arma jos și nu trage mai întâi este el împușcat, tot așa și în interpretarea legilor, dacă nu lovim noi, ne lovesc ei și ca urmare starea infracțională crește“⁸.

Nici blândețea, nici îngăduința față de dușmanii poporului nostru nu au ce căuta în Justiție⁹, a punctat Ceaușescu și în fața judecătorilor. Și a criticat tribunalele militare (ca fiind prea blânde cu *dușmanii orânduiri noastre socialiste*¹⁰), spiritul *liberalist* și îngăduința față de infractori care ar fi domnit printre judecători. După 1965, s-a prefăcut a uita și această intransigență a dictaturii proletare.

În fruntea Comisiei pentru minorități

Minoritățile naționale au fost altă chestiune sensibilă unde Ceaușescu s-a manifestat la finele deceniului șase. Teoretic, chestiunea nu exista, fiind rezolvată în spiritul *internaționalismului proletar*. În primii ani ai regimului comunist, de pildă, maghiarii din Transilvania au putut să-și conserve identitatea, dispunând de școli cu predare în limba maternă de toate gradele, presă proprie, edituri. În 1959, funcționau în România 2.000 de școli cu predare în 15 limbi. Din 1945 exista la Cluj Universitatea Bolyai, cu cinci facultăți; în 1948, la Institutul Agronomic din același oraș apăruse o facultate în limba maghiară; iar la Târgu-Mureș – Institutul de Teatru, urmat în același oraș de Institutul de Medicină și Farmacie.

Lent, dar sigur, regimul comunist de la București s-a debarasat de *internaționalism*, reconectându-se la conductele naționalului. Din a doua jumătate a anilor '50, reacție la *sovietizare, românizarea* s-a răsfârțat nu numai asupra *elementului rus*, ci și asupra minorităților etnice.

Abandonată ca direcție de interes a partidului în preziua morții lui Stalin, pe motiv că sub „înțeleapta” lui politică fusese complet rezolvată, chestiunea minorităților s-a reactivat ca obiect de activitate al unei comisii de partid constituite în ianuarie 1956¹¹. Comisia s-a întrunit arareori, neremarcându-se prin vreo inițiativă ieșită din comun. Problema a căpătat o nouă dimensiune după retragerea armatei sovietice. În toamna lui 1959, Nicolae Ceaușescu a fost desemnat în fruntea Comisiei pentru minorități, condusă până atunci de János Fazekas. Înainte chiar ca preocupările partidului să prindă formă instituțională, *conducerea* atacase problema minorităților și întreprinsese unele *măsuri* în privința învățământului.

În vara lui 1958, Direcția de Propagandă și Cultură a PMR decisese că manualele școlare trebuie revăzute¹². Fără să se spună explicit, se dorea *derusificarea* cărților de școală, în plasă picând minoritarii. *Activiștii* de la centru au descins în școlile cu predare în limba maghiară din Ardeal, controlând cât de bine stăpânesc elevii limba română. Concluziile anchetei¹³ n-au fost pe placul *conducerii*, descrierea hibelor întinzându-se pe 16 pagini¹⁴.

Printre aberațiile *internaționalismului* au figurat școlile în limba tătară – 50 la număr¹⁵, cărora li se adăugau 25 cu predare în limba turcă¹⁶, consemna referatul. Ca urmare, partidul a decis să renunțe la școlile cu predare în limbile tătară, slovacă, turcă, bulgară, armeană, poloneză, greacă și cehă, precum și la cele cu predare în limba idiș. Deși viza toate minoritățile, *românizarea* îi afecta în primul rând pe maghiari. În colimator au intrat

școlile de toate gradele, inclusiv Universitatea Bolyai¹⁷ contopită cu cea românească. Începând din anul școlar 1959/1960, în orașul Cluj a funcționat o universitate unică, numită Universitatea Babeș-Bolyai¹⁸. Se dădea astfel o lovitură elitei maghiare, la această operațiune participând direct și Nicolae Ceaușescu.

Ceaușescu și fondarea Universității Babeș-Bolyai

Viața universitară clujeană era un ghem ce înnodea mai multe fire. Studențimea, în general, era percepută ca un posibil focar de revolte. Apoi, în timpul evenimentelor din Ungaria, din 1956, maghiarii din România s-au solidarizat cu contestatarii regimului comunist din țara vecină. Intelectualii și studenții au ridicat cele mai multe probleme. „Clasa muncitoare asigură condiții favorabile de învățământ, dar nicicum nu vrea să întrețină huligani”¹⁹, declarase atunci Ceaușescu. Și a înșirat binefacerile de care se bucură tinerețea studioasă în noul regim: bursă de 350 de lei, cămine studențești, cantine, corp profesoral competent. Toate acestea costă, a socotit el, *țărănia muncitoare și oamenii muncii din orașe*. Studenții și profesorii trebuie să-și știe datoria față de *clasa muncitoare*. „Noi nu suntem datori ca să întreținem orice huligan. Și să învețe, dacă nu învață îi trimitem frumos la sapă, nu-i ținem în universități”²⁰. Iar dacă nu le place nici cartea, nici sapa, le-a recomandat coloniile de muncă din Balta Brăilei.

În octombrie 1958, la o ședință utemistă din Facultatea de Istorie-Filologie a Universității Janos Bolyai s-au produs incidente, învinovați fiind organizatorii care adunaseră acolo circa cinci sute de studenți²¹. În aceeași lună, o delegație de universitari clujeni a venit la București, la Comitetul Central, unde au fost primiți de Gheorghiu-Dej, Ceaușescu, Emil

Bodnăraș, János Fazekas și Athanase Joja, ministrul Învățământului. Atunci „s-a acceptat, principial, propunerea de unificare a celor două universități”²².

Alt eveniment care a pus pe gânduri conducerea partidului s-a produs cu prilejul centenarului Unirii lui Cuza Vodă²³. La Cluj, pentru câteva ore, lucrurile au scăpat de sub control. Seara, când ceremoniile oficiale se terminaseră, studenții s-au adunat în piața centrală, unde au cântat și au dansat „Hora Unirii”. Postați în preajma Teatrului Național, au așteptat ieșirea spectatorilor și i-au invitat să intre în horă. Mai grav, în viziunea autorităților, a fost că în joc s-au prins până și ofițeri ai armatei române, scoși din Casa Ofițerilor, aflați în vecinătate, de zgomotul nefiresc din stradă²⁴. Apoi, o grupă de studenți a intrat la restaurantele „Ursus” și „Pescăruș”, cerând muzicanților și consumatorilor să cânte „Hora Unirii”. La intervenția Miliției, grupul respectiv a părăsit localul. Un student s-a urcat pe statuia din Piața Libertății. Mișcarea a fost spontană, iar Miliția și Securitatea au infiltrat rapid agenți în civil, care au spart grupul studenților. Dar avertismentul unor tulburări a fost luat ca atare. După revoluția de la Budapesta și retragerea trupelor sovietice din România, *vigilența* autorităților față de *manifestările dușmănoase* crescuse.

În seara de 24 ianuarie, alt grup de studenți a colindat pe la casele profesorilor considerați de ei naționaliști, cântând „Hora Unirii” și scandând insolita lozincă: „Să trăiască profesorii noștri, afară cu dușmanii noștri!”²⁵.

După primirea concluziilor din partea comisiei de anchetă de la București, condusă de Dumitru Coliu, Gheorghiu-Dej i-a chemat pe Ceaușescu, Joja, Ion Iliescu și pe Pavel Țugui, cerându-le să meargă la Cluj ca să asiste și să conducă *dezbaterile* privind unificarea celor două universități. Conducător al delegației l-a desemnat pe Ceaușescu, care superviza și organizațiile de tineret.

Împuterniciții au plecat urgent și au rămas la Cluj o săptămână. În adunarea organizată la Casa Universitarilor, Ceaușescu s-a făcut ecoul opiniilor exprimate de Gheorghiu-Dej, în sensul că „școala reprezintă un mijloc puternic de apropiere între tinerii de toate naționalitățile, de înlăturare a tendințelor de izolare națională și a învrăjbirii naționale”²⁶. Celorlalți membri ai delegației, abilul Ceaușescu le recomandase și „discuțiile la un pahar” cu academicieni, șefi de catedră și alți intelectuali clujeni de prestigiu, sperând că într-un cadru informal, aceștia își vor deschide mai lesne sufletul²⁷.

La capătul lunii martie 1959, Ceaușescu a prezentat impresiile astfel culese în fața lui Gheorghiu-Dej, Moghioroș, Bodnăraș, Răutu, Țugui, Vasile Vaida, șeful Regionalei Cluj a PMR, în fața ministrului Joja, a rectorilor Constantin Daicoviciu²⁸ și L. Takács²⁹. Legat de crearea *structurilor de conducere* ale noii universități, Ceaușescu a susținut varianta reprezentării proporționale, funcție de numărul etnicilor înregistrați la recensământul din 1956, situație în care românii ar fi ieșit în câștig. L-a susținut ungurul Al. Moghioroș, ca de obicei mai catolic decât Papa, sau mai *partinic* decât *partinicii*. Însă Gheorghiu-Dej și ceilalți n-au fost de acord, opinând pentru principiul parității.

Unificarea celor două universități clujene a fost doar unul dintre punctele amplului program de reajustare a învățământului în limbile minorităților naționale. Unii activiști, precum János Fazekas, au încercat să se opună, fără succes însă. Fazekas a mers până la a amenința că va cere *eliberarea din muncă*³⁰, l-a pârlit imediat conaționalul Moghioroș. În consecință, Fazekas a fost acuzat de naționalism în Biroul Politic și debarcat din fruntea Comisiei minorităților, în locul lui fiind numit Ceaușescu.

Prima *sarcină* primită a fost un raport pe temă. Nu s-a mai focalizat pe maghiari, ci pe germani³¹, conchizând

că nu există o problemă germană, ci numai probleme de partid. Și a recomandat câteva *măsuri* pentru câștigarea simpatiei nemților: cei care au rude în Germania Federală să fie lăsați să le scrie, în acest fel fac o bună reclamă regimului. Iar turiștii din RFG să fie încurajați să vină în România.

Când Gheorghe Stoica, membru în Comisia pentru minorități, a trecut de la un membru al Biroului Politic la altul, agitând problema emigrării evreilor în Israel, Gheorghiu-Dej a vrut să-l folosească pe Ceaușescu împotriva veteranului³². Acesta pleda pentru limitarea dreptului de emigrare – ce vor spune *oamenii muncii* din alte țări despre România care nu este în stare să-și țină cetățenii între propriile granițe? Gheorghiu-Dej n-a vrut să-l primească pentru discuții și l-a trimis la Ceaușescu. Auzind însă că Stoica trecuse și pe la alții, a dispus imediat convocarea unei ședințe. Veteranul ce-și uitase numele de Moscu Kuhn a fost catalogat, culmea! ca... *sionist* – naționalist evreu, deși era împotriva emigrărilor și deci a alimentării statului Israel cu noi cetățeni. Iar Ceaușescu s-a plasat, ca de obicei, în tabăra celui mai puternic.

Una caldă, una rece

În procesul reconsiderării intelectualilor *epurați* în timpul *luptei de clasă* a avut și Nicolae Ceaușescu o tentativă recuperatorie: *reconsiderarea* poetului Lucian Blaga³³. Secretarul cu *Organizatoricul* a opinat că lucrările poetului ar trebui reeditate, iar revistele literare clujene și cele din București să-i publice articole și poezii. În schimb, lui Blaga i s-ar fi cerut niște articole „despre noile realități sociale și culturale din România”³⁴. Până la urmă n-a ieșit nimic: nici poetul nu a scris în „Scînteia”, nici revista „Steaua” nu i-a publicat poemele inedite. De vină au fost, în versiunea

martorilor puterii, intrigile și invidiile din breasla scriitorilor.

Martori ai puterii au consemnat că Ceaușescu a făcut notă aparte și în discuțiile privind organizarea funeraliilor fostului premier Petru Groza. Acesta a murit în 7 ianuarie 1958, zi în care Biroul Politic a discutat ceremonialul înmormântării. Paul Niculescu-Mizil, participant la discuție, a povestit că Ceaușescu avea unele rezerve față de participarea *conducerii* la slujba religioasă. Gheorghiu-Dej a explicat că românii sunt un popor ortodox, că Petru Groza a jucat un rol important în promovarea ortodoxismului, mai ales în realizarea unor bune relații între putere și biserică. Și că în organizarea ceremoniilor de adio este absolut obligatoriu și firesc să se țină seama de aceste lucruri. „Șeful“ cel mare i-a reproșat lui Ceaușescu rigiditatea, „cerându-i să nu fie mai catolic decât Papa“³⁵. Bineînțeles că punctul de vedere al lui Gheorghiu-Dej a prevalat, întreaga *conducere* asistând la marea și impunătoarea slujbă religioasă. Ceaușescu s-a autopropus și pentru corectarea necrologului, redactat de Apostol, Borilă și Niculescu-Mizil, observațiile sale fiind respinse ironic de Gheorghiu-Dej³⁶.

Faptele se nuanțează însă cu ajutorul altor surse. Ceaușescu dezavuase, probabil, participarea bonzilor partidului la ceremonii religioase, din fidelitate față de dogmă și de dragul aparențelor. Dar oamenilor obișnuți nu li se poate interzice să meargă la biserică, declarase el, repetat, instructorilor teritoriali din subordinea sa. „Noi nu ne propunem acum și nici nu ne-am propus să excludem pe membrii de partid care se mai duc la biserică, și mai avem și din aceștia. Ne-am propus să desfășurăm muncă de educare, de a lămuri fenomenele pentru a face să se înțeleagă absurditatea aceasta de a mai crede că lumea este făcută de Dumnezeu și că păământul este făcut în șase zile, și să demonstrăm științific, să demascăm această sectă și religie“³⁷. Recomanda

însă sancționarea celor care fac prozeliti și a membrilor sectelor, subliniind și că „nu popii sunt la putere”³⁸.

În calitatea lui de decizional în domenii diverse, Nicolae Ceaușescu a avut ocazia să parcurgă zeci de mii de pagini de rapoarte, note, informări. Din supervizarea activității Ministerului Sănătății și Crucii Roșii s-a ales și cu interesantele relatări făcute de Voinea Marinescu³⁹. Acesta făcuse un periplu greu de imaginat pentru acele timpuri: China, Coreea de Nord, Vietnam, Argentina, Mexic, Statele Unite ale Americii, Elveția. Despre China, ministrul Sănătății a scris și bune, și rele. S-au făcut progrese în domeniul asistenței sanitare, nota ministrul spre *informarea* lui Ceaușescu, dar medicii tradiționaliști se ocupau în continuare de profilaxie și terapeutică⁴⁰. Instalațiile și aparatele de finețe cu care se lucrează în spitalele americane, afla Ceaușescu, sunt inferioare celor din România, care le importa din Germania și Suedia. „Îngrijirea bolnavilor se plătește cu sume fabuloase”⁴¹, dar colegii americani „sunt foarte limitați”⁴². Supramotivați în construcția carierelor profesionale și politice, subalternii îi raportau lui Ceaușescu tot ce știau că i-ar fi făcut plăcere să audă.

Note

- 1 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea, București, Curtea Veche, 2008, p. 189.
- 2 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 27/1958, f. 126.
- 3 Conform modificării Codului Penal din iulie 1958.
- 4 *Codul Penal. Text oficial cu modificările până la data de 1 decembrie 1960 urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Editura Științifică, 1960, p. 120.
- 5 Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României. 1956–1965*, București, Institutul

- Național pentru Studiul Totalitarismului (INST), 2011, p. 207.
- 6 ANIC, fond CC al PCR – Secția Administrativ-Politică, dosar 25/1958, ff. 4–5.
 - 7 Ibidem, ff. 4–5.
 - 8 Ibidem, f. 4.
 - 9 Ibidem, dosar 26/1958, f. 7.
 - 10 Ibidem, f. 5.
 - 11 Structura și principalele atribuții ale Comisiei PCR create pentru studierea problemelor naționalităților din România și aplicarea măsurilor adoptate de partid în această direcție, în Lucian Nastasă (coord.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968)*, Cluj, Centrul de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2003, pp. 97–98.
 - 12 Ibidem, p. 358.
 - 13 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 15/1959, f. 27.
 - 14 Ibidem, ff. 51–65.
 - 15 Ibidem, f. 28
 - 16 Ibidem, f. 28.
 - 17 Ibidem, f. 33.
 - 18 Evoluția învățământului superior ardelean a reflectat istoria agitată a provinciei. În 1872, pe când Transilvania aparținea Austro-Ungariei, la Cluj fusese înființată Universitatea „Franz Josef“, cu limba de predare maghiară. După unirea din 1918, limba de predare a devenit româna, iar Universitatea a primit numele de „Ferdinand I“, după numele monarhului ce înfăptuise unirea Ardealului cu Vechiul Regat. Între 1940 și 1944, cât timp nord-vestul Ardealului a revenit Ungariei, în urma Dictatului de la Viena, la Universitatea clujeană s-a predat în limba maghiară, învățământ superior pentru partea de Ardeal rămasă la România organizându-se la Sibiu și Timișoara. În toamna lui 1944, armatele română și sovietică au eliberat Transilvania de nord-vest, iar universitatea românească a revenit la Cluj. În timpul preluării, între Iuliu Hațieganu, rectorul Universității românești de la Sibiu și Deszö Miskolczy s-au produs neînțelegeri, astfel că universitatea a fost pusă sub protecția armatei sovietice. În primăvara lui 1945, s-a decis ca la Cluj să funcționeze două universități, una în limba română – „Victor Babeș“, și alta în limba maghiară, denumită după matematicianul János Bolyai.

- Cea mai mare parte a infrastructurii a revenit universității românești, instituției maghiare alocându-i-se clădirea fostului liceu de fete „Regina Maria“.
- 19 Corneliu Mihai Lungu, Mihai Retegan (eds.), 1956. *Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, pp. 255–256.
 - 20 *Ibidem*.
 - 21 Notă informativă cu privire la discuțiile care au avut loc în cadrul ședinței plenare UTM de la Facultatea de Istorie-Filologie a Universității Bolyai și asupra atitudinii unor studenți care au refuzat să condamne acțiunile colegilor care fuseseră anterior exmatriculați, în Lucian Nastasă (coord.), *op. cit.*, p. 361.
 - 22 Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de Secție a CC al PMR*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999, p. 268.
 - 23 În 24 ianuarie 1959.
 - 24 Stenograma ședinței Biroului Regional PCR Cluj, în care se iau în discuție evenimentele cu tentă naționalistă petrecute în localitate cu ocazia sărbătoririi zilei de 24 ianuarie, în Lucian Nastasă (coord.), *op. cit.*, p. 363.
 - 25 Referat întocmit de primul secretar al regiunii Cluj asupra manifestărilor naționaliste ce au avut loc la 24 ianuarie, încheiat cu măsurile ce se vor lua pe viitor pentru a preîntâmpina asemenea acțiuni, în Lucian Nastasă (coord.), *op. cit.*, p. 376.
 - 26 Pavel Țugui, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej...*, p. 270.
 - 27 *Ibidem*, p. 269.
 - 28 Profesor de istorie antică și epigrafie la Universitatea clujeană din 1923 până în 1968, Daicoviciu deținuse, la rândul lui, mai multe funcții. Influent în mediul universitar de la Cluj, din 1945 și până la moarte, în 1973 a fost director al Muzeului de Istorie a Transilvaniei. În 1955 a fost ales membru al Academiei RPR. Din 1957 era rector al Universității Babeș, funcție pe care a păstrat-o și după unificare, până în 1968.
 - 29 Absolvent de științe juridice, specialist în drept Internațional, Takács deținuse mai multe funcții. Între 1948 și 1952 fusese ministru adjunct la Președinția Consiliului de Miniștri pentru problemele naționalităților

- conlocuitoare, și rector al Universității Bolyai, din 1947 până în 1952. În 1953 a fost exclus din partid, sub motiv că în timpul războiului ar fi făcut spionaj în favoarea Ungariei. În 1957 a fost reprimat în partid. La Congresul al IX-lea al PCR a fost ales membru supleant al Comitetului Central.
- 30 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 15/1959, f. 135.
- 31 Ibidem, dosar 20/1960, f. 24.
- 32 Ibidem, dosar 10/1960, f. 22.
- 33 Între 1926 și 1939, scriitorul activase și în diplomatie. Cea mai înaltă funcție deținută fusese cea de subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, între 1936–1938, în vremea guvernului Gheorghe Tătărescu. După război, i-au fost criticate atât opera filosofică, dar și poezia, considerată mistică. Scos din învățământul superior în 1948, până la capătul vieții Blaga a lucrat la filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei. Nu a mai publicat nicio creație originală, ci doar traduceri din clasicii literaturii universale.
- 34 Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu. Dosare literare*, București, Editura Floarea Darurilor, 1998, p. 147.
- 35 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 130.
- 36 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 1/1958, f. 2.
- 37 ANIC, fond CC al PCR – Secția Organizatorică, dosar 28/1958, f. 88.
- 38 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 20/1960, f. 26.
- 39 Ministrul Sănătății între 1954–1966.
- 40 ANIC, fond CC al PCR – Secția Administrativ-Politică, dosar 19/1958, f. 3.
- 41 Ibidem, f. 7.
- 42 Ibidem, f. 7.

4

Cerberul Partidului

Misii și responsabilități

ncă din primele săptămâni ale anului 1961, programul secretarului CC cu *Organizatoricul* a fost încărcat. În afara ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului, la care participa în calitate de membru, Nicolae Ceaușescu se pregătea și de organizarea alegerilor pentru Marea Adunare Națională (MAN), fixate pentru 5 martie 1961.

Pentru că activitățile trebuiau planificate din timp, ca să (se) evite suprapunerile, candidații pentru demnitatea de deputat și-au ales singuri perioada deplasării în teritoriu, în „campanie electorală”. Oficial, Ceaușescu fusese „propus” candidat al Frontului Democrației Populare în Circumscripția electorală nr. 1 Pitești de către Ștefan Matei, prim-secretarul Comitetului Regional de Partid Argeș, în uralele muncitorilor de la complexul CFR și ai fabricii de tananți din Pitești¹.

Candidatul s-a întâlnit cu alegătorii pe parcursul celei de-a treia săptămâni din februarie². Apoi l-a însoțit pe Gheorghiu-Dej într-o vizită prin Regiunea Argeș, cu escale la viitoarea uzină de aluminiu din Slatina, la Căpățâneni, Cetățuia, Cheile Argeșului, Depresiunea Lovișteș și pe locul viitoarei hidrocentrale de pe Argeșul superior³.

În scurtă vreme, la București, s-au operat câteva modificări la vârful ierarhiei partidului și statului. Exceptându-l pe Ceaușescu, rămas „pe loc“, toți greii partidului și-au asumat, după noul model sovietic, cumulul funcțiilor *de partid și de stat*: Gheorghiu-Dej a devenit și președinte al Consiliului de Stat, Chivu Stoica – secretar al CC, Ion Gheorghe Maurer – președinte al Consiliului de Miniștri, Gheorghe Apostol – prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Ștefan Voitec – președinte al MAN⁴.

În noua legislatură a MAN, Ceaușescu a primit și alte atribuții, fiind desemnat printre cei 39 de membri ai Comisiei însărcinate cu elaborarea noii Constituții a RPR⁵ și organizator al *grupeii de partid* din legislativ⁶. În fine, în Secretariat, i-a revenit sarcina *legăturii* cu secțiile CC al PMR (*organizațiile de partid, organizațiile de masă și cea de cadre*), cu grupul Ministerului Forțelor Armate și Ministerului Afacerilor Interne din Direcția Organizatorică a CC al PMR, cu CC al UTM, cu Consiliul Central al Sindicatelor și cu Consiliul Național al Femeilor⁷.

În toiul împărțirii noilor funcții în partid și în stat, ascuns opiniei publice, a izbucnit însă un scandal care ar fi putut pune capăt carierei politice a lui Emil Bodnăraș. Fostul ministru al Forțelor Armate era creditat să ocupe funcția de ministru de Externe în viitorul guvern Maurer. În ultima clipă însă a fost considerat nedemn pentru această poziție.

Cum a ajuns Emil Bodnăraș în gura Biroului Politic, în 1961, rămâne și astăzi un mister. Probabil că tensiuni acumulate în timp, între el și Gheorghiu-Dej, au răbufnit când puțini se așteptau. Asupra lui plana acuzația de spionaj pentru sovietici, când s-a descoperit că frecventa Insula Șerpilor, la bordul ambarcațiunii personale⁸. Escortat de remorcher și alte nave, generalul – acuzat mai nou că se credea amiral – staționa ore în șir în fâșia de pământ care nu mai aparținea României.

„Dar de ce să te duci în Insula Șerpilor când acum acolo este teritoriu sovietic?!“⁹, a pus degetul pe rană Leontin Sălăjan, ministru al Apărării Naționale.

Pentru câte făcuse și nu făcuse, mai-marii partidului, reușiți în Biroul Politic, l-au „judecat“ pe Bodnăraș în seara de 13 martie 1961. Tocmai Ceaușescu, fostul lui discipol de la Armată, a deschis atacul. „Eu am lucrat cu dânsul și cunosc că cu (sic!) autocritica nu se împacă“, a spus Ceaușescu, reproșându-i lui Bodnăraș că alunecase către „o înțelegere anarhică, mic-burgheză a problemelor conducerii muncii de partid“¹⁰. Mai grav, Ceaușescu a readus în discuție *devierea de dreapta* a trioului Pauker–Luca–Georgescu, criticându-l pe Bodnăraș pentru modul obedient în care se comportase mai ales față de „Passionaria“ românilor¹¹.

Printre vorbele aruncate cu năduf, n-a pierdut prilejul de a-l ridica în slăvi pe liderul partidului. De fapt, acesta era și rostul întrunirii. Să-i reamintească generalului „rebel“ că Gheorghiu-Dej era *primul dintre egali*. După intervențiile dure ale tovarășilor săi, Bodnăraș a fost obligat la *mea culpa*. Vorbele bine ticluite și relația bună cu Gheorghiu-Dej l-au salvat atunci pe Bodnăraș¹². Fostul ministru al Forțelor Armate nu a mai ieșit din *front* niciodată.

Stăpân peste secretele din dosarele de cadre

La începutul anilor 1960, mai mulți intelectuali băteau asiduu la porțile partidului. Dacă i-ar fi primit în rândurile sale, prestigiul regimului comunist cu siguranță ar fi crescut. A fost și acesta unul dintre calculele politice făcute de Gheorghe Gheorghiu-Dej¹³. În așteptare se aflau intelectuali precum Mihai Ralea, Gheorghe Ionescu-Sisești, Tudor Arghezi, George Călinescu, Zaharia Stancu.

Dar în 1962, secretarul cu *Organizatoricul* s-a opus reprimării în partid a scriitorului Zaharia Stancu. Din informațiile la care avea acces, reieșea că în perioada interbelică Stancu fusese informator al serviciilor secrete. Scriitorul fusese exclus din partid, în timpul verificărilor membrilor de partid din 1950, ca *agent al Siguranței*. De atunci făcea întruna cereri să fie reprimat. Gheorghiu-Dej și-a dat acordul, însă mai tinerii membri ai Biroului Politic s-au opus. Cel mai virulent a fost Nicolae Ceaușescu¹⁴. „Noi avem și ce a dat el”¹⁵, a plusat el, precizând că Zaharia Stancu fusese „efectiv” agent, până după 23 august 1944.

Ceaușescu a rămas sigur pe poziții până la final, scoțând la iveală că și în timpul școlii elevul Stancu oferea informații serviciilor secrete. L-a determinat astfel pe Gheorghiu-Dej să ceară verificarea atentă a documentelor strânse la Ministerul de Interne, în dosarul scriitorului. Ultimul cuvânt i-a aparținut lui Drăghici, care-l etichetase pe Stancu un *intelectual oportunist*¹⁶. Din cauza opoziției lui Ceaușescu și a lui Drăghici, scriitorul a mai așteptat doi ani în anticamera partidului. Abia în 1964, la pachet cu George Ivașcu, a reprimat carnetul roșu. Așa cum uitase de „greșelile” lui Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu l-a iertat și pe Zaharia Stancu, instalându-l, în 1966, la șefia Uniunii Scriitorilor.

În pelerinaj la moaștele „părinților revoluției”

Începând din anul 1961, Nicolae Ceaușescu a devenit un obișnuit al vizitelor întreprinse de delegații românești la nivel înalt. Alături de Gheorghiu-Dej și alți bonzi ai partidului, secretarul CC a călătorit în URSS, în două rânduri: iulie–august, respectiv octombrie 1961.

Sâmbătă seara, la 29 iulie 1961, Nicolae Ceaușescu a părăsit Bucureștiul pentru prima sa vizită importantă

din an ca membru al delegației românești în URSS, condusă de Gheorghiu-Dej¹⁷. Scopul era prezentarea președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, conducerii sovietice. „A fost un program încărcat de vizite, mitinguri, deplasări în alte orașe, mari spectacole, recepții, a relatat despre vizită fostul prim-ministru român. Hrușciov ne primea ca pe niște oaspeți. (...) Erau mereu fețe noi în jur”¹⁸. Față de perioada întrevederilor cu Stalin, atmosfera se schimbasese radical. Delegații români au fost primiți cu toate onorurile și tratați „ca și conducătorii unei țări vecine și prietene, nu ai unei țări ocupate”¹⁹.

Imediat după trecerea prin punctul de vamă Ungheni, delegaților li s-a organizat primul moment sărbătoresc în cinstea „prieteniei sovieto-române”. Oaspeții au fost întâmpinați în gara pavoazăată cu portretele lui Gheorghiu-Dej, Nikita Hrușciov și Leonid Brejnev²⁰, dar și cu panoul dedicat „unității și coeziunii de nezdruccinat dintre partidele comuniste și muncitorești”²¹. În ritmul marșului, Gheorghiu-Dej și Ivan Bodiul²², prim-secretar al CC al PC din RSS Moldovenească, s-au salutat, apoi au ținut discursuri. Ajunși la Moscova, oaspeții au fost întâmpinați de gazde. Din tren s-a coborât în ordinea importanței politice. Așadar, Ceaușescu și-a așteptat rândul după Dej și Maurer²³. Era deja al treilea om din România! La discuții, la masă, participanții au fost așezați de asemenea în ordinea „rangului”, așa încât Ceaușescu l-a avut în față pe Iuri Andropov²⁴.

Programul vizitei a fost foarte încărcat. Printre altele, delegația română a vizitat Mausoleul lui Lenin și Stalin. Oaspeții au fost plimbați la diverse obiective industriale și agricole, precum Uzina de Rulmenți nr. 1 din Moscova²⁵, Depoul de locomotive „Moscova–Triaș”²⁶, Expoziția realizărilor economiei naționale a URSS, în cartierele Pesciannîi și Serebrianîi Bor, în sălile Muzeului Revoluției.

În timpul vizitei, oaspeții români au „zburat“ în câteva republici sovietice. Cu program la fel de diversificat: dineuri oficiale, vizitarea unor obiective economice și culturale, mitinguri de simpatie și demonstrații „spontane“ de prietenie. La Leningrad²⁷, la uzina Kirov, a cuvântat Ceaușescu, care a adus „salutul fierbinte, tovărășesc, al clasei muncitoare din RPR“, pledând pentru *cauza păcii*²⁸. Delegația română a trecut și pe la Tbilisi (RSS Gruzină) și Kiev (RSS Ucraineană).

S-a revenit apoi la Moscova, unde a fost rândul lui Dej să cinstească gazdele printr-o recepție organizată în saloanele restaurantului „Sovietskaia“. Pe lângă înalți *activiști*, generali, funcționari superiori, românii au avut și doi oaspeți speciali: cosmonautul Gherman Titov²⁹ și soția lui, Tamara. Atracția serii a fost concertul orchestrei Radiodifuziunii Române.

Sfeștania colectivizării

Românii au finalizat colectivizarea în primăvara anului 1962, Nicolae Ceaușescu fiind și în comitetul restrâns care a reorganizat Ministerul Agriculturii. În *lagărul* est-comunist, procesul colectivizării s-a desfășurat într-un ritm inegal. Până în 1953, s-a mers cu avânt. Apoi, în primii trei ani de conducere ai lui Nikita Hrușciiov, ritmul s-a domolit. După 1956, deciziile au aparținut liderilor naționali, astfel că, în 1957, Bulgaria a *raportat* încheierea colectivizării. Polonia a abandonat cursa.

Oficial, în România colectivizarea s-a încheiat în 1962, fiind prevăzută în planul economic de șase ani adoptat la Congresul al III-lea al PMR, desfășurat cu doi ani în urmă. Chiar dacă procesul a fost îndelungat, fruntașii partidului erau convinși că se descurcaseră cel mai bine³⁰.

Acestei idei i-a dat glas chiar Ceaușescu, la o ședință a Biroului Politic (26–27 februarie 1963). „Nu în toate

țările socialismul a învins definitiv în toate sectoarele“, a afirmat Ceaușescu. „Se poate vorbi că în Polonia cu 3% colectivizare a învins socialismul? [datele se referă la întreaga suprafață a Poloniei, *n.n.*] Sigur, este și de neînțeles cum se poate ca în documente ale PCUS să se afirme că socialismul a învins definitiv în toate țările socialiste“.

După cum reiese din ședința cu prim-secretarii Comitetelor regionale de partid, prezidată de Ceaușescu, în 18 septembrie 1961, *mobilizarea* specialiștilor era o *sarcină* permanentă. Ceaușescu a acuzat specialiștii din agricultură că plimbau hârtii din birou în birou, „dar nu fac nimic“, și le-a predat lecții despre arat și semănat. Secretarul CC le-a recomandat să are la adâncime de 20–30 cm și să folosească semințe atent selectate. „1.200–1.300 kg grâu la hectar se pot obține cu metode de pe vremea lui Decebal, că și atunci se cultiva grâu, și apoi, dacă mai adaugi și îngrășămintă, poți ajunge la 2.000 kg“, conchidea Ceaușescu.

Evenimentul a fost atent pregătit. Din partea partidului, lui Ceaușescu i-a revenit sarcina să mobilizeze specialiștii – ingineri agronomi, zootehniști, mecanizatori, medici veterinari – la sărbătoarea „transformării agriculturii socialiste“³¹.

Încheierea colectivizării a fost marcată la sesiunea extraordinară a legislativului, organizată în Pavilionul Expoziției Economiei Naționale din București³². Alături de deputați, la lucrări au participat și 11.000 de țărani, număr simbolic, în amintirea țăranilor ce se spunea c-au fost uciși în răscoala din 1907. Au fost invitați și președinți de gospodării agricole colective, specialiști și lucrători din agricultură, ingineri, muncitori, intelectuali de vază, *activiști*, inclusiv șefii misiunilor diplomatice acreditați la București și corespondenți ai presei străine³³.

În paralel, comisiile pentru agricultură și silvicultură, administrativă și juridică ale Marii Adunări Naționale

„redactau“ legea înlocuirii Ministerului Agriculturii cu Consiliul Superior al Agriculturii și a înființării consiliilor agricole regionale și raionale. În realitate, Biroul Politic avizase de mult textul, Nicolae Ceaușescu făcând parte din comisia care studiasse „problema“.

Pe hârtie, colectivizarea era un succes. În comparație cu alte state comuniste, României îi lipseau tractoarele. Nici cadre temeinic pregătite nu existau în număr suficient. Bineînțeles că în discursul său Ceaușescu n-a amintit aceste inconveniente la *realizările regimului comunist*. „Pe harta țării au apărut uzine și fabrici noi, înzestrate cu mașini și utilaj modern, care asigură creșterea continuă a producției industriale, dezvoltarea armonioasă a întregii economii naționale“³⁴, a declarat Ceaușescu. Întâmpinată cu „puternice aplauze“, după cum nota stereotip cronicarul evenimentului, după ce a evocat *acțiunea provocatoare* a trioului Pauker–Luca–Georgescu, *cuvântarea* lui Ceaușescu s-a încheiat *mobilizator*³⁵. „Uitase“ Ceaușescu de evenimentele de la Vadu Roșca, pe care le investigase sângeros în urmă cu 5 ani... Și de altele ca acestea.

Citind stenogramele acelor ani, reiese că *Tovarășul* s-a schimbat prea puțin de-a lungul vremii. Inflexibil în opiniile sale, iritat de contraargumentele altora, încăpățânat, zgârcit, Ceaușescu își beștelea cu orice prilej subalternii și înainte de 1965. Mai ales atunci când *realizarea planului* era în pericol. Printre sarcinile sale, figura și coordonarea prim-secretarilor comitetelor regionale de partid. Întotdeauna îi muștra pe „codași“ iar când se discuta despre *realizarea planului*, cuvântul lui de ordine era „trebuie“³⁶.

Printre multele sarcini asumate și atribuite lui Ceaușescu s-a aflat organizarea ultimului „23 August“ cu Gheorghiu-Dej în vârful partidului. Parada militară principală s-a desfășurat în Capitală, în Piața Aviatorilor (fostă Piața Stalin), în prezența a peste 3.500 de oameni. În amintirea soldaților morți în cel de-al Doilea Război

Mondial s-au depus coroane la Monumentul Eroilor, la Monumentul de la Academia Militară și în cimitirele din provincie. Ca să acopere toate festivitățile, fruntașii partidului s-au împărțit în echipe. Ceaușescu s-a deplasat la Monumentul Eroilor de pe Dealul Filaretului (actualmente Mausoleul din Parcul Carol), ce fusese inaugurat în 1963³⁷.

În seara zilei de 23 august 1964, *conducerea de stat și de partid* a oferit o recepție la Palatul Snagov, în parc, după modelul lui Tito³⁸. Pentru cei 2.000 de invitați (diplomați străini, *înalți activiști*, deputați, generali și ofițeri superiori, academicieni, artiști, oameni de știință) s-a construit un ring de dans. Gheorghiu-Dej optase pentru o aniversare cumpătată (ceva „mai sobru, cult, inteligent“), după cum le-a zis „tovarășilor“ săi într-o ședință a Biroului Politic³⁹, cu meniu ușor („Să nu-i îndopăm cu mâncare“)⁴⁰.

Cu ocazia rotundeii aniversării, s-au decernat 7.500 de medalii. Artiști, oameni de știință, medici, profesori universitari au primit diverse premii de stat și titluri emerite. Alături de Alexandru Bârlădeanu, Dumitru Coliu, Leonte Răutu, Leontin Sălăjan și Ștefan Voitec, Nicolae Ceaușescu a primit titlul de „Erou al Muncii Socialiste din RPR“ și medalia de aur „Secera și Ciocanul“⁴¹. Semn că Gheorghiu-Dej era atunci deplin mulțumit de cerberul său și al partidului.

Martor la a doua „lepădare“ a sovieticilor de Stalin

Ceaușescu s-a reîntors la Moscova în 1961, cu ocazia Congresului al XXII-lea al PCUS⁴², când sovieticii au denunțat pentru a doua oară, public, crimele stalinismului și cultul personalității⁴³. Cel care aspirase în tinerețe la titulatura de „Stalin al României“ și-a văzut astfel idolul dărâmat.

Românii au călătorit două zile până la Moscova, circulând cu trenul special. Au stat în capitala URSS două săptămâni, membrii delegației fiind „cantonați” în Palatul Congreselor.

Proclamat *al constructorilor societății comuniste*, Congresul al XXII-lea a adunat aproape 5.000 de delegați, reprezentându-i pe cei 10 milioane de membri ai PCUS, sute de invitați din țară și din străinătate. Se chema că „se lărgise” democrația!

Nikita Hrușcirov a vorbit 6 ore și jumătate. A treia parte a discursului, publicat *in extenso* și în presa centrală din România, s-a intitulat „Partidul leninist – organizatorul luptei pentru victoria comunismului”. Mai interesant decât titlul a fost însă conținutul. Hrușcirov a reluat atunci public teme *raportului secret* din 1956: „Ce s-ar fi întâmplat cu partidul și cu țara dacă cultul (sic!) personalității nu ar fi fost condamnat, dacă nu ar fi fost lichidate consecințele lui dăunătoare și dacă nu ar fi fost restabilite principiile leniniste ale activității de partid și de stat?” – a întrebat retoric Hrușcirov. Și tot el a răspuns: „Aceasta ar fi amenințat să ducă la ruperea partidului de mase, de popor, la grave încălcări ale democrației sovietice și legalității revoluționare, la încetinirea dezvoltării economice a țării, la scăderea ritmului construcției comuniste și, prin urmare, la înrăutățirea nivelului de trai al oamenilor muncii”⁴⁴.

Printre liderii partidelor comuniste care-au cuvântat a fost și Gheorghiu-Dej. Flatându-și gazdele, și-a declarat convingerea că Uniunea Sovietică „va întrece și va lăsa departe în urmă, din punct de vedere economic, cea mai avansată țară capitalistă – SUA”⁴⁵.

„Soarele comunismului răsare asupra țării noastre!”, a anunțat Nikita Hrușcirov la sfârșitul Congresului. A fost sarcastic cu *tabăra imperialiștilor*, sintetizând totul prin pilda tigrului și a elefantului. Tigru, animal de pradă, nu atacă elefantul, a spus. A continuat, cu tâlc: „El se teme să atace un elefant pentru că elefantul

este mai puternic decât tigru. Iar dacă vreun tigru turbat ar ataca totuși un elefant, cu siguranță că el va pieri, elefantul îl va zdrobi“. Și, pentru a fi sigur că nu a rămas vreun echivoc, Hrușciiov și-a dus fabula până la capăt: „Uniunea Sovietică, țările lagărului socialist sunt astăzi mai puternice decât imperialiștii, elefantul este mai puternic decât tigru“. „Înainte, spre victoria comunismului!“, a salutat, mobilizator, liderul sovietic⁴⁶. Kremlinul a dat astfel semnul intrării într-o nouă etapă a tranziției către comunism.

După revenirea în România, Gheorghiu-Dej și ceilalți membri ai *conducerii* au „rumegat“, după obicei, sensurile evenimentului. *Destalinizarea* fusese cuvântul de ordine în dezbaterile PCUS, cuvânt periculos pentru liderul român. O crezuse rezolvată prin epurarea lui Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi⁴⁷. Astfel că, și în 1961, Gheorghiu-Dej a reluat mai vechea teză conform căreia în România *destalinizarea* se realizase prin excluderea din partid a acestora și a trioului Pauker–Luca–Georgescu. Le-a cerut colaboratorilor să relateze activului de partid „greșelile“ *deviatorilor*⁴⁸ la Plenara CC a PMR din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961.

Cum le-a cerut „Bătrânul“, așa s-a executat la întrunire. Ceaușescu a fost printre cei sânguincioși. După ce a expediat în câteva propoziții problemele discutate la Congresul al XXII-lea al PCUS, a vorbit – mult mai pe larg – despre manifestarea *cultului personalității* în România, insistând pe erijarea grupării Pauker în postura de lideri ai partidului „fără să-i pună nimeni“⁴⁹. După criticarea aceluia, s-a ocupat iarăși, pe larg, de Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi, *apreciind* îndepărtarea lor ca o decizie *justă*⁵⁰. Uluind probabil asistența cu profunzimea cunoștințelor sale, l-a citat pe Shakespeare, comparându-l pe Chișinevschi cu Iago. Copiind perfidia aceluia, Chișinevschi „căuta de fapt să-l izoleze pe tovarășul Gheorghiu de restul conducerii partidului“⁵¹. Ceaușescu a recunoscut însă și merite lui

Stalin. „Eu, cel puțin, aș fi necinstit dacă aș spune că acuma consider că Stalin n-a făcut nimic“, a zis, printre altele, recomandând *învățămintele* cuvenite, dar și să se țină cont „de ceea ce s-a făcut bun“⁵².

În chestiunea *cultului personalității*, Nicolae Ceaușescu l-a interpretat pe dos, dar convenabil. „Eu consider că și în viitor trebuie să cultivăm dragostea pentru conducătorii partidului, pentru primul secretar al Comitetului Central, să luptăm pentru autoritatea conducerii partidului, a primului secretar“, a declarat el. „Aceasta asigură forța și puterea de luptă a noastră, numai în felul acesta noi ne vom face datoria de comuniști și fără îndoială că partidul nostru, cu experiența, cu conducerea sa, în frunte cu tovarășul Gheorghiu-Dej, își va îndeplini cu cinste toate sarcinile“⁵³. Se înțelege că laudele și-au atins ținta. La câteva zile după încheierea plenarei, Dej a apreciat discursul lui Ceaușescu pentru că vorbise „liber, după conspect, lucruri foarte frumoase“⁵⁴.

Cuvântările au apărut și în „Scînteia“, după ce au fost revăzute de o comisie alcătuită din Răutu, Ceaușescu și Apostol⁵⁵.

Chiar dacă Dej aprecia plenara ca fiind „cea mai frumoasă“, temeri tot i-a lăsat în suflet vântul schimbării ce bătea dinspre Kremlin. Lui Dej nu i-a plăcut *revizionismul* lui Hrușciiov, cum numeau chinezii linia acestuia⁵⁶. În anii ce-au urmat, liderul român s-a desprins ușor-ușor de Moscova. La început cu fereală, mai târziu fățiș. Printre colaboratorii apropiați care l-au urmat în traseul periculos s-a aflat și secretarul cu *Organizatoricul*. Iar ideile care au încolțit în ultimii ani ai regimului Dej au dat roade la începutul regimului Ceaușescu.

Încurajat de succes, secretarul CC a continuat calea. Ultima ședință a Comitetului Central din 1961 s-a ținut cu toasturi pe măsură. Persistând cu elogiile deșănțate la adresa *conducătorului*, însuși cel lăudat a trebuit să-l

oprească pe Ceaușescu: „Faci cult, faci cult“, l-a avertizat el. „Aceasta (*sic*) nu e cult, tovarăși, aceasta este realitatea“, a răspuns Ceaușescu⁵⁷. În conversația acelei nopți, Gheorghiu-Dej, Ceaușescu și ceilalți au conchis că nu existau neînțelegeri între comuniștii români și cei sovietici. Mai mult, cei criticați au fost chinezii, pentru că solicitau și ei accesul la tehnologia bombei atomice⁵⁸.

Câte aveau să se schimbe în 1962!

Note

- 1 *Tovarășul Nicolae Ceaușescu propus candidat al FDP în circumscripția electorală Nr.1 – Pitești*, în „Scînteia“, an XXX, nr. 5.041, 11 ianuarie 1961.
- 2 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 7/1961, f. 71.
- 3 *Conducători de partid și de stat în regiunea Argeș*, în „Scînteia“, an XXX, nr. 5.081, 20 ianuarie 1961.
- 4 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 11/1961, ff. 2–3. Aceste măsuri au intrat în vigoare în perioada 21–25 martie 1961.
- 5 Ibidem, dosar 14/1961, f. 18.
- 6 Ibidem, f. 2.
- 7 Ibidem, dosar 17/1961, f. 2.
- 8 Ibidem, dosar 12/1961, f. 107.
- 9 Din 1958, Bodnăraș deținea o ambarcațiune cu care străbătea Marea Neagră. Fire mai singuratică, generalul petrecea mult timp pe această navă. Spre deosebire de ceilalți lideri comuniști români, în timpul verii el petrecea concediile separat, la Mangalia, într-o vilă foarte bine păzită. Comportamentul său a devenit astfel suspect *tovarășilor* din Biroul Politic. La presiunea lui Nicolae Ceaușescu, în iulie 1961, Bodnăraș a renunțat la ambarcațiune și a trecut-o în gestiunea Gospodăriei de Partid. Același Ceaușescu i-a sugerat fostului său șef de la MAPN să se mute, pe timpul verii, la Eforie, unde Gheorghiu-Dej își avea „cartierul general“. Vezi ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 30/1961, f. 20.
- 10 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 12/1961, ff. 93–94.

- 11 Ibidem, f. 94.
- 12 După instaurarea regimului comunist, Emil Bodnăraș și Gheorghe Gheorghiu-Dej s-au aflat în relații apropiate. Paul Sfetcu, ajutor de șef de cabinet și apoi șef de cabinet al lui Gheorghiu-Dej (1951–1965), a rămas cu impresia că cei doi erau chiar prieteni. Familiari chiar și în prezența tovarășilor de partid, ei își spuneau adeseori pe numele mici, Emil și Ghiță. Potrivit lui Sfetcu, Dej i-a fost aproape generalului Bodnăraș în momentele de cumpănă ale vieții. Dacă în carieră, mersese din succes în succes, în viața personală Bodnăraș a suferit câteva lovituri. Fiica i-a murit de leucemie, iar soția, Florica Bodnăraș (ilegalistă, fostă Munzer), l-a părăsit. Și totuși, generalul îl enerva adeseori pe Dej când încălca disciplina de partid și acționa în sectoare în care nu avea atribuții, când se amesteca în problemele militare (deși din 1955 nu mai era ministru de resort) și, mai ales, când cotrobăia prin hârtiile împrăștiate pe biroul lui Dej. Vezi Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, pp. 150–154. S-a opinat însă mai târziu că severa critică adusă lui Bodnăraș în 1961 era cauzată de intenția Kremlinului de a-l înlocui pe Gheorghiu-Dej din funcția de vârf a partidului cu fostul agent sovietic Bodnăraș.
- 13 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 12/1962, ff. 24–25.
- 14 În ședința Biroului Politic din 10 mai 1962.
- 15 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 12/1962, f. 26.
- 16 Ibidem, f. 27.
- 17 Delegația care a vizitat URSS în perioada 30 iulie – 12 august 1961 era formată din: Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretarul CC al PMR, Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri, Nicolae Ceaușescu, Leonte Răutu, membru supleant al Biroului Politic, șeful Direcției de propagandă și cultură a CC al PMR, Alexandru Bârlădeanu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Corneliu Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, și Nicolae Guină, ambasadorul român în URSS.
- 18 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri*, București, Editura Dacia, 2001, p. 180.
- 19 Ibidem.
- 20 Leonid Brejnev (n. 1906 – d. 1982), Secretar General al CC al PCUS (1964–1982), președintele Prezidiului Sovietului

- Suprem al URSS (1960–1964, 1977–1982).
- 21 *Sosirea pe teritoriul sovietic a delegației de partid și guvernamentale a R.P. Române*, în „Scînteia“, anul XXX, nr. 5242, 31 iulie 1961, p. 1.
 - 22 Ivan Bodiul (n. 1917 – d. 2013), prim-secretar al PC din RSS Moldovenească (1961–1980).
 - 23 *Primirea călduroasă făcută solilor poporului român în capitala Uniunii Sovietice*, în „Scînteia“, anul XXX, nr. 5243, 1 august 1961, p. 1.
 - 24 Iuri Andropov (n. 1914 – d. 1984), membru al Biroului Politic (1973–1984), președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1983–1984), Secretar General al PCUS (1982–1984). În 1961 era șef de secție la CC al PCUS.
 - 25 *Sub semnul mării prietenii*, în „Scînteia“, anul XXX, nr. 5244, 2 august 1961, pp. 1–4.
 - 26 „Scînteia“, anul XXX, nr. 5245, 3 august 1961, p. 1.
 - 27 *În Eroicul Leningrad*, în „Scînteia“, anul XXX, nr. 5250, 8 august 1961, pp. 1, 3.
 - 28 *Ibidem*, p. 3.
 - 29 Gherman Titov (n. 1935 – d. 2000), cosmonaut sovietic. A participat la misiunea „Vostok 2“, în 6 august 1961.
 - 30 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 4/1963, f. 62.
 - 31 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 38/1961, ff. 7-12. Vezi și „*Vom munci în gospodăriile colective, pentru înflorirea agriculturii socialiste*“, în „Scînteia“, an XXXI, nr. 5488, 4 aprilie 1962, p. 1.
 - 32 În perioada 27–28 aprilie 1962.
 - 33 *Sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale*, în „Scînteia“, an XXXI, nr. 5.512, 28 aprilie 1962, p. 1.
 - 34 *Lucrările sesiunii extraordinare a Marii Adunări Naționale. Cuvîntul tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Scînteia“, an XXXI, nr. 5.514, 30 aprilie 1962, p. 2.
 - 35 *Ibidem*.
 - 36 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 78/1962, f. 60.
 - 37 *Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism*, în „Scînteia“, an XXXIV, nr. 6.355, 21 august 1964.
 - 38 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 29/1964, f. 10; *Recepție oferită de C.C. al P.M.R., Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri*, în „Scînteia“, an XXXIV, nr. 6.358, 24 august 1964, p. 1.
 - 39 Ședința Biroului Politic din 29 iunie 1964.

- 40 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 29/1964, f. 11.
- 41 Ibidem, dosar 56/1964, f. 30.
- 42 Congresul PCUS s-a desfășurat în perioada 17–31 octombrie 1961.
- 43 Din delegația PMR au mai făcut parte: Gheorghe Gheorghiu-Dej, prim-secretar al CC, Emil Bodnăraș, Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer, membri ai Biroului Politic, și Leonte Răutu, supleant în Biroul Politic.
- 44 *Raportul prezentat de tovarășul Nikita Sergheevici Hrușciov*, în „Scînteia“, anul XXXI, nr. 5322, 19 octombrie 1961, pp. 5–6.
- 45 *Congresul al XXII-lea al PCUS. Cuvîntarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în „Scînteia“, anul XXXI, nr. 5.324, 21 octombrie 1961, pp. 1, 8.
- 46 *Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. Cuvîntarea rostită de tovarășul N.S. Hrușciov la încheierea dezbaterilor pe marginea rapoartelor prezentate Congresului*, în „Scînteia“, anul XXXI, nr. 5.332, 29 octombrie 1961, pp. 2–4.
- 47 Vezi mai sus, capitolul 1.
- 48 *Din dezbaterile la Plenara CC al PMR. Intervenții ale participanților în legătură cu darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Român la cel de-al XXII-lea Congres al PCUS, prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Scînteia“, anul XXXI, nr. 5377, 13 decembrie 1961, pp. 2–3.
- 49 Ibidem.
- 50 Ibidem.
- 51 Ibidem.
- 52 Ibidem.
- 53 Ibidem.
- 54 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 57/1961, f. 10.
- 55 Ibidem.
- 56 Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania (1944–1962)*, London, Oxford University Press, 1964, p. 332.
- 57 Constantin Moraru, Liviu-Daniel Grigorescu, *Conducătorii PMR la masa de Anul Nou 1961. „Să ridicăm un pahar pentru unitatea de monolit a partidului“*, pp. 13–14, în „Dosarele Istoriei“, nr. 12/2001.
- 58 Ibidem, p. 26.

5

În centrul conflictelor din CAER

Strategii de reabilitare a supremației Kremlinului

La al XXII-lea Congres al PCUS s-au lansat și alte idei. Wladyslaw Gomulka, șeful delegației poloneze, a făcut public principiul reformării CAER prin *diviziunea internațională socialistă a muncii* între statele ce se îndreptau către comunism. Astfel s-au declanșat, în anii 1962–1963, tensiunile între România și partenerii săi din „lagărul socialist“. Din această perioadă, elita politică a regimului comunist, concentrată în jurul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a promovat *național-comunismul*¹, care va fi consolidat în anii puterii lui Nicolae Ceaușescu.

CAER, lansat ca un program economic menit să stimuleze schimburile comerciale între statele socialiste², tindea la începutul anilor 1960 să stopeze dezvoltarea economiei românești. În timpul lui Stalin, acest organism intrase într-un prelungit con de umbră. După model stalinist, statele comuniste au adoptat practici autarhice de dezvoltare a economiei, cu accent pe industria grea³. În goana după profit imediat, s-a renunțat inclusiv la suprafețele cultivate cu cereale, în favoarea plantelor tehnice. Pentru aceste țări, URSS a devenit furnizor de credite, mărfuri și materii prime.

Printre numeroasele sale inovații și reforme, Nikita Hrușciov și-a îndreptat atenția și spre CAER. În 1958, la puțin timp după ce au intrat în vigoare acordurile pentru înființarea Comunității Economice Europene (CEE) și Comunității Europene pentru Energia Atomică (CEEA), sovieticii au pus în circulație primele proiecte despre revitalizarea și reformarea CAER. Presați de competiția cu Occidentul, dar și de stagnarea economiilor est-comuniste, URSS și statele-satelit au început adoptarea principiului *diviziunii internaționale socialiste a muncii*⁴, prin care statele membre ale CAER urmau să-și specializeze producția în funcție de tradiția națională și de nevoile internaționaliste.

Democrațiile populare demaraseră, încă de la mijlocul anului 1958, programe ample de dezvoltare a industriei. Dar s-a hotărât ca, pentru perioada 1961–1965, planurile economice pe termen lung ale fiecărei țări să fie coordonate de CAER și, implicit, de Kremlin. „Integrarea economiilor est-europene“, prin specializarea producției, a părut atunci drept soluția salvatoare contra crizei economice⁵. Vladimir Kaigl a fost primul specialist care a avansat ideea pe hârtie în revista „Voprosy filosofii“. Printre altele, el a propus ca România să se axeze pe dezvoltarea industriei chimice, deoarece deținea resursele necesare, petrol și gaze. În timp ce țările mai avansate în domeniu urmau să-și dezvolte industria constructoare de mașini. România și Bulgaria urmau să se axeze pe agricultură, industria alimentară, chimică, electrotehnică și de prelucrare. Profitând de avansul industrial, dobândit încă din perioada interbelică, URSS, Cehoslovacia și RDG sugerau românilor să dezvolte sectorul agricol și, cu precădere, cultura cerealelor de care aveau toți nevoie pentru alimentația populației⁶.

Presiunea celorlalte state asupra României și Bulgariei s-a intensificat în 1960. Economiiști cehi, slovaci și sovietici au abordat problema în reviste de

profil⁷, în timp ce înalți *activiști* o dezbăteau la ședințele CAER. „Noi nu aveam a ne ocupa de dezvoltarea industriei, ci să ne ocupăm, printre altele, de cultivarea porumbului, iar nemții urmau să prepare porcii îngrășați cu porumbul nostru”⁸, a sintetizat proiectul acesta Alexandru Bârlădeanu, reprezentantul României de-atunci la CAER.

România a respins viziunea sovieticilor despre viitorul CAER. Și a fost continuat programul inițial, adoptat după modelul stalinist al creșterii economice pe baza industriei grele și a celei constructoare de mașini.

Deoarece sovieticii ofereau prea puțin din necesarul de mărfuri și utilaje tehnice⁹, România s-a orientat spre Occident. Conform datelor statistice, în perioada 1960–1965, exporturile și importurile cu țările din CAER s-au diminuat în favoarea relațiilor comerciale cu statele europene occidentale¹⁰. Câtă vreme a existat valută în conturile țării, România a importat tehnologie modernă și performantă din RFG, Franța, Marea Britanie, Belgia, Elveția, țările scandinave ș.a.¹¹. De asemenea, s-au negociat credite pe termen lung din Statele Unite ale Americii (500 milioane dolari) și Suedia (200 milioane dolari), după modelul deja consacrat de polonezi¹². În octombrie 1962, Gheorghiu-Dej și Maurer au vizitat Indonezia, India, Uniunea Birmană, în timp ce Corneliu Mănescu, ministrul de Externe, a efectuat un turneu sud-american, în Brazilia și Argentina, în toamna anului 1963, pentru stabilirea de noi relații economice¹³.

Un moment semnificativ s-a petrecut cu prilejul vizitei lui Ion Gheorghe Maurer în Franța¹⁴, când s-a semnat un acord de colaborare tehnico-științifică prin intermediul căruia românii se puteau specializa în instituții franceze. Cele două state au antamat totodată un tratat comercial cu durata de cinci ani¹⁵.

Ceaușescu se contrează cu Hrușciov

Mocnit în anii 1959–1961, conflictul intereselor economice din CAER a izbucnit public în 1962. În reuniunile CAER, în numele statutului organizației și al principiilor adoptate prin „Declarația partidelor comuniste și muncitorești din 1960“, referitoare la suveranitatea și egalitatea în drepturi a statelor, delegatul Alexandru Bârlădeanu s-a opus tuturor inițiativelor celorlalte state, care ar fi afectat strategia economică românească. Pentru a ocoli această opoziție, sovieticii au decis să înlocuiască unanimitatea luării deciziilor cu *unitatea de idei*. Dar Gheorghiu-Dej a invocat încă o dată principiile de bază ale Consiliului: egalitate în drepturi, avantaj reciproc, independența statelor semnatare¹⁶. Proiectul sovieticilor de a planifica economiile statelor *lagărului comunist* a fost dat astfel peste cap.

Nikita Hrușciov n-a abandonat ideea, publicând principiile *diviziunii internaționale socialiste a muncii* în vara lui 1962, în ziarul „Pravda“¹⁷. Apoi a descins la București să-l convingă, „de la om la om“, pe Gheorghiu-Dej¹⁸. Atunci l-a înfruntat Nicolae Ceaușescu pe Nikita Hrușciov, ca adept al independenței față de Moscova, capabil să „lovească“ adversarul cu argumente preluate din lada de zestre a marxism-leninismului.

După ce-a fost preluat la Iași, de către Bodnăraș, Hrușciov a început primele discuții în 18 iunie 1962, la Sala Palatului din Capitală. După schimbul obișnuit de amabilități, fiecare șef de partid și-a rostit discursul. Printre altele, sovieticul i-a „urecheat“ pe români că sacrificau ineficient porcii la greutatea de 25 kg. Conform stenogramei convorbirii, Ceaușescu a fost cel care, intempestiv, l-a corectat: „Sub 90 kg nu este admis să se taie“¹⁹. După ce Dej a întărit spusele mai tânărului demnitar, Hrușciov a dat înapoi. Dar a lansat o altă *critică* privind cultivarea porumbului. Dâr, tot Ceaușescu

l-a contrat, socotind pe-atunci agricultura ca domeniu al excelenței lui. L-a informat prompt pe *Tovarășul* Nikita că la Institutul de Cercetări pentru Cereale și Plante Tehnice de la Fundulea se obținuseră 5.500 kg porumb după metoda românească (semănatul în rând) și sub 5.000 kg la hectar după metoda sovietică (semănatul în pătrat)²⁰.

Ulterior, Nicolae Ceaușescu a prezentat episodul²¹ astfel: „Hrușciiov spunea că la noi se taie porcii, în medie, de 25 kg. Toată lumea a rămas uimită. A spus: «Am un arici în buzunar» și a scos o fițuică mototolită și în discuții între două delegații de partid la prima întâlnire tot ce găsești să spui este că uite am un arici și voi tăiați porcii la 25 kg și de aceea nu aveți carne. Când i s-a spus că nu este așa, a sărit, «a, nu e așa, bine, bine», și a băgat-o în buzunar“. Ziua următoare Hrușciiov a ridicat ștacheta. Din informațiile sale, porcii erau sacrificați la 56 kg. L-a avertizat pe Gheorghiu-Dej să nu se lase păcălit de birocrații care făceau planificarea economiei. Iar când în discuție s-a amestecat și Ceaușescu, Hrușciiov, referindu-se la el, a spus: „Și secretarul e tot biocrat“. „Și pe urmă, pentru că eu m-am uitat puțin urât că nu pot să mă abțin – a povestit Ceaușescu –, el zice: «Ce, vreți voi, birocrații tineri, să duceți un biocrat bătrân?!» A vrut s-o dreagă“²².

În vizita la București, Hrușciiov s-a purtat ca un „oaspete obraznic“, după propria-i caracterizare. Pe baza datelor publicate de Direcția Centrală de Statistică, a criticat apoi că în România se tăiau prea mulți porci²³. Apoi s-a întrecut în sfaturi, ca un șef venit pentru a-și controla subalternii. Le-a indicat românilor să semene mazăre și a insistat asupra porumbului: „Voi, românii, ați putea spune: pe noi, care suntem mămăligari, care mâncam mămăligă când dumneata încă nici nu te-ai născut, vrei să ne înveți cum se seamănă porumbul? De aceea îl semănați cum l-au semănat străbunii dvs., iar el trebuie semănat nu cum semănau străbunii“²⁴.

Hrușcirov a fost plimbat prin toată țara să vadă *realizările* românești: București, Borzești, Hunedoara, Craiova, Constanța. Însă fiind supărat pe gazde, Hrușcirov a încălcat protocolul, refuzând să treacă în revistă compania de onoare și criticând, la Craiova, achiziționarea licenței firmei elvețiene „Sulzer“, pentru construcția de locomotive²⁵.

Oaspeților li s-au oferit mese îmbelșugate. În meniul unui prânz au fost chifteluțe de pasăre, salată de vinețe, ardei copti, salam de iarnă și măsline, roșii, ceapă, ciorbă de vițel, pui cu ciuperci, mușchi de vacă și porc, împănat, la cuptor, legume asortate, castraveți murați, tort doboș, parfait cu alune, fructe, bomboane, alune și țigări. S-au băut țuică, vermut, bere, vin alb (Fetească), vin roșu (Drăgășani), șampanie, coniac. În aceeași zi, la masa de seară, s-au servit: mititei, roșii, ardei grași, brânzeturi, supă de pasăre, șalău rasol cu unt topit, cartofi natur, pui la frigare, tort de ciocolată. Și noi soiuri de vin: Riesling și Dealu Mare²⁶. Un meniu tradițional, cu mâncăruri românești de care va rămâne toată viața legat și Ceaușescu.

Acesta n-a pierdut vremea nici în călătorie. În tren, spre Onești, s-a contrazis cu M. S. Sinița și cu V.V. Kuznețov, prim-loțiitor al ministrului Afacerilor Externe, din cauza porumbului... „Când o să aveți măcar media noastră atunci să vorbiți!“²⁷, l-a înfruntat însă ucraineanul Sinița.

Ultima confruntare dintre gazde și oaspeți s-a consumat la Eforie²⁸. Conform stenogramei, Hrușcirov a încercat să-și convingă *frații* că în agricultură trebuia să fie schimbate *metodele de lucru*, reproșându-le înapoierea. „Nu știu dacă cineva dintre dumneavoastră a lucrat în agricultură, pentru că sunteți mai mult legați de industrie“, s-a lansat el. „Cunoaștem și noi“, a replicat Ceaușescu²⁹. Atmosfera viciată de certuri i-a devenit insuportabilă oaspetelui: „Au împuțit aici atmosfera

porcii ăștia, a răbufnit Hrușcirov. Să ne sculăm, o să bată vântul și o să spulbere împușeala³⁰.

Pus în fața opoziției românești, liderul sovietic a abandonat inițiativa planificării economiilor socialiste, dar în presă și în revistele de specialitate au apărut în continuare articole și studii despre oportunitatea diviziunii muncii³¹.

Începând cu 1963, Hrușcirov s-a pronunțat pentru înființarea unui organ unic de planificare³². Urmău să apară „uniuni pe ramuri” în domeniile siderurgiei, construcției de mașini-unelte, strungurilor, construcției mașinilor de transport și rulmenților, plus o direcție interstatală privind sistemul energetic³³. După ce reprezentantul României s-a opus, sesiunea a fost amânată. Imediat ce Bârlădeanu s-a întors din URSS, Biroul Politic s-a reunit. S-a ascultat raportul lui, după care fiecare membru a comentat. La ședința din 27 februarie 1963, Ceaușescu a propus combaterea inițiativelor sovietice de subordonare cu „date și fapte”³⁴.

Cu acest scop s-a convocat Plenara CC al PMR³⁵. Aici Ceaușescu a contestat ideea apariției unui *organ* unic de planificare cu argumentul că „în multe țări n-avem specialiști competenți să elaboreze planuri naționale care să țină seama de legea dezvoltării planice a economiei socialiste”³⁶. A argumentat cu citate din Lenin și a sfârșit cu măgulitoare concluzii pentru ceilalți lideri români: „În definitiv, ca să spun așa, interpretarea lui Lenin nu este dată monopol nimănui. Pot și alții să gândească”³⁷. „După cum vedeți, se pricep și tovarășii noștri să-l citeze pe Lenin”³⁸, l-a lăudat, încântat, Gheorghiu-Dej.

Încurajat, Ceaușescu și-a continuat tirada. Printre altele, a criticat sovromurile, ca „experiență negativă”. Cu „date și fapte”, a exemplificat prin situația statistică a Societății „Sovromcărbune”, în care URSS investise 20%, iar România 80%³⁹. „Nu se poate admite ca ce (sic!) a spus un om (Hrușcirov, *n.n.*) toată lumea să repete ca

o flașnetă, în dreapta și în stânga⁴⁰, și-a încheiat el discursul.

Dar, în aceeași perioadă, Nicolae Ceaușescu se remarcă și ca un critic virulent al Pieței Comune. Aceste ieșiri publice trebuie coroborate cu părerile conform cărora ideea reformării CAER îi venise lui Hrușciiov inspirat de înființarea Pieței Comune⁴¹. Pentru Ceaușescu, rolul acesteia era „să-și asigure piețe de desfacere și materii prime“, fapt ce „ascuțea contradicțiile dintre statele imperialiste“⁴².

„Am ajuns să ne critice Europa Liberă“, declara Ceaușescu, la un moment dat, cu referire la eforturile românești de ieșire din corul dirijat de Kremlin. „E foarte bine așa“, concluziona el, reproducând o cunoscută istorie anecdotică despre socialistul german August Bebel: „Bebel, când a fost lăudat de burghezie, și-a pus întrebarea: «Cu ce ai greșit, bătrâne Bebel, că te laudă dușmanii?» Pe noi nu ne laudă, noi suntem criticați că nu vrem să participăm la cazanul comun“⁴³, a conchis Ceaușescu.

Noi tactici românești

Panica a cuprins conducerea de la Kremlin atunci când disensiunile din CAER au devenit subiect al Plenarei CC al PMR din martie 1963. Îngrijorat, Hrușciiov a trimis la București emisari care să stabilească termenii unei întâlniri la nivel înalt. În iulie 1963, liderul sovietic avea programată o întrevedere cu chinezii. Astfel încât *frontul* deschis în Estul Europei, cu România, trebuia pacificat înaintea confruntării dificile cu Mao Tze-dun.

Mai întâi, după o escală forțată în Bulgaria, din cauza vremii nefavorabile, la București a sosit Iuri Andropov, secretar al CC al PCUS⁴⁴. La discuții, alături de Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Emil

Bodnăraș, Alexandru Bârlădeanu, Ghizela Vass și Andrei Păcuraru, a participat și Nicolae Ceaușescu. De la început, Andropov s-a declarat „neliniștit, mâhnit și puțin uimit“ de spiritul Plenarei din martie⁴⁵. I-a asigurat că respectă suveranitatea statelor membre CAER, recunosc principiul relațiilor între state în baza avantajului reciproc⁴⁶ și că sunt gata să sprijine România la construirea de centrale atomo-electrice. Din nou, Ceaușescu a fost cel mai incisiv cu sovieticii. Le-a amintit oaspeților că și alte partide comuniste din țările socialiste dezbatuseră probleme delicate în congrese. „De ce se face observație că la plenara noastră s-a pus (*sic*) aceste probleme?“⁴⁷, a replicat el. Ceilalți i-au povestit oaspetelui dificultățile aprovizionării cu materii prime din Uniunea Sovietică⁴⁸. „Să ne întâlnim când vom fi gata“, a propus Gheorghiu-Dej, sugerând astfel că-l așteaptă pe Hrușciiov.

După o lună, sovieticii au cerut un „schimb de experiență“ cu „tovarășii români“. La București a sosit o delegație, condusă de Nicolai Podgornîi⁴⁹, ca să studieze „experiența organizațiilor PMR“. Veneau ca să „sondeze atmosfera“, după cum bine a pus Gheorghiu-Dej punctul pe i⁵⁰. Timp de aproape o săptămână, vizitatorii au fost însoțiți de Nicolae Ceaușescu. Nicio clipă nu i-a lăsat secretarul CC să respire. Într-o seară, i-a dus la spectacolul „Lăsați-mă să cânt“, la Teatrul de Operă și Balet. În celelalte zile i-a plimbat prin București; apoi, în provincie, în regiunile Bacău, Brașov, Ploiești, Galați⁵¹.

„Eu consider că (*sic*!) călătoria noastră a fost interesantă și foarte utilă“, i-a spus Podgornîi, la 3 iunie 1963, lui Gheorghiu-Dej. „În acest răstimp scurt pe care l-am avut la dispoziție am văzut multe lucruri. Considerăm că am văzut tot ceea ce se putea vedea. Tovarășul Ceaușescu nu ne dădea drumul mai devreme de 10–11 noaptea. Foarte bine. Tovarășii ne-au făcut cunoștință în mod amănunțit cu practica muncii lor“. Plecau, se pare, cu diverse amintiri. La o gospodărie

agricolă, Podgornii dansase Perinița cu frumoasele locului. Iar Postăvarul l-a urcat cu funicularul, împreună cu Ceaușescu. Au înghețat amândoi de frig, până când s-au încălzit cu o țuică. „M-aș fi prăpădit dacă n-aș fi băut acolo țuică“, a recunoscut rusul⁵². Din tradiționalul schimb de cadouri, Ceaușescu s-a ales cu un aparat de fotografiat Kiev 4. Lui Gheorghiu-Dej i s-a înmănat o scrisoare prin care Hrușciiov îi solicita o întâlnire.

Pe post de curier la Moscova a fost trimis Ceaușescu⁵³. „Noi suntem gata oricând și oriunde“, era cuvântul de ordine al comuniștilor români. În timpul discuțiilor cu Ceaușescu, Hrușciiov a recunoscut că greșise neinformându-l pe Dej de instalarea rachetelor în Cuba, în 1962⁵⁴.

Alt episod a tulburat însă pacea dorită. În 22 iunie 1963, presa românească a publicat o sinteză a scrisorii PC Chinez în care PCUS era criticat fățiș, în 25 de puncte⁵⁵. Gheorghiu-Dej avertiza astfel Kremlinul că nu intenționa să renunțe la pozițiile sale de afișată neutralitate în conflictul sino-sovietic.

Note

- 1 În mediul academic, termenul a fost folosit prima dată cu trimitere la opoziția lui Iosip Broz Tito la stalinism, atitudine care s-a soldat cu excluderea Iugoslaviei din Cominform și proclamarea Iugoslaviei ca stat nealiniat.
- 2 CAER a fost înființat în 1949. Mai multe țări au aderat la această organizație: URSS, Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România (ianuarie 1949), Albania (februarie 1949), RDG (1950), Mongolia (1962). Alte state, precum China, Iugoslavia, Vietnam, RPD Coreeană, aveau statut de observatori.
- 3 Liviu Țăranu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949–1965)*, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 36.
- 4 W. E. Butler, *Legal Configurations of Integration in Eastern Europe*, p. 518, în „International Affairs“, Vol. 51,

- Nr. 4 (octombrie 1975).
- 5 Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej (1948–1965)*, București, Editura Humanitas, 2006, p. 200.
 - 6 J. M. Montias, *Background and Origins of the Rumanian Dispute with Comecon*, pp. 132–133, în „Soviet Studies“, Vol. 16, No. 2 (Oct. 1964).
 - 7 Menționăm, printre aceștia, pe Vladimir Kaigl, Jiri Novozamsky, J. Mervart.
 - 8 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 149.
 - 9 Stelian Tănase, *op. cit.*, p. 209.
 - 10 Iată datele prezentate de Brândușa Costache, în volumul *Activitatea României în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949–1974)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012, pp. 161, 163. Cumulat, exportul și importul României cu țările socialiste reprezenta 73% (1960), respectiv 65% (1965) din total, iar restul cu țările capitaliste. În cadrul CAER, România exporta mai ales în URSS (39,2% în 1960, respectiv 39,8 % în 1965), Cehoslovacia (8,7% în 1960, respectiv 8,6% în 1965), RDG (7,5% în 1960, respectiv 6,5% în 1965) și Ungaria (5,9% în 1960, respectiv 3,5% în 1965) și importa din URSS (41% în 1960, respectiv 37% în 1965), Cehoslovacia (9,9% în 1960, respectiv 6,5% în 1965), RDG (8% în 1960, respectiv 5,8% în 1965) și Ungaria (4% în 1960, respectiv 2,6% în 1965).
 - 11 John Michael Montias, *Background and Origins of the Rumanian Dispute with Comecon*, p. 135, în „Soviet Studies“, Vol. 16, No. 2 (Oct. 1964).
 - 12 Liviu Țăranu, *op. cit.*, p. 155.
 - 13 Elis Pleșa, *Rolul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în elaborarea politicii externe și în direcționarea relațiilor româno – sovietice (1960–1965)*, pp. 234–235, în „Annales Universitatis Apulensis“, Series Historica, 9/I, 2005.
 - 14 Vizita s-a desfășurat în perioada 27 iulie – 3 august 1964.
 - 15 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 33/1964, f. 18.
 - 16 Aceste divergențe au apărut la Consfătuirea CAER, desfășurată la Moscova, în 6–7 iunie 1962.
 - 17 Andrzej Korbonski, *Theory and Practice of Regional*

- Integration. The Case of Comecon*, p. 952, în „International Organization“, vol. 24, nr. 4, Regional Integration: Theory and Research (toamna 1970).
- 18 Vizita s-a desfășurat în perioada 18–25 iunie 1962.
 - 19 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 39/1962, vol. II, f. 114.
 - 20 Ibidem, ff. 116–117.
 - 21 Nicolae Ceaușescu a prezentat diferendele cu Hrușciov cu ocazia Plenarei CC al PMR din martie 1963.
 - 22 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 10/1963, f. 144.
 - 23 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 39/1962, vol. II, ff. 46–47.
 - 24 Ibidem, ff. 5, 8.
 - 25 Ibidem, f. 69.
 - 26 Ibidem, ff. 165, 168.
 - 27 Ibidem, f. 49.
 - 28 Întrevederea de la Eforie a avut loc în 24 iunie 1962.
 - 29 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 39/1962, vol. II, f. 67.
 - 30 Ibidem, f. 72.
 - 31 David Floyd, *Rumania. Russia's Dissident Ally*, London, Pall Mall Press, 1965, p. 70; Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, pp. 129–130. Oficial, teza a fost reluată la Plenara CC al PCUS, din noiembrie 1962. Replica autorităților de la București a survenit, tot printr-o plenară, a CC al PMR, desfășurată în perioada 21–23 noiembrie 1962. Atunci s-au dezbătut tensiunile ivite, pe baza informării lui Alexandru Bârlădeanu. Toți vorbitorii au acuzat URSS că ar fi încălcat statutul CAER.
 - 32 Propunerea s-a făcut în sesiunea CAER, desfășurată la Moscova, la 20 februarie 1963.
 - 33 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 4/1963, f. 24.
 - 34 Ibidem, f. 60.
 - 35 Plenara s-a desfășurat în perioada 5–8 martie 1963. Nicolae Ceaușescu s-a înscris la cuvânt în 6 martie 1963.
 - 36 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 10/1963, f. 113.
 - 37 Ibidem, f. 140.
 - 38 Ibidem, f. 117.

- 39 Ibidem, f. 124.
- 40 Ibidem, f. 138.
- 41 Piața Comună (înființată prin Tratatul de la Roma din 1957) a fost redenumită în 1958 Comunitatea Economică Europeană (CEE); reunea atunci Belgia, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda și RFG.
- 42 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 4/1963, f. 61.
- 43 Ibidem, dosar 15/1963, f. 101.
- 44 Iuri Andropov a sosit în România în 3 aprilie 1963.
- 45 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 18/1963, f. 2.
- 46 Ibidem, ff. 3–4.
- 47 Ibidem, f. 8.
- 48 Ibidem, f. 24.
- 49 Nicolai Podgornîi a sosit în România în 26 mai 1963. Din delegație mai făceau parte Alexei Epișev, șeful Direcției Politice a Armatei Sovietice și a Flotei Maritime Militare, fost ambasador în România, și alți nouă activiști.
- 50 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 20/1963, f. 13.
- 51 Ibidem, dosar 24/1963, ff. 11–12.
- 52 Ibidem, f. 15.
- 53 Ceaușescu a înaintat scrisoarea la 8 iunie 1963.
- 54 Constantin Moraru, *Politica externă a României (1958–1964)*, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 107.
- 55 Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania (1944–1962)*, London, Oxford University Press, 1964, p. 341.

6

Ceașescu, vânător de agenți sovietici în România

Întâlnirea secretă de la Scroviștea

Mult-așteptata întrevvedere neoficială a lui Dej cu Hrușciov a avut la loc la București, în vara lui 1963¹. „Acasă“ la români, ceea ce însemna deja un ascendent față de liderul de la Kremlin.

Organizate până în cele mai mici detalii, discuțiile s-au purtat la Scroviștea, în apropierea Capitalei. Ca de obicei, Dej a venit cu propunerile: să participe toți membrii Biroului Politic, plini și supleanți, ca semn de politețe și de solidaritate a *conducerii* partidului; pentru o deplină conspirare, întrevderea să se desfășoare la Scroviștea; iar participanții să se deplaseze acolo într-o coloană oficială scurtă². Dacă sovieticii ar fi preferat o participare mai „intimă“, Dej i-a vrut alături pe Maurer, Ceașescu, Chivu Stoica, Bârlădeanu, Bodnăraș, Răutu. La propunerea lui Chivu și Ceașescu, Gaston Marin a fost adăugat pe „lista scurtă“³. S-a stabilit și ca Hrușciov să fie încolțit cu întrebări punctuale și contracarat cu principiile suveranității și independenței, expuse în Declarația de la Moscova, din 1960.

Agenda convorbirilor se anunța bogată: integrarea economică în CAER, colaborarea româno – iugoslavă

la Hidrocentrala Porțile de Fier, criza rachetelor din Cuba, schisma sino-sovietică, problema agenturii sovietice în România⁴. Lui Ceaușescu i-a revenit rolul celui care expune subiectele cele mai delicate.

La întâlnire au fost prezenți toți membrii Biroului Politic, sugerând *conducerea colectivă* și *unitatea monolitică* a partidului. Dintre cei 14 români, doar opt au vorbit, Ceaușescu fiind, alături de Alexandru Drăghici, și printre cei mai impetuoși cuvântători. „Am fost chiar nevoit în cuvântul meu să mai atenuez și aplati-zez câte ceva din impresia produsă de ei”⁵, a spus Dej. Printre altele, Nicolae Ceaușescu l-a încolțit și speriat pe Hrușciiov cu tema agenturii sovietice de spionaj pe teritoriul românesc⁶. Aceasta era, de fapt, o tactică bine pusă la punct de Gheorghiu-Dej. La fel cum îl trimisese pe Bodnăraș, la înaintare, cu propunerea făcută lui Hrușciiov de retragere a trupelor sovietice, l-a desemnat pe Ceaușescu, secondat de Drăghici, să ridice chestiunea agenturii sovietice în România. Comportamentul lui Ceaușescu l-a determinat pe Maurer, după propria mărturie, să-l socotească „un posibil conducător al României, cu o poziție destul de puternică împotriva rușilor”⁷.

În acest *tête-à-tête* la nivel înalt, Hrușciiov a renunțat la agresivitatea de altădată. A încercat să justifice unele propuneri din CAER, referitoare la planificarea economică, prin presiunile unor țări industrializate, precum Cehoslovacia și RDG. În final însă, a fost nevoit să recunoască principiul suveranității statelor.

Ceaușescu și-a împărtășit impresiile despre convorbirile de la Scroviștea la câteva zile⁸. „...Am avut impresia că a încercat de la început să reducă totul la o declarație generală scurtă, și cu asta să considere închisă problema, el nu s-a așteptat ca noi să începem să discutăm”⁹, a spus el despre Hrușciiov. Suspiciona un „plan pus bine la punct cu ajutorarea cehilor și a nemților”, scopul lor fiind „federalizarea”.

Când s-a pus și problema agenturii sovietice ce avea rezidență în România, Hrușciiov a fost surprins și iritat de propunere. Căci, încă din perioada interbelică, URSS infiltrase în România spioni pentru a obține informații directe de natură politică și militară. Infiltrate până în aparatul politic central și în ministere importante, *cărțile* raportau orice mișcare a *conducerii* comuniste de la București. Începând din 1962, în pregătirea agenților de informații din România n-a mai intrat stagiul de la Institutul „Felix Dzerjinski“, al KGB¹⁰. În alte state din *lagărul comunist*, practica școlirii în URSS a continuat, fiind o condiție aproape obligatorie pentru ascensiunea în funcții importante. Tot în 1962, la inițiativa lui Gheorghiu-Dej, s-a înființat un nucleu de ofițeri de contraspionaj care să „vâneze“ agenții sovietici rezidenți în România, iar în anul următor s-a înființat o unitate cu același profil, în cadrul Direcției de Contraspionaj. Sub titulatura „Biroul Țărilor Socialiste“, această unitate supraveghea activitatea angajaților ambasadei sovietice, contactele lor, recruții¹¹. O atenție deosebită s-a acordat românilor care au fost pregătiți de serviciile secrete sovietice înainte de 1945. În atenția Biroului au intrat foști *cominterniști* și combatanții în războiul civil din Spania. În august 1963, Biroul Țărilor Socialiste a întocmit și a prezentat spre analiză Comitetului Central o listă de 149 de persoane considerate „agenți sovietici infiltrați în România“¹². Dar în întâlnirea de la Scroviștea „răspunsul lui Hrușciiov a fost că nu există nicio agentură de spionaj în România și totul s-a terminat în coadă de pește“¹³, a relatat ulterior Bârlădeanu. Cu jumătate de gură, Hrușciiov a trebuit totuși să recunoască reactivarea rețelei după izbucnirea divergențelor din 1963. Agenții lor fiind „oameni ai muncii cinstiți și devotați Uniunii Sovietice, care le-au spus ce se întâmplă la noi“¹⁴, după cum a povestit Ceaușescu. „Mai deghizat poate, dar vor continua“, s-a pronunțat el în fața Biroului Politic, îndemnând la atenție și reacție

fermă, cu atuul că „știm cine sunt și asta într-adevăr le va da lor de gândit“¹⁵.

În noiembrie 1963, alături de Alexandru Drăghici, Vasile Patilineț și Ion Stănescu, Nicolae Ceaușescu a fost desemnat membru al unei comisii de anchetă. Dej le-a prezentat acestora tabelul cu agenți sovietici infiltrați și a cerut secției lui Patilineț și Securității să angajeze discuții individuale cu persoanele identificate¹⁶.

Concluziile investigației și ale discuțiilor purtate le-a prezentat Ceaușescu, în Biroul Politic¹⁷. URSS recruta agenți în România pentru a fi folosiți în țară și în străinătate. Pe baza informațiilor adunate, împreună cu *tovarășii de la MAI*, a spus el, s-a discutat cu câțiva agenți care făcuseră parte din Divizia „Tudor Vladimirescu“. Cei mai mulți și-au recunoscut activitatea, Ceaușescu oferind și câteva nume: Munteanu, de la Suceava (recrutat și trimis la Cernăuți, de unde s-a întors cu un aparat de radio-emisie), Găneț, fost președinte al Sfaturii Populare, din Galați, Gheorghe Pintilie (Bodnarenko, poreclit Pantiușa, primul șef al Securității, din 1948), Serghei Nicolau, Mihail Gavrilovici. „Omul de încredere era Pintilie, care avea legătură și cu alții“, a spus Ceaușescu, precizând că „o rețea întreagă“ acționa în Comitetul Central, alta se organizase în localitățile unde staționau trupe¹⁸. Nu se discutasă cu Pintilie, ci doar cu *oamenii de jos*. „Sunt informații că Pintilie, Posteucă, Babenco se întâlnesc și acum, iar Pintilie a avut o discuție cu un cetățean și a zis: «Au început zile grele pentru noi»“, a adăugat informatul Ceaușescu¹⁹. „Noi îți vorbim frumos, calm, dar dacă te prindem, vai de tine“²⁰, le-a indicat Dej metoda după care să se stea de vorbă cu agenții, promițând absolvirea de orice vină, în schimbul renunțării la angajamente și la activitatea operativă.

KGB a folosit și alte tertipuri pentru infiltrarea agenților în România. Un plan a fost recrutarea ru-soaicelor căsătorite cu românii care s-au întors în țară

după diverse stagii petrecute în URSS. Pentru a anihila rețeaua informativă, autoritățile române au declanșat presiuni asupra acestor familii mixte. *Activiștii* au fost obligați să aleagă între consoarte și funcțiile pe care le dețineau²¹.

Anumite cazuri de „trădători“ l-au pus pe Ceaușescu față în față cu propriul său trecut de *ilegalist*, în slujba intereselor *internaționalismului proletar* și, implicit, ale Moscovei. Un anume Marin Petrescu, din Craiova, fusese trimis de partid la studii în URSS și acolo recrutat de organele sovietice. La întoarcerea în țară, în vacanță, a transmis date statistice din economia românească²², publicate apoi în presa sovietică și folosite de sovietici în disputa cu România, legată de „reformarea“ CAER. Nicolae Ceaușescu, care prezida dezbaterile²³, a completat: „Să fim necruțători cu aceia de teapa lui Petrescu Marin, care își trădează patria“, a cerut Ceaușescu în ședință. „Altă situație era în România burghezo-moșierească și alta când sunt timpurile noastre. Asemenea oameni nu se pot numi fii ai poporului nostru“²⁴. Într-adevăr, în ultimii doi ani, împreună cu *activiști superiori* din Ministerul Afacerilor Interne, Ceaușescu identificase om cu om membrii rețelei agenturii sovietice.

Liderul partidului a fost mulțumit de rezultatul vizitei lui Hrușciiov. România a pus cu succes problema suveranității, a respectării statutului CAER și l-a avertizat pe Hrușciiov asupra agenturii de spionaj sovietice. La o lună după întrevvedereea desfășurată la Scroviștea, în cadrul reuniunii CAER din iulie 1963, Hrușciiov a acționat mai temperat. Nu a mai sprijinit fățiș propunerile RDG și ale Cehoslovaciei, care nemulțumiseră atât de mult conducerea PMR²⁵.

Horthy redivivus

Dar divergențele de natură economică s-au mutat rapid în plan politic. Ca șantaj la opoziția lui Gheorghiu-Dej, Hrușciov a vehiculat problema retrasării frontierelor în Estul Europei, răspândind ideea că România dorea să recupereze Basarabia și că exista un „balast” (Transilvania) între România și Ungaria. Bunăoară, în decembrie 1963, a vehiculat ideea modificării pașnice a granițelor româno – maghiare.

Declarațiile liderului de la Kremlin referitoare la soarta Transilvaniei i-au iritat pe conducătorii PMR. Atât de tare, încât în ședința Biroului Politic din 26–27 februarie 1963, s-a discutat aprins despre Basarabia. „[Hrușciov, *n.n.*] se apucă și vorbește la Berlin că cu (sic!) Polonia s-a înțeles, dar cu România a mai rămas un balast cu Transilvania”, a declarat atunci Gheorghiu-Dej, secretarul PMR. „Am fost odată la vânătoare și trecând prin Transilvania i-am spus că aici este orașul Dej, aici este Transilvania și mă întreabă: dar ce populație trăiește aici? Eu i-am spus că trăiește și populație maghiară. El a zis: da”²⁶.

Ca să-i contracareze pe sovietici, liderii comuniști români au apelat la scrierile lui Karl Marx. În 1964, s-a tradus și s-a publicat în regim de urgență volumul *Însemnări despre români: manuscrise inedite*, în care se recunoștea apartenența Basarabiei la România și se critica raptul teritorial din 1812²⁷.

Dacă oficialii români s-au ferit să discute public condițiile în care s-a pierdut provincia dintre Prut și Nistru, au făcut-o în schimb chinezii. În anii 1960, în „Jenminjibao”, oficiosul Partidului Comunist Chinez, s-au publicat articole pe această temă. Iar la o întâlnire sindicală, Mao Tze-dun a amintit suferința României, pricinuită de pierderea provinciei Basarabia. Părerea lui Mao au auzit-o fruntașii români chiar la Pekin, în

timpul vizitei unei delegații din care a făcut parte și Nicolae Ceaușescu²⁸.

Pentru a-i șantaja pe români, sovieticii au încurajat în continuare Ungaria să pună în discuție statutul Transilvaniei. Interesul crescând al oamenilor de știință din URSS pentru istoria Ardealului i-a pus pe gânduri pe liderii români²⁹. S-au reeditat, în 1963 – inclusiv la Moscova – memoriile amiralului Miklós Horthy, tradus în România pentru uzul *activiștilor* („să le aibă la îndemână”). Gheorghiu-Dej era convins că tonul naționalismului maghiarilor îl dăduse de fapt Hrușciov, care vizitase în mai multe rânduri Budapesta. „Eu sunt de acord că poți face orice pentru a câștiga bunăvoința poporului maghiar; mai ales după stările de lucruri din 1956, poți face orice, dar nu pe seama celorlalți”³⁰, i-a criticat liderul român. Ceaușescu s-a prins și el în discuție, spunând că „ungurii nu numai în țară, dar și în Uniunea Sovietică și în alte părți desfășoară de vreo doi ani sistematic o activitate de masă și tot ceea ce noi auzim sunt lucruri adevărate”³¹.

Pentru a izola România de *lagărul socialist*, abilul Hrușciov a dezinformat despre poziția României în „chestiunea Basarabiei”. Astfel, pe Tito l-a mințit că România revendica provincia dintre Prut și Nistru³². Era evident că URSS încerca să compromită România agitând probleme teritoriale, așa cum proceda la granița din Extremul Orient cu China maoistă³³.

Ceaușescu s-a manifestat foarte activ și în această chestiune. De la Mihai Dalea³⁴ și Nicolae Guină³⁵ s-a informat amănunțit asupra programului dur aplicat diplomaților acreditați la Moscova, fie din state *capitaliste*, fie din *democrațiile populare*. Aceștia aveau acces limitat în anumite zone, iar în afara capitalei, fără aprobare specială, se permitea deplasarea doar pe o rază de 40 km³⁶. Mai departe exista o procedură standard, anevoioasă, până și biletele de tren sau avion fiind cumpărate prin intermediul sovieticilor³⁷. Până în

1958, corpul diplomatic nu primea acces în întreprinderi. De pildă, ambasadorii vizitau obiective industriale odată cu delegații sosite de-acasă. După aceea, de obicei, străinii erau plimbați pe la aceleași fabrici de ceasuri, ciocolată, textile, rulmenți. De teama furtului tehnologic, străinii nu aveau acces în uzinele sovietice chimice, metalurgice sau din industria constructoare de mașini. La vânatoare, sovieticii îi puneau pe invitați să plătească puștile închiriate cu ora. La fel echipamentele vestimentare.

Relatările ambasadorilor i-au provocat dese ironii lui Ceaușescu. Aflând de la el aceste noutăți, Gheorghiu-Dej a promis un tratament similar și însoțitori potriviți sovieticilor care vor vizita România³⁸.

Politică și vânatoare

În paralel, s-a declanșat *derusificarea* culturii române, prin desființarea sau comasarea unor instituții culturale înființate în perioada stalinistă. Câteva măsuri au vizat învățământul superior. Astfel, Institutul pedagogic de limba și literatura rusă „Maxim Gorki“, de cinci ani, a fost unificat cu Institutul de limbi și literaturi străine de pe lângă Universitatea din București. La aceeași universitate s-a înființat Facultatea de Limbă și Literatură Română. Cursurile speciale, dedicate istoriei, geografiei fizice și economice și literaturii sovietice au dispărut. Limba rusă, până atunci obligatorie între clasele V–IX, a pierdut teren în favoarea altor limbi de circulație internațională, precum franceza, engleza și germana. Exagerările legate de ponderea studierii culturii și civilizației sovietice au încetat.

Mai mult, Nicolae Ceaușescu, alături de câțiva membri ai conducerii, a fost însărcinat să cerceteze greșelile „strecurate“ în cursul de geografie economică a URSS, tipărit în România, în iunie 1963, sub coordonarea

fostei *illegaliste* Maria Sârbu. Printre cele 400 de pagini ale cursului apăruse o hartă etnografică a populației URSS, în care „moldovenii” erau reprezentați ca locuitori până la Siret. Pentru „lichidarea stării de lucruri”, Nicolae Ceaușescu a propus alcătuirea unor colective de control din partea partidului în „sectorul învățământ”. În plus, Ceaușescu și Răutu urmau s-o „interogheze” pe autoarea cursului. „Să cheme pe Maria Sârbu și să i se spună: dumneata de la cine mănânci pâine?”, a impus Dej³⁹.

Începând din anul 1963, nu s-a mai organizat nici Luna prieteniei româno – sovietice. Librăria „Cartea Rusă”, revista „Timpuri Noi”, Muzeul Româno – Rus (condus de Scarlat Calimachi, „prințul roșu”), au fost închise; în mare parte, cercetătorii au fost transferați la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”⁴⁰. Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu URSS (ARLUS) și-a restrâns activitatea, cu mai puțini salariați, buget micșorat și scop simbolic⁴¹.

Nikita Hrușciov a mai vizitat o dată România, în toamnă⁴², pentru o vânătoare de urși și mistreți⁴³. Deși această întâlnire avea caracter neoficial, în tren, în mașină și la oșpețe s-au discutat și probleme politice. Hrușciov a reluat atacurile la adresa chinezilor, pe care îi acuza că vor *revoluția mondială* și o stare conflictuală cu țările *imperialiste*⁴⁴. În replică, Dej l-a îndemnat pe sovietic la „răbdare și maximum de prudență”⁴⁵. Îngrijorat de conflictul armat deschis la granița sino-sovietică, Gheorghiu-Dej l-a abordat direct pe Hrușciov. „Lasă-i pe chinezi să aducă divizii la graniță, voi retrageți-le”, l-ar fi sfătuit Dej. „N-au decât chinezii să păsească pe teritoriul sovietic, să vedem vor face treaba aceasta? Nu se poate așa, să tragă unii în alții, pui cavaleria, aceștia sunt cavaleriștii lor, aceștia ai voștri – poc, trosc, acolo și ce o să iasă”. „Nu pot să răspund, nu pot să spun”, ar fi bâiguit Hrușciov⁴⁶.

Pe aceste coordonate s-au dus negocierile între români și sovietici la începutul anului 1964, când conducerea de la București s-a implicat în conflictul sino-sovietic.

Note

- 1 Vizita lui N.S. Hrușciov s-a desfășurat în perioada 24–25 iunie 1963.
- 2 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, dosar 33/1963, ff. 1, 25.
- 3 Ibidem.
- 4 Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez (1956–1965)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 296.
- 5 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, pp. 305–306.
- 6 Ibidem.
- 7 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Cluj-Napoca, Dacia, 2001, pp. 208–209.
- 8 În ședința BP din 26 iunie 1963.
- 9 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 34/1963, f. 35.
- 10 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 137–138.
- 11 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 34/1963, f. 38.
- 12 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2011, p. 213.
- 13 Ibidem, p. 217.
- 14 Ibidem, p. 228. În răutățirea relațiilor româno-sovietice s-a răsfrânt și asupra consilierilor trimiși de Moscova, plasați în diverse instituții. De la Ministerul de Interne, ei au fost scoși în 1963, la cererea lui Gheorghiu-Dej. „Afacerea” s-a tranșat printr-o discuție dură între Alexandru Drăghici, fost șef al Departamentului Securității Statului (1953–1957), ministru al Afacerilor Interne (1957–1965), și consilierii sovietici detașați la MAI. În ședința Biroului Politic din 13 mai 1963, Drăghici a povestit cum au decurs

ostilitățile: „Consilierul m-a întrebat când poate să plece, i-am spus poți să pleci și mâine“. Ministrul a relatat și alte amănunte, incredibile. De-a lungul timpului, prinsese câțiva consilieri sovietici care subtilizau dosare din arhivele DSS. „Eu consider că nu avem nevoie de niciun fel de asistență din partea lor. Nu avem nevoie de niciun fel de colaborare de stat din partea lor și clar i-am spus și lui, dacă vrei colaborare hai să colaborăm pe bază de reciprocitate“, a încheiat Drăghici. Vezi ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 20/1963, ff. 20–21.

- 15 ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 34/1963, p. 38.
- 16 Cristian Troncotă, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România (1965–1989)*, București, Editura Elion, 2003, pp. 16–17.
- 17 Ședința Biroului Politic în care s-a discutat problema agenților sovietici s-a ținut la 30 august 1963.
- 18 ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 44/1963, f. 76. Stenograma a fost publicată de Petre Otu, sub titlul „În Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele“, în revista „Magazin Istoric“, Nr. 7, iulie 1999, pp. 20–24.
- 19 ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 44/1963, f. 76.
- 20 Ibidem, f. 81.
- 21 Ibidem, dosar 27/1964, ff. 23–24.
- 22 Ibidem, dosar 22/1964, f. 67.
- 23 Ședința cu activul organizațiilor de masă s-a ținut la 8 mai 1964.
- 24 ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 22/1964, f. 69.
- 25 Cezar Stanciu, *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările „lagărului socialist“ (1948–1964)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2009, p. 261.
- 26 ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 4/1963, f. 40.
- 27 Victor Frunză, *Istoria comunismului în România*, București, Editura Victor Frunză, 1999 p. 453.
- 28 În martie 1964, o delegație a PMR din care făcea parte și Nicolae Ceaușescu a vizitat China.
- 29 Larry Watts, *op. cit.*, p. 242.
- 30 ANIC, fond CC al PCR – Căcancelarie, dosar 2/1964, f. 21.
- 31 Ibidem, f. 25.
- 32 Ibidem, dosar 28/1964, f. 69.

- 33 Liviu Țăranu, *op. cit.*, p. 181.
- 34 Mihai Dalea fusese ambasador la Moscova, în perioada 1952–1954, respectiv 1956–1960.
- 35 Nicolae Guină era ambasadorul în exercițiu în URSS (1960–1966).
- 36 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 12/1963, f. 2.
- 37 Ibidem, f. 4.
- 38 Ibidem, f. 41.
- 39 Ibidem, dosar 44/1963, f. 69.
- 40 Victor Frunză, *op. cit.*, p. 454; Mioara Anton, *op. cit.*, p. 189.
- 41 Vasile Buga, „Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu URSS (ARLUS)“, p. 71, în *România 1945–1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012.
- 42 Vizita de agrement a lui N.S. Hrușciiov în România a avut loc în perioada 3 – 7 octombrie 1963.
- 43 Despre calitățile vânătorului de la Kremlin a relatat Maurer, cel care l-a însoțit în numeroase rânduri, el însuși un practicant al acestui sport. „Era un vânător prost, dar un mare îndrăgostit de vânătoare“, credea Maurer. „De tras, trăgea prost. Așa încât, sub podiumul unde stătea el – că nu se așeza pe pământ unde era mai periculos – îi ascundeam un vânător bun, cu sarcina ca, imediat ce trage Hrușciiov, în urs sau în mistreț, să tragă și el, ca să-l omoare. Și treaba asta a ieșit atât de bine că Hrușciiov nici nu-și dădea seama că vânatul nu cade din focul lui. Și a venit Hrușciiov de multe ori la noi, la vânătoare“. Vezi Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Cluj-Napoca, Dacia, 2001, p. 237.
- 44 Dan Cătănuș (ed.), *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto – chinez. Vol. I (1957–1965)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004, p. 265.
- 45 Ibidem, p. 269.
- 46 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 6/1964, ff. 22–24.

7

„Porumbelul păcii“ și inamicul Moscovei

Marea schismă din lumea comunistă

De-a lungul timpului, mai multe state comuniste au contestat hegemonia Kremlinului. În timpul lui Stalin, Iugoslavia lui Tito a ales – prima – o cale independentă. Apoi Albania l-a contestat pe succesorul „tătucului“ Stalin. Însă nicio *schismă* în *lagărul comunist* n-a avut impact mai puternic decât ruptura dintre sovietici și chinezi. Neînțelegerile dintre cele două mari puteri au amenințat chiar pacea lumii.

După proclamarea Republicii Populare, în 1949, sub conducerea lui Mao Tze-dun, China devenise un model pentru multe state din Extremul Orientul. După ce Hrușciiov a preluat puterea, între URSS și China tensiunile s-au acumulat în trepte: denunțarea *culturii personalității* lui Stalin (1956), refuzul dezvoltării tehnologiei necesare construirii bombei atomice (1957), demiterea ministrului chinez al Apărării, Peng Dehuai¹, apreciat în URSS (1959)². La acestea s-au adăugat disensiuni de ordin ideologic. În timp ce Nikita Hrușciiov a optat pentru *coexistența pașnică* cu statele capitaliste occidentale, Mao Tze-dun ar fi dorit adâncirea conflictului cu *imperialiștii*³.

Ascunse opiniei publice și presei mondiale, tensiunile au izbucnit public cu ocazia Conferinței celor 81 de partide comuniste și muncitorești, desfășurată la Moscova⁴. De o parte și de alta s-au lansat invective dure⁵. Mao i-a catalogat pe sovietici ca *aventuriști* și *capitularzi*, deoarece desființaseră bazele de rachete din Cuba (1962). În viziunea sovieticilor, chinezii erau *troțkiști*, *fracționiști* și *ațâțători la război*. În jurul fiecărui pol de putere s-au strâns diverse țări. De partea Chinei s-au poziționat Albania, Coreea de Nord, Vietnamul de Nord și partidele comuniste din Indonezia, Japonia, Laos, Malaezia, Thailanda, Vietnamul de Sud și Noua Zeelandă⁶. Sovieticii contau pe partidele comuniste europene, cu excepția Albaniei și Iugoslaviei. Doar România s-a declarat neutră!

Astfel că, Nicolae Ceaușescu a învățat tactica negocierii între adversari aparent ireconciliabili de la Gheorghiu-Dej. A probat-o în cadrul discuțiilor cu chinezii pentru aplanarea polemicii cu sovieticii.

În prima fază a polemicii dintre chinezi și sovietici, românii și-au respectat statutul de satelit al Moscovei. Dar începând cu anul 1963 relațiile româno – chineze au cunoscut o îmbunătățire. Se pare că primele contacte cu chinezii s-au derulat prin intermediul lui Emil Bodnăraș, care avea o relație veche cu Kang Șeng⁷, șeful serviciilor secrete chineze⁸. Nu întâmplător fostul ministru al Apărării s-a deplasat în China, în două rânduri, în 1964.

Prins în conflictul ideologic dintre Hrușciiov și Mao, Gheorghiu-Dej a mimat ostentativ neutralitatea, speculând disensiunile dintre cei doi coloși în propriul interes. În afara discuțiilor politice, a existat și un interes economic reciproc⁹. Întâlnirile dintre reprezentanții celor două state s-au înmulțit. La 9 aprilie 1963, s-a semnat un acord comercial care prevedea creșterea cu 140% a volumului schimburilor între China și România. În aceeași lună, Peng Zheng l-a primit pe D. Gheorghiu,

ambasadorul român la Pekin, cu care a discutat despre divergențele apărute în CAER, între România și celelalte state membre. În fine, în decembrie 1963, pe aceeași temă, Gheorghiu-Dej a vorbit timp de șase ore cu Xu Jianguo, ambasadorul chinez la București¹⁰.

În perioada ianuarie – februarie 1964, liderii PMR și PCUS au schimbat câteva scrisori pe tema *schismei* din lumea comunistă. În această perioadă, după cum reiese din comentariile făcute de Ceaușescu pe marginea acestor scrisori¹¹, deja comuniștii români țineau parte chinezilor.

Ceaușescu a comentat metoda lui Hrușciov de a pune România în fața faptului împlinit, la votarea unor decizii în Comitetul Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varșovia. „De cele mai multe ori, după alte ședințe ziceau: hai să ne strângem și într-o oră sau într-o jumătate de oră informa de fapt fie unul sau altul, sau Hrușciov, ce s-a făcut și cu asta spunea că a fost ședința Comitetului Politic Consultativ și se dădea și un comunicat”¹², i-a criticat el pe sovietici. A ironizat chiar și pretențiile lor de a depăși economia Statelor Unite¹³.

În februarie 1964, PCUS a decis să dezbată divergențele cu China într-o plenară a Comitetului Central. De cealaltă parte, chinezii au ripostat prin publicarea unor articole dure în presă la adresa lor. Partidul Muncitoresc Român a cerut sovieticilor, prin *apeluri tovărășești* să păstreze secrete materialele plenarei lor, deoarece conflictul s-ar fi acutizat. Pe chinezi, românii sperau să-i împace printr-o vizită la Pekin, care s-a desfășurat în martie 1964. Membrii delegației au fost selectați în luna februarie, într-o ședință a Biroului Politic: Maurer, Bodnăraș, Chivu Stoica și Nicolae Ceaușescu, deși Gheorghiu-Dej l-ar fi preferat pe Bârlădeanu. „Noi ne-am gândit că poate ar fi bine să meargă Niculae cu mine, ca secretar al Comitetului Central”¹⁴, l-a susținut Bodnăraș. Când lucrurile păreau a fi clare, a intervenit și Ceaușescu. S-a „recuzat” din

delegație, susținându-l pe Alexandru Bârlădeanu. Din încăpățănare sau din falsă modestie – greu de spus – Ceaușescu l-a propus apoi pe Gheorghe Apostol. „Eu am ceva personal“, s-a scuzat „Niculae“. Cearta era pe punctul de a izbucni¹⁵.

Cu mottoul „Să împiedicăm sciziunea“, Gheorghiu-Dej spera încetarea polemicii chino-sovietice timp de un an¹⁶. El a rămas, strategic, acasă. „Să ia contact mai târziu, să avem o rezervă, să nu prăpădim toate mijloacele noastre de la început“¹⁷, a motivat Maurer. „Să le spuneți că noi suntem bucuroși și vom saluta răspunsul lor“¹⁸, a transmis Gheorghiu-Dej conducerii de la Pekin.

Așa a ajuns Ceaușescu să-i cunoască acasă la ei pe liderii asiatici Mao Tze-dun și Kim Ir Sen¹⁹.

Convorbiri în Extremul Orient

„Scînteia“ a scris că delegația românească va efectua o „vizită prietenească, la invitația Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez“²⁰. De fapt, românii se autoinvitaseră la Pekin. Deasupra teritoriului Uniunii Sovietice, după cum se obișnuia, s-a trimis o telegramă cu salutări *tovărășești* lui Nikita Hrușciiov. După-amiaza, avionul a făcut escală la Omsk. La Pekin, pentru întâmpinarea oaspeților au fost mobilizați 2.000 de aplaudaci²¹.

Înainte de a fi primiți de Mao, pe români i-a întâmpinat Liu Șao-ți²². Apoi au fost plimbați prin capitală și prin țară²³. Prima rundă de convorbiri s-a purtat, de asemenea, cu Liu Șao-ți²⁴. Din partea română, Nicolae Ceaușescu a vorbit cel mai mult, criticând politica Kremlinului de a instala în fruntea PCdR un ucrainean (Vitali Holostenko) și un polonez (Alexandru Stefanski-Gorn). „Prin ei a fost mai ușor să se imprime o linie politică greșită în problema națională“, a precizat

Ceaușescu. „Comitetul Central al PCUS a continuat să se erijeze în centru conducător și să dea indicații cine să fie în conducerea unui partid, cine să nu fie, sprijinind acele elemente care erau cât mai servile“²⁵, a precizat Ceaușescu. Apoi a înfierat staționarea trupelor sovietice în România, înființarea sovromurilor, opoziția sovieticilor la industrializare, prezența agenților sovietici pe teritoriul românesc. „Noi suntem complet de acord cu dumneavoastră că relațiile dintre țările socialiste trebuie să se bazeze pe principiul egalității și neamsetecului în treburile interne“²⁶, a declarat el.

Activ s-a manifestat și în timpul vizitei la Marele Zid Chinezesc și la mormintele imperiale²⁷, abordând cu însoțitorii chinezi punctele „calde“ ale relațiilor internaționale: conflictul dintre India și China, tensiunile sino-sovietice, situația din Irak²⁸, din Vietnamul de Sud²⁹ și Indonezia³⁰. Apoi, i-a întâlnit pe Peng Zheng, șeful Secției Internaționale a CC al PC Chinez, pe U Sin-ciuang, adjunctul șeful Secției Internaționale, și pe U Lîng-si, redactorul-șef al „Jenminjibao“, pe care a încercat să-i convingă, fără succes, să mențină „armistițiul“ conform căruia sovieticii și chinezii se abțineau să publice vreo frază belicoasă³¹.

Ceaușescu, la prima întâlnire cu Mao

În cele din urmă, românii au fost primiți și de Mao Tze-dun, în Palatul Adunării Populare³². După ce i-a flatat pe interlocutori că erau inși „cu multe cunoștințe“, Mao s-a prezentat ca „un om necultivat“. Când era învățător de școală elementară, zicea el, nu știa „că în lume au existat Marx, Engels și Lenin“³³. Dar când a dat ochii cu Bodnăraș, a observat: „Dumneavoastră ați fost la război“. „Am fost la închisoare“, a răspuns fostul general, sigur că așa crea mai mare impresie. Și iarăși liderul chinez s-a pus pe povestit. Mai întâi a relatat

versiunea proprie asupra neînțelegerilor cu sovieticii. În 1957, URSS ar fi insistat să ocupe litoralul chinezesc. „Polemica aceasta nu va avea o mare influență asupra situației din China“, i-a liniștit Mao. „În primul rând, nimeni nu a murit și nici nu va muri. În al doilea rând, cerul nu va cădea. În al treilea rând, iarba și copacii de pe munți vor continua să crească. În al patrulea rând, peștii vor continua să înoate și în al cincilea rând, tovarășele femei vor continua să nască“³⁴, a încheiat poetic Mao, pozând în Confuciusul *vremurilor noi*.

A revenit mai pământean astfel: „Vă rog să-i spuneți tovarășului Hrușciov cât de încăpățânați sunt chinezii; ei nu vor să cedeze nici un pas, nici un petic de pământ, vor să ducă lupta ascuțiș contra ascuțiș“³⁵. După monologul de câteva zeci de minute, Mao s-a uitat teatral la ceas și a remarcat că ceilalți abia scosese un cuvânt. Atunci și-au intrat în rol și românii. A spart gheața Maurer. Dar mai incisiv s-a dovedit Ceaușescu: „Eu sunt mai tânăr, mi se pare că sunt cel mai tânăr de aici, totuși sunt de 30 de ani membru de partid“, s-a lăudat el³⁶. Luându-și avânt, le-a reproșat chinezilor că polemica afecta și partidele comuniste din țările capitaliste. Observând iritarea gazdelor, Ceaușescu l-a rugat pe Mao: „Să creăm condiții, să discutăm, să facem un armistițiu de câteva luni. (...) Dacă nu o să publicăm 3-4 luni în presă nu o să cadă nici cerul, o să curgă și apele, o să nască și femeile“³⁷, a încheiat el. „Sunteți dogmatici sau revizionisti, ori adoptați o atitudine de mijloc?“, i-a întrebat atunci, provocator, Mao. „Noi suntem marxiști-leniniști“³⁸, a răspuns, semeț, Ceaușescu.

La finalul vizitei, „Scînteia“ a publicat un comunicat laconic: „Cele două părți au făcut un schimb de păreri asupra problemelor de interes comun“, desfășurat „într-o atmosferă prietenească“³⁹. Adevărata semnificație a întrevederii s-a relevat altfel – „Dej a trăit sub umbrela protectoare a Chinei“, a conchis Bârlădeanu. „Își putea permite mai multă independență știind că rușii

sunt atenți la ce vor face chinezii, dacă ei întreprind ceva în defavoarea României⁴⁰. Pentru ieșirea de sub hegemonia sovieticilor, românii aveau nevoie de sprijinul Chinei⁴¹, îi spusese și Maurer lui Ciu En-lai.

Printre partenerii de convorbiri pe marginea polemicii sino-sovietice s-a aflat și Kim Ir Sen⁴², președintele Comitetului Central al Partidului Muncii din Coreea de Nord. Timp de trei zile⁴³, la Phenian, gazdele și oaspeții au întors pe toate fețele schisma lumii comuniste.

Ce-i spusese ră lui Mao, românii i-au spus și lui Kim Ir Sen. „Până ne întâlnim, să nu mai scrie nimeni nimic⁴⁴, și-a prezentat Maurer soluția, deoarece conflictul se adâncise prin scrisori înveninate trimise de o parte și alta și prin articole provocatoare. „Nimeni nu poate pretinde că deține adevărul absolut al marxism-leninismului⁴⁵, a reflectat Ceaușescu când i-a venit, după Maurer, rândul la cuvânt. Era o trimitere evidentă către pretențiile de hegemonie ale Kremlinului. Dar Ceaușescu i-a „înțepat“ și pe chinezi. El a respins pretențiile lui Mao, care cerea partidelor comuniste pro-sovietice să recunoască public că au greșit când au jignit oficialii Chinei, fiind „greu de conceput o capitulare necondiționată⁴⁶. În final, a îndemnat la unitate.

În cele două săptămâni petrecute departe de țară, Ceaușescu învățase – și se remarcase – în strategia negocierilor politice.

În drum spre România, delegația s-a oprit câteva ore în URSS⁴⁷. Maurer și ceilalți i-au prezentat lui Hrușciov rezultatele întrevederilor cu chinezii și nord-coreenii. Cuvântul lui Maurer a fost o pledoarie în favoarea „independenței“ partidelor comuniste în raport cu *centrul ideologic* de putere de la Kremlin. Câteva zeci de minute, Maurer a invocat principiile Declarației de la Moscova, din 1960. Demnitarul român a invocat continuu moștenirea intelectuală a marxism-leninismului. „Spargerea mișcării revoluționare poate aduce pentru

întregul proces de dezvoltare a progresului omenirii consecințe ireparabile“, a avertizat prim-ministrul. „Noi ne-am întâlnit, în discuțiile noastre cu tovarășii chinezi, cu această teorie: de la unitate se poate trece la spargere, de la spargere – dialectic – la unitate mai înaltă“⁴⁸.

Dar degeaba! „Noi considerăm că fiecare scindare duce la slăbire“⁴⁹, s-a oțărât Hrușciiov. Românii au propus o întâlnire comună a „combatanților“, care să pregătească o consfătuire generală a tuturor partidelor comuniste. Nicio înțelegere n-au găsit mediatorii. „Noi nu capitulăm, ci rezistăm“, a spus Hrușciiov, amenințând cu mobilizarea propagandei contra lui Mao Tze-dun⁵⁰.

„Declarația din aprilie 1964“

După întoarcerea delegației acasă, Gheorghe Gheorghiu-Dej a hotărât să acționeze. În aprilie 1964, la inițiativa lui, s-a redactat și s-a publicat *Declarația cu privire la poziția PMR în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* (pe scurt, *Declarația din aprilie 1964*). Când trimișii partidului zburau de pe-un continent pe altul, din Europa în Asia și-napoi, Dej prietocia deja planul. „Ideea o cocea de mult“, a mărturisit Alexandru Bârlădeanu. „Cuvânt cu cuvânt, conținutul ei a fost conceput de un colectiv de oameni timp de trei luni de zile“⁵¹.

Încă din noiembrie 1963, Ion Gheorghe Maurer, la îndemnul lui Dej, publicase în revista „Probleme ale păcii și socialismului“ articolul *Temelia de neclintit a unității mișcării comuniste*. Principiile enunțate atunci – *egalitate, suveranitate, neamestec în treburile interne* – s-au regăsit în *Declarația din aprilie 1964*. Vorbise mult timp cu Dej despre acest lucru, și-a amintit și Maurer⁵². Se pare că Nicolae Ceaușescu a coordonat

colectivele și subcomisiile redacționale ce-au finalizat declarația⁵³.

În plan extern, declarația a fost pregătită cu mare atenție. Ca să evite o posibilă izolare, PMR a îmbunătățit relațiile cu partide neagreate de sovietici. În Albania, s-a redeschis Ambasada României de la Tirana în martie 1963. Mai complexe au fost relațiile cu Iugoslavia, deoarece Tito se afla în conflict ideologic deschis cu chinezii, neavând o colaborare ideală nici cu Kremlinul. Pentru a evita animozitățile altora, conducerea de la București a preferat angajarea unor relații cu iugoslavii pe *linie de stat*.

O situație deosebită s-a ivit la inaugurarea construcției Hidrocentralei Porțile de Fier. „Noi nu vrem ca această întâlnire să fie tălmăcită în fel și chip“⁵⁴, a avertizat Bodnăraș. „Nu știu de ce să fugim să semneze tovarășul Gheorghiu“, a sărit Ceaușescu. „În fond nu ești obligat să faci miting“⁵⁵. Ca atare, a propus respectarea protocolului ce presupunea recepție, gardă de onoare, discuții și declarații, dar toate la nivel „restrâns“, convingându-i și pe ceilalți.

După cum a recunoscut I. Gh. Maurer, adoptarea *Declarației* în plenara CC a fost o formalitate⁵⁶. Nicolae Ceaușescu a vorbit despre sincopel colaborării economice cu sovieticii⁵⁷. La câteva zile după încheierea plenarei CC, *Declarația* a fost publicată în întregime în „Scînteia“⁵⁸. Săptămâni de-a rândul, membrii Biroului Politic, inclusiv Ceaușescu, au prelucrat *tovarășilor*“mai mici în funcții textul ei. Documentul a adâncit ruptura dintre români și sovietici. În 1964, relațiile României cu celelalte state membre ale CAER se înrăutățiseră iremediabil. Gaz pe foc a turnat bulgarul Emil Valev într-un articol prin care a sugerat României, Bulgariei și URSS constituirea unui „complex economic interstat“, în care România ar fi „contribuit“ cu peste 40 % din teritoriul național. De fapt, Planul Valev avea două aspecte. Pe de o parte, relua teza integrării economice,

iar pe de alta, *punea în discuție* problema granițelor în estul Europei. Propunerea l-a înfuriat pe Dej, care l-a scos la înaintare pe Costin Murgescu să răspundă printr-un alt articol. În numele „eficienței economice” și al *neamestecului în probleme interne*, comuniștii români au combătut această propunere. În stilul său mucalit, Gheorghiu-Dej a descris astfel scopul planului Valev, într-o întâlnire relaxată cu chinezul Li Sien-nien, în 19 august 1964, la care a participat și Nicolae Ceaușescu: „Și s-a așezat Valev, ca un om de știință și geograf ce este, a făcut acolo conturul arătat și o hartă cum arată complexul acesta economic, raionul acesta economic. Era aproape o jumătate din România. Cu cine să aibă legături, relații economice, arăta cu degetul spre Ucraina, spre alte raioane economice. Și spre ce porturi se vor îndrepta bunurile acestea materiale care vor țâșni ca din niște izvoare puternice din raionul acesta? Spre Odessa, spre Nicolaev; Constanța și Galați – astea nu au nicio importanță”⁵⁹.

Pe plan extern, *Declarația din aprilie 1964* a fost „explicată” marilor puteri ale lumii din Vest și din Est prin vizite succesive: Gaston Marin – la Washington⁶⁰, Ion Gh. Maurer – la Moscova⁶¹, Ion Gh. Maurer – în Franța⁶², Ion Gh. Maurer și Emil Bodnăraș – în China⁶³. Doar câteva partide comuniste au „îndrăznit” să publice ideile expuse în declarație: Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia, Partidul Muncitoresc Unit Polonez, Partidul Comunist Italian⁶⁴.

După ce Nicolae Ceaușescu s-a instalat în fruntea partidului, *Declarația din aprilie 1964* a devenit un subiect tabu. „A profitat de politica lui Dej și de riscurile ce și le-a asumat acesta. Și a scos din istorie numele lui”⁶⁵, a conchis Ion Gheorghe Maurer despre evoluția lui Ceaușescu.

Vizite în Germania democrată

În afara turneului asiatic, Ceaușescu a fost trimis în străinătate, pe *linie de partid*, și cu alte ocazii. De *resortul* său ținea relația cu comuniștii din RDG și Italia.

În ianuarie 1963, Nicolae Ceaușescu a fost prezent la Congresul al VI-lea al Partidului Socialist Unit German (PSUG)⁶⁶, care l-a reales pe Walter Ulbricht în calitate de prim-secretar și a lansat o nouă politică economică, mai centralizată, sub denumirea „Noul sistem economic”⁶⁷.

Un an mai târziu, Ceaușescu a revenit în Germania democrată, în fruntea delegației românești prezente la a cincisprezecea aniversare a RDG⁶⁸. În programul vizitei a figurat și o deplasare la Dresda⁶⁹.

O semnificație aparte au avut vizitele lui Ceaușescu în Italia. În decembrie 1962, Nicolae Ceaușescu a condus delegația română la al X-lea Congres al PCI⁷⁰. Participarea românilor a fost cu atenție pregătită. Gheorghiu-Dej a citit de două ori discursul lui Ceaușescu, sfătuindu-l totodată să fie rezervat în comentarii și atent la cele auzite. Se preconiza o nouă confruntare între cele două puteri ale *lagărului* comunist, China și URSS.

La Roma, s-au făcut mai multe informări. În primul rând, Giancarlo Pajetta a anunțat că italienii vor critica de la tribună politica Pekinului și că PC Albanez nu fusese invitat la Congres. Discursul pregătit la București nu a fost schimbat. Dar Ceaușescu a cerut indicații de la Dej, printr-o telegramă cifrată⁷¹. Un extras din discursul lui Ceaușescu a fost publicat de oficiosul PCI, „L’Unita”⁷². Acuzând „situația încordată” – fără a numi vinovații –, secretarul CC a lăudat „preîntâmpinarea unui conflict armat”⁷³. Deoarece nu avea mandat să exprime o poziție mai tranșantă, Ceaușescu a căutat o cale de mijloc între chinezi și sovietici.

Într-o pauză a lucrărilor, s-a petrecut un moment ciudat. La o ședință secretă cu *tovarășii* din *partidele frățești*, cu excepția chinezului, sovieticul Frol Kozlov, considerat de mulți contemporani succesorul lui Hrușciiov, a prezentat fapte inedite despre criza rachetelor din Cuba. Pentru a-l apăra pe Fidel Castro de o eventuală invazie americană, URSS ar fi amplasat rachete nucleare pe teritoriul Cubei. După descoperirea lor și negocierile cu americanii, rachetele au fost trimise înapoi în URSS, fără a-i informa și pe partenerii din Organizația Tratatului de la Varșovia. Totul se petrecuse prea repede, s-a dezvinovățit sovieticul⁷⁴.

În 1964, Nicolae Ceaușescu a revenit la Roma cu un prilej funest: l-a condus pe ultimul drum pe Palmiro Togliatti⁷⁵. Ceremonia a fost fastuoasă. Trupul neînsuflit al fostului lider comunist a fost depus pe un car funerar acoperit cu garoafe roșii, în apropierea Pieței Veneția. În spatele carului, înșiruiți pe câțiva kilometri, au mers membrii familiei Togliatti, conducerea PCI, delegații partidelor comuniste și muncitorești din străinătate, printre care și Nicolae Ceaușescu, fruntașii Federației Tineretului Comunist Italian și ai Confederației Generale a Muncii din Italia, reprezentanții statului italian, susținători ai defunctului⁷⁶. Despre impresiile lui Ceaușescu privind acea ceremonie nu avem însă știri.

Ceaușescu n-a părăsit Roma imediat după înmormântare. La insistențele italienilor, a mai zăbovit o zi, pentru o întâlnire neoficială cu Mario Alicata și Emanuele Macaluso, secretari ai PCI. Două chestiuni politice le frământau pe gazde: cum decursese întrevederea dintre Ion Gheorghe Maurer și Charles de Gaulle, la Paris, și cum urma să se desfășoare consfătuirea generală a partidelor comuniste și muncitorești plănuită la Moscova.

Despre relația cu Franța, Ceaușescu le-a spus că se încadra în orientarea *coexistenței pașnice cu țările*

capitaliste. „Întrucât linia partidului nostru în ce privește industrializarea este de a crea o industrie dintre cele mai moderne, noi cumpărăm de pe indiferent care piață acele mașini și instalații care sunt la nivelul tehnicii mondiale”⁷⁷, i-a lămurit el. Când a venit vorba despre schisma lumii comuniste, a reluat principiile *Declarației PMR din aprilie 1964*. Le-a povestit și cum decurseseră întâlnirile cu Mao Tze-dun, Kim Ir Sen și Nikita Hrușciiov, desfășurate în prima parte a anului.

Venindu-le rândul la destăinui, italienii au recunoscut că se împotriveau condamnării publice a chinezilor. Și că erau nemulțumiți că sovieticii nu-i consultau în chestiunile politice importante⁷⁸.

La puțină vreme după moartea lui Togliatti, în România s-a publicat testamentul politic al defunctului. L-a citit și Ceaușescu⁷⁹. Îl impresionase deviza comuniștilor italieni, „unitate în diversitate”. O va adopta, la rândul-i, în deceniile următoare, când a sprijinit *calea proprie spre socialism* a partidelor comuniste occidentale.

În vara anului 1964, era evident că Nicolae Ceaușescu devenise unul dintre „inamicii” sovieticilor. Conform stenogramei discuțiilor purtate de delegația română, condusă de Ion Gheorghe Maurer, la Moscova⁸⁰, Ceaușescu îi deranjase teribil. Lui Maurer, Podgornii i-a reproșat declarațiile date de Ceaușescu la Budapesta, despre sovromuri. „A pus aceste probleme cu prea mult curaj și fără simț de răspundere”, zicea Podgornii despre „prietenul” Ceaușescu. Și când discuția a ajuns, din nou, la problema agenturii, același Podgornii a izbucnit: „Niciodată n-am întreținut în România o agentură și chiar dacă 20 de Ceaușescu ar afirma acest lucru, nu vom fi de acord”⁸¹. L-a ținut și Hrușciiov minte ca bătând cu pumnul în masă când vorbea despre el⁸².

Spre surprinderea multora însă, în toamna aceluiași an, de pe scena marii politici internaționale a dispărut Hrușciiov. La București, ambasadorul Jegalin a povestit

lui Ceaușescu și celorlalți comuniști români cum s-a petrecut mazilirea lui⁸³. Nu l-a regretat nimeni la București.

Note

- 1 Peng Dehuai (n. 1898 – d. 1974), ministru chinez al Apărării (1954–1959).
- 2 „Conflictul sino-sovietic“, pp. 168–169, în Stephane Courtois (coord.), *Dicționarul comunismului*, Iași, Editura Polirom, 2008.
- 3 Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 140.
- 4 Conferința s-a desfășurat între 11 și 25 noiembrie 1960.
- 5 Michael Lynch, *Stalin și Hrușciov. URSS (1924–1964)*, București, BIC ALL, 2002, p. 142.
- 6 Jean-François Soulet, *op. cit.*, p. 142.
- 7 Kang Șeng (n. 1898 – d. 1975), vice-președinte al CC al PCC (1973–1975).
- 8 Cristian Troncotă, *Duplicarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România (1965–1989)*, București, Editura Elion, 2003, p. 12.
- 9 Constantin Moraru, *Politica externă a României (1958–1964)*, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. 91.
- 10 Cezar Stanciu, *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările „lagărului socialist“ (1948–1964)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2009, p. 263.
- 11 Scrisorile au fost analizate în Plenara CC al PMR din 17 februarie 1964.
- 12 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 6/1964, ff. 33–34.
- 13 Ibidem, ff. 40–41.
- 14 Ibidem, dosar 5/1964, f. 8.
- 15 Ibidem, f. 10.
- 16 Ibidem, dosar 9/1964, f. 1.
- 17 Ibidem, dosar 5/1964, f. 4.
- 18 Ibidem, f. 6.
- 19 În perioada 3–11 martie 1964, Nicolae Ceaușescu a vizitat China și Coreea de Nord.

- 20 „Scînteia“, Anul XXXIII, Nr. 6.184, 2 martie 1964, p. 1.
- 21 *Sosirea delegației CC al PMR la Pekin*, în „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 6.185, 3 martie 1964, p. 1.
- 22 Întîlnirea delegației PMR cu Liu Șao-tî a avut loc la 3 martie 1964.
- 23 *Vizita delegației CC al PMR la muzeul palatului din Pekin*, în „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 6.189, 7 martie 1964; *Vizita delegației CC al PMR la Muzeul Revoluției Chineze din Pekin*, în „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 6.190, 8 martie 1964.
- 24 În 5 martie 1964.
- 25 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 29/1964, f. 35.
- 26 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 29/1964, f. 40.
- 27 În 9 martie 1964.
- 28 În Irak, generalul Kassem a răsturnat monarhia și s-a instalat în funcția de prim-ministru (1958–1963). A colaborat cu PC Irakian. În timp ce chinezii îndemneau pe comuniștii irakieni să preia puterea prin mijloace revoluționare, sovieticii le recomandau să fie moderați. Nicolae Ceaușescu credea că irakienii trebuia să-și aleagă singuri calea de urmat și „forme de luptă“. În anul 1963, în Irak s-au petrecut două lovituri de stat.
- 29 În noiembrie 1963, în Vietnamul de Sud a avut loc o lovitură de stat prin care a fost îndepărtat Ngo Dinh Diem.
- 30 În Indonezia, regimul Sukarno (1945–1970) se confrunta cu o puternică criză economică. Între China și URSS existau divergențe privind strategia PC Indonezian pentru preluarea puterii.
- 31 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 29/1964, ff. 239–243.
- 32 În după-amiaza zilei de 10 martie 1964.
- 33 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 29/1964, f. 112.
- 34 Ibidem, f. 115.
- 35 Ibidem, f. 114.
- 36 Ibidem, f. 118.
- 37 Ibidem, f. 119.
- 38 Ibidem, f. 122.
- 39 *Comunicat*, în „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 6.194, 12 martie 1964, p. 1.
- 40 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej*,

- Ceașescu și Iliescu. Convorbiri*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 136–137.
- 41 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Cluj-Napoca, Dacia, 2001, pp. 176–177.
 - 42 Kim Ir Sen (n. 1912 – d. 1994), prim-ministru (1948–1972), președinte al Coreei de Nord (1972–1994).
 - 43 Delegația PMR a vizitat Coreea de Nord în perioada 12–14 martie 1964.
 - 44 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 29/1964, f. 132.
 - 45 Ibidem, f. 133.
 - 46 Ibidem, f. 134.
 - 47 Delegația PMR care se întorcea din China a aterizat pe teritoriul URSS la 15 martie 1964. La convorbirile desfășurate la Pițunda, în RSS Gruzină, din partea sovieticilor au fost prezenți Nikita Sergheevici Hrușciiov, Anastas Mikoian, Vasili Mdjavanadze și Iuri Andropov.
 - 48 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 29/1964, f. 175.
 - 49 Ibidem.
 - 50 Ibidem, f. 190.
 - 51 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceașescu și Iliescu...*, p. 154.
 - 52 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri...*, p. 181.
 - 53 Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007, pp. 181–182.
 - 54 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 20/1963, f. 28.
 - 55 Ibidem, f. 34.
 - 56 Plenara CC al PMR s-a desfășurat în perioada 17–22 aprilie 1964.
 - 57 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 20/1964, f. 131.
 - 58 Textul cuprindea șase capitole care tratau aspecte legate de mișcarea comunistă internațională. Printre altele, documentul relua principiul coexistenței pașnice între țări cu sisteme sociale diferite, desființarea blocurilor militare, crearea de „zone demilitarizate”. În partea finală, se afirma categoric inexistența vreunui partid „părinte”, a unor „partide superioare și partide subordonate”. *Declarația din aprilie 1964* a reprezentat prima contribuție originală a

României la problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale.

- 59 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 35/1964, f. 5.
- 60 Vizita în Statele Unite ale Americii s-a desfășurat în perioada 18 mai – 1 iunie 1964.
- 61 Vizita în URSS s-a desfășurat în perioada 6–14 iulie 1964.
- 62 Vizita în Franța s-a desfășurat în perioada 27 iulie– 3 august 1964.
- 63 Vizita în China s-a desfășurat în perioada 29 septembrie– 8 octombrie 1964.
- 64 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 27/1964, ff. 8–28.
- 65 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri...*, p. 182.
- 66 Congresul al VI-lea al PSUG s-a desfășurat în perioada 15–21 ianuarie 1963.
- 67 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 18/1963, f. 12.
- 68 Vizita s-a desfășurat în perioada 5–8 octombrie 1964.
- 69 Thomas Kunze, *Nicolae Ceaușescu. O biografie*, București, Editura Vremea, 2002, pp. 186–187.
- 70 Congresul al X-lea al PCI s-a desfășurat în perioada 2–8 decembrie 1962.
- 71 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 192.
- 72 *N. Ceausescu per il P. operaio rumeno*, în „L’Unita“, anul XXXIX, nr. 323, 6 decembrie 1962, p. 6.
- 73 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 184.
- 74 *Ibidem*, pp. 180–181.
- 75 Palmiro Togliatti (n. 1893 – d. 1964), secretarul general al PCI (1927–1964).
- 76 *Funeraliile lui Palmiro Togliatti*, în „Scînteia“, anul XXXIV, nr. 6.360, 26 august 1964, p. 4.
- 77 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 26/1964, f. 1.
- 78 *Ibidem*, f. 3.
- 79 *Ibidem*, dosar 53/1964, f. 19.
- 80 Delegația condusă de Maurer a vizitat URSS în perioada 7–14 iulie 1964.
- 81 Vasile Buga, *O vară fierbinte...*, p. 58.
- 82 *Ibidem*, p. 205.
- 83 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 6/1964, ff. 49–50.

8

Dej a murit, trăiască Nicolae Ceaușescu!

Căzut în dizgrație

După calendarul grupului de decizie de la București, 1965 a început în tempoul obișnuit al ultimilor ani. În cronica evenimentelor anului, primul de reținut ar fi desăvârșirea formalităților de stabilire a relațiilor diplomatice la rang de ambasadă cu Mauritania și Libanul. După instalarea guvernului Maurer, cu Mănescu titular la Externe, asemenea evenimente se înmulțiseră, România multiplicându-și relațiile diplomatice și comerciale.¹ Echipa de la București, reprezentată de tandemul Dej – Maurer, continua în forță programul anunțat prin *Declarația din aprilie 1964*. În calendarul intern erau fixate alegeri pentru legislativ în martie, iar în iulie – cel de-al IV-lea Congres al partidului.

În cercul puterii apăruse însă o ruptură între Dej și cel mai tânăr dintre membrii Biroului Politic, care căzuse în dizgrația Șefului, cum îl numeau, între ei, subalternii pe primul secretar. Discordia n-a apucat să răbufnească printr-o ședință de răfuială. Norocul lui Ceaușescu a fost moartea conducătorului. Altfel, după mărturii ale apropiaților, Dej l-ar fi trecut pe linia secundară a funcțiilor de stat.

Pericolul a fost cert, deși miza lui nu apare clar din documentele vremii. S-a iscat pe chestiuni agrare. După stilul statornicit, Dej își discuta fiecare proiect mai întâi cu coordonatorul respectivului departament. După aceea consultare prealabilă, cerea întocmirea unor *materiale* de sinteză și de propuneri. Aceste documentații erau puse apoi la dispoziția membrilor Biroului Politic, iar când tema devenea un punct în ordinea de zi a vreunei ședinței, pe temeiul lor se adoptau deciziile.

Fără-ndoială, prognozele eficienței economiei etatizate nu se-arătau bune. În iarna 1964-1965, Dej preconizase reforme de anvergură. În judecata lui de om practic, cu trecut de meseriaș lefegiu, punctul nevralgic al funcționării sistemului socialist se arăta capitolul *cointeresării materiale* a angajaților și cel al profitului antreprizelor de stat și cooperatiste.

Până la urmă, zicea Gheorghiu-Dej, „adevărul iese ca sula din sac”². Nu-și propunea abandonarea sistemului, ci găsirea unor „arcuri noi” economiei socialiste, cum numea Bârlădeanu preconizatele schimbări³. Sigur devenise Dej doar de primul pas. L-a chemat astfel pe Bârlădeanu, cerându-i să studieze și să pregătească un *material* despre autonomia cooperativelor agricole. În esență, acestea puteau să producă și să vândă ce vor și cu cât pot, a fost *linia* dată. Orientându-se, probabil, după funcționarea *kibbutz-urilor* din Israel, Dej sconta trecerea pe profit a cooperativelor, stabilizarea forței de muncă și apropierea veniturilor țărănimii de cele ale clasei muncitoare cu care se *înfrățise*. Pentru cei aflați la pupitrul economiei socialiste românești era clar, încă din acei ani că atrași de câștigul și facilitățile vieții de oraș, *colectiviști* vor mai rămâne doar vârstnicii fără ambiții sau șanse de remodelare.

În spiritul uzanțelor instituite, Bârlădeanu a îndemnat să fie consultat și secretarul cu *Organizatoricul*. „La-să-l pe prostul ăsta la o parte! Nu înțelege nimic! El poate numai să te-ncurce!” – a izbucnit Dej⁴. Sfătuindu-se,

ulterior, cu Maurer și venind vorba despre guvernul de după alegerile din martie, Ceaușescu apărea ca potențial ministru al Agriculturii⁵. A povestit în amintirile sale și fostul șef de cabinet al lui Dej cum, cu de la sine putere, Ceaușescu trecuse niște terenuri din proprietatea cooperatistă la întreprinderi de stat. Nu se poate să expropriezi țăranii, l-a certat Șeful, ca și cum pământul ar fi fost, de fapt și de drept, proprietatea aceloră. I-a cerut să revină asupra deciziei cu precizarea că, pentru a lucra spornic pământul, nu există decât soluția *cointerăsării materiale*. Au fost atunci sancționați demnitari locali, ca și cum inițiativa fusese a lor⁶.

Răbufnirile mai tânărului Ceaușescu s-au consumat în întrevederile directe din biroul liderului. Pe chestiuni minore, după știința celorlalți, precum amplasarea Institutului Politehnic, dar vădind voluntarismul fostului ucenic. În ultimii doi ani ai vieții lui Dej, Ceaușescu și-ar fi permis niște „manifestări de oarecare autonomie“ în chestiuni organizatorice și agrare, la care se considera expert. Taxate, la început, cu îngăduință de Dej, ca expresie a „democratizării“ *vieții de partid și conducerii colective*⁷. Mai ales că Dej nu încetase să-l trateze cu autoritatea și, uneori, cu ironia din anii închisorii. „Ia, zi, Nicule, Vietnam!“, se întâmplase să-i ceară în plină ședință de Birou Politic, râzând apoi cu toții de pronunția lui Ceaușescu⁸. Mai grave vor fi fost împotrivirile lui Drăghici și Ceaușescu la intenția lui Dej de curățare a închisorilor de deținuți politici. Uzând de metoda scoaterii altuia la înaintare, propunerea venise prin Bodnăraș. Și după ce luase puterea, Ceaușescu și-a menținut opinia că eliberarea din închisori a peste 13.000 de legionari nu trebuia hotărâtă și pusă în faptă atât de rapid⁹.

Că o pisică neagră trecuse printre Dej și Ceaușescu, aflase și Corneliu Mănescu, ministrul de Externe¹⁰. Puțin probabil să-i fi plăcut Șefului și ieșirile lui Ceaușescu la rampa întâlnirilor româno-chineze, și încă mai puțin

impetuozitatea de-a se face remarcat de capii *lagărului comunist*.

Dar timpul nu i-a îngăduit lui Dej răgazul de a-și îndrepta scăparea „citirii“ fostului ucenic.

Tactica de „Gică-contră“ în Tratatul de la Varșovia

Participarea la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varșovia a fost actul final în politica externă coordonată de Gheorghiu-Dej¹¹.

Ceașescu n-a fost inclus în componența delegațiilor care reprezentau România în alianța militară a *lagărului* comunist. Era însă la curent cu toate strategiile din cel puțin două surse. Prima – ședințele Biroului Politic, unde se aprobau acestea. A doua – prin coordonatorii secțiilor Comitetului Central de politică externă, probleme militare și speciale, aflate în subordinea sa ca secretar cu *Organizatoricul*. Era, desigur, avizat și asupra strict-secretelor obținute, prin „rețeaua Caraman“¹², din blocul militar advers. Momentul acesta distinct din istoria *războiului rece* a fost, pe linia responsabilităților de stat și partid, un succes al prietenului său, Alexandru Drăghici, ministrul de Interne. Secretele NATO, virate Moscovei via București, erau atât de importante încât determinaseră schimbări în strategia de negociere a Moscovei cu Washingtonul¹³.

Din documentele și mărturiile vremii rezultă identificarea lui Dej și a „baronilor“ săi cu o politică a interesului național. Poziționarea României era atent monitorizată în *lagărul* advers. Manifestările de independență ale Bucureștiului iritau Moscova și „împiedicau planurile Blocului de a integra economiile sovietice și ale statelor satelit“, iar în politica externă și de securitate „erau de o manieră deschis antisovietică“, după cum aprecia un

memorandum destinat, în 1964, lui Averrel Harriman¹⁴, subsecretar al Departamentului de Stat¹⁵.

Liderii bucureșteni prefigurau viitorul tot „roșu“, iar pe criticii și *șovăielnicii* regimului îi taxau în continuare ca dușmani. *Centralismul democratic* rămânea strategia de organizare a societății și de comunicare între conducerea partidului și *mase*. Dar pragmatismul grupului de decizie promitea alte noi și nebaneuite surprize. Sigur pe unitatea și fidelitatea celorlalți demnitari români, liderul partidului Gheorghiu-Dej și cu premierul Maurer își contrau *frații* în ședințele Tratatului, apelând la *principiile marxism-leninismului*. Sau reamintindu-le sovieticilor, dojenitor, mai vechile declarații de ruptură cu practicile lui Stalin. Evitau deseori presiunea invocând faptul că, neînștiințați din vreme asupra chestiunilor în discuție, nu sunt mandatați de forumurile decizionale în partid și în stat pentru exprimarea sau aprobarea unei poziții anume.

Pentru contracararea tacticilor sovietice de a-și readece aliații sub strictul lor control, liderii români își construiau, înaintea fiecărei întruniri, variantele adecvate. „Dacă luăm declarațiile din 1957 și 1960 – spune Dej într-un asemenea «tranning», cu referire la Hrușciiov – acolo se scrie care sunt relațiile dintre țările socialiste, se scrie despre suveranitate, despre neamestec, despre avantaj reciproc“¹⁶. Opunându-se astfel „lapsusurilor“ sovietice, echipa lui Dej provoca „indignarea“ celorlalți delegați în ședințele Tratatului. Începând cu anul 1963, un efect pozitiv era însă și nivelul cel mai scăzut al contribuțiilor militare românești în Tratat. Pe acest motiv, românii suportau des criticile celorlalți¹⁷.

În istoricul acestor strategii, prima lor insubordonare, sub pretextul lipsei de mandat, pare a fi fost în aprilie 1958. Delegația militară trimisă atunci la Moscova n-a acceptat semnarea ofertei sovietice de livrare a unor rachete antiaeriene, motivând că nu avea acordul guvernului de la București. „Ce știu guvernele?“, a replicat

supărat mareșalul Konev, dar neputând să-i forțeze la încălcarea prevederilor statutare¹⁸. Pe același temei, în noiembrie 1964, la Moscova, șeful Marelui Stat Major Român, generalul Ion Tutoveanu, a respins și trecerea trupelor sovietice pe teritoriul românesc, conform unui plan operativ de aplicații militare în Bulgaria.¹⁹ Intenția creării de noi organisme în Tratat s-a lovit, de asemenea, de rezistența românilor.²⁰ Începând din 1956, aproape două decenii, românii au întreținut disputele ce-au împiedicat decizia fondării, la Moscova, ca organe auxiliare Comitetului Politic Consultativ, a unei comisii de politică externă permanentă și a unui secretariat unic, cu atribuții tehnico-organizatorice, compus din reprezentanți ai statelor membre.²¹ Jocul lui Dej și Maurer de-a „Gică-contra“ îl va continua, neschimbat, Ceaușescu.

Ultima întâlnire a primului lider comunist român cu *frații* din Tratat a fost, probabil, mai iritantă decât celelalte. La cererea părții române, înaintea începerii programului convenit, Dej și Maurer s-au întâlnit cu omologii lor polonezi, Wladyslaw Gomulka și, respectiv, Jozef Cyrankiewicz, gazdele reuniunii. Românii protestau față de practica *nejustă* de a se trimite în ultimul ceas documentele ce urmau a fi aprobate în ședință. Astfel că, documentele „n-au putut fi examinate de organele competente și în consecință delegația noastră nu are mandat să se pronunțe asupra lor“. Odată chestiunea de formă criticată, liderii români au trecut și la critica fondului: intenția RD Germane de a ridica chestiunea nediseminării armelor nucleare la ONU se sincroniza cu o propunere a Indiei ce viza prin aceasta „o acțiune de condamnare a Chinei“²².

Declarându-se fățiș în apărarea intereselor Chinei, Dej și Maurer au continuat atacul, propunând anularea deciziei de eliminare a Albaniei din Tratat²³. S-a comis o ilegalitate în 1961, susțineau ei, deoarece în articolul 6 al Tratatului se prevede explicit că oricare țară poate fi

reprezentată de trimiși ai guvernului sau împuterniciți speciali, fără specificarea obligației participării liderului partidului sau a premierului. Dacă nu îndreptăm lucrurile, avertiza Dej, oricare poate păți ca albanezii.²⁴ Românii n-au pierdut prilejul de-a se declara și împotriva constituirii comisiilor de politică externă și a celei redacționale, de pregătire a întrunirilor Comitetului Politic Consultativ²⁵.

Niciun alt rezultat nu pare să fi avut această discuție, decât alertarea și iritarea celorlalți participanți. Fără îndoială însă că Dej și Maurer nu urmăriseră decât să-i informeze dinainte pe ceilalți de poziția lor de neclintit în ședințele ce urmau. Așa poate fi explicată o nouă întâlnire a lui Dej și Maurer, în aceeași seară, cu omologii lor din delegația est-germană. La solicitarea acestora din urmă, de această dată. Walter Ulbricht și Willi Stoph²⁶ au încercat să-i convingă pe români să aprobe proiectul tratatului pentru nediseminarea armelor nucleare. Vor împiedica astfel Germania Federală să dețină arma nucleară, era motivația lor. „Noi nu vom participa la discutarea acestei probleme, s-a opus Dej, deoarece nu avem mandat.”²⁷ Ca și cum maniera refuzului n-ar fi fost suficient de ofensatoare, a anunțat o propunere românească de mai mare anvergură: proiectul unui tratat pentru interzicerea folosirii și fabricării armei nucleare, precum și distrugerea stocurilor deja existente²⁸.

Conform stenogramelor părții române, după schimbul aprins de opinii pe tema nediseminării armei nucleare (românii fiind împotriva introducerii ei în Comunicatul de presă), Dej și cu Maurer s-au opus și proiectatelor întâlniri dintre miniștrii adjuncți de Externe. „Toți tovarășii prezenți sunt de acord cu propunerea, numai tovarășii români, nu“, a concluzionat Gomulka, președintele ședinței. „Nu suntem și nu vom fi de acord cu crearea unor noi organe în cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia“, s-a pronunțat Dej răspicat. „Atunci ar

mai fi problema creării Statului Major al Forțelor Unite ale Tratatului de la Varșovia, a reluat Gomulka. Toți tovarășii s-au pronunțat în sprijinul acestei propuneri. Care este părerea tovarășilor români?“ Și iată răspunsul lui Dej: „Noi nu avem mandat să discutăm această problemă. Când ne vom întoarce acasă o vom supune spre examinare forurilor noastre de conducere și abia atunci vom putea să spunem o părere.“ „Atunci, nu mai avem ce discuta“, a încheiat liderul polonez conclavul.²⁹ Cu alte cuvinte, din cauza poziției românilor osteniseră degeaba!

Cum în deciziile Tratatului fiecare dintre participanți avea drept de veto, conform stenogramelor ședinței din ianuarie 1965, delegația română a blocat toate rezoluțiile și proiectele celorlalți.

Aceste tehnici utilizate de Gheorghiu-Dej, cu scopul de a-și sesiza partenerii de ieșirea sa din corul dirijat de sovietici, vor fi preluate într-o manieră și mai dură de succesorul său, Nicolae Ceaușescu. De altfel, încă din momentul luării puterii, Ceaușescu l-a asigurat pe Deng Xiaoping că românii au intenția să schimbe în scurtă vreme situația subordonării armatelor țărilor socialiste Moscovei, prin Tratatul de la Varșovia³⁰.

Cronica unei morți neașteptate

Moarte naturală sau crimă politică? Evoluția galopantă a bolii lui Gheorghiu-Dej a favorizat cele mai diverse speculații. Dar a și asigurat secretul manevrelor de culise pentru succesiune, care au durat aproximativ două săptămâni.

Semnele bolii apăruseră la Varșovia. Reședința în care fusese găzduit l-a nemulțumit pe Gheorghiu-Dej. „Iată atenția ce mi-o acordă tovarășii polonezi!“, s-a plâns el șefului său de cabinet de „clubul“ bântuit de frig în care-l cazaseră, zicându-i casă de oaspeți³¹. Pe

timpul consfătuirii i-au instalat radiatoare în dormitor liderului român „răcit” și scuturat de frisoane.

În călătoria cu trenul spre casă, învelit, spre mirarea însoțitorilor, într-o șubă groasă, Dej s-a amuzat și nu prea de bancurile lui Silviu Brucan. „Știți ce urmează după greutățile de creștere de care ne plângem noi în dezvoltarea economiei socialiste? Vine creșterea greutăților!” Cu anecdote ca acestea și laude meșteșugite, Tache, cum îi spuneau apropiații, încerca să-l binedispună pe Dej. Din 1962, după încheierea misiunii la ONU, Brucan fusese numit directorul Radioteleviziunii. Prea puțin i se părea însă ziaristului cu veleități de sforar, dar cu mari orgolii politice, după cum se va dovedi mai târziu. Inclus în comisiile tehnice de redactare a documentelor, Brucan trăgea pe-atunci sforile pentru a i se crea postul de consilier personal al lui Dej³².

La București, Gheorghiu-Dej a stat câteva zile acasă cu tratament pentru „gripa virotică” de care i se părea lui că suferă. S-a plâns și lui Corneliu Mănescu de-o „răceală” și-o tuse ce nu-i mai treceau³³. Apoi a revenit la birou. Suferise de plămâni din copilărie, iar în urmă cu doi ani i se extirpaseră niște polipi din vezica urinară³⁴. Ar fi avut de ce să fie îngrijorat... Dar cancerul său a fost diagnosticat abia în 2 martie 1965. Cu numai două săptămâni și trei zile înainte de deces³⁵. Abia atunci echipa de specialiști coordonată de Voinea Marinescu, ministrul Sănătății, a stabilit că suferă de cancer pulmonar și hepatic³⁶.

Moarte naturală sau cancer provocat prin iradiere de sovieticii care-l urau? – a fost o întrebare al cărei răspuns animă încă dezbateră istorică. Căci „spețial-nii cabinet” – laboratorul înființat încă din vremea lui Lenin de serviciile speciale sovietice pentru suprimarea indezirabililor din țară și străinătate pe căi care să pară morți naturale –, are o istorie cu efecte dovedite și-n zilele noastre³⁷.

Un fapt cu totul deosebit s-a petrecut în culisele aranjamentelor bolii lui Dej. După ce echipa de medici francezi aduși pentru consult și-a dat verdictul, în Biroul Politic s-a decis ca bolnavul spitalizat acasă să fie vizitat, pentru a nu-l obosi prea mult, exclusiv de doi oameni. Maurer – care să-l informeze pe probleme externe, iar Ceaușescu – pe intern. De la Biroul Politic în jos, boala lui Dej a fost secret absolut.

În 5 martie, cu prilejul alegerilor de deputați, Dej a avut ultima înregistrare televizată. Iar peste trei zile, a ieșit ultima dată în public. Primul cetățean al țării a votat spre seară încercându-se astfel mascarea teribilei suferințe. În fața secției de votare nr. 19 Grivița Roșie, bolnavul a fost apoi tras în ritualul unei hore spre spaima celor care-i cunoșteau starea. A apărut într-o fotografie de grup, reprodusă pe prima pagină din „Scînteia” de-a doua zi, avându-i alături, în primul rând, pe Maurer, Ceaușescu și Chivu Stoica³⁸. Din camera de spital amenajată în reședința personală, n-a mai ieșit decât pentru ultimul drum³⁹.

În două săptămâni și jumătate – intervalul dintre comunicarea diagnosticului membrilor Biroului Politic și deces – s-au făcut aranjamentele succesiunii. Pentru acest eveniment din istoria partidului nu există documente. Nici reglementări statutare pentru succesiunea liderilor. Noul conducător n-a fost însă „ales”, cum precizau documentele oficiale, de către Biroul Politic sau de către Comitetul Central. Consecință a unor manevre de culise, desemnarea lui Ceaușescu a fost pur și simplu anunțată apoi de Maurer și aprobată, disciplinată și unanim, de toți ceilalți.

În reconstrucția algoritmului înscăunării lui Ceaușescu, optăm în cele ce urmează pentru informațiile provenite din surse directe, coroborate cu motivațiile protagoniștilor, derivate din proiectele politice în curs. Toate mărturiile indică intenția unui continuator pe

linia *Declarației din aprilie 1964*, în elaborarea căreia se implicaseră frunțașii partidului.

În pofida unor „dezvăluiri“ din surse intermediare, boala lui Dej a fost ținută secretă și pentru eșalonul doi al partidului. Paul Niculescu-Mizil, în acel moment șeful Secției Agitație și Propagandă a Comitetului Central, aflase, după propria-i mărturie, că Dej e bolnav abia în 5 martie. Răspunzător de înregistrarea cuvântării liderului pentru alegerile legislativului, Niculescu-Mizil l-a rugat s-o repete. Din două înregistrări, specialiștii au făcut colajul unui discurs potrivit pentru difuzare publică, deoarece vocea și respirația lui Dej erau profund alterate⁴⁰.

În josul primei pagini a „Scînteii“ din preziua decesului, a fost publicat un buletin medical. Gheorghiu-Dej suferă de-o afecțiune pulmonară, agravată prin apariția de complicații hepatice, cu icter și insuficiență hepatică. Se aplică tratament corespunzător, erau „liniștiți“ cititorii⁴¹. *Activul de partid* a fost informat despre boala lui Dej cu numai două zile înainte de deces, în Plenara Comitetului Central. I-au adresat atunci liderului urări de însănătoșire printr-o scrisoare oficială, publicată cu o zi înaintea morții⁴².

Aproape sigur, propunerea succesiunii i-a făcut-o întâi Gheorghiu-Dej apropiatului său colaborator Maurer. Cu intenția clar exprimată de-a continua cele începute împreună, după mărturia lui Maurer. Obiecțiile premierului – că nu e român, nici muncitor –⁴³ sunt consensuale grilei uzitate atunci în *lagărul comunist* european pentru capii partidelor la putere. Dej a avansat apoi soluția Gheorghe Apostol, atunci prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și subordonat direct lui Maurer. În cazul acestuia, funcționa și precedentul exercițiului de prim-secretar al partidului după moartea lui Stalin. Apostol trecuse cu brio în 1954-1955 testul mimării *conducerii colective*. N-a ieșit din cuvântul lui Dej și n-a afișat orgolii personale⁴⁴. Cu Apostol în fruntea partidului,

dar sub bagheta lui Maurer, Dej putea fi sigur de continuitatea cursului politic pe care-l inițiasse. Faptul că fusese desemnat de Gheorghiu-Dej ca succesor al său, i l-a reamintit și Apostol lui Ceaușescu în ultimii ani ai regimului. Parcă partidul putea fi lăsat moștenire, s-au amuzat soții Ceaușescu de nostalgiile perdantului⁴⁵.

Implicați în complotul succesiunii au fost cinci dintre membrii Biroului Politic: Maurer, Ceaușescu, Drăghici, Chivu Stoica și Bodnăraș. Ceilalți doi – Borilă și Moghioroș – fuseseră îndepărtați pe motiv că nu sunt români, deși niciun document de partid nu menționa „prevederi” în acest sens. Apostol a relatat astfel înțelegerile protagoniștilor: „Maurer a trecut la acțiune în sensul celor discutate cu Dej. (...) Am fost chemat în biroul său de la Consiliul de Miniștri, unde se afla și Emil Bodnăraș. Maurer mi-a comunicat discuția cu Dej și dorința acestuia ca subsemnatul să fie propus pentru a fi ales ca prim-secretar al partidului. A propus ca mai întâi să discutăm la partid această propunere cu Chivu Stoica, Alexandru Drăghici și Nicolae Ceaușescu. De la guvern erau Maurer, Bodnăraș și cu mine, care în același timp erau membri ai Biroului Politic”. Dar, cu trei zile înainte de moartea lui Dej „...s-a așezat Maurer în capul mesei, în dreapta Bodnăraș și subsemnatul, în stânga Ceaușescu, Drăghici și Chivu Stoica...”⁴⁶

Compoziția scenei acesteia a fost asemănător descrisă și de Maurer: „Rând pe rând, membrii Biroului Politic au trecut pe la Dej pe acasă și după câteva zile Dej mi-a spus că lucrurile s-au aranjat. Niciunul nu obiectase la ideea ca Apostol să fie secretar general. Atunci am strâns Biroul Politic, în calitate de ce-o aveam acolo și în cea de președinte al Consiliului de Miniștri, am spus că trebuie să ne gândim la alegerea unui alt secretar general, Dej fiind bolnav, pe moarte. În legătură cu aceasta am propus să-l promovăm pe Apostol secretar al Biroului Politic al CC al PMR. În momentul decesului lui Dej, din acea funcție putea fi promovat

secretar general al CC. S-au ridicat «contra» Drăghici și Ceaușescu. Ceilalți n-au spus nimic. (...) Ceaușescu nu și-a motivat împotrivirea în niciun fel. Drăghici a spus că nu e bine să facem ceva, înainte de moartea lui Dej. Deoarece promovarea lui Apostol în funcția ce-i permitea să fie trecut direct în fruntea partidului ar fi un semn, pentru Dej, că abia așteptăm sfârșitul lui, ceea ce i-ar grăbi moartea⁴⁷.

În plan secund, firele s-au înnodat prin negocierile astfel descrise de Alexandru Bârlădeanu: „I-a promis (Ceaușescu lui Drăghici, *n.n.*) că va fi a doua personalitate în partid. Asta o știu de la Apostol. O confirmă și faptul că Drăghici a fost mutat de la Interne și a fost făcut secretar al CC. (...) Lui Chivu i-a promis că-l va promova președinte al Consiliului de Stat. Postul era vacant prin moartea lui Dej. Tot de la Apostol știu că a fost Chivu cu o seară înainte pe la el pe-acasă să-l întrebe dacă, atunci când va fi în fruntea partidului, va menține și funcția aceea. Iar Apostol i-a răspuns că va face ce va hotărî Biroul Politic. Se vede că, înainte, Ceaușescu i-o garantase lui Chivu. S-a ținut de cuvânt. O vreme. În felul acesta, Biroul Politic s-a împărțit în două grupe egale: de-o parte – Apostol, Maurer și Bodnăraș, de cealaltă parte – Ceaușescu, Drăghici și Chivu. Și în acea clipă a trădat Maurer⁴⁸.

„Trădarea“ lui Maurer nu s-a făcut însă din rațiuni personale, ci pe fondul pragmatismului său politic. Maurer avea toată puterea, Ceaușescu nu avea cu ce-l „cumpăra“, opinează cunoscătorii relațiilor din grupul de decizie⁴⁹. „Mi-am dat seama că se deschide lupta pentru putere, și-a motivat Maurer decizia. Mi-am dat seama și că mai tinerii Drăghici și Ceaușescu sunt cei care doresc mai tare puterea și că sunt în stare de multe pentru a o avea. Ceilalți păreau indiferenți. Dacă niciunul dintre cei vechi nu avusese nimic de obiectat la votul de împotrivire al celor mai tineri, pentru mine era clar că nu vor putea stăvili – și poate nici nu vor încerca – manevrele

lui Drăghici sau Ceaușescu pentru a ajunge la putere. Din nou m-am gândit la pericolul rusesc și un asemenea gând trezea imediat ideea că, în niciun caz, Drăghici nu trebuia să ajungă la putere.“ Din aceste înțelegeri lipsesc însă referirile la Bodnăraș, a cărui biografie și susținere arătată lui Ceaușescu îndreptățesc ipoteza unui aport substanțial și în aceste aranjamente. Fostul spion sovietic acumulasă, probabil, multă ostilitate la adresa lui Drăghici, marele maestru al combinațiilor, cărora le-a căzut victimă și Florica Bodnăraș atunci când Gheorghiu-Dej și-a dorit apropiatii eliberați de nevestele cu legături vechi în afara țării⁵⁰.

Din circuitul noilor aranjamente au fost scoși muribundul Dej și Apostol. Iar anestezierea celorlalți s-a făcut prin ultimele mișcări în configurația puterii. În 19 martie, ziua morții lui Dej, oficiosul partidului publica noul Consiliu de Miniștri, aprobat, cu o zi înainte, de sesiunea legislativului. Premierul și prim-vicepreședintele realeși au fost Maurer și, respectiv, Gheorghe Apostol. Iar vicepreședinți ai Consiliului de Miniștri, nu mai puțin de opt, poziționați astfel: Bodnăraș, Drăghici, Moghioroș, Bârlădeanu, Gaston Marin, Gogu Rădulescu, Gheorghe Rădoi și Petre Blajovici⁵¹.

Spre seară însă, în capul știrilor radioului și televiziunii se afla moartea lui Dej. Iar între „complotiști“, faptele s-au petrecut astfel, după relatarea lui Apostol: „După moartea lui Dej m-am dus la Comitetul Central și în biroul lui Ceaușescu erau prezenți Maurer și Chivu Stoica. Întreb: «Ce faceți aici?» Ceaușescu îmi răspunde: «Am hotărât să rezolvăm problema conducerii». «Cum?, zic eu. Voi trei hotărâți problema conducerii? A fost vorba să ne întâlnim cei șase și să discutăm problema conducerii.» Ceaușescu zice: «Nu mai este timp. Trebuie să vină delegații pentru funeraliile lui Dej». (...) Și am mers la Biroul Politic, acesta fiind convocat de ei. (...) Maurer a început: «Tovarăși, consultându-mă cu un grup de tovarăși mai vechi (...) soluția pe care o propunem este

ca tovarășul Ceaușescu să fie ales prim-secretar». (...) N-a mai mișcat nimeni. Nu s-a pus la vot cine este pentru, cine este contra, cine se abține (...) Tăcerea a fost considerată de Maurer drept acord al Biroului Politic la propunerea sa. Apoi am plecat la plenara Comitetului Central, convocată tot de acest grup...⁵²

„Lucrurile au curs după aceea în cascadă, după relatarea lui Bărlădeanu. Au fost întâi cei șase din Biroul Politic, după care Biroul Politic în întregul său, cu membrii supleanți, care au confirmat alegerea. În sfârșit, oițele au mers după măgar: Comitetul Central în unanimitate.”⁵³

I-a dat, primul, mortului sărutarea din urmă

„Alegerea“ lui Nicolae Ceaușescu a fost o surpriză pentru cetățenii României. Într-o funcție precum aceea de secretar cu *Organizatoric* nu te puteai bucura de mediatizare sau popularitate. Surprinși s-au declarat, după căderea regimului, și alți foști demnitari neimpli-cați în aranjamentele succesiunii.

Eșalonul doi de partid l-a privit însă ca presupunere împlinită. Șefilor de secții și instructorilor Comitetului Central, liderilor regionali și ai organizațiilor de tineret, de masă și obștești, Ceaușescu le era șef de multă vreme. El îi selectase și îi promovase, de el depindeau în trimiterea la școli de partid și de avansarea în ierarhie. Privind de jos în sus scara puterii, polcovnicii armatei din subordinea lui Ceaușescu știau că, înainte de moarte, bătrânul Dej mai avea sub directă ascultare doar Cancelaria, Gospodăria de Partid și Externele⁵⁴. Răutu avusese grijă și să atragă atenția celor din secția sa că Dej e bolnav, iar activitatea partidului este coordonată în acest timp de Ceaușescu⁵⁵. Se vedea clar, acum, că de ani buni hățurile partidului stăteau în mâna lui

Ceaușescu, care și-a ales și și-a pus „Dumnezeii pentru regiuni”⁵⁶.

Evenimentele s-au ținut lanț, fără pauze de reflecții și dezbateri. Ipoteza alegerii lui Apostol n-a fost publică. Cu excepția apropiaților lui Dej, nimeni n-ar fi putut-o susține⁵⁷. Iar ideea ca viitorul prim-secretar să fie desemnat cât mai degrabă a fost susținută de teama „amestecului străin”, a se înțelege sovietic, în succesiune⁵⁸.

Dej a murit în prezența tovarășilor apropiați. În ziua de 19 martie, după ora 16, menționa „Scînteia”, bolnavul a intrat în comă și a decedat după circa două ore de agonie⁵⁹. În ziua următoare, oficiosul partidului nominaliza conducătorii în această ordine: Apostol, Bodnăraș, Borilă, Ceaușescu, Chivu Stoica, Drăghici, Maurer, Moghioroș, Bârlădeanu, Coliu, Răutu, Sălăjan, Voitec, Dalea, Gaston Marin, Gogu Rădulescu, Gheorghe Rădoi⁶⁰. În culise s-au petrecut însă scene demne de-o antologie a ipocriziei. Cu o zi înaintea decesului, membrii Biroului Politic s-au strâns împrejurul muribundului, înștiințându-l de rezultatele alegerilor legislativului. Conștient că va muri curând, Dej a cerut apoi să-i fie aduși, la pat, nepoții. Scena a rămas în amintirea mezinei pe nume Mândra: lacrimile i se scurgeau pe obraz în timp ce-i privea pe copii⁶¹. Cel dintâi care-a sărutat mortul a fost Ceaușescu, arătând astfel că el este primul dintre toți cei de-acolo⁶².

S-a mișcat șmecher și cu repeziciune în toate. După ședința Biroului Politic din acea după-amiază, Ceaușescu a revenit în casa mortului. Chipurile, să prezinte condoleanțe familiei ce aștepta sosirea ambulanței să transporte cadavrul la Spitalul Elias pentru îmbălsămare. Întâlnindu-se cu șeful de cabinet al defunctului lider, i-a șoptit imediat: „Fii atent la ce se întâmplă și apoi vii să mă informezi!”⁶³

„Inima tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej a încetat să mai bată”, a anunțat, în 20 martie, oficiosul

partidului. În Comunicatul difuzat în numele conducerii partidului, statului și guvernului s-a anunțat („cu adâncă durere“) încetarea din viață („după o boală grea“) a celui ce-a fost liderul partidului și șeful statului, „fiu credincios al clasei muncitoare și al poporului român, conducătorul iubit al partidului și poporului nostru“. Simultan s-a anunțat și instituirea unei comisii de organizare a funeraliilor, compusă din Chivu Stoica (președinte), Bodnăraș, Drăghici, Sălăjan și Voitec. Descrierea pelerinajului la catafalcul defunctului, de pus cu toate onorurile la Palatul Consiliului de Stat, și reproducerea mesajelor de condoleanțe au asigurat conținutul presei din acea zi⁶⁴.

În culisele compunerii și trierii acestor mesaje acționa nevăzut, dar la ordinele lui Ceaușescu, o comisie de redactare. Condușă de oameni de încredere precum Petre Lupu și Ion Iliescu, șeful secției de învățământ și sănătate din Direcția de Propagandă și Cultură a Comitetului Central, ce va fi promovat în zilele următoare în locul lui Răutu. Aceștia prefabricau mesajele în spiritul indicat. Mai puțin despre defunct și trecut, și sensibil mai cuprinzător despre viitor – a fost *linia* dată aranjorilor⁶⁵.

În ședința comună a conducerii partidului, statului și guvernului care-a decis asupra comunicatului morții lui Dej, s-a decretat doliu național până la funeraliile din 24 martie.⁶⁶ Între demnitari s-a discutat și propunerea mumificării lui Gheorghiu-Dej, respinsă categoric de Maurer, Ceaușescu și Bodnăraș, cu argumentele că practica respectivă nu intră în tradițiile românești și ar semăna a *cult al personalității*⁶⁷.

În 22 martie s-a întrunit iarăși Biroul Politic. Întâi membrii plini, în cabinetul lui Ceaușescu. La propunerea lui de-a discuta „între noi, românii“, Borilă și Moghioroș au fost admiși abia în faza a doua, dimpreună cu supleanții. Supleant atunci, Bârlădeanu a povestit următoarele: „Maurer, spre stupoarea mea și cred că și a altora,

anunță: «Iată, ne-am sfătuit în Biroul Politic și-l propunem în locul lui Dej pe Nicu Ceaușescu! Este tânăr, este energic...»⁶⁸. A urmat apoi Plenara Comitetului Central, care a aprobat „alegerea” anunțată la fel de primul ministru. Mult prea târziu, Maurer s-a căit: nu bănuise grandomania și voluntarismul lui Ceaușescu. Îl intuise, greșit, ca modest și dornic de învățătură, dar, corect, în capacitatea și curajul de-a face față presiunilor sovietice⁶⁹, fapt evident din irităările produse conducătorilor de la Moscova de către Ceaușescu în viitorii ani. Ideea continuității de către Ceaușescu a politicii economiei naționaliste inițiată de Gheorghiu-Dej a fost comentată, de altfel, prompt, de presa străină⁷⁰.

Succesorul a fost anunțat printr-un scurt comunicat de presă. La propunerea Biroului Politic, informa „Scînteia”, plenara Comitetului Central l-a ales, în unanimitate, pe Nicolae Ceaușescu ca prim-secretar al CC al PMR. Fără a-i prezenta biografia, fără alte recomandări sau motivații!

Prin acea scurtă informare, cetățenii au fost înștiințați că moartea lui Dej adusese și alte promovări. Astfel, Bârlădeanu a urcat treapta de membru plin al Biroului Politic, iar Leonte Răutu, Paul Niculescu-Mizil și Ilie Verdeț pe cea de secretari ai Comitetului Central. Aceeași plenară a propus legislativului pe Chivu Stoica pentru funcția de președinte al Consiliului de Stat⁷¹. Alt șir de promovări a fost făcut la sfârșitul lunii martie, altele în iulie, la Congresul al IX-lea al partidului. Ceaușescu își răsplătea astfel colaboratorii în conspirația pentru putere. Și înștiința, implicit, Kremlinul că pornește la drum flancat de atacanții predecesorului.

Comunicatul anunța și hotărârea de „eternizare a memoriei” lui Gheorghiu-Dej. Au decis să-i editeze cuvântările și biografia, să-i ridice statui la Cluj și București, busturi monumentale, plăci comemorative, să-i dedice un timbru și o sală memorială. Și să-i cinstească numele atribuindu-l unor localități, străzi,

întreprinderi, școli, precum și unei burse republicane⁷². Despre Ceaușescu nu s-a vorbit în zilele doliului național. Sub lozinca „Strâns uniți în jurul partidului“, „Scînteia“ a publicat exclusiv reportaje pe tema suferinței cetățenilor la pierderea conducătorului, comunicate și telegrame de condoleanțe.

În 24 martie, la ora 10.30, împrejurul catafalcului au luat figuri îndurerare componeții ultimei gărzi de onoare: Ceaușescu, Chivu Stoica, Maurer, Apostol, Bârlădeanu, Bodnăraș, Borilă, Drăghici, Moghioroș, Coliu, Răutu, Sălăjan, Voitec, Dalea, Niculescu-Mizil și Verdeț. Ceilalți demnitari s-au ocupat de protocolul delegațiilor străine. Cea mai înaltă reprezentare a fost la nivelul delegației bulgare, condusă de Jivkov, și a celei chineze, în frunte cu premierul Ciu En-lai. Pentru analiștii vremii, absența omologilor defunctului din *la-gărul comunist* a fost interpretată ca efect al divergențelor create de Gheorghiu-Dej în întrunirile CAER și ale Tratatului de la Varșovia⁷³.

În cuvântările meșteșugite de activiștii Secției de Propagandă, de la defunct și-au luat adio, pe rând, Chivu Stoica, Apostol, Maurer și Ceaușescu. Ultimul vorbitor a încheiat cu acest angajament: „Pentru toți tovarășii tăi de muncă și de luptă, pentru toți cei care au muncit nemijlocit alături de tine, pentru toți membrii partidului, pentru întregul popor, exemplul tău luminos va fi un îndemn să dăruiască tot ce au mai bun partidului, poporului, patriei noastre dragi“⁷⁴.

Cortegiul funerar, însoțit de trena imensă a unei mulțimi ce părea sincer îndurerată, s-a scurs apoi pe traseul desemnat, către mausoleul pompos botezat „Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism“. În prima linie a însoțitorilor pe ultimul drum al *scumpului tovarăș*, alături de îndoliata familie, pășea moștenitorul puterii. Rotofei și îndesat în costumul de doliu, strunindu-și parcă greu energia de trăpaș ținut prea mult în

frâu, Ceaușescu era atunci cel mai tânăr lider comunist din lume.

Cum și-a sărbătorit Ceaușescu, acasă, triumful, nu s-a aflat. Lenuța, prietenă bună atunci cu nevestele potentatilor Drăghici, Răutu și Maurer, fusese, neîndoielnic, în priză directă cu influentele femei.

În 25 martie 1965 a fost pomenit, în discursul oficial, ultima dată, de bine, cel dintâi lider comunist al țării. „Scînteia“ i-a descris amplu funeraliile, a publicat angajamente și mesaje de condoleanțe. Simultan însă cu primele felicitări și urări adresate lui Ceaușescu. Sub același generic – „Strâns uniți în jurul partidului“ – începând din 26 martie, Ceaușescu va fi, pentru „Scînteia“, trecutul, prezentul și viitorul.

Note

- 1 În 1964, spre exemplu, s-au pertractat relațiile diplomatice cu Sierra Leone, Suedia, Italia, Argentina, Japonia, Norvegia, Danemarca, Uruguay, Tanzania și Pakistan.
- 2 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 105.
- 3 *Ibidem*, p. 156.
- 4 *Ibidem*, p. 112.
- 5 *Ibidem*, p. 178.
- 6 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, selecție, prefață și note de Lavinia Betea, București, Editura Curtea Veche Publishing, 2008, p. 191.
- 7 *Ibidem*, p. 190.
- 8 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu...*, p. 181.
- 9 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 320.
- 10 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 532.

- 11 Ședința s-a ținut la Varșovia la 19–20 ianuarie 1965.
- 12 „Rețeaua Caraman“, condusă de ofițerul Mihai Caraman (n. 1928), conspirat ca funcționar la Ambasada României din Paris, a penetrat structuri ale NATO din Europa în perioada 1958–1968. În ianuarie 1990 – aprilie 1992 a deținut funcțiile de adjunct al ministrului Apărării naționale și comandant al Centrului de Informații Externe (devenit Serviciul de Informații Externe).
- 13 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, pp. 249–250.
- 14 William Averell Harriman (n. 1891 – d. 1986), diplomat, politician american de orientare democratică. A fost ambasador al Statelor Unite ale Americii în Uniunea Sovietică (1943–1946) și în Regatul Unit al Marii Britanii (1946), responsabil de implementarea Planului Marshall. A ocupat diverse poziții în timpul administrațiilor John F. Kennedy și Lyndon B. Johnson.
- 15 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, Editura RAO, București, 2001 (ediție promoțională), p. 248.
- 16 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 4/1963, f. 38.
- 17 Ibidem, f. 23.
- 18 Alexandru Duțu, *Prima aplicație românească la nivel de Front independent și primele neînțelegeri româno – sovietice în cadrul Tratatului de la Varșovia (mai 1965)*, comunicare prezentată la Congresul Internațional de Istorie Militară, București, 2003, p.1.
- 19 Ibidem, p. 3.
- 20 La reuniunea de la Praga a liderilor Tratatului de la Varșovia din 27–28 ianuarie 1956 s-a luat decizia de înființare a unor asemenea structuri în conformitate cu articolul 6 din „Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală“, care stipula dreptul Comitetului Politic Consultativ de a „crea organele auxiliare care s-ar dovedi necesare“.
- 21 Gheorghe Gheorghe, *Tratatatele internaționale ale României 1939–1945*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 228.
- 22 *Romania and the Warsaw Pact, 1955–1989*, vol. I, Document Reader compiled for the International Conference „Romania and the Warsaw Pact“, 3–6 oct. 2002, p. 186.

- 23 Albania fusese eliminată din Tratatul de la Varșovia în 1961 sub pretextul că trimisese un reprezentant care ocupa o funcție mult prea puțin importantă pentru a reprezenta țara în forul internațional, faptul fiind interpretat de sovietici ca o sfidare.
- 24 *Romania and the Warsaw Pact, 1955–1989...*, p. 189.
- 25 *Ibidem*, p. 190.
- 26 Willi Stoph (n. 1914 – d. 1999), om politic est-german, printre funcțiile deținute fiind și acelea de președinte al Consiliului de Stat (1973–1976) și prim-ministru (1964–1973; 1976–1989).
- 27 *Romania and the Warsaw Pact, 1955–1989...*, p. 108.
- 28 *Ibidem*, p. 111.
- 29 *Ibidem*, p. 102.
- 30 Larry Watts, *op. cit.*, p. 257.
- 31 Paul Sfetcu, *op. cit.*, p. 347.
- 32 *Ibidem*, pp. 350–351.
- 33 Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 111.
- 34 Paul Sfetcu, *op. cit.*, pp. 140–141.
- 35 Pierre du Bois, *Ultimele zile ale lui Gheorghiu-Dej*, în „Dosarele istoriei“, nr. 3/1997, pp. 47–50.
- 36 Cf. Buletinului medical publicat în „Scînteia“ din 20 martie, evoluția bolii a fost aceasta: „În a doua jumătate a lunii ianuarie 1965, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a prezentat semnele unei afecțiuni pulmonare, cu tuse și expectorații reduse sero-muco-sangvinolente. Examenul sputei nu a arătat nimic deosebit. La examenul radiologic s-a constatat un proces infiltrativ la nivelul hilului pulmonar drept. Controlul radiologic din prima decadă a lunii februarie a arătat persistența imaginii de infiltrație a hilului pulmonar drept. Examenele radiologice de control efectuate în a doua decadă a lunii februarie au arătat prezența unor formațiuni cu aspect tumoral la nivelul hilului pulmonar drept. Tot în această perioadă se observă clinic o mărire rapidă a ficatului, însoțită de subicter. Examenele clinice și de laborator au evidențiat prezența de formațiuni tumorale hepatice.
La 2 martie 1965, examenele microscopice ale sputei au arătat prezența de celule neoplazice.
Pe baza datelor clinice și de laborator s-a stabilit diagnosticul de neoplasm pulmonar și hepatic.

Având în vedere gravitatea bolii diagnosticate a fost învitat în țară un grup de specialiști reputați din străinătate, hepatologi, pneumologi și oncologi care au confirmat diagnosticul.

Datorită caracterului agresiv și de diseminare a neoplaziei, boala a continuat să progreseze, determinând o evoluție gravă și rapidă, cu instalarea unui icter intens și a unei insuficiențe hepato-tumorale.

- 37 Notoriu în lume este cazul Alexandr Litvinenko, agent FSB care pentru trădare a fost iradiat cu poloniu, decedând în 2006 în Marea Britanie.
- 38 „Scînteia“, 7 martie 1965.
- 39 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 35.
- 40 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 141.
- 41 Buletin medical, în „Scînteia“, 18 martie 1965.
- 42 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 142.
- 43 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, p. 344.
- 44 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Fundației „Ioan Slavici“, 1995, p. 271.
- 45 Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, pp. 174–175.
- 46 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri...*, pp. 272–273.
- 47 *Ibidem*, p. 173.
- 48 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu...*, p. 183.
- 49 *Ibidem*, p. 183.
- 50 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, pp. 97–98.
- 51 „Scînteia“, 19 martie 1965.
- 52 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri...*, pp. 273–274.
- 53 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu...*, pp. 183–184.
- 54 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 59.
- 55 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 386.
- 56 Mariana Conovici, „Martie 1965 – Nicolae Ceaușescu, noul lider al comuniștilor români“, în *Analele Sighet 9, Anii 1961–1972: Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării*, București, Editura Fundația Academia Civică, 2001, pp. 495–496.

- 57 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 386.
- 58 *Ibidem*, p. 387.
- 59 „Scînteia“, 20 martie 1965.
- 60 *Ibidem*.
- 61 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii...*, p. 20.
- 62 Mariana Conovici, *op. cit.*, p. 496.
- 63 Paul Sfetcu, *op. cit.*, p. 142.
- 64 „Scînteia“, 20 martie 1965.
- 65 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 324.
- 66 „Scînteia“, 20 martie 1965.
- 67 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p.386.
- 68 Mariana Conovici, *op. cit.*, p. 498.
- 69 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, pp. 347–348.
- 70 Jan Willem Bos, „Momentul 1968. România și Nicolae Ceaușescu în presa olandeză“, în *Analele Sighet 9, Anii 1961–1972: Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării*, București, Editura Fundația Academia Civică, 2001, p. 803.
- 71 „Scînteia“, 23 martie 1965.
- 72 *Ibidem*.
- 73 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 142.
- 74 *Ibidem*, p. 142.

9

„Ciocanul proletar“ la primul său congres

Campanie de imagine pentru liderii de opinie

Prima „ieșire în lume“ a noului prim-secretar a fost întrevederea cu reprezentanți ai oamenilor de știință¹. Însoțit de Chivu Stoica, Bârlădeanu, Emil Bodnăraș, Leonte Răutu, Niculescu-Mizil, Gaston Marin și Gogu Rădulescu, Ceaușescu s-a întâlnit cu academicieni.

Nici alegerea acestei categorii de *oameni ai muncii* pentru primele „consultări“, nici anturajul său n-au fost întâmplătoare. Ci o bună strategie de imagine în acroșajul persuasiv al acestor lideri de opinie. Speech-ul ținut, în deschidere, de Ceaușescu a fost bun ferment de iluzii, noul lider prezentându-li-se ca simplu mesager al Biroului Politic, mandatat pentru un „schimb de păreri“ cu oamenii de știință².

După evocarea, mai mult aluzivă decât blamabilă, a momentelor de dezacord între *adevărul partinic* și *adevărul obiectiv* – menționat fiind exemplul ciberneticii din anii '50 –, Ceaușescu și-a lansat „apelul“. După spusele sale, prin academicienii prezenți se adresează celor 20.000 de cercetători salariați din România. Acestora,

partidul le cere contribuții sporite la dezvoltarea economiei naționale și la găsirea unor forme eficiente de organizare și muncă. În aplauzele asistenței, a încheiat prin ceea ce în propaganda de epocă s-a numit *chemare*: „Clasa muncitoare, poporul nostru așteaptă din partea oamenilor de știință să-și sporească aportul la mersul înainte al construcției socialiste. Nu poate fi mândrie mai mare decât aceea ca toți să fim la înălțimea sarcinilor trasate de partidul nostru. Să nu precupețim nici un efort pentru a ridica patria noastră socialistă pe culmi tot mai înalte ale civilizației, pe culmile socialismului”³.

Era și aceasta o „viziune novatoare”? Cătuși de puțin. Ideile expuse de Ceaușescu reluau câteva teorii din clasicul arsenal marxist-stalinist. După sloganul „vom ajunge din urmă și vom depăși cele mai avansate state imperialiste”, știința trebuia pusă în slujba intereselor țării. Conștient de costurile mari ale activităților și echipamentelor, la mijlocul anilor '30, Stalin alocase cercetării științifice un procent mai mare decât al americanilor, știința fiind tratată ca o „forță de producție”⁴.

La prima întâlnire cu Ceaușescu, dintre academicieni au luat cuvântul chimistul Ilie Murgulescu, președintele Academiei în acel moment, istoricii Petre Constantinescu-Iași și Andrei Oțetea, histologul Vasile Mârza, fizicianul Horia Hulubei, matematicienii Miron Nicolescu, Tiberiu Popovici și Grigore Moisil.

Câte speranțe le-a insuflat venirea mai tânărului Ceaușescu la putere indică discursul lui Moisil. Fără trecut de comunist ilegalist, dar cu atitudini declarat anti-fasciste, licențiat la Sorbona și fost bursier Rockefeller, matematicianul reprezentase și regimul de *democrație populară* din România ca ambasador la Ankara. Om de spirit recunoscut și personalitate orgolioasă, Moisil a avut cea mai lungă, aplicată și... romantică intervenție. „Propunea”, printre altele, întâlniri ale cercetătorilor români cu confrăți din străinătate (chiar și sub forma excursiilor de grup finanțate de Academie), mai multe

posturi de cercetători și dactilografe, și încă mai multe mașini de multiplicat („matematica a devenit știința cea mai scumpă“, a plusat matematicianul)⁵, o editură, licee și școli profilate pe matematică, o secție de lingvistică matematică la Facultatea de Filologie, librării în străinătate care să vândă cărți în limba română și 2–300 de mașini de calcul (cumpărate „nu acum, că nu știm să le folosim, dar aceasta în viitor“)⁶.

După această întrevvedere, Ceaușescu s-a întâlnit cu elita oficială a scriitorilor, jurnaliștilor, universitarilor și artiștilor⁷. L-au acompaniat veteranii Maurer, Chivu Stoica, Bodnăraș, Răutu și Voitec.

„Dintotdeauna arta s-a dezvoltat în lupta dintre nou și vechi, îndeosebi în lupta dintre realism și diferite alte curente opuse“⁸, a sintetizat Ceaușescu, în cadrele marxiste, istoria culturii române. La „nou“ i-a citat pe Eminescu, Caragiale, Alecsandri, Bolintineanu, Coșbuc, Sadoveanu, Rebreanu, Goga, Grigorescu, Enescu, Brâncuși. Menirea creatorilor contemporani e continuarea tradiției acestora. Iar a sluji poporul înseamnă „aportul“ la „dezvoltarea multilaterală a conștiinței omului nou“⁹. În numele muzelor *vremurilor noi*, Ceaușescu a indicat dintru început și foarte explicit programul evoluției *culturii socialiste* în clișee neschimbate până la moarte, ca acestea:

„Creația de toate genurile, cântecele de masă și patriotice au înflăcărat poporul nostru în munca și lupta sa pentru o viață mai bună.

Arta plastică redă, într-o formă artistică, aspecte ale muncii socialiste, ale vieții oamenilor muncii, ale frumuseții patriei noastre socialiste.

Creația arhitecturală contribuie la înfrumusețarea orașelor și satelor patriei noastre, care își schimbă cu fiecare zi înfățișarea.

Oamenii de teatru redau pe scena teatrelor din patria noastră opere create de dramaturgii noștri și dramaturgii străini, contribuind prin aceasta la educarea

oamenilor muncii în spirit socialist. Un rol important îl joacă, în această direcție, cinematografia noastră în plină dezvoltare care își aduce de pe acum aportul său (sic!) la educarea întregului nostru popor.

Toate activitățile acestea au rol important în creșterea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, făuritori ai societății noi“.¹⁰

Acesta, și nu altul, a fost primul său mesaj adresat creatorilor de literatură și artă. Oficialii uniunilor de creație, universitarii și jurnaliștii au răspuns disciplinat cuvântării liderului. Speech-urile acestor experți ai discursului consacrat și cunoscători avizați ai politicilor culturale n-au avut derapaje. Balul vorbitorilor a fost deschis de președintele Uniunii Scriitorilor, Demostene Botez. În solemnitatea evenimentului au apărut însă și momente comice, precum această antiteză a *vechiului* și *noului* scriitor, exprimată de poet ca „drum greu“, pentru că „în trecut ne îndeletniceam să înjurăm ceea ce era“, iar acum „a fost foarte greu să trecem a ne îndeletnici să apreciem ceea ce se face“. Dar s-a angajat, în numele breslei, *a face totul* în spiritul *noului*.

Interesele creatorilor le-a exprimat atunci cel mai bine Eugen Barbu, redactor-șef al revistei „Luceafărul“. Ca și matematicianul Moisil, Barbu a apărut ca portavocea speranțelor în noul conducător, ca semn de mai bine. „Nu poate exista cultură fără o bază materială solidă“¹¹, a îndrăznit romancierul preambulul unor novatoare propuneri: tinerilor scriitori să li se ofere burse de studii și posibilități de călătorie în străinătate; pentru revistele culturale să se aloce cotă mai mare de hârtie ca să-i satisfacă pe toți potențialii cititori; să se-nființeze noi librării cu mai multă carte străină; să fie puse în vânzare cărți în limbi de circulație europeană („la librăria din Calea Victoriei se observă că este mereu coadă la cărțile străine“)¹². Nu-i bine ca „editura să impună cum trebuie să se scrie“, s-a plâns romancierul¹³.

Discursul acesta n-a prea plăcut lui Ceaușescu și însoțitorilor săi, care și-au amintit, pe dată, de *combativitate* ca principiu de viață al bunului comunist. Mingea aruncată astfel a ridicat-o dramaturgul în vogă, Aurel Baranga. Mai *combativ* decât ar fi îndrăznit Ceaușescu, Răutu ori altul dintre potențații prezenți, Baranga a clamat *vigilență* sporită la morbul răspândirii unor opere dubioase precum piesele lui Eugen Ionesco. Exceptând *Rinocerii*, opera creatorului teatrului absurdului „pledează” pentru concepții străine precum „o filozofie a resemnării, a abandonului, a sinuciderii”¹⁴.

Putea fi nemulțumit Ceaușescu?! Dimpotrivă. În expozeul făcut noului ambasador al Chinei la București, a apreciat relația dintre partid și creatori ca una fără „probleme deosebite” și în „condiții bune”¹⁵.

Aceasta a fost însă prima și ultima întâlnire liniștită a lui Ceaușescu cu scriitorii. Celelalte s-au tulburat de certuri pentru banii Fondului Literar și pentru pozițiile de influență în viața culturală. Retrospectiv, se poate însă spune și că Nicolae Ceaușescu și-a păstrat consecvent, până la moarte, concepția și *indicațiile* despre rolul literaturii și artei.

„Puțini am fost, mulți am rămas”

Cireașa de pe tort a pus-o decizia lui Ceaușescu de-a conferi vechime de partid tuturor *luptătorilor revoluționari* cu activitate permanentă în *illegalitate* și „comportare demnă” în fața *dușmanului de clasă*, din chiar momentul când făceau politică de stânga¹⁶. I-a adunat la comuniști, cu vechime de *ilegaliști*, și pe foștii militanți socialiști și social-democrați¹⁷.

A împușcat astfel mai mulți iepuri deodată. Întâi că și-a crescut prestigiul printre liderii socialiști din lume, care dezavuasera practicile comuniste după luarea puterii. În trecutul apropiat se făcuse o gravă greșeală,

încorporând social-democrații în Partidul Muncitoresc Român și aruncându-i în închisori pe aceia care nu agreaseră tactica, le spunea Ceaușescu politicianilor occidentali în întrevederi particulare¹⁸. Apoi, a crescut, ca aluatul dospit, armata *ilegaliștilor*. PCdR încetase să mai fie cel mai mic partid comunist din Europa, Ceaușescu numindu-i comuniști pe toți care activaseră în organizațiile legale și ilegale create de partid înainte de vara lui 1944. Adică toată puzderia de grupuri și formațiuni care camuflau un militantism roșu sau anti-fascist, fără deosebire de rezultate și efective: UTC-ul, Ajutorul Roșu, Blocul Muncitoresc Țărănesc, Blocul Democratic, Comitetul Național Antifascist, Frontul Studentesc Democratic, sindicatele și presa conduse de comuniști etc.¹⁹

Acțiunea a scos la lumină o mulțime de pretendenți la pensiile și privilegiile *ilegaliștilor*. Unii susțineau că și-au pus la dispoziția partidului casele pentru ședințe sau găzduire, alții că ajutaseră pe câte unul cu alimente sau bani. Astfel că în vara lui 1969 se constata că din cei 4.209 de *ilegaliști* cu „drepturi“, 3.180 fuseseră recunoscuți ca atare în 1965²⁰. Mai mult de jumătate din efectivele *ilegaliștilor* erau pensionari în 1969. Primeau pensii între 1.000 și 4.000 de lei²¹, plus îngrijiri medicale speciale.

„Puțini am fost, mulți am rămas“, a concluzionat cu duh, după aceste acțiuni, un autentic *ilegalist*.

Înainte de Congresul lui, Ceaușescu a propus și o întâlnire a *activului partidului* și a membrilor Comitetului Central cu foști *ilegaliști* la o *masă tovarășească* unde „să mai luăm contact cu tovarășii“²². Ceea ce se va și face, la fiecare 8 mai, sărbătoarea fondării partidului. Astfel răsplătiți, *ilegaliștii* se vor achita față de noul patron, cosmetizându-i biografia revoluționară. Prin prestații deosebite au excelat fostul tâmplar Andrei Neagu, fost locțiitor al lui Ceaușescu la DSPA, și ziaristul Ion Popescu-Puțuri, perpetuu *fracționist* între nucleele de

conducere ale PCdR de la București, Viena, Praga și Moscova. Acesta din urmă s-a erijat în decan al mișcării proletare românești. Lui i se încredințase directoratul Institutului de Istorie a Partidului. „Mărturiile“ sale despre Ceaușescu l-au imunizat și la acuzațiile de escrocherii financiare și la exonerarea de răspundere pentru declarații mincinoase date în *ancheta Pătrășcanu*.

Garnisind astfel partidul, Ceaușescu l-a pregătit să înfrunte veacurile, și, mai ales, pe vecinii *eliberatori*, cu o nouă istorie.

Mereu înainte, tovarăși!

În termenii propagandei, practica difuzării prin presă a unor comentarii de adeziune, sub semnăturile unor cetățeni reprezentativi, se chema *dezbatere publică*. Ca la ziar, se „dezbătea“ și în adunările și *conferințele de dare de seamă* și alegeri de nivel local, raional și regional, programate înaintea Congresului din 19–24 iulie 1965.

De altfel, încă din prima ședință a Biroului Politic de după conducerea lui Dej pe ultimul drum, Ceaușescu se raportase critic la metodele predecesorului. Hotărâse ca, pentru *lărgirea democrației*, să crească rolul plenarelor Comitetului Central și al dezbaterilor cu *oamenii muncii*²³.

Conspectând oficiosul partidului, s-ar putea spune că figura de stil preferată a ideologilor partidului a fost comparația dintre „ieri“, „azi“ și „mâine“. Pentru trecut, termenii sunt fie anul 1938, socotit cel mai bun din istoria României, fie 1959 sau 1960, anii ultimi ai unicului șesenal românesc. Viitorul apropiat înseamnă „mărețul program de înflorire a patriei socialiste“, adică planul cincinal 1966–1970. Proiectele directivelor viitorului plan cincinal, ce urmau a fi aprobate la apropiatul congres, oglindeau *planuri mărețe*, cum se zicea atunci.

Cum declara, bunăoară, academicianul Elie Carafoli: „Încheiem un nou contract istoric cu viitorul”²⁴.

Până la deschiderea Congresului, oficiosul partidului apărea, de obicei, cu câte-un grafic „pe manșetă”. Cetățeanul român afla, astfel, zi după zi, de câte ori va fi mai bine, într-un fel sau altul, în România anilor ’70 față de „ieri” și de „azi”. Spre exemplu, producția globală va fi cu 65% mai mare decât cea din 1965; tot așa, producția agricolă globală va înregistra o creștere de 120%; iar volumul investițiilor statului în agricultură va spori de... 16 ori! Dacă în cincinalul 1961–1965 au fost construite 240.000 de locuințe din fondul statului, alte 300.000 apartamente și garsoniere vor fi date în folosință până în 1970. Cu anul de reper 1959, venitul național sporise în 1965 la 160%, pentru 1970 fiind preconizată ambițioasa depășire de 230%. Dacă salariați vor fi mai mulți cu un milion față de 1965, visul creșterii productivității muncii în industrie era ceva de speriat: cu anul de reper 1959, în 1965 atinsese 163%, ținând la 220% în 1970. Și tot așa, sporuri ca acestea la oțel, fontă, energie electrică și ceilalți indicatori de bază ai economiei socialiste²⁵.

În sprijinul creșterii popularității, pentru același tip de dezbateri, noul conducător debarcase și în mijlocul *oamenilor muncii*. La sfârșitul lui iunie 1965, Ceaușescu a început *vizitele de lucru* prin întâlniri cu *oameni ai muncii* din regiunea București²⁶. Prima vizită în agricultură a făcut-o la *colectivul* din comuna ialomițeană „Gheorghe Doja”. De-acolo a mers în orașul muncitoresc Ploiești. Maurer, care-l însoțea, făcea figura unui impresar încântat de succesele noului star în turneul programat.

Oameni noi au fost infuzați în echipele ce pregăteau Congresul. Locul lui Răutu, de șef al colectivului redactării documentelor, îl luase de-acum Dumitru Popescu. Din componența echipei lui făceau parte Paul Niculescu-Mizil, Manea Mănescu, Roman Moldovan,

Nicolae Giosan. S-a lucrat și aici pe sistemul *conducerii colective*, „principiul suprem al conducerii de către partid“, cum zicea Ceaușescu²⁷. În grup se discutau formulările, rezultatul fiind numit de către autor „opera unei activități colective desfășurate sub conducerea lui Ceaușescu“²⁸.

Peste ani, în memoriile sale, Dumitru Popescu a povestit cum s-au elaborat documentele. Întreaga echipă intrase „în cantonament“, la Snagov. Novice în „stilizarea“ ideilor celor mari, Popescu s-a uimit de capacitatea de „improvizare“ a noului lider. „Ca și când acest raport ar mai fi fost o dată elaborat de el, înainte, și, pierzându-și dactilograma, acum îl reconstituaia atent“, afișând „calm nefiresc“ și siguranță absolută, l-a lăudat el pe Ceaușescu²⁹. „Ciocanul proletar“³⁰, cum îi plăcea să-l numească Dumitru Popescu, a făcut echipei impresie de excepțional dotat. Prin comparație însă cu stilul consacrat al discursului public, producția destinată Congresului excelează exclusiv prin naționalismul afișat. Pretutindeni unde în vremea lui Dej s-ar fi spus „poporul nostru“, acum s-a scris „poporul român“. S-au încorporat cuvintele „independentă“ și „suveranitate națională“ în toate frazele care le puteau suporta³¹.

Congresul fusese însă planificat de mult, ca și Congresul al IV-lea al PMR. Ca secretar cu *Organizatoricul*, tot Ceaușescu se îngrijise și de pregătirea lui. Neanunțate însă, nici în vremea lui Dej, nici după moartea lui, ar fi greu de aflat acum câte dintre noutățile Congresului din 1965 îi aparțin noului lider și câte predecesorului.

Ceea ce ar fi trebuit să fie al patrulea Congres, după numerotarea de la congresul unificării comuniștilor cu social-democrații, din 1948, se transformase în Congresul al IX-lea. Asta da, noutate! Ceaușescu debuta ca lider prin schimbarea istoriei. Startul istoric al *vremurilor noi* revenise la fondarea partidului din 1921. La sfârșitul celor cinci zile cât a ținut Congresul,

se schimbaseră și Statutul partidului, și numele țării. Iar liderul, confirmat unanim de delegații la Congres, nu mai era doar primul dintre secretarii Comitetului Central, ci *secretarul general*. Schimbare făcută la propunerea lui Gheorghe Apostol. „Așa a hotărât Biroul Politic, să-l propun eu, a motivat el peste mulți ani. Trebuia să contribuim cu toții să-i ridicăm prestigiul, autoritatea...”³²

Analizând retrospectiv, se putea ca numele partidului și al țării să fi fost decise pe timpul lui Dej. Din 1960 – anul ultimului congres –, în România se schimbaseră multe. Eliberarea deținuților politici poate fi socotit actul final al *dictaturii proletariatului* și sfârșitul victorios al *luptei de clasă*. Conform ideologiei, *poporul unic muncitor* intrase în *societatea socialistă*. Și aceea, o etapă de tranziție, cu durată nedeterminată, dar cu ținta fixată în comunism. De altfel, în URSS, cel de-al XXI-lea Congres al partidului, ținut în 1959, fusese denumit *congresul constructorilor comunismului*³³. Corespunzător acestor schimbări, s-a rebotezat țara ca Republica Socialistă România. Iar partidul va reveni la vechiul său nume, în sensul de continuator al tradiției și, totodată, de călăuză spre viitorul comunist³⁴.

Lui Ceaușescu îi aparținuse și ideea schimbării titulaturii de *prim-secretar* cu aceea de *secretar general*, motivată în Statutul partidului prin revenirea la o denumire tradițională și cu semnificații adecvate atribuțiilor funcției³⁵. În discuțiile din colectivul de redactare a materialelor pentru Congres, Ceaușescu motivase și că, în felul acesta, se iese din alinierea făcută de sovietici (deși secretar general fusese chiar Stalin). Apoi, a pretins dintru început Ceaușescu, în partidul din România nu există un „numărul doi”³⁶.

Privit prin ochi de analiști specializați, cum ar fi diplomații polonezi acreditați la București, Congresul s-a ținut *sub semnul mobilizării întregului popor* pentru sarcinile economiei naționale³⁷. „Ciocanul proletar” nu

doar că era cel mai tânăr, dar părea și cel mai dinamic dintre liderii *lagărului comunist*. Și ziariștii din presa liberă, acreditați la congres, l-au prezentat cum își dori-se: demn continuator al politicii de deschidere economică și catalizator al democratizării vieții de partid.

Mișcările lui Ceaușescu au fost pândite însă cu îngrijorare de sovietici. Amintirile lui Gheorghii Șahnazarov, consilier al lui Brejnev și al lui Gorbaciov, prezent la Congres, rețin că noul lider „își arăta deja colții și se comporta destul de independent, însă erau respectate ritualul prieteniei frățești și atitudinea plină de considerație față de fratele mai mare“. Nu i-a scăpat observatorului străin faptul că lui Brejnev i-a arătat aceeași „cinstire“ ca și conducătorului delegației chineze, Ceaușescu dând semnalul de începere și de final al aplauzelor sălii³⁸.

Între Ceaușescu și Brejnev au fost însă organizate nu mai puțin de patru întâlniri în timpul reuniunii. Iar delegații sovietici au fost spionați și în discuțiile purtate în exteriorul spațiului de cazare³⁹.

Trăim o foarte complicată situație mondială, li s-a plâns Brejnev lui Ceaușescu și Maurer, la prima întâlnire. Îl supărau mai ales declarațiile rău-voitoare ale chinezilor („Brejnev trebuie împușcat, Kosîghin – spânzurat, iar Mikoian – fiert“, s-ar fi zis la Pekin)⁴⁰. După această încălzire, liderul sovietic a reluat problema Statului Major al Tratatului de la Varșovia. Delegația sovietică, a avansat el, venise pregătită să organizeze o masă pentru conducătorii țărilor socialiste aflați la București. Temător de scandal la debut, Ceaușescu s-a eschivat, ajutat de scuzele lui Maurer care acuza aglomerarea de evenimente⁴¹.

„Congresul dumneavoastră a decurs foarte bine, arată că putem trăi și fără polemică“, a admis și Brejnev la sfârșit⁴². De altfel, în discuția cu delegații români la al XXIII-lea Congres sovietic⁴³, Andropov îi va spune lui Ceaușescu că s-a inspirat din congresul românesc:

odată cu transmiterea invitațiilor, gazdele au exprimat și dorința de a nu se recurge la polemici, iar timpul *expunerilor* delegaților din străinătate l-au limitat, din aceleași motive, la 10–12 minute⁴⁴.

După discuțiile de principiu asupra datei și programului vizitei lui Ceaușescu la Moscova, liderii au stabilit să comunice prin „telefonul scurt”⁴⁵. Brejnev i-a invitat pe liderii români să vină în Uniunea Sovietică împreună cu soțiile și a propus discuții anticipate pe probleme economice, prin trimiterea lui Bârlădeanu la Moscova. Plin de curtoazie, liderul de la Kremlin a propus organizarea viitoarei ședințe a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia la București⁴⁶.

Sedus, probabil, de atmosfera festivă a Congresului și de curtoazia gazdelor, Brejnev i s-a adresat astfel secretarului general la recepția finală de la Snagov: „Tovarășe Ceaușescu, vreau să vă spun ceva între patru ochi. Visul meu de partid este normalizarea relațiilor cu România. Sunt hotărât să fac totul pentru ca treptat să lichidăm tot ce s-a adunat și umbrește relațiile dintre noi. Știu că aveți multe motive ca să vă simțiți jigniți. Vă rog să mă credeți că deși am fost martorul multor manifestări față de dumneavoastră, în sinea mea n-am fost de acord cu ele. M-a durat inima și mă doare și acum. Asta e tot ce-am avut de spus”⁴⁷.

Cuib trainic în stejarul puterii

Leadershipul lui Ceaușescu a focalizat dintru început două planuri, percepute deosebit de contemporani. Mai întâi – sub lozincile *lărgirii democrației* și *creșterii rolului partidului* –, a multiplicat și a extins componența *organelor* puterii. În percepția publică, noutatea s-a difuzat cu semnificația dorită: *democratizarea*, dacă nu chiar liberalizarea *vieții de partid*. Paradoxul impregnării de dictatură a „democrației care promite

să fie cel mai mare bine“, după formularea psihosociologului Serge Moscovici⁴⁸, s-a vădit însă destul de curând. Celălalt plan, al manevrelor de acces către puterea absolută, a scăpat – vreo doi-trei ani, după estimarea lui Maurer⁴⁹ – și percepției demnitarilor foști *ilegaliști*.

Sub reflectoarele scenei politice a fost pusă *conducerea colectivă* și *democratizarea*, prin creșterea numărului componentelor *organelor centrale*. Ceaușescu aproape că a dublat numărul membrilor Comitetului Central: de la 110 membri, moșteniți de la Dej, la 196 în iulie 1965. Curând, conducerea partidului nu se mai putea întruni în plenare și conferințe decât în spații cu dimensiunea sălilor de spectacol. Ca-ntr-un spectacol evoluau actorii și spectatorii: cu texte scrise și aprobate mult înainte, cu regizori și recuzită, și mai ales cu aplauze la scenă deschisă.

Ca secretar al partidului cu *Organizatoricul*, Ceaușescu ridicase procentul comuniștilor la 8% din populația țării⁵⁰ (de la 807.140 membri în 1960, la 1.411.066 în iulie 1965)⁵¹. Ajuns comandant suprem, mărimea acestei armate nu l-a mai satisfăcut. Îi va spori efectivele cu aproximativ câte-o jumătate de milion de la un congres la altul.

Înlocuirea vechiului Birou Politic și a Secretariatului prin trei organisme și creșterea numărului membrilor Comitetului Central n-au fost discutate în prealabil, nici semnalate în vreun fel de raportul la Congres, după mărțuria lui Niculescu-Mizil. Abia în timpul Congresului, la momentul dezbaterii noului Statut, au fost prezentate ca propuneri și motivate de Ceaușescu prin: mai buna corelare dintre creșterea numărului membrilor partidului și compoziția Comitetului Central; eficiența creării unui *colectiv mai larg*, care să se întrunească mai des, adică o dată la trei – patru luni (Comitetul Executiv); utilitatea unui colectiv restrâns și operativ pentru sarcini curente (Prezidiul Permanent)⁵².

Dar cum procedase Ceaușescu să ajungă aici? Imediat după desemnarea noului Comitet Central în Congres, în prima întrunire a acestuia, din 23 iulie 1965, Apostol l-a propus pe Ceaușescu secretar general al Comitetului Central. Aprobato unanim, fără a-i lăsa pe ceilalți să respire, liderul a cerut imediat constituirea unei *comisii de propuneri* pentru componența Comitetului Executiv, a Prezidiului Permanent și a Secretariatului. Tot fără pauză, Ceaușescu a și nominalizat respectiva comisie: Chivu Stoica, Maurer, Gheorghe Stoica și Vasile Vâlcu.

Pe loc și fără discuții, după consemnările stenografe, Ceaușescu a propus și numărul componenților fiecărui *organ*. Se subînțelege că membrii *comisiei de propuneri* primiseră dinainte numele celor agreeți de noul conducător pentru *organele* puterii⁵³. Ceaușescu a citit apoi listele și le-a supus, în bloc, spre aprobare. Unanimitatea a fost imediată și deplină⁵⁴.

Noul conducător pășise, cu dreptul, pe culmea puterii.

Organele conducerii colective

Foștii *ilegaliști*, ca și omul de rând, vedeau însă doar ceea ce-ar fi fost de dorit să urmeze: o primenire a vechii conduceri cu *cadre* noi. Schimbarea numelui Biroului Politic în Comitet Executiv le-a părut doar o rezugrăvire a edificiului de a cărei stabilitate nu s-au îndoit, măsură inclusă în programul noutăților așteptate de la un nou conducător.

Mulțumiți că nu-și pierduseră locul, au scăpat din vedere că fostul secretar al *Organizatoricului* are mai multă putere, dintru bun început, decât predecesorul. Că revenise, dar sub alt nume, la *biroul organizatoric*, instituție stigmatizată de Hrușciov ca trambulină din care Stalin se lansase la puterea absolută. De altfel, după model sovietic, *organul* funcționase în România, între

1950–1954, cu misiunea „conducerii generale a muncii organizatorice”. Instituția care va prelua această atribuție, după Congresul al IX-lea, se va numi Secretariatul Comitetului Executiv al CC al PCR. Conform noului Statut al partidului, rolul vechiului Secretariat al Biroului Politic al CC al PMR s-a atribuit Prezidiului Permanent al Comitetului Executiv. Alcătuit din șapte oameni (li se vor adăuga încă doi, în 1969) este „ales” de Comitetul Central pentru a rezolva „problemele politice curente ale partidului”⁵⁵. Ceea ce făceau altădată „baronii lui Dej” în componența Secretariatului Biroului Politic, intră de-acum în atribuțiile Prezidiului Permanent. Acesta a fost „laboratorul în care se elaboreau principalele acțiuni ale conducerii”, după afirmația lui Niculescu-Mizil⁵⁶.

Primii șapte componenți ai Prezidiului Permanent au fost demnitarii din „garda lui Dej”: Ceaușescu, Chivu Stoica, Ion Gheorghe Maurer, Bârlădeanu, Apostol, Bodnăraș și Drăghici⁵⁷. Oamenii noi dominau componența Secretariatului Comitetului Executiv, alcătuit din: Ceaușescu, Drăghici, Moghioroș, Dalea, Manea Mănescu, Niculescu-Mizil, Patilineț, Răutu și Trofin⁵⁸.

Centralismul democratic a favorizat noi permutări în prevederile Statutului partidului. Astfel că, în mecanismele puterii, Prezidiul și Secretariatul, proiectate ca *organe executive*, s-au transformat în nuclee de decizie. Ceea ce se discută și se decide acolo, de cercul restrâns al conducătorilor, va fi apoi aprobat pe fiecare dintre palierele următoare: Comitetul Executiv, Comitetul Central, plenarele, conferințele și congresele partidului. Unele decizii urmau cursul birocratic al aprobării în sesiunile legislativului și în ședințele Consiliului de Stat și ale Guvernului. Se aprobau, pretutindeni, cu unanimitate de voturi. Lucrurile păreau să meargă de la sine – Nicolae Ceaușescu nu obișnuia să țipe niciodată⁵⁹. Iar subalternii direcți nu puteau fi decât flatați, deoarece

membrii Comitetului Executiv intrau în cabinetul său neanunțați, fără a bate la ușă, indiferent de oră⁶⁰.

Curând însă au constatat și apropiații lui Ceaușescu că numărul mare al *organelor colective* frâna bunul mers al obiectivelor declarate la *lărgirea* lor. Componentilor Comitetului Executiv (25 în 1965; 32 în 1969, iar peste alți patru ani, 36) li se alăturau numeroși invitați⁶¹. Ședințele au devenit „adunări populare” cu „discursuri sforăitoare despre justetea politicii partidului, cu proslăvirea conducerii partidului, mai ales a secretarului general”⁶². Chiar personalități puternice fiind, oamenii își pierd identitatea, tinzând spre conformismul reacției colective. Liderii politici observaseră însă acest fenomen mult înaintea teoretizării lui de către specialiștii psihologiei mulțimii. Solon, bunăoară, spunea că un atenian singur e o vulpe deșteaptă, dar o mulțime de ateniени devine o turmă de oi. În 1969 însă, în Prezidiul Permanent, dintre seniorii partidului mai erau doar Maurer și Bodnăraș. Iar la Congresul al XI-lea, în „laboratorul” deciziilor partidului, ca unicul *fiu al poporului*, oficia Ceaușescu.

Bătrânii n-aveau, încă, motive de supărare pentru „cooptarea” generației noi la putere: pe umeri mai tineri vor trece greul muncilor și al rutinei. Prin schimbarea carnetelor de partid cu altele noi, cu antetul Partidul Comunist Român, Ceaușescu le-a făcut, în vara lui 1965, altă plăcută surpriză: carnetul numărul unu și l-a oferit sieși, cel cu numărul doi, lui Maurer, numerele următoare fiind atribuite, în ordinea funcțiilor, lui Apostol, Bodnăraș, Bârlădeanu ș.a.m.d.⁶³

Nu s-au temut veteranii partidului nici măcar de pensionare. În numele *cauzei*, ei, foștii *ilegaliști*, se știau etern *revoluționari*. *Lărgirea organelor* de conducere putea avea și semnificația unei bune conviețuiri cu demnitarii mai tineri, nicidecum o schimbare de generații. Ceaușescu a avut grijă să-i amăgească frumos. Când Corneliu Mănescu a intrat primul, în „chestiune”,

oferindu-și demisia după cutuma „civilizației” comuniste, Ceaușescu l-a refuzat categoric. Vor merge, împreună, pe drumul început, l-a asigurat el⁶⁴.

Îi derutaseră pe veterani și deciziile creșterii forței partidului: de azi, și din trecut. În primul rând, prin aceea că desființase stagiul de candidat pentru primirea în partid. Noul conducător voia un *partid de masă*⁶⁵, astfel încât să-l identifice cu poporul. Apoi a demarat și *reabilitările*. Sancțiunile și excluderile din partid trebuie privite ca „măsură educativă”, susținea noul conducător care le validase ca secretar cu *Organizatoricul*. Pedepsele se ridică dacă oamenii au făcut „dovada” că s-au îndreptat și că *luptă* pentru aplicarea deciziilor partidului⁶⁶.

Note

- 1 Întâlnirea a avut loc la 7 mai 1965.
- 2 *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*, Ediție de documente elaborată de Alina Pavelescu, Laura Dumitru, București, Arhivele Naționale ale României, 2007, p. 2.
- 3 *Ibidem*, p. 5.
- 4 David Holloway, *Stalin și bomba atomică*, Iași, Institutul European, 1998, p. 22.
- 5 *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*..., p. 15.
- 6 *Ibidem*, p. 15.
- 7 Întâlnirea a avut loc la 19 mai 1965.
- 8 *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*..., p. 23.
- 9 *Ibidem*, p. 21
- 10 *Ibidem*, p. 22.
- 11 *Ibidem*, p. 31.
- 12 *Ibidem*, p. 32.
- 13 *Ibidem*, p. 33.
- 14 *Ibidem*, p. 40.
- 15 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 21/1966, f. 10.

- 16 Decizia s-a luat la Plenara CC al PMR din 31 mai – 2 iunie 1965.
- 17 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 70/1965, ff. 1–5.
- 18 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, p. 72.
- 19 Nicoleta Ionescu-Gură, „Studiu introductiv“, în Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 19.
- 20 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 405.
- 21 *Ibidem*, p. 406.
- 22 *Ibidem*, p. 55.
- 23 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 36/1965, f. 25.
- 24 „Scînteia“, 9 iunie, 1965.
- 25 Colecția „Scînteia“, iunie – iulie 1965.
- 26 „Scînteia“, 27 iunie 1965.
- 27 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 403.
- 28 *Ibidem*, p. 410.
- 29 Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Panorama răsturnată a mirajului politic. Memorii II*, București, Curtea Veche Publishing, 2006, p. 89.
- 30 *Ibidem*, p. 86.
- 31 Lavinia Betea, *Psihologie politică. Indivîd, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 203.
- 32 Mariana Conovici, „Martie 1965 – Nicolae Ceaușescu, noul lider al comuniștilor români“, în *Analele Sighet 9, Anii 1961–1972: Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării*, București, Editura Fundația Academia Civică, 2001, p. 499.
- 33 Boris Ponomarev ș.a., *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, București, Editura Politică, 1959, p. 789.
- 34 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 408.
- 35 *Ibidem*, p. 410.
- 36 *Ibidem*.
- 37 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu*,

- 1965–1989. *Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 81.
- 38 Vasile Buga, *Desprinderea României din sfera de influență sovietică în viziunea Moscovei*, în „Dosarele istoriei”, 4/2004, p. 63.
- 39 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 2.
- 40 Ibidem, f. 12.
- 41 Ibidem, f. 14.
- 42 Ibidem, f. 23.
- 43 Congresul al XXIII-lea al PCUS a avut loc în perioada 29 martie – 8 aprilie 1966.
- 44 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 25/1966, f. 3.
- 45 Ibidem, dosar 37/1965, f. 12.
- 46 Ibidem, f. 26.
- 47 Ibidem, f. 27.
- 48 Serge Moscovici, *Mașina de fabricat zei*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 200.
- 49 Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Fundației „Ioan Slavici”, 1995, p. 216.
- 50 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 21/1966, f. 9.
- 51 Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit.*, p. 21.
- 52 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 411.
- 53 Stenograma nu consemnează nicio pauză pentru deliberările comisiei de propuneri.
- 54 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, pp. 56–61.
- 55 Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit.*, p. 12.
- 56 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 411.
- 57 „Scînteia”, 20 iulie 1965.
- 58 Ibidem.
- 59 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 539.
- 60 Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 140.
- 61 Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit.*, p. 12.
- 62 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 411.
- 63 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 21–22.

64 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 520.

65 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 412.

66 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 57/1965, f. 54.

10

Cu buzduganul aruncat în porțile Kremlinului

Strategii preliminare

N-aveau motiv de satisfacție sovieticii în alegerea lui Ceaușescu, după cât de colțos se arătase în întâlnirile bilaterale din ultimii ani ai lui Dej. Probabil însă că Brejnev înregistrase, admirativ, titulatura de secretar *general* cu care s-a împopoțonat românul, căci în primăvara următoare s-a intitulat și el secretar general al PCUS.

Așa cum reiese din arhivele românești, puțin după moartea lui Dej, Moscova a trecut la atac. Necunoscut decât de cei direct implicați și, fără-ndoială, în scopul intimidării noului partener de discuții la nivel înalt. Au acționat, întâi, printr-un blocaj economic, apoi, pe cale militară. România fiind practic eliminată din strategiile de planificare militară ale Tratatului de la Varșovia, dar nu și ca țintă a acestora.

Un veritabil eveniment, ce ținea de cutumele Kremlinului, a fost vizita delegației conduse de Ceaușescu la Moscova, din septembrie 1965¹: orice nouă conducere a unei țări socialiste trebuia să-și înceapă vizitele în străinătate cu capitala *revoluției proletare*. Pregătirile au fost amânunțite. Iar lista cu chestiunile

ridicate o făcuse noul conducător. Le-a ales pe cele mai spinoase, atrăgând atenția sovieticilor că va promova ferm spiritul *Declarației de independență* din 1964².

Ceașescu îi scosese la înaintare pe Maurer și Bârlădeanu, grei ai partidului din vremea lui Dej și buni cunosători, totodată, ai profunzimilor relațiilor româno-sovietice. L-a luat la Moscova și pe Gheorghe Apostol, semn că-n conducerea românească nu pot fi exploatate disensiuni rezultate din succesiunea puterii. Paul Niculescu-Mizil și Manea Mănescu, noi secretari ai Comitetului Central, au fost, de asemenea, în grupul lui Ceașescu. Conform protocolului, au fost incluși ministrul de Externe, Corneliu Mănescu, și ambasadorul României la Moscova, Nicolae Guină³. De cealaltă parte a mesei de tratative s-au așezat omologii lor în frunte cu Brejnev, premierul Kosîghin, reprezentantul sovietic în CAER, Novikov, și secretarul Iuri Andropov⁴.

Ceașescu se îngrijise și să-l îndepărteze pe Alexandru Drăghici, care părea pe-atunci omul lui de mare încredere, răsplătit și el cu postul de secretar al Comitetului Central la Congresul din vară. Manevrase anume lucrurile, ca data vizitei delegației românești în Franța, condusă de Drăghici, să fie apropiată cu a vizitei sale la Moscova. Contactele periculoase ale fostului ministru de Interne nu trebuiau în niciun fel favorizate⁵.

La mijlocul lui august, „lista de probleme“ era gata aprobată. Nici mai mult, nici mai puțin de 23 de teme de discuții⁶, multe cu conținut de litigiu între cele două state! Unele cu adevărat problematice! Precum sistarea livrării uraniului către URSS, pagubele produse de sovromurile sovietice economiei românești, tezaurul României confiscat de puterea sovietică după Primul Război Mondial, situația românilor cu dublă cetățenie, reducerea participației la minimum către Institutul Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna⁷. Activiștii secțiilor de relații internaționale, propagandă, economice și militare ale Comitetului Central au sintetizat

sute de pagini, întocmind un impresionant material documentar. Voi fi mai de nestăpânit decât Dej, a fost mesajul lui Ceaușescu.

Urmare a ofertei lui Brejnev, la sfârșitul lui august, Alexandru Bârlădeanu, prim-vicepreședintele guvernului, a fost trimis la Moscova. În întâlnirea cu omologul său sovietic⁸ a ridicat două dintre chestiunile pasibile de analize și consultări înaintea deciziei. Cum privesc tovarășii sovietici schimburile comerciale în cincinalul ce va urma? – a pus ca primă chestiune Bârlădeanu. Aceasta, după sumara expunere cu date grozave despre siluita *înfrățire* româno – sovietică. Se convenise, pentru cincinalul 1966–1970, un excedent de 400 de milioane de ruble la exportul românesc în Uniunea Sovietică. Dar prin protocolul semnat în iunie 1965 s-a operat reducerea cu o cincime a volumului exportului românesc față de cincinalul precedent.

Excedentul exportului în URSS, argumenta Bârlădeanu, e necesar pentru plata creditelor luate pe linie militară și economică și „pe problema sovromurilor“. La acest ultim capitol de datorii, a pomenit impresionanta sumă de 450 milioane de ruble (și „poate chiar mai mult“). Alte 250–300 milioane de ruble erau datoriile României pentru livrările de armament sovietice. Tehnica militară fiind produsă de industria constructoare de mașini, partea română propunea, în loc de plată în bani, o tranzacție barter: contravaloarea în diferite produse ale industriei românești constructoare de mașini⁹.

Speech-ul lui Bârlădeanu releva, clar, că-n vreme ce liderii români se-mpăunau public cu independența și neatârhnarea României prin desființarea sovromurilor, retragerea trupelor sovietice și *Declarația din aprilie 1964*, țara era înfeudată prin datorii. Ce se rostogoleau, crescând, prin obligația de a cumpăra de la sovietici armament, prin politica Tratatului de la Varșovia. Pe lista nemulțumirilor sovietice era și viziunea românilor

asupra mișcării comuniste internaționale „de pe poziții obiectiviste“, cum criticase Podgornii *Declarația* din 1964¹⁰.

Încă mai contrastantă cu spiritul discursului public a fost „problema uraniului“. Bărlădeanu i-a menționat lui Novikov că, din 1952 încoace, am exportat, în Uniunea Sovietică, 18.300 tone de uraniu în minereu. Prin convenția de desființare a „Sovromcuarțit“, din 1956, românii s-au angajat să livreze, în continuare, uraniu. Mai puțin partea necesară economiei românești. Convenția s-a încheiat pentru 20 de ani. Trecuseră zece, și românii cereau sistarea ei pe motiv că resursele noastre energetice clasice sunt deficitare, și se va trece curând la punerea în funcțiune a programului nuclear cu uraniu autohton¹¹.

Peste două zile, Novikov a venit cu răspunsul. Urma ca volumul comerțului exterior al României în URSS să crească la parametrii proiectați în 1964. Se aprobasă și plata armamentului sovietic prin produse românești. Cât despre uraniu, a promis tranșarea chestiunii în timpul vizitei delegației conduse de Ceaușescu la Moscova¹².

Punctele fierbinți ale frăției

Simultan anunțului făcut de Bărlădeanu în legătură cu sistarea livrării uraniului, prin academicianul Horia Hulubei s-a transmis și decizia reducerii contribuției României la bugetul comun al Institutului Unificat de Cercetări Nucleare din Dubna¹³.

Începând cu anul 1966, românii declarau că vor acoperi 1% din bugetul instituției, în loc de 5,76% cât li se stabilise. Din nota pregătită, rezultă noutăți surprinzătoare din conflictul sovieto – chinez și forme noi ale declarațiilor de prietenie româno – chineză. Institutul se înființase în 1956, printr-un acord între țările *lagărului*

socialist din Europa și Asia. Ultima ședință a forumului său de conducere, din iunie 1965, s-a lăsat cu scandal. Pornind de la faptul că posturile decizionale administrative și de cercetare aparțineau sovieticilor, chinezii i-au acuzat de *șovinism* și de *exploatarea economiei țărilor socialiste*. Și au propus ca, începând din acel moment, la conducere să fie instalați chinezi, cu mandate de 9 ani, exact cât au condus rușii! În sprijinul sovieticilor, ceilalți contributory au protestat la propunere. Cu excepția românilor, nord-coreenilor și nord-vietnamezilor, care s-au abținut. În plus, reprezentanții români s-au opus conținutului comunicatului oficial redactat de sovietici¹⁴.

Altă chestiune dificilă în discuțiile sovieto – române de la Moscova se prefigura problema datoriei rezultate din „răscumpărarea” sovromurilor. În 1956, când aceștea s-au desființat, nu se declarase public că operația s-a făcut prin „răscumpărarea” de către români a participației sovietice. Și nu ieftin! Documentația întocmită în august 1965 arăta o datorie asumată de 9,6 miliarde de lei. După reducerile efectuate de sovietici, mai rămăseseră 5,3 miliarde. În 1965, asupra statului român grevau 3,5 miliarde de lei datorie din „răscumpărare”.

Experții lui Ceaușescu apreciau, din mai multe motive, că datoria a fost exagerată. În primul rând, deoarece printre bunurile preluate ca fiind germane figurau și cele aparținând unor persoane juridice și fizice române, stabilite în țări ocupate de naziști în timpul războiului. Parte dintre acestea s-au regăsit în listele de pretenții ale Austriei, Cehoslovaciei, Franței sau Belgiei la lichidarea făcută de statul român arieratelor sale financiare. Și altă categorie de datorii se plătise de două ori: partea din sovromuri provenită din despăgubirile de război către sovietici. Plus acțiunile maghiare de la minele Petroșani și ale uzinelor Reșița, care ar fi intrat sub incidența legii naționalizării dacă nu le integrau sovieticii în participațiile lor din sovromuri. Cu alte exemple de

beneficii injuste, românii revendicau reducerea datoriei către sovietici la suma de 1,1 miliarde de lei¹⁵.

Și problema dublei cetățenii a soțiilor aduse din Uniunea Sovietică se arăta neplăcută, deși se invoca, în soluționarea ei, legislația internațională în vigoare. Căci, urmând practicile școlii leniniste a Cominternului, de instruire a *revoluționarilor* în scopul aplicării strategiile pentru victoria *cauzei*, Moscova școlise și elitele țărilor în curs de sovietizare. Tinerii cu perspective – români, bulgari sau polonezi – au fost încurajați să se însoare cu colege sovietice. Prin căsătoria cu asemenea „fete de caracter“, se-nțelegeau, în vremea lui Stalin, și puncte în plus la *dosarul de cadre*, acasă. Cum altfel putea fi cimentat mai deplin *atașamentul* față de *măreața Uniune Sovietică*?!

Nevestele veneau după bărbați în țara lor de baștină, dar păstrau și cetățenia sovietică. După moartea lui Stalin și desființarea Cominformului, dubla lor cetățenie începuse să deranjeze. Ceaușescu a mers în septembrie 1965 și mai departe. Le-a pus sovieticilor pe tapet necesitatea reglementării acestei situații. O problemă gravă, specifică departamentul Externelor, deoarece numai în intervalul ianuarie 1964 – martie 1965 aproximativ o mie de cetățeni sovietici obținuseră prin căsătorie cetățenia română, fără pierderea celei dintâi¹⁶. Inconveniente ce decurg din obligații duble – militare, politice, consulare, de recensământ etc. – ating relațiile dintre state¹⁷. Cu alte cuvinte, luați-vă gândul de la coloana voastră a V-a din România!

Aparent fără legătură cu chestiunea anterioară, s-a pus și problema înființării unui Consulat român la Chișinău. Din rațiuni practice și istorice, argumentau delegații români, deoarece în iulie 1947 se înființase Consulatul Sovietic de la Constanța, pe baza unei convenții care prevedea reciprocitatea¹⁸.

În spiritul reciprocității, românii se pregătiseră și cu o situație întocmită de Externe asupra imobilelor

folosite de sovietici în țară. Reprezentanța comercială, Agenția TASS și alte organizații sovietice utilizau nouă construcții cu terenurile aferente, dobândite cu titlu de proprietate. Tot atâtea erau folosite de „reprezentanți sovietici” prin intermediul armatei. Iar Ambasada sovietică la București închiriasse, fără respectarea legislației în vigoare, nu mai puțin de 11 clădiri. Tabloul acestei caracatițe imobiliare se completa cu sediul Consulatului Sovietic din Constanța și vila fostului ambasadorul Killinger la București, confiscate ca bunuri ale inamicului german, deși aparținuseră statului român¹⁹.

Alte propuneri ale oaspeților vizau înființarea unei comisii mixte de colaborare economică, care să funcționeze similar practicilor cu celelalte *țări frățești*, și anularea articolului 20 din Convenția Dunării, privind administrarea comună a Dunării de Jos pe teritoriul României²⁰.

Solicitau, de asemenea, microfilmele documentelor Cominternului despre PCdR și despre condamnarea comuniștilor români în *procesele staliniste*. Și chiar accesul neîngrădit al cercetătorilor în arhivele sovietice pentru respectiva etapă, avansând ideea unui reprezentant permanent la Moscova. Nu erau uitate nici documentele arhivei de stat²¹, ridicate fără îndoială de sovietici în etapa când consilierii lor dirijau România.

Pe tema Tratatului de la Varșovia, partea română a susținut: îmbunătățirea activității Comandamentului Unic²² și să înceteze regula ca la ședințele Consiliului Politic Consultativ să participe și prim-secretarii de partid și prim-miniștrii²³. Liderul român și-a pregătit o pledoarie în favoarea normalizării relațiilor dintre conducătorii sovietici și cei chinezi, insistând asupra greșelilor săvârșite de partea sovietică²⁴. Cu lungi șiruri de citate s-a alcătuit și un dosar al relațiilor, în blocul comunist, cu China și Albania. Pentru soluționarea problemelor, partea română propunea organizarea unei conferințe internaționale²⁵.

O documentație amănunțită privea aportul românilor la susținerea nord-vietnamezilor. Aceasta pare a fi un raport de bună-purtare și disciplină la comanda sovietică a manifestării *internaționalismului proletar*. Căci și ajutorul acesta se complicase după sciziunea Pekin – Moscova, fiecare pol de putere acționând cu scopul preeminenței sale în viitorul Vietnamului roșu. Dar ce știa cetățeanul român despre asemenea interese? Unica sa legătură directă cu cauza vietnameză păreau pungile de creveți deshidratați, *made in Vietnam*. Cine-ar fi bănuț în vremea de-atunci imensa contribuție a României la îndepărtatul război? După nota pentru discuțiile cu sovieticii, întocmită de Externe, oficialii vietnamezi ceruseră românilor, pentru anii 1965–1966, un ajutor în valoare de 4,5 milioane de ruble în mașini, truse medicale și echipament sanitar, textile, asfalt și porumb. Ceaușescu a răspuns, sporind ajutoarele la 6 milioane de ruble. Bașca o sută de burse pentru studenți vietnamezi²⁶. Eram fruntași, așadar, cu depășiri de plan la indicatorul *ajutorului frățesc* pentru Vietnam.

Despre vizita lui Ceaușescu în Uniunea Sovietică, comunicatele date publicității, de ambele părți, s-au rezumat la identitatea delegaților și la mențiuni privind *schimburile de păreri* asupra problemelor internaționale actuale și asupra dezvoltării relațiilor româno-sovietice. Cu sublinierea „atmosferei cordiale, de prietenie frățască și înțelegere reciprocă”²⁷.

Recepții, mitinguri și cadouri

Vizita a durat opt zile. Prin ambasadorul sovietic la București se convenise din vreme programul, pe zile, ore și minute.

Românii au aterizat escortați, grandios, de o formațiune de avioane sovietice cu reacție. I-au întâmpinat

conducători ai partidului și statului sovietic. În program se menționau imnuri, gardă de onoare și entuziaști *oameni ai muncii*²⁸. Oaspeții au fost cazați chiar în Palatul de la Kremlin. Aproape de sălile-muzeu, locuite de țari până la întemeierea Sankt-Petersburgului. Se simțeau, oarecum, în lugubra vecinătate a umbrei lui Ivan cel Groaznic, și-a amintit Bârlădeanu peste ani²⁹.

Au fost plimbați, desigur, nu întâmplător, la Volgograd, fost Stalingrad. Aluzie la nereușitul asediului german la care participaseră și trupe române. De câte ori liderii sovietici se supărau pe omologii români, le închideau gura cu întrebarea: „Ce-ați căutat la Stalingrad?”. Era binevenit, așadar, pelerinajul de două zile la Volgograd înaintea altor spinoase discuții!

Proiectul bugetului vizitei se ridica la 30.000 de ruble³⁰. Ceaușescu s-a zgârcit și aici, reducând aproape la jumătate diurna totală de 6.000 de ruble pentru delegați, pe motiv că primesc masă și casă de la gazde³¹. Dar pregătirile au mers până la precizări asupra ținutei, impunându-se fiecărei categorii de delegați câte și ce fel de costume să-și pună în valize³². S-a refăcut de câteva ori, înainte de aprobare, și lista cadourilor pentru gazde. Începând cu Brejnev și sfârșind cu conducătorii colhozurilor, ai întreprinderilor și obiectivelor social-cultural vizitate, fiecărui personaj cu care ar fi intrat în contact, românii i-au destinat daruri cu schepsis. Simbolistica lor viza, pe de-o parte, mândria industriei bunurilor de consum; iar, pe de alta, cultul tradiției românești. Astfel că pentru șoferii, ospătarii, însoțitorii trenurilor și femeile de serviciu s-au pregătit pachete conținând: un pulover sport din relon; o eșarfă din borangic, două perechi de șosete bărbățești, supraelastice; două perechi de ciorapi de damă, din relon; două cravate din mătase naturală; cinci pachete de țigări „asortate românești”³³. În listele inițiale figurase și rubrica „băuturi assortate românești”. Dar cineva o tăiașe. Doar liderii sovietici au fost cadorisiți cu băuturi medaliat.

Două mii de diverse insigne li s-au pregătit colhoznicilor și muncitorilor care ar fi ajuns aproape de români. Lui Brejnev i-au destinat: o față de masă cu 24 șervete din „pânză topită“, brodate; o scoartă oltenească; un televizor marca „Grigorescu“; o garnitură de piele, pentru birou, din nouă piese; patru albume de artă în limba rusă; o ladă sculptată; 10 sticle (inițial fuseseră 20!) cu băuturi românești medaliat și 20 de pachete cu țigări „asortate“³⁴.

Și recepția dată de români s-a dorit fastuoasă. Pentru 600 de participanți și cu meniu de excepție: tartine cu icre negre și roșii, în buna tradiție sovietică, morun, pui, mușchi de vacă și de porc, în aspic, ciuperci și măsline umplute, trei feluri de brânzeturi românești, salam de Sibiu, mititei, cârnăciori oltenești, fructe, torturi și cafele. Iar băutură, din belșug: 600 de sticle de vin românesc, 50 de litri de țuică, șampanie Zarea, coniac Milcov și vermut Mamaia³⁵.

Darurile și ospetele n-au avut însă cum îndulci su-părările provocate gazdelor în întâlnirile ale căror discuții au fost tratate ca mari secrete ale istoriei relațiilor româno – sovietice.

Care tezaur!? – s-au „mirat“ sovieticii

Și aici Ceaușescu a mers pe mâna lui Dej, copiindu-i strategiile de succes. Astfel că i-a repartizat lui Bârlădeanu expunerea problemei tezaurului, momentul de vârf al solicitărilor românești.

În secretomania vieții de partid, Bârlădeanu s-a pomenit, după propria-i relatare, cu dificultăți de documentare a istoriei tezaurului românesc confiscat de sovietici. Au dat peste o carte a lui Grigore Vasile Romașcanu, publicată în 1934, care reda amănunțit rațiunile și bunurile puse la adăpost de autoritățile românești la Moscova, în anii 1916–1917. Pe garanția

țarului, au fost transferate, într-un prim transport, bunuri și valori evaluate la peste 321 milioane de lei aur. Al doilea transport reprezentase echivalentul a 9,4 miliarde de lei aur. Dar ce argumente puteau fi scrierile și inventarele românești pentru liderii sovietici? Niculescu-Mizil a atenționat asupra unei telegrame trimise de Lenin. Sub semnătura lui se publicase hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului referitoare la tezaurul românesc. Și se promitea restituirea lui nu exploatatorilor, ci „poporului român“. După socoteala *celor mai buni fii ai poporului român*, în frunte cu Ceaușescu, venise cam demultisor timpul la care Lenin făcuse trimitere.

„Cînd mi-a venit mie rîndul să expun poziția statului român în problema tezaurului, a povestit Bărlădeanu, reacția inițială a sovieticilor a fost cea așteptată: «Tezaur?... Ce tezaur?... Noi nu știm nimic despre acest tezaur!». Atunci am apelat la folosirea «armei noastre secrete»: volumul de opere complete – în limba rusă – în care era tipărită acea telegramă a lui Lenin, căreia i-am dat citire. Sigur – așa cum, de altfel, mă așteptam –, efectul a fost distrugător. A produs derută completă în rîndurile delegației sovietice, derută vizibilă și din privirile pe care le schimbau membrii acesteia. Cînd am mai spus că Lenin a recurs la măsurile respective din cauza neînțelegerilor cu România privind Basarabia, Kosîghin m-a întrerupt, cu vădită enervare: «Basarabia? Care Basarabia? Noi nu cunoaștem acest termen!... Noi cunoaștem Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, cunoaștem poporul moldovenesc, pe care-l stimăm și iubim, dar nu cunoaștem cuvîntul Basarabia». La această întrerupere n-am mai avut a răspunde altceva decât atât: «Poate că așa este. Lenin folosea însă acest cuvînt». După care Brejnev a cerut o întrerupere a discuțiilor, pentru documentare³⁶.

În concluzia lui Brejnev, nu sovieticii, ci românii le erau lor datori. Pagubele cauzate de trupele române în

război, la Stalingrad, la Odesa și în Crimeea, depășeau de o sută de ori valoarea tezaurului. Iar reparațiile de război plătite de România, în valoare de 300 de milioane de dolari, le considera pur și simplu simbolice. Cu alte cuvinte, fie renunțați la această chestiune, fie schimbăm foaia³⁷.

Calea spre „dracu’ știe unde”

Imediat ce s-a întors de la Moscova, Ceaușescu a convocat Comitetul Executiv³⁸.

Încă încălzit de ultimele două runde de discuții cu sovieticii – mai bine de zece ceasuri în seara anterioară și dimineața acelei zile –, Ceaușescu și-a concentrat spusele pe divergențele avute. Dintre pretențiile românilor, a povestit el, solicitarea înapoierii tezaurului enervase mai tare. „Atunci, se ridică problema pretențiilor reciproce și acestea o să ne ducă dracu’ știe unde“, replicase prompt primul ministru Kosîghin, după expunerea lui Bârlădeanu³⁹. N-au fost de acord nici cu returnarea documentelor privind istoria comunismului românesc. „Zice (Brejnev, *n.n.*), ce, dumneavoastră vreți arhiva?, relatează Ceaușescu. Dar ea a fost dată de Comintern, au semnat cei 14 inși ca să fie dată în păstrare Uniunii Sovietice și că partidele au dreptul să o folosească numai pentru munca lor, că aceasta nu se poate restitui, că în ce situație s-ar găsi ei. Aceasta a fost cu arhiva, că e o problemă politică și așa mai departe“⁴⁰. S-a mai burzului Brejnev amintindu-și de publicarea lucrării *Însemnări despre români*, susținând că e un fals (că n-a fost scrisă de Marx). Dar, mai ales, la ce trebuia aceasta?⁴¹ De altfel, la aniversarea a 45 de ani de la fondarea PCdR, noul lider a criticat Cominternul pentru trimiterea la București a unor conducători străini. Discursul acesta i-a atras reproșurile lui Brejnev, venit neoficial, în România, în mai 1966. Ceaușescu s-a

apărat, reproșându-i liderului sovietic că n-ar fi avut cum face o istorie a partidului de vreme ce documentele sale din vremea Cominternului sunt la Moscova⁴². În așteptarea lor, Ceaușescu le-a impus demnitarilor *ilegaliști* să-și scrie *autobiografiile*, în scopul redactării istoriei partidului. N-au corespuns însă așteptărilor proiectului redactat de Institutul de Istorie a Partidului, sub coordonarea lui Răutu⁴³.

În ce privește informarea lui Ceaușescu asupra primei sale vizite în Uniunea Sovietică, de două ori se discutasese acolo despre tezaur. Întâi, după expunerea lui Bârlădeanu cu istoricul și motivația restituirii⁴⁴. Brejnev, povestește Ceaușescu, „zice că atunci când s-au făcut sondaje în lăzile predate s-au găsit ceva, niște pantofi, niște coliere, sigur, zice, ne-am documentat, erau și niște cantități de aur, cam atât cât spune tov. Bârlădeanu, însă le-au furat alb-gradiștii, nu sunt la noi”⁴⁵. A recurs la amenințări precum acestea: „Dar, zice, nu trebuie să uitați un lucru, că în acești 50 de ani s-au întâmplat multe, a fost războiul, că acolo s-a jertfit la Odessa, Crimeea, armata română a fost acolo din ordinul lui Hitler și a împușcat populația civilă, că nu e vorba că numai soldații s-au împușcat, ci populația a fost împușcată și jefuită, că au fost distrugerii de zeci de miliarde și cât a plătit România ca despăgubiri nu reprezintă decât ceva simbolic și dacă ne-am apuca, zice, să spunem toate acestea ce ar zice populația noastră, care nu a uitat și nu poate uita că aceste fapte nu se pot scoate din istorie. Că aceasta ar duce la dezlănțuirea patimilor, cu urmări grave, că cel mai bine ar fi să încheiem toată problema aceasta și să nu se mai ridice. Cu aceasta s-a încheiat problema tezaurului”⁴⁶.

Conform stenogramelor de la Moscova, Ceaușescu aruncase și mai cu putere buzduganul în porțile Kremlinului. Dar acestea erau de neînvins. Brejnev și Kosîghin s-au manifestat mult mai ostil decât în istorisirea ce-a făcut-o Ceaușescu acasă. „Noi, aici, nu ridicăm

decât problema de a restitui ceea ce a fost depozitat și ceea ce puterea sovietică a spus că va restitui poporului român – le declarase liderul român gazdelor. Nu înțelegem de ce să ridicăm problema decontărilor. Aceasta într-adevăr nu are niciun rost. Nu înțelegem să ridicăm problema aceasta simplă (a tezaurului) de problemele celui de-al Doilea Război Mondial. (...) Iar dacă vreți să știți părerea noastră în legătură cu ce ar spune poporul sovietic, iată: ar spune că guvernul nostru îndeplinește una din obligațiile asumate ale puterii sovietice⁴⁷.

S-a revenit asupra tezaurului și după recepția oferită la sediul Ambasadei României din Moscova. După trei țuici, Brejnev „vorbea patetic”⁴⁸, spune Ceaușescu, dar a rămas pe poziție deși românii atacau cu muniție nouă – hotărârea Comisariatului Poporului cu privire la ruperea relațiilor cu România, din 26 ianuarie 1918, semnată de Lenin. Nu lor, comuniștilor care-au fost închiși în anii războiului, trebuie să li se pună în cârcă faptele fasciștilor care fuseseră la conducerea țării, au contraccarat românii⁴⁹.

Osteniseră însă degeaba. Aici s-a îngropat chestiunea tezaurului⁵⁰.

Ce-am avut și ce-am pierdut

Nu apăruse, se pare, întâmplător chestiunea tezaurului pe lista delegației românești. Conform situației stocurilor de aur, în lingouri și monede, din 1965, rezerva de stat a României scăzuse considerabil. Dacă în 1951 se aflau în depozitele din țară 148,3 tone de aur, iar în străinătate 61,1 de tone, acum rămăseseră, în total, abia 81,8 tone⁵¹. Speranța de refacere a rezervei de stat prin recuperarea tezaurului fiind spulberată de liderii moscoviți, în decembrie, Ceaușescu a dat dezlegare „valorificării” depozitului de aur constituit la UBS Zürich. A onorat astfel avansuri și restanțe pe măsura livrării

importurilor de instalații și echipamente industriale contractate din străinătate⁵². Importante valorificări de aur și argint s-au prevăzut și pe anii 1966–1970⁵³, pentru dotarea cu licențe și instalații tehnologice moderne. Românii cumpărau „tot ce era mai bun în America sau în Vest“, după mărturia lui Bârlădeanu, chiar dacă nu li se vindea „tehnologia de mâine, ci cea de azi“⁵⁴. Cu eforturi financiare deosebite, însă. Ca să proiecteze o dezvoltare economică de pe principii de independență, se semnase amintitul acord româno – sovietic de vânzare și predare a cotei de participare sovietică din sovromuri⁵⁵. De cealaltă parte, a relațiilor comerciale și diplomatice cu noi parteneri, s-a cerut despăgubirea statelor și cetățenilor vestici și americani pentru proprietățile naționalizate în România. Divergențele cu englezii, francezii și americanii s-au stins prin renunțarea la cantitățile de aur deținute de ei, din timpul războiului, de la Banca Națională a României⁵⁶. Alteori s-au făcut plăți directe. Doar în America s-au transferat, în primăvara lui 1960, 24,5 milioane de dolari, după mărturia lui Gaston Marin⁵⁷.

Ce obținuseră românii la Moscova? La sfârșitul vizitei, sovieticii au parafat protocolul schimburilor economice, majorându-l la un miliard și jumătate de dolari pe parcursul a cinci ani. Altă mare izbândă era acceptul plății de materii prime sovietice prin utilaje românești. În paranteză fie spus, se importau atunci din URSS mărfuri vitale pentru economie: cupru, nichel, oțeluri aliate, feroaliaje, cocs și bumbac⁵⁸. După mărturia lui Gaston Marin, până în 1965 președinte al Comitetului de Stat al Planificării, până atunci le plătisem cu produse petroliere și lemnoase, minereu de uraniu, vagoane de marfă și cisternă, vase maritime și fluvi-ale⁵⁹. Deplasarea accentului pe mărfuri ale industriei constructoare de mașini și utilaje însemna o mai mare siguranță în amortizarea marilor investiții din anii '60 pentru cumpărări de licențe occidentale și americane.

Și, mai ales, găsierea unei vaste piețe de desfacere pentru industria românească.

Aprobaseră sovieticii și ca plata tehnicii militare – la care-i obligau pe români prin înțelegerile Tratatului de la Varșovia – să se deconteze, parțial, la schimb, cu produse ale industriei constructoare de mașini⁶⁰. În sensul dorit de oaspeți s-au discutat și celelalte cereri. Astfel, ședințele Comitetului Politic Consultativ ale Tratatului urmau să se țină alternativ în capitalele țărilor membre. Sovieticii n-au uitat însă să reamintească eforturile lor de înarmare, înainte de-a accepta ca adoptarea deciziilor să se facă prin unanimitate de voturi în Tratat⁶¹.

S-a decis și ca specialiști din ambele țări să finalizeze „detaliile” sistării livrărilor de uraniu, anunțată de români. Ce-a fost dat s-a consumat „până la ultimul gram”, povestește Ceaușescu, sovieticii angajându-se însă să ajute cu centrale de 400 MW programul nuclear românesc. Voiau în continuare minereu românesc de uraniu în contrapartidă cu prelucrarea lui în URSS, ca metal pregătit pentru centrale⁶².

Flatat putea fi liderul român de oferta simplificării relațiilor sovieto – române făcută de Brejnev. Nu prin scrisori, ca mai înainte, ci direct, călătorind unul spre celălalt cu avionul de câte ori vor crede de trebuință.

Între ai săi însă, după vizita la Moscova, Ceaușescu s-a arătat ca un țăran întors de la târg bucuros de câștig: cu două excepții – tezaurul și arhiva partidului –, sovieticii i-au aprobat solicitările. I-au făcut și o primire bună: deși ploua, sovieticii populaseră întreg traseul dintre aeroport și Kremlin cu oameni de „întâmpinare”.

În afara cercului de membri și invitați, din amintita ședință a Comitetului Executiv n-a răzbătut nimic. Presa românească și cea sovietică au *informat*, potrivit comunicatului comun, că întâlnirile dintre cele două delegații s-au consumat într-o „atmosferă caldă, cordială”⁶³. În replică la poziția românească și la comanda Kremlinului, liderul maghiar János Kádár a început,

din 1966, să facă referiri publice la dictatele impuse de *imperialiști*, care-au ciuntit Ungaria⁶⁴. A apărut astfel o situație unică în blocul comunist. Oficialii maghiari își exprimau tot mai des „responsabilitatea” pentru etnicii și scriitorii maghiari din Transilvania (parte integrantă a culturii maghiare), interesul fiindu-le legitimat de sovietici și încurajat de opinia publică mondială. Referințele românești la Basarabia erau tratate, în schimb, ca manifestări naționaliste, agresive și condamnabile⁶⁵.

Românii n-au încetat sfidarea. Curând după vizita în Uniunea Sovietică, la București s-a inaugurat, în prezența primului ministru Maurer, expoziția realizărilor economice a RP Chineze⁶⁶.

Delegația de partid trimisă în Franța⁶⁷ sub conducerea lui Drăghici, flancat de tinerele speranțe Ion Iliescu, Maxim Berghianu, Ștefan Andrei și Dumitru Popescu, a dezbătut cu liderii comuniștilor francezi schisma sovieto – chineză. Francezii, net de partea sovieticilor, se pronunțau pentru unitate, dar înțelegeau prin aceasta încetarea *fracționismului* chinezesc⁶⁸. Discuțiile cu Waldeck Rochet și Jacques Duclos au fost mari nereușite. Când aceștia au amintit, bunăoară, rolul Franței în formarea României Mari, Berghianu și Drăghici le-au replicat cu teza istoriografiei comuniste: în făurirea unității naționale, meritele aparțin poporului român⁶⁹.

Bunele raporturi româno – sovietice au început să scârțâie și în uzatele cutume ale comunicării dintre ambasadorii sovietici cu liderii țărilor lagărului comunist unde erau acreditați. Se pare că și aici Ceaușescu începuse să încalce tradiția, „uitând” să-l țină la curent pe ambasadorul Jegalin cu noutățile sale. Felicitându-l pe Ceaușescu pentru „succesele mari”, Jegalin a încercat, în noiembrie, să-l incite la comunicare, amintindu-i că Maurer vizitase Iranul și Austria⁷⁰, iar la București fusese, de curând, președintele Indiei⁷¹, o delegația parlamentară americană... El i-a sfătuit pe americani să

se-nțeleagă direct cu vietnamezii, a răspuns Ceașescu cât se poate de scurt, tăindu-i interlocutorului pofta de vorbă⁷².

Note

- 1 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2011 (ediție promoțională), p. 284.
- 2 Vizita delegației de partid și guvernamentale din România la Moscova a avut loc în 3–11 septembrie 1965.
- 3 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, pp. 139–144.
- 4 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 68.
- 5 *Ibidem*, f. 69.
- 6 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceașescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, p. 133.
- 7 Lista documentației conține: 1. Problema unui tratat de nediseminare a armelor nucleare; 2. Propunerea URSS de organizare a unei consfătuiri privind problema cercetării spațiului cosmic; 3. Probleme ale politicii externe (ONU, dezarmare); 4. Istoricul Basarabia și Bucovina; 5. Frontiera de stat pe Brațul Chilia; 6. Insula Șerpilor; 7. Herța; 8. Poziția URSS față de competența Comisiei Dunării; 9. Institutul Dubna; 10. Relațiile PCR cu PCUS; 11. Relațiile PCR cu alte partide comuniste și muncitorești; 12. Relații culturale româno – sovietice; 13. Relații pe linie ARLUS; 14. Porțile de Fier – scrisorile în această chestiune; 15. Regimul consulatului de la Constanța; 16. Reflectarea lui 23 August în România și în Uniunea Sovietică; 17. Problema CAER; 18. Încercări de subirdonare a economiei românești; 19. Ajutorul român pentru Vietnam; 20. Situația din partidele comuniste și muncitorești scindate; 21. Problemele păcii și socialismului; 22. Aprecieri jignitoare despre țara noastră; 23. Recapitularea discuțiilor din 1963–1964. Cf. ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 3.
- 8 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 2.
- 9 Întâlnirea lui Alexandru Bârlădeanu cu V. N. Novikov a avut loc în 25 august 1965 la Moscova.

- 10 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, Dosar 37/1965, ff.10–12.
- 11 Ibidem, ff. 199–204.
- 12 Ibidem, ff.15–18.
- 13 Ibidem, ff.19–20.
- 14 Horia Hulubei (n. 1896 – d. 1972), fizician, membru al Academiei Române din 1937. Fizicianul fusese numit directorul Institutului de Fizică Nucleară din București la inaugurarea sa, în februarie 1965.
- 15 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, ff. 181–184. Notă asupra poziției Republicii Socialiste România față de Institutul Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna.
- 16 Ibidem, ff. 313–317.
- 17 Ibidem, f. 11.
- 18 Ibidem, f. 12.
- 19 Ibidem, ff. 185–186.
- 20 Ibidem, ff. 1–4.
- 21 Ibidem, f. 97.
- 22 Ibidem, f. 92.
- 23 Înlocuirea Comandamentului prin Consiliu, în care să fie luate hotărâri prin unanimitate, comandantul să nu facă parte din Ministerul vreunei țări, armatele să rămână sub comandă națională și numai o anumită parte din efectivele lor, stabilite de guvernul fiecărei țări, la dispoziția Comandamentului unic, comandantul urmând să aibă doar rolul de coordonare Cf. ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 94.
- 24 ANIC, fond CC al PCR, Relații Externe, dosar 37/1965, f. 107.
- 25 Romulus Ioan Budura, „Studiu introductiv“, în *Politica independentă a României și relațiile româno – chineze: 1954–1975. Documente*, București, Arhivele Naționale ale României, 2008.
- 26 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 95.
- 27 Ibidem, ff. 75–78.
- 28 „Scînteia“, 5 septembrie 1965.
- 29 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, ff. 50–60.
- 30 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 141.
- 31 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, f. 131.

- 32 Ibidem, f. 57.
- 33 Ibidem, ff. 127–128.
- 34 Ibidem, f. 134.
- 35 Ibidem, f. 132.
- 36 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, pp. 141–142.
- 37 Ibidem, p. 144.
- 38 Ședința Comitetului Executiv al CC al PCR a avut loc la 11 septembrie 1965.
- 39 Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele, stenograme și cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul” și execuția*, Iași, Editura TipoMoldova, 2011, p. 407.
- 40 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 129/1965, f. 14.
- 41 Ibidem, f. 5.
- 42 Ibidem, dosar 77/1966, f. 34.
- 43 *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*, Ediție de documente elaborată de Alina Pavelescu, Laura Dumitru, Arhivele Naționale ale României, București, 2007, pp. 41–43.
- 44 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 129/1965, f. 3.
- 45 Ibidem, f. 4.
- 46 Ibidem, f. 11.
- 47 Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 407.
- 48 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 129/1965, f. 10.
- 49 Ibidem, f. 15.
- 50 Povestea tezaurului conținea, într-adevăr, meandre exploatare de echipa lui Brejnev. În 1935 a fost o primă restituire de părți ale Tezaurului românesc. La București s-au trimis atunci 1.443 de lăzi pline cu documente, cărți rare, hărți, manuscrise, obiecte bisericești, covoare, colecții de artă și bunuri aparținând unor persoane particulare sau instituțiilor de stat. Nu și aurul. La fel s-a procedat și în 1956, când s-au returnat valori istorice precum piesele cunoscute sub numele de *Cloșca cu puii de aur*, tablouri semnate de Nicolae Grigorescu, obiecte de cult religios și bijuterii. Negocieri nedeplin deslușite pe tema recuperării aurului s-au purtat și în timpul președinției lui Ion Iliescu.
- 51 Petre Opreș, *Industria românească de apărare. Documente*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2007, p. 189.
- 52 Ibidem, p. 187.

- 53 *Ibidem*, p. 188.
- 54 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 131.
- 55 *Ibidem*, p. 479.
- 56 *Ibidem*, 116.
- 57 Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României și al lui Gheorghiu-Dej. Însemnări de viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 213.
- 58 *Ibidem*, p. 204.
- 59 *Ibidem*, p. 205.
- 60 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 129/1965, f. 14.
- 61 *Ibidem*, f. 14.
- 62 *Ibidem*, f. 8.
- 63 „Scînteia“, 11 septembrie 1965.
- 64 Larry Watts, *op. cit.*, p. 286.
- 65 *Ibidem*, pp. 290–291.
- 66 „Scînteia“, 24 septembrie 1965.
- 67 Delegația română s-a deplasat în Franța în perioada 25 septembrie – 11 octombrie 1965.
- 68 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 40/1965, f. 45.
- 69 *Ibidem*, ff. 70–71.
- 70 Ion Gheorghe Maurer a vizitat Iranul în perioada 21–25 octombrie, iar Austria, în 16–22 noiembrie 1965.
- 71 Președintele Indiei Sarveppalli Radhakrishnan a vizitat România în perioada 7–10 octombrie 1965.
- 72 ANIC, CC al PCR – Relații Externe, dosar 155/1965, ff. 7– 14.

11

Cel mai tovarăș dintre *tovarăși*

Un om ca toți oamenii?

Un om ca toți oamenii“ – simpatic, deschis, dar imprevibil în reacții, și-a caracterizat șeful Paul Niculescu-Mizil, povestind cum călătoriseră împreună în străinătate. Înainte de-a fi conducător, Ceaușescu pălăvrăgea cu lucrătorii ambasadelor unde se cazau. Căuta, în orele libere, piețe și bazare. Lua în mână mărfuri diverse, plăcându-i tocmeala mai ales cu femeile vânzătoare. Zgârcit structural, până la urmă plătea ceva neînsemnat sau nu cumpăra nimic¹. A degustat și *artă capitalistă* – operă la Scala din Milano, dar și spectacole de revistă. La o reprezentație mai decoltată, a reacționat imprevizibil. Când a văzut că pe scenă se petrec acțiuni „mai puțin lirice și mai mult striptease“, Ceaușescu s-a ridicat brusc și zgomotos, spunând însoțitorilor: „Plecăm!“. Și dus a fost cu toată echipa, uluind spectatorii și jignind artiștii².

O formidabilă impresie va fi făcut Ceaușescu, imediat după moartea lui Dej, gărzii vechi din conducerea partidului. Afișând steagul *conducerii colective* contra *cultului personalității*, trecuse la fapte de impact. A început cu a da jos de pe pereți tablourile predecesorului și ale clasicilor marxism-leninismului, criticând obiceiul în termeni duri. „Nu era cârciumă și prăvălie unde să

nu fie portret“, deși nicăieri în țările socialiste nu se mai pun în birouri, a zis el referindu-se la tablourile oficiale ale defunctului lider³.

Astfel că, înaintea validării alegerii sale de către Congres, curățase pereții și de chipurile celor în viață, și de umbrele morților⁴. Maurer îl sprijinise și aici, propunând picturi, mai ales peisaje, ca decorațiuni interioare pentru birourile partidului⁵. Până la urmă s-a concluzionat, și mai mulțumitor pentru bonzii partidului, ca toate sălile de ședință ale organizațiilor de partid, tineret și sindicat să fie „împodobite“ cu portretele membrilor Biroului Politic, în ordinea următoare: Ceaușescu, Chivu Stoica, Maurer, Apostol, Bârlădeanu, Bodnăraș, Borilă, Drăghici și Moghioroș⁶. N-au apucat să bată însă cuiele tablourilor, deoarece, după Congres, formația își pierduse actualitatea. Debutând în funcția de secretar general, Ceaușescu a interzis și să i se scandeze numele. A mers cu „modestia“ atât de departe, încât nici să i se publice biografia în oficiosul partidului n-a vrut⁷.

„Genii sau zei nu există“, afirmase Ceaușescu în primăvara lui 1965. Fiecare om are părți bune și rele. Dar când vreunul se crede „unicul atotștiutor, atunci nu mai este bine“⁸, zicea el atunci, captând simpatia și încrederea cetățenilor. Instituind practica întâlnirii cu foștii *ilegaliști* la fiecare 8 mai, de ziua nașterii Partidului Comunist în România⁹, și-a atras noi beneficii la capitalul de imagine.

Dar să lucrezi direct cu el era un calvar, după mărturia lui Constantin Manea, care i-a fost șef de cabinet din 1962 până la sfârșit. Mai ales în primul deceniu, când Ceaușescu se manifesta „foarte nervos, cu o exigență împinsă peste orice limite, un spirit critic necruțător“. Își manifesta deschis și dur nemulțumirea cu orice prilej. Operativitatea, rigoarea, puterea de muncă și punctualitatea erau calitățile sale în ochii funcționarilor¹⁰. Imprevizibil de repede s-a distanțat însă de vechii

tovarăși. Fostii componenți ai Biroului Politic îi spuneau la început Nicu, așa cum îl apucaseră din închisoare¹¹. Doar Maurer și Bodnăraș au continuat să i se adreseze pe numele mic, ceilalți înțelegând repede că noul șef nu îngăduie familiarismele.

Nici funcționarii din sediul conducerii partidului nu vorbeau despre el, între ei, spunându-i Șefu', ca lui Gheorghiu-Dej¹². Succesorului i se zice TOVARĂȘUL, pronunțat astfel încât să se simtă majusculele.

În spiritul anilor '90, Maurer a declarat că-l cunoscuse puțin pe Nicolae Ceaușescu înainte de a lua puterea. Dar că apreciasse dorința lui Nicu de-a învăța. I-o revelase rugămintea lui de a interveni pe lângă Dej pentru a-i îngădui continuarea studiilor¹³.

Amintirea lui Maurer poate fi plasată în contextul sarcinilor trasate comuniștilor, de „îmbogățire” a culturii politice și generale. Prin legiferarea învățământului obligatoriu de șapte clase, liderii partidului s-au găsit, din 1957, în situația de inferiori ai mediei școlarizării *clasei muncitoare*. Se luaseră unele măsuri de formare a *cadrelor* noi de conducere, cu recomandări speciale admițându-se trecerea din învățământul primar direct în licență, prin „puntea” unor „școli” cu durata de șase luni sau un an. Ca să-i pregătească pentru examene pe angajații din aparatul central de partid, în sediul Comitetului Central au fost aduși profesori să-i mediteze. Unii n-au reușit nici în aceste condiții. Astfel că *activiștii* trecuți de 40 de ani au fost scutiți de „completarea” studiilor. Dacă lucrează bine unde i-a trimis partidul, la ce mai trebuie diplomă? – ar fi zis Dej. Să spună oamenii, la moartea lor, c-a mai pierdut țara un inginer?, a ironizat el situația nou-creată¹⁴.

Ar fi fost și cazul secretarului cu *Organizatoricul*. Mulțumit de activismul lui Nicu, pe Dej îl satisfăcuse pregătirea lui. Pentru foștii *ilegaliști* nu se punea chestiunea incompetenței ori a inferiorității pe chestii de diplome școlare și universitare. Deloc exclus ca visul lui

Ceaușescu să-l fi alimentat *exemplul luminos* al fratelui Ilie, licențiat în istorie de Universitatea București încă din 1963. Sau cel oferit de nevastă. Femeie cu trei copii, Lenuța făcea în Cartierul Primăverii figură de mamă bună și soție devotată. Se săturase repede de munca de *teren, de agitație și propagandă*. Astfel că, din 1947, înainte de nașterea primului fiu, Valentin, s-a declarat casnică. După al doilea copil, nevasta lui Ceaușescu a trecut în mâinile mamei sale supravegherea personalului, trimis în casa sa de către Gospodăria de partid¹⁵, revenind în *câmpul muncii* în ianuarie 1950. „Am fost repartizată la secția externă CC PMR unde am lucrat până în 1952 de unde mam înscris la facultatea de chimie pe care am terminato în 1957“, amintea ea vag și cu greșeli de ortografie, în 1960, perioada aceasta¹⁶. N-ar fi avut cu ce se lăuda, căci la numita secție externă, sub șefia Ghizelei Vass, se ocupase de șoferii, administratorii și corectorii revistei Cominformului¹⁷. Aceasta a fost ucenicia ei de *cadristă* și, totodată, dovadă de „colaboraționism“ la dictatura Kremlinului asupra României. Din biografiile ulterioare reies doar angajarea ca laborantă (1944–1957), cercetătoare (din 1957) și director (din 1964 și până-n 1980) al Institutului de Cercetări Chimice București¹⁸. La finele lui decembrie 1965, Elena Ceaușescu se afla deja în componența Biroului Executiv al Consiliului Național al Cercetării Științifice, condus de Roman Moldovan¹⁹.

Printre angajații reședințelor liderului partidului persistă impresia că soții Ceaușescu se-apucaseră, deodată, de studii. Cu caiete și cărți de școlari ordonați, învelite-n hârtie albastră, își așteptau, acasă, meditații²⁰. Conducătorul partidului a sărbătorit însă Anul Nou ca bacalaureat. Primise, se pare, cadou, în decembrie 1965, o diplomă emisă de Școala Medie nr. 10 „Zoia Kosmodemianskaia“, actualmente Școala Centrală din București²¹. După zvonurile vremii, o diplomă în alb fusese solicitată și completată pe numele lui la Ministerul Învățământului, condus atunci de Ștefan Bălan²².

O lună mai târziu, sub semnătura rectorului Institutului de Științe Economice „V.I. Lenin”, Ceaușescu a fost licențiat în economie²³. Însă printre demnitarii din generația a doua se știa că Manea Mănescu se ngrijise de diplomele sale. Că el girase și zisa lucrare de licență a secretarului general, cu titlul *Unele probleme ale dezvoltării industriale în România în secolul al XIX-lea*²⁴. În legende orale ale instituției care i-a oferit diploma se spune că, în urma unui telefon primit de la cabinetul lui Ceaușescu, prin care era anunțată intenția acestuia de a-și susține licența, s-a organizat o comisie. În fața acesteia, Ceaușescu și-a susținut teza, comisia neavând alt rost decât acela de a-i adresa felicitări înainte de a-i înmâna diploma râvnită. Faptul că înaltul candidat nu frecventase și nici măcar nu fusese înscris la vreunul dintre cursurile instituției, nu s-a comentat²⁵. Iar Niculescu-Mizil a susținut că teza s-a scris după ideile lui Ceaușescu, chiar dacă alții le-au „îmbrăcat”. Ceaușescu combătea, în fapt, tezele Cominternului din anii '30, că România ar fi un stat imperialist, cu argumentul slabei sale industrializări. Teoria aceasta se regăsește și în discursul său de la aniversarea a 45 de ani de la crearea partidului²⁶.

Cu această „operă”, Ceaușescu a devenit și președinte de onoare al Academiei de Științe Sociale și Politice a RSR, înființată în februarie 1970²⁷.

„Student la Academia Inteligenței Universale”

În ansamblu, Ceaușescu și-a consumat viața ca *activist revoluționar*.

Ajuns la putere, tăia plicuri cu informații secrete și parcurgea în zigzag sinteze și rapoarte, documentele programatice ale PCUS și ale altor partide comuniste și muncitorești, buletine speciale redactate de Agerpres,

traduceri făcute de consilierii săi și de diverși specialiști. Zi după zi, un număr impresionat de pagini de informație condensată pe chestiuni interne și externe.

Pentru literatură beletristică sau de specialitate „nu mai găsea răbdarea și forța de interiorizare necesare“. Trecuse timpul lecturilor formatoare, după remarca lui Dumitru Popescu²⁸. În primii ani, noul conducător ținea, zilnic, 10–15 ședințe. Conștiincios, lua notițe ca-n vremea când îl trimitea partidul în *teren* și consemna *problemele* puse de antevorbitori ca *să tragă concluzii*. În mod curios, a cerut păstrarea lor în fișetul biroului, în cutiuțe speciale. Le aducea și din teren, dându-le la dactilografiat²⁹. Să fi intenționat publicarea acestora sau utilizarea lor ca material documentar pentru viitoare memorii? Altfel, își dicta cuvântările, nu și le scria singur. Nu citea nici textele colectivelor de redactare ale rapoartelor sale pentru plenare și congrese, ci cerea să-i fie prezentate verbal³⁰.

S-a mulțumit, așadar, cu lecturile beletristice din școala primară, din închisoare și din anii la Armată. Studiase cu sârg, fără îndoială, manualul lui Stalin despre marxism-leninism, citise ceva literatură *realist-socialistă* și știa, pe de rost, poezii din lirica românească reprezentativă a secolului precedent³¹.

La început, demnitari din vechea generație și unii „lupi tineri“ încercaseră să-l „formeze“ pe noul lider. Bârlădeanu a intenționat și să-i stimuleze interesul pentru „frământările“ scriitorilor sovietici după *dezgheț*. I-a tradus din limba rusă o scriere relevantă în acest scop. Opac la subterfugiile *realismului socialist*, și dezinteresat, probabil, de noi valențe în relația dintre literatură și putere, Ceaușescu i-a descurajat inițiativa³². Intenții de modelare a personalității lui Ceaușescu au avut și ambițioșii din noua generație. Ștefan Andrei, Cornel Burtică și Dumitru Popescu alcătuiseră un soi de celulă de într-ajutorare în accesul la putere. Fiecare își construise câte un *colectiv* care selecta, conspecta și

traducea, la greu, bibliografie pentru secretarul general. Dar best-sellerurile de politologie și futurologie ale epocii îl atrăgeau, se pare, prea puțin. Nici măcar rezumatul *Noii clase*, a lui Djilas, sau al *Marii cotituri*, a lui Garaudy, reduse la 10–12 pagini, n-au avut feed-back³³. Mai interesante i-au părut lui Ceaușescu sintezele diverselor articole, studii comparative și statistici apărute în presa economică mondială, ce-i erau prezentate de Manea Mănescu.

Cei care l-au cunoscut direct știau că *Tovarășul* prefera lecturii discuția cu diverși specialiști. Se consulta în chestiuni de agronomie cu Angelo Miculescu³⁴, cu Mihai Florescu pentru chimie, îl convoca pe Ioan Avram³⁵ pentru documentări în domeniul construcțiilor de mașini și pe Neculai Agachi³⁶ pentru siderurgie³⁷. Nici în birou nu-i plăcea să stea singur. Dacă nu se anunțau doritori, atunci chema el³⁸. Desigur că, în litera *disciplinei de partid*, Ceaușescu imprima spiritul discuțiilor. Această cultură orală, transmisă în circumstanțele menținerii ierarhiei, va juca, la rândul-i, un rol nefast în autopercepția liderului. El singur, va crede, valorează cât toți acei specialiști.

Dar în biroul său Ceaușescu și-a consumat cu plăcere timpul în convorbiri cu șefi de partide și state, cu miniștri, ziariști și parlamentari de diverse orientări, uneori cu savanți și artiști. Noua generație a demnitarilor se uimea însă de o anume capacitate a lui de asimilare din demonstrațiile teoretice orale, filtrând și selectând, critic, esența lor, gata să le valorifice la momentul potrivit³⁹. Prin astfel de „colocvii“, cu minți strălucite ale epocii sale, s-au produs „iluminările“ acestui „student la Academia Inteligenței Universale“, cum l-a flatat Dumitru Popescu⁴⁰.

Maieutica aceasta în care s-a modelat Ceaușescu va rodi efectele perverse simțite curând de apropiați. Căci altfel decât în dialogurile socratice despre bine, adevăr și frumos au fost dispuse rolurile din toate

întrevederile sale. Oricât de destinsă convorbirea, și oricât de elevați partenerii, statusul gazdei acționa ca element perturbator al autopercepției sale. Tratat cu deferența și politețea atribuite conducătorului țării, Ceaușescu se simțea a fi nu emul, ci magistrul al „inteligenței universale“.

Muncă de cea mai înaltă răspundere – erau numite propagandistic atribuțiile derivate din statusurile sale. La modul concret, prin această sintagmă se subînțelegeau ședințe, *vizite de lucru*, întâlniri și cuvântări. Dintre toate, în public răzbăteau comunicate și pasaje lustruite de Dumitru Popescu. Căci, a mărturisit acesta, în „oratoria greoaie, stângace“ a liderului aflai numeroase inadvertențe lexicale și formulări incorecte. Nici Ceaușescu n-avea pretenția, în primii ani, să-i fie publicate integral discursurile⁴¹.

Stabilise, implicit, un *modus-vivendi* cu redactorul-șef al „Scînteii“. După ce primea dactilograma discursului, Popescu începea s-o „lucreze“: o rezuma și-i corecta expresiile defectuoase. Apoi publica textul fără a solicita acordul vorbitorului⁴². În așteptarea „textului oficial“, dactilografele, tehnoredactorii și tipografiile oficiului partidului rămâneau *mobilizați*, indiferent de oră, până la ieșirea ziarului din rotativă. Câteva exemplare erau expediate imediat lui Ceaușescu, cu avionul sau cu elicopterul, oriunde s-ar fi aflat acesta în țară. Dej nu primise asemenea probe ale devoțiunii și zelului *revoluționar*!

Atunci când îi „lucra“ comunicările pentru diverse întâlniri și reuniuni, Popescu ținea seama de focalizarea pe specificul național. Ideea *valorificării moștenirii culturale și istorice*⁴³ a fost piesă de rezistență a discursului politic. Epoca de glorie a „zdravduiștilor“⁴⁴ apusese. Ceaușescu era însă atent și la posibilele interpretări ale liderilor sovietici: „Ce-o să zică tovarășii sovietici când vor citi fraza aceasta?, obiecta el uneori. Ce interes avem ca să-i atățăm?“⁴⁵. Deși îi va irita deseori cu inițiative

precum suita de manifestări pentru aniversarea a cinci secole de la ridicarea mănăstirii Putna⁴⁶.

Efortul pregătirii Congresului al IX-lea și stresul bâlbâielii sale congenitale l-au stânjenit până-ntr-atât pe Ceaușescu, încât a rămas fără glas câteva zile după aceea. „Răgușeala“ de care suferea în momente tensionate a fost una dintre grijile constante ale medicilor săi curanți. Cei care l-au cunoscut pe Ceaușescu din tinerețe spun însă că așa defectuoasă cum îi era la bătrânețe vorbirea, înregistrase un reviriment după venirea la putere. Făcuse exerciții în fața oglinzii, șopteau între ei tinerii demnitari⁴⁷. La lecții de oratorie se gândiseră și bătrânii. Îngrijorat de percepția negativă a bâlbâielii conducătorului, Bârlădeanu i-a împărtășit lui Bodnăraș ideea angajării unui profesor de dicție. Potrivit pentru gingașa misiune i s-a părut actorul Radu Beligan⁴⁸. Deși maestrul Beligan își reprezenta breasla în forurile politice, ideea n-a fost acceptată⁴⁹.

Speech-urile ținute de Ceaușescu la întâlnirile cu *oamenii muncii* n-au fost totdeauna la fel de aride ca în anii '80. Spre satisfacția mulțimii dimprejur, la început se înfiripau dialoguri între înalții oaspeți din Capitală și capii regionalelor de partid, președinții de *colective* sau directorii de întreprinderi. „Dragi oaspeți“⁵⁰ sau „iubite tovarășe Ceaușescu, iubite tovarășe Maurer“⁵¹ li se adresau simplu gazdele, până în 1967, primul ministru fiind onorat la paritate cu liderul partidului. Nici programul vizitelor în teritoriu nu se trimitea gata făcut din București. Ca unor așteptați musafiri de niște ospitaliere gazde, liderii locali îl propuneau oaspeților spre aprobare, la fața locului⁵². Ceaușescu n-a fost dintru început nici atât de zgârcit cu felicitările, și nici atât de darnic cu criticile *nerealizărilor*. Intra, uneori, în priză cu interlocutorii, se însuflețea și gusta chiar glumele. Dar de obsesia creșterii investițiilor s-a arătat totdeauna stăpânit, așa cum se vede din stenogramele vizitelor prin țară, când chiar și cooperatorilor dintr-o unitate

model precum CAP Sântana (Arad) le cerea contribuții sporite la zestrea edilitară a satului⁵³.

Primii debarasați

De bună seamă că vreme lungă așteptase și cugetase Ceaușescu asupra debarasării de vechi *ilegaliști* și foști superiori. Mișcarea intra, oarecum, în firea lucrurilor și a cursului vieții. Căci foștii *militanți* și deținuți politici căzuseră în rutină după fierbințelea imprimată de Stalin în *lupta de clasă*. A fi conducător, lui Lenin i se păruse „prozaic, birocratic și neinteresant”⁵⁴. O „murdară birocrație”⁵⁵, a zis părintele *revoluției bolșevice* despre întrunirile și organizațiile fără număr pe care le patrona. Cum să nu fi evadat, atunci, în distracții și plăceri compensatorii, veteranii români sătui de ședințe și deplasări în teren?

Pe *ilegaliști*, fostul cizmar utecist nu îndrăznea nici să-i convoace să-și facă weekendul la reședința sa din Snagov. Avea însă grijă să-i monitorizeze și acasă, și în vizitele prin țară, pretextând paza și protecția *fiilor poporului*. Le-a urmărit și soțiile, amantele și anturajele copiilor. Despre neîngrădirile *iubirii proletare*, dezinhibate de prejudecăți *burgheze*, uitase de mulțișor Ceaușescu.

Acaparat total de putere, în viața *Tovarășului* nu încăpeau alte ispite. Aceeși ardoare *revoluționară* a impus-o mereu și celorlalți demnitari. Când Apostol s-a plâns de prea multe corvezi, Ceaușescu l-a jignit. „Te-ai făcut boier, cui nu-i place, să se retragă”⁵⁶, i-a spus de față cu alții mai tineri. L-a criticat și pe Corneliu Mănescu pentru redactarea unui comunicat, dându-i de înțeles, de față cu ei, că mai pe placul lui lucrează Ștefan Andrei și Dumitru Popescu⁵⁷.

Din vechea gardă, primul a dispărut Gaston Marin. Ceaușescu l-a înlocuit la cârma Comitetului de Stat al

Planificării cu Maxim Berghianu. *Activistul* „crescuse” în facultăți muncitorești și politice frecventate în reprizele scurte, dintre două *munci de teren*. S-a înțeles că trecutul de „georgist”, cum li se spunea apropiaților de Gheorghiu-Dej, a dus la înlocuirea lui Gaston Marin. Nu doar că-i fusese apropiat lui Dej, ci îi fusese și rudă prin alianță, prin căsătoria fiicei sale cu Radu Osman, fiul fostului *tovarăș* de celulă al lui Ceaușescu la Doftana, căsătorit cu una dintre surorile lui Dej⁵⁸. Cel mai repede s-a debarasat însă de Gheorghe Rădoi, soțul Licăi Gheorghiu. Promovat vicepreședinte al Guvernului în chiar ziua morții socrului, după Congres, Rădoi a fost trimis la *munca de jos*: director la Întreprinderea Autobuzul.

Prinzând repede *orientarea*, ambițioșii din Securitate au pus pe roate o nouă operațiune. I-au zis „Îmbogățirea” și viza recuperarea bunurilor „împrumutate” de Lica Gheorghiu din proprietatea statului. Nu Ceaușescu *dic-tase*, ci subalternii au înțeles că aceasta ar fi „politica corectă”. Sărise calul și răsfățata Lica, solicitând o audiență lui Ceaușescu pentru stipendierea unei cure de slăbire în Elveția. Dacă pe mamă a refuzat-o și a evacuat-o din luxoasa vilă în formă de L de pe Herăstrăului 8, celor trei nepoți ai lui Dej Ceaușescu le-a aprobat, prin decret, câte o pensie de 2.300 de lei lunar. Banii urma să fie primiți până la majorat, iar în cazul frecventării unor instituții de învățământ superior, stipendiul se prelungea⁵⁹.

N-a agreat noul conducător nici călătoriile și concediile familiilor de demnitari în străinătate. Se obișnuiseră nevestele și copiii să meargă în Occident pentru consulturi medicale. Apăruse și-aici o situație mai specială, centrată pe Vasile Dumitrescu. Primul ambasador trimis la Berna, după ridicarea relațiilor diplomatice la rang de ambasadă între România și Elveția, în 1962, a fost recrutorul lui Ceaușescu la comuniști⁶⁰. Simpaticul și dezinhibatul Dumitrescu a devenit și amfitrionul

demnitarilor bucureșteni. La el trăgeau în concedii familiile lui Niculescu-Mizil, Bârlădeanu și Ceaușeștii⁶¹. Îngrijorat, se pare, de-atâtea *familiarisme*, în 1968 Ceaușescu și-a mutat mentorul, numindu-l ambasador tocmai în Chile.

Ultima călătorie *di grande* în străinătate o făcuse familia Maurer, în vara lui 1966. Cu doctori și bucătari, o lună la Montreaux, după bârfele nevestei lui Ceaușescu. Care critica această răsplată prea însemnată, oferită primului ministru pentru „alegerea” bărbatului ei la șefie⁶².

Într-un singur caz, schimbările s-au produs fără voia liderului. În vara lui 1966, după o operație de apendicită a decedat Leontin Sălăjan, ministru al Forțelor Armate și bun prieten cu Ceaușescu. Foarte afectat, Ceaușescu s-a pronunțat, într-o ședință de Prezidiu, pentru trimiterea în judecată și condamnarea chirurgului care-l operase. S-a concluzionat însă că Spitalul Elias n-are dotările corespunzătoare și s-au decis investiții în acest scop⁶³. În însemnata funcție de cap al Armatei, rămasă astfel vacantă, Ceaușescu l-a numit pe unul dintre protejații săi din DSPA, Ion Ioniță.

„Cei care-au venit la masa pusă”

Încă modest și curtenitor cu „baronii lui Dej”, Ceaușescu se baza deja pe liderii generației a doua în partid. „Cei veniți la masa pusă”, cum îi numise veteranul Pârvulescu pe demnitarii fără stagiul de *ilegaliști*.

După moartea lui Dej, la ședința Biroului Politic din 1 aprilie 1965, prima „îmbunătățire” făcută de Ceaușescu, „în legătură cu numiri în funcții”, a fost Ion Iliescu. L-a promovat din funcția de șef al Secției Învățământ și Sănătate din Direcția de Propagandă și Cultură, în aceea de șef al Secției Propagandă și Agitație

a CC al PCR, în locul lui Răutu, înaintat secretar al Comitetului Central.

Conform stenogramei şedinţei, Ceauşescu şi-a susţinut propunerea amintindu-le celorlalţi că Iliescu a fost liderul studenţilor. Presimţindu-i protejatului un strălucit viitor, Răutu şi-a prezentat succesorul, deşi nu era cazul, ca fost decan la Politehnică. „Este un tovarăş bun“, a întărit Ceauşescu fără a dezminţi minciuna lui Răutu. „Iliescu e un băiat foarte bun“, a adăugat şi Maurer. După aceşti susţinători, mai aveau ceilalţi a comenta?! Acordul a fost unanim⁶⁴. Se pare că, tocmai de 1 aprilie 1965, Ceauşescu s-a păcălit singur. La primul Congres, porţile puterii i s-au deschis şi mai larg acestui cunoscut al Lenutei Petrescu din tinereţe. Ion Iliescu a devenit membru supleant al Comitetului Central şi membru plin la congresul următor. Iar între cele două congrese, la sfârşitul lui 1967, a fost desemnat prim-secretar al CC al UTC şi ministru pentru Problemele Tineretului⁶⁵.

Cu aceeaşi grabă a fost promovat şi Cornel Onescu, din funcţia de şef al Secţiei Cadre al CC al PMR în cea de ministru de Interne, în locul lui Alexandru Drăghici, avansat secretar al Comitetului Central după moartea lui Dej. Cariera fostului tipograf Onescu înregistra anumite simetrii cu aceea a lui Iliescu. Şi acesta făcuse studii înalte la Moscova, absolvind Şcoala Superioară de partid de pe lângă CC-ul sovietic. Şi Onescu, şi Iliescu şi-au păstrat locul în Comitetul Central până în 1984. Iar la începutul anilor '70, au fost trimişi amândoi la conducerea unor judeţene de partid, nerezistând niciunul la proba de foc a *răspunderilor* din teritoriu, la care i-a supus Ceauşescu.

Candidatura lui Onescu o susţinuse în aprilie 1965 tot Maurer. Pentru a fi ministru de Interne, zicea premierul, trebuie „judecată bună pentru a aplica ceea ce i s-a spus să facă raţional, logic, în spiritul în care a primit instrucţiunea respectivă“⁶⁶. Onescu s-a arătat

însă în funcția aceea și mai catolic ca Papa. A ajuns curând ca tocmai Ceaușescu să-i reproșeze „lupta împotriva huliganismului“, manifestată prin ordinul dat subordonaților ca să bărbierească și să tundă forțat trei mii de studenți⁶⁷.

În Secretariatul Comitetului Executiv validat de Congres, noua generație era reprezentată prin Niculescu-Mizil, Manea Mănescu, Patilineț și Trofin, ultimii doi fiind caili de curse câștigători ai promovărilor făcute de Ceaușescu la Armată. Trofin și Patilineț și-au menținut reputația de duri. Iar Ceaușescu i-a folosit în primii ani de putere în misiuni delicate, ascunse seniorilor partidului.

Niculescu-Mizil evoluase însă sub bagheta lui Răutu, ajungând în Comitetul Central la 32 de ani. Apropiat ca vârstă și socotit prieten de familie cu Ceaușescu, mulți remarcău între cei doi și o oarecare asemănare fizică. Dacă soția lui Ceaușescu optase de-acum pentru carieră, Lidia Niculescu-Mizil aflase plăcere în gospodărirea unei familii numeroase. Ca și Ceaușeștii, cuplul Niculescu-Mizil dăduse naștere la trei copii, dar adoptase încă alți trei. După preceptul lui Lenin că din orice copil poți face un bun comunist, copiii Niculescu-Mizil nu li s-a spus care sunt înfiați și care, fii naturali. „Toți ați fost adoptați și cu asta gata!“, le-a declarat, odată, la masă, hâtrul tată de familie. Pe replica aceasta s-a închis definitiv discuția lansată de supărarea unuia dintre copii. Venise necăjit acasă, deoarece prietenii de joacă i-au spus povestea aducerii sale în selectul Cartier Primăverii de la orfelinatul din Constanța⁶⁸.

Dar ca om de bază în relația cu intelectualii, Ceaușescu l-a păstrat multă vreme pe Dumitru Popescu. Din februarie 1965 acesta preluase conducerea oficiosului partidului. De la primul Congres al lui Ceaușescu și până la capăt, Popescu n-a coborât din Comitetul Central. Încredințat de „integritatea“ și *principialitatea* taciturnului și orgoliosului licențiat în științe

economice, intrat în *câmpul muncii* ca ziarist cu *munci de răspundere*, pe el l-a făcut Ceaușescu „vătaful“ formării *conștiinței socialiste*. Popescu i-a părut omul potrivit în relația dificilă cu mediile intelectuale, literare și artistice. Cu morgia de filozof al *vremurilor noi*, s-a menținut aproape de vârful puterii până la capătul regimului, dotat cu incontestabile aptitudini literare. Dar și cu *dăruire* în muncă, adept al disciplinei riguroase și sever în tratarea colaboratorilor. Intimidați mai ales de impenetrabilitatea înaltului *activist* la „limbile de catifea“, cum îi numea Dej pe artiștii linguşelii, inapetența la „deschiderea inimilor“ în agape tovărășești ori întâlniri de taină cu vedetele epocii, subalternii direcți și-au poreclit superiorul Popescu-Dumnezeu.

Mai apropiat de Ceaușescu decât toți ceilalți „lupitineri“ a rămas Manea Mănescu, economistul promovat în 1965 secretar al Comitetului Central, apoi președinte al Consiliului Economic, încă de la înființarea acestui nou organism, în 1967, și vicepreședinte al Consiliului de Stat, în 1969. Retrospectiv apare ca umbra din spațele lui Maurer. Axat pe chestiuni de diplomatie și politică externă, exceptând reprezentările care decurgeau din funcția de premier, Maurer s-a socotit derobat de atribuțiile interne. Puțină importanță sau chiar deloc trebuie să-i fi dat lui Manea Mănescu, care-i va lua apoi locul de premier.

Fiul socialistului Mănescu din Ploiești fusese apropiat din studenție de Miron Constantinescu. Căzuse cu „celula din Universitate“, dar în partid a fost primit abia în august 1944⁶⁹. Petrecuse puțină vreme în *universitatea închisorii* din Caransebeș, fiind mutat împreună cu mentorul său Constantinescu la închisoarea din Lugoj, într-o împrejurare care echivala în cercul *ilegaliștilor* cu o sancțiune de partid. De aceea, cu toată penuria de comuniști cu trecut de lagăr și închisoare, lui Manea Mănescu i-au încredințat doar *răspunderi* de fundal, baza acestora fiind funcția de profesor la instituția de

învățăământ economic superior din București, pe care-o absolvise în anii războiului.

L-a promovat mai întâi Miron Constantinescu, ca director al fostului Institut Central de Statistică, atașat, sub nume nou, Consiliului de Miniștri. Se acordau bine, de altfel, manifestărilor protectorului său, *revoluționarismul*, devotamentul, intransigența partinică, *ura neîmpăcată* față de *burghezo-moșierime* și *imperialism*, declarate cu orice prilej de Manea Mănescu. Cei care-i știau apucăturile de „actor cabotin“, nu s-au mirat de gestul sărutării mâinii lui Ceaușescu în decembrie 1989. Printre legendele trecute în contul lui figurează anumite scene din ședințele *verificărilor de partid* de la Statistică. Pe masa comisiei unde trona și directorul Mănescu, la solicitarea lui, s-a pus și o scui pătoare cu nisip. În timpul discuțiilor, Mănescu scuipa ostentativ în ea, atenționând prin acest gest scârbos că avea sănătatea zdruncinată de schingiuirile suferite în anchete și în închisoare⁷⁰. Cine să bănuiască, dintre bieții *verificați*, că *zbirii închisorilor burghezo-moșierești* se întreceau în a le fi pe plac deținuților comuniști, pe vremea detenției lui Mănescu, așteptând bune recomandări de la ei, după război?⁷¹

Sub aceeași protecție, după o haltă de locțiitor al reprezentantului României în CAER, Mănescu aterizase, în 1954, în funcția de ministru al Finanțelor. Cariera i-a fost brusc întreruptă de eliminarea lui Miron Constantinescu și Chișinevschi, ca *deviatori*. Retrogradat la „muncă și salarii“, la începutul lui 1965 pare să fi revenit în cercul puterii ca șef al Secției Știință și Artă a CC al PCR. Dar Ceaușescu a socotit că locul lui nu este la cultură și artă, sector periferic. Căci, după preceptele marxist-leniniste, cultura nu este decât o *suprastructură a bazei economice*. Astfel că i-a imprimat acestui protejat al său direcția *mariilor răspunderi economice*. Iar printre „nedreptățile“ reparate de Ceaușescu, imediat după moartea lui Dej,

a fost și numirea lui Miron Constantinescu în postul de adjunct al ministrului Învățământului. De unde, în scurtă vreme, l-a promovat ministru, încredințându-i intelectualului pe care-l făcuse el însuși albie de porci, în 1957, funcții de greutate în sistemul educației de stat și politice⁷².

Noii demnitari vedeau un „înnoitor“ în șeful care-i selectase și îi promovase⁷³. Ei și-au dat seama, primii, de efectele profunde ale schimbărilor făcute de Ceaușescu. La gloată în prezidii și „egali“ cu tinerii față de care avuseseră până atunci „aere paternale“, „baronii lui Dej“ și-au dat seama că-și pierduseră miraculoasa putere. „Ce mai era Chivu Stoica, așezat, la severa masă de ședințe a organului suprem, cot la cot cu Patilineț sau Berghianu?, observa Dumitru Popescu. Ori Drăghici, obligat să se bată pe burtă cu Mizil? Ori Apostol, lângă placidul Verdeț, până nu demult „aparaticik“ în centrala unde el ocupase cabinetul numărul unu?“⁷⁴

Note

- 1 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 396.
- 2 *Ibidem*, p. 396.
- 3 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 46.
- 4 *Ibidem*, p. 46.
- 5 *Ibidem*, p. 45.
- 6 *Ibidem*, p. 52.
- 7 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, pp. 413–414.
- 8 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 50.
- 9 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 414.
- 10 <http://www.curentul.ro/2011/index.php/Decembrie-1989-marturii-si-documente/Constantin-Manea-fostul-sef-de-cabinet-al-Presedintelui-Ce-a-facut-Nicolae-Ceausescu->

- de-la-intoarcerea-din-Iran-pana-la-fuga-de-pe-sediul-CC-al-PCR.html.
- 11 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 194.
- 12 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea, București, Curtea Veche, 2008, pp. 59–60.
- 13 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 348.
- 14 Paul Sfetcu, *op. cit.*, p. 65.
- 15 Maria Dobrescu, *La curtea lui Ceaușescu. Dezvăluirile Suzanei Andreiaș despre viața de familie a cuplului prezidențial*, București, Editura Amaltea, 2004, p. 193.
- 16 ANIC, fond CC al PCR – Cadre, dosar C/2050, ff. 5–9.
- 17 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, p. 160.
- 18 Nicoleta Ionescu-Gură, „Studiu introductiv“, în Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 138.
- 19 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 237/1965, f. 6.
- 20 Maria Dobrescu, *op. cit.*, pp. 87–89.
- 21 http://ro.altermedia.info/opinii/de-la-primar-la-doctorat-in-cinci-sptmini_1890.html. Conform sursei citate, Diploma de maturitate nr. 351243.
- 22 Ștefan Bălan (n. 1913 – d. 1991), profesia de bază: inginer constructor. Membru supleant al CC al PCR (1965-1969), membru al Academiei RPR din 1955. A deținut funcția de ministru al Învățământului (1963-1969).
- 23 http://ro.altermedia.info/opinii/de-la-primar-la-doctorat-in-cinci-sptmini_1890.html.
- 24 Thomas Kunze, *Nicolae Ceaușescu. O biografie*, București, Editura Vremea, 2002, p. 205.
- 25 Accesul în arhivele acestor instituții pentru verificarea autenticității informațiilor nu este, din păcate, îngăduit. Doctor în istorie și profesor cu vechime în instituție, directoarea Norocica Maria Cojescu ne-a asigurat că n-a auzit vreodată să existe această legătură a școlii cu Nicolae Ceaușescu. Promisiunea Domniei Sale de a verifica arhiva școlii și a ne comunica rezultatul, nu s-a finalizat încă. Cât despre diploma în științe economice a ultimului lider

comunist din România, refuzul prof. univ. dr. Ioan Roșca, rectorul ASE București, a fost fără echivoc. Răstălmăcind tendențios cererea documentării în scopul cercetării istorice, rectorul a invocat reglementările actuale privind eliberarea actelor de studii. Cu “sfatul” contactării urmașilor decedatului Nicolae Ceaușescu (Cf. Adresei eliberate de Academia de Studii Economice București cu nr. 105/6.02.2012).

- 26 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, pp. 407–408.
- 27 Funcția aceasta a fost ocupată de Ceaușescu din 20 februarie 1970 și până în 1989.
- 28 Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Panorama răsturnată a mirajului politic. Memorii II*, București, Curtea Veche Publishing, 2006, p. 202.
- 29 <http://www.curentul.ro/2011/index.php/Decembrie-1989-marturii-si-documente/Constantin-Manea-fostul-sef-de-cabinet-al-Presedintelui-Ce-a-facut-Nicolae-Ceausescu-de-la-intoarcearea-din-Iran-pana-la-fuga-de-pe-sediul-CC-al-PCR.html>.
- 30 *Ibidem*.
- 31 Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 202.
- 32 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 174.
- 33 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 74.
- 34 Angelo Miculescu (n. 1929 – d. 1999), inginer agronom. Membru al CC al PCR (1969–1984). A deținut mai multe funcții în cadrul Ministerului Agriculturii, dintre care cea mai înaltă a fost cea de ministru (1969–1971, 1972–1981). A fost viceprim-ministru al Guvernului (1975–1981) și ambasador în China (1983–1990).
- 35 Ioan Avram (n. 1931), inginer. A deținut mai multe funcții în aparatul central de partid și de stat, precum: membru al CC al PCR (1969–1989), ministrul Industriei Constructoare de Mașini (1969–1984), viceprim-ministru al Guvernului (1984–1985), ministrul Construcțiilor Industriale (1985–1986), ministrul Energiei Electrice (1986–1987).
- 36 Neculai Agachi (n. 1925), profesia de bază: inginer siderurgist. A deținut mai multe funcții în aparatul central de partid și de stat, precum: membru supleant al CC al PCR (1965–1969), membru al CC al PCR (1969–1989), ministrul industriei metalurgice (1969–1985), prim-vicepreședinte al Consiliului General de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale (1986–1988).

- 37 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 75.
- 38 <http://www.curentul.ro/2011/index.php/Decembrie-1989-marturii-si-documente/Constantin-Manea-fostul-sef-de-cabinet-al-Presedintelui-Ce-a-facut-Nicolae-Ceausescu-de-la-intoarcearea-din-Iran-pana-la-fuga-de-pe-sediul-CC-al-PCR.html>.
- 39 Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 202.
- 40 *Ibidem*, p. 201.
- 41 *Ibidem*, p. 105.
- 42 *Ibidem*, p. 106.
- 43 *Ibidem*, p. 107.
- 44 Poreclă dată tinerilor întorși de la studii din URSS, prin analogie cu „bonjuriști” secolului al XIX-lea, care încercau să impresioneze prin discursul împănat cu cuvinte din vocabularul politic sovietic.
- 45 Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 107.
- 46 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, pp. 282–283.
- 47 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op.cit.*, p. 74
- 48 Radu Beligan (n. 1918), actor, regizor, membru al CC (1969–1989). A debutat în stagiunea 1937–1938, pe scena teatrului Alhambra. A jucat zeci de roluri în teatru și cinematografie. Director al Teatrului de Comedie din București (1961–1969) și al Teatrului Național din București (1969–1990).
- 49 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 55.
- 50 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 23/1966, f. 21.
- 51 *Ibidem*, f. 2.
- 52 *Ibidem*, f. 20.
- 53 *Ibidem*, f. 22.
- 54 Dmitri Volkogonov, *Lenin, O nouă biografie*, București, Editura Orizonturi, 1997, p. 196.
- 55 *Ibidem*.
- 56 Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 121.
- 57 *Ibidem*, p. 114.
- 58 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 191.
- 59 *Ibidem*, pp. 37–38.
- 60 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul Partidului*, București, Editura Adevărul Holding, 2012, pp.71–72.
- 61 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii...*, p. 190.
- 62 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 121.

- 63 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 366.
- 64 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, pp. 41–42.
- 65 Conferința Națională a CC al PCR din 9 decembrie 1967.
- 66 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 45.
- 67 *Ibidem*, p. 300.
- 68 Relatarea lui Paul Niculescu-Mizil făcută autorului în august 2004.
- 69 Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit.*, p. 387.
- 70 Vladimir Trebici, <http://glasulbucovinei.ablog.ro/2011-06-14/arhiva-bucovinei-nsemn-ri-din-memorie-memorii-v.html#axzz24M5LCia1>.
- 71 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *op.cit.*, pp. 237–240.
- 72 Până la moartea sa, Miron Constantinescu a îndeplinit următoarele funcții: ministru al Învățământului (1969–1970), rectorul Academiei de Științe Social Politice „Ștefan Gheorghiu“ (1970–1972), președintele Academiei de Științe Sociale și Politice (1972–1973), vicepreședinte al Consiliului de Stat (1972–1974).
- 73 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 66
- 74 Dumitru Popescu, *op. cit.*, p. 120.

12

Tată de familie și soț model

Stăpânii în ochii slugilor

Când a luat puterea, Ceaușescu împlinise 47 de ani.

Ducea, încă de la ieșirea din închisoare, o viață de tip gentilic, după expresia lui Dumitru Popescu¹. „Un om care ținea la familie“, după cum îl lăudau vecinii din Primăverii². Preluând modelul multora, soții Ceaușescu locuiau cu părinții în cartierul nomenklaturii. În anii '60, în reședința lor se reuneau, la aniversări, familiile fraților și surorilor³.

Mărturii despre viața privată a Ceaușeștilor provin de la foști demnitari, angajații reședințelor acestora și ofițeri din serviciile de pază și protecție. La început, Nicolae Ceaușescu avea un aghiotant și patru oameni în escortă. Paza și protecția îi erau asigurate, în total, de 12 oameni, dintre care opt plecau cu el în vizitele din străinătate, iar acasă rămâneau atunci patru⁴. Indiferent ce *rotiri de cadre* a operat de-a lungul anilor, în apropierea sa l-a păstrat pe Marin Neagoe, primul său aghiotant. De aceeași încredere stabilă a beneficiat și Suzana Andreiaș, menajera familiei Ceaușescu din 1960 până la căderea regimului. Pe lângă hărnicie, onestitate și devotament, ardeleanca avea, după spusele unor ofițeri păzitori, calitatea de analfabetă⁵. Neștiința

de-a scrie și a citi devenise un avantaj prețios în ochii Ceaușeștilor, tot mai spăimoși la trădarea apropiatilor.

Când tatăl lor a ajuns la putere, Nicu avea 14 ani, Zoia – 16, iar Valentin – 17. Niciunul major. Cum, în cuplul Ceaușescu, sarcina educației copiilor și-o asumase mama, aceasta intră în contact direct cu capii serviciului de pază și protecție a demnitarilor. O vor ști și recunoaște dintru început pe Elena Ceaușescu drept „șefă“ cu mare influență în carierele lor. Prima ei intervenție, intrată în legendele Direcției a V-a a Securității, au provocat-o supravegherile Zoiei. Liceana frumoasă, cuminte și silitoare era curtată de Petrică, fiul directorului Editurii Politice, Valter Roman. Convinsă de fotografiile securiștilor făcute tinerilor ce se plimbau prin parcuri ținându-se de mână, mama a trecut la acțiune, „atenționându-l“ pe tatăl îndrăgostitului⁶. Din toată istoria, ambițiosul și arătosul Petre Roman a fost cel câștigat, aprobându-i-se plecarea la studii în Franța. Zvonurile vremii au dat însă ca sigură despărțirea celor doi tineri din cauza „antisemitismului“ Ceaușeștilor⁷.

Copiii Ceaușeștilor n-au făcut părinților griji deosebite, după relatările menajerei. Au învățat la Liceul „Dr. Petru Groza“, școala beizadelelor roșii, duși și aduși de la școală cu mașină de serviciu. Zoia și Valentin au fost premianți. Ca să-și facă lecțiile pe-a doua zi, n-aveau nevoie de îndemnuri. Lui Nicu însă părinții i-au adus meditari⁸. Zoia a intrat fără examen la facultate⁹, invocându-se rezultatele școlare deosebite și reglementările făcute în acest sens de ministerul de resort tocmai în acel an. Adolescenții aveau un program, părinții altul, nici nu mâncau împreună. Mama lor nu-i încuraja niciodată la pretenții, mofturi, cu atât mai puțin la lux. Chiar, dimpotrivă. Abia când Valentin a împlinit 12–13 ani, băieții au avut camera lor, până atunci dormind toți trei copiii împreună¹⁰.

Până la a fi capul partidului, Ceaușescu ocupase o reședință cu trei dormitoare, bucătărie, sufragerie și

anexe. În zisul „oficiu“ păstrau mâncarea gătită de azi pe mâine. Zilnic, menajera gătea, pentru două zile, supă și „felul doi“. Într-o zi gătea, în cealaltă spăla și făcea curat. Abia în 1965, personalul casei a crescut cu patru fete puse în subordinea Suzanei Andreiaș. Li s-a încredințat însă spre îngrijire și Vila 11. Construită pentru Gheorghiu-Dej, după gusturile de vedetă ale ficei sale, Lica, în vila aceea erau cazați oaspeții străini¹¹. Cât ce s-a ales Ceaușescu, au început lucrările de extensie a imobilului unde-a locuit până la sfârșit. Printre altele, s-a amenajat și o „cameră de film“, un fel de sufragerie, de fapt, pentru circa 15 oaspeți¹².

Poziția lui Ceaușescu, de prim om al țării, nu schimbuse prea multe din obiceiurile sale domestice. Dimineața, după ce dejuna împreună cu nevasta, el pleca la *sediu*, iar ea, ceva mai târziu, la ICECHIM. După plecarea lui, ea telefona la Sector, direcția Gospodăriei de Partid care se ocupa de aprovizionarea demnitarilor¹³, ca să comande alimentele pentru ziua respectivă, după meniurile stabilite de medicul familiei, Abraham Schachter¹⁴. Soacra din Petrești rămânea apoi să supravegheze, cu mână de fier, casa, copiii și personalul¹⁵.

Soții Ceaușescu prânzeau acasă. El se culca, după-masă, un ceas-două. În vila din Primăverii nu primeau musafiri, nici n-a dormit vreodată cineva străin¹⁶. În primii ani îi mai călcau surorile lui, cumnata și fratele ei. Copiii Adelei și ai lui Gogu Petrescu se vizitau des cu copiii Ceaușeștilor¹⁷. Doar ei rămâneau și peste noapte în vila de la Snagov, dar niciodată în Primăverii¹⁸.

Îngrijindu-se de corpurile și hrana *celor mai iubii fii ai poporului*, angajații aveau atribuții și reguli stricte. Interesul pentru orice din afara sectorului propriu de lucru era exclus. Se interziceau discuțiile despre locul și *obiectul muncii* cu membrii familiei lor. Instrucțiile de la angajare îi determinau să înțeleagă că între serviciu și viața lor privată apăruse o prăpastie periculoasă.

În reședințele familiei Ceaușescu, relațiile cu personalul nu pot fi mai altfel decât cele, dintotdeauna, ale slugilor cu stăpânii. Pentru menajeră, Ceaușescu a fost un bărbat modest, calm și politicos. Se-ntâmpla, sâmbăta, să renunțe la serviciile bucătarului. Atunci pregătea și punea ea masa soților Ceaușescu. Tăia un pui și prepara din el două feluri de mâncare. Nu voiau să se arunce nimic: părțile potrivite mergeau la ciorbă, pulpele și pieptul pe grătar.

Nu poșteau nici mâncăruri deosebite. Zi de sărbătoare ori lucrătoare, nu lipsea ciorba de la prânzul Ceaușeștilor: de ștevie, de salată, de zarzavat, acrită cu borș. La felul doi, cum scria în meniul cantinelor, alte verdețuri: mâncare de spanac cu ouă ochiuri, ardei umpluți, mâncare de urzici. De la urzici, Ceaușescu cerea să bea și zeama fierturii. Grătar de pui și vită, de porc foarte rar. El nu mânca niciodată conopidă¹⁹, legumă necunoscută în satul copilăriei lui. Nu bea cafea, nu mânca ciocolată. Îi plăcea însă ceaiul cu lapte.

Mâncărurile tradiționale de Paști și Crăciun se puneau la sărbători și pe masa Ceaușeștilor. Așa se statornicise, tacit, ca și obiceiul pomului de Crăciun. Lui Ceaușescu îi plăcea să-i servească pe ceilalți la mesele din familie. Refuza să-i pună ospătarul sifon în pahar. Ținea sticla aproape de masă și le turna el celorlalți comeseni. La început, nu agreea șprițul, bea vinul curat, fără apă. Ca să ceară un supliment dintr-o mâncare, bătea din palme²⁰. Dintre specialitățile bucătarului prefera budinca din clătite și spanac, pulpele de pui umplute, piftia de crap, știuca umplută cu carne de crap sau șalău și papricașul de pui²¹. Iar ca desert, minciunelele făcute de menajeră, după rețetă proprie²².

De la doamna casei, menajera a învățat, în schimb, cum se prepară dulcele ei preferat, coliva. Aflând că, în Ardeal, de pomana morților se oferă colaci, nu colivă, stăpâna și-a suflecat mânecile și i-a demonstrat cum se gătește²³. I-a cerut apoi deseori menajerei să

servească, la desert, colivă. Cofeturi pentru ornat își aducea din străinătate. O trimitea pe translațoarea de limbă engleză să i le cumpere, fără să-i spună însă și la ce-i folosesc²⁴.

Nimeni din familie nu intra încălțat în reședință. Se descălțau în fața pragului, punându-și papuci de casă. Ceașeștii se îmbrăcau și se dezbrăcau singuri, n-au admis niciodată să fie ajutați de personal. El își punea, seara, hainele în perfectă ordine pe umerăș²⁵, iar ea spăla, în baie, singură, lenjeria lor intimă. Abia după această primă operație, personalul o prelua și o ducea la spălătorie²⁶.

Până în 1965, Lenuța se coafase singură: își punea seara bigudiuri și se aranja dimineța. Nu folosea farduri, doar ruj. Dar ca primă tovarășă a țării a primit în dotare coafeză, manichiuristă, pedichiuristă și un maseur care venea, zilnic, de la Spitalul Elias²⁷. În ce-l privește pe Ceaușescu, nu se parfuma deloc. Deodorantele cu vaporizator au fost „răsfățul“ produselor de îngrijire corporală folosite²⁸.

În curtea din Primăverii a fost de la bun început și-o casă pentru Mam' Mare, soacra lui Ceaușescu din Petrești. Au mărit-o și i-au adus acolo și pe bătrânii din Scornicești. Pe ei i-au instalat la parter, iar pe soacra mică, la etaj. Părinții mâncau în „casa lor“ mâncare gătită, adusă de la Sector. Bisericoasa Lixandra ținea posturile și-și căuta alinare la slujba de duminică de la biserica din Dorobanți, peste drum de Liceul „I.L. Caragiale“²⁹. Savurase, o vreme, și Andruță micile plăceri ale vieții într-un „bufet popular“ din Calea Dorobanților. Se cinstea și îl cinsteau cu plăcere, recunoscându-l, mușterii și chelnerii. Venea tatăl conducătorului țării rupt de beat acasă, dar totdeauna atent la „detaliul“ de-a nu înjura sau face scandal decât după ce-nchidea ușa pe dinăuntru. Îl auzeau paznicii și angajații, prefăcându-se muți și surzi: pe unde-ar fi scos cămașa dacă s-ar fi spus că-și râd de tatăl Tovarășului?

Nu îndrăznea nici el să-și supere feciorul. În monologurile sale de bețiv spunea că n-are de ce să meargă la Niculae, ajuns „mare domn“. Fiul nu călca prin casa părinților, dar la aniversări îi poftea și pe ei în „casa mare“. Dar „feciorul cu stea în frunte“ nu părea deloc rușinat sau înfuriat de purtarea părintelui său. Doar nora lua aminte la viața din „casa cea mică“, vizitându-și des mama³⁰. Afla acolo și năzdrăvăniile socrului. În cartier se știa că ea manevrase ca birtul unde-și petrecea Nea Andruță singurele ceasuri plăcute, din „domiciliul obligatoriu“ de la București, să fie transformat, peste noapte, în Lacto-bar³¹.

Miloasă, Mam' Mare își mai servea câteodată cuscrul cu câte-o țuică. Îi aducea și menajera câte-o sticlă-n poșetă. Dar bietul bătrân nu s-a adaptat niciodată în „palatul“ fiului și nurorii. Bea și „se făcea flească“ între patru pereți. Nici măcar să mânânce altfel decât la țară n-a învățat. Dacă-i puneai dinainte marmeladă, brânză și unt, le mânca împreună, după ce le amestecase bine pe fundul farfuriei³². Bolnavi, bătrânii din Scornicești au petrecut anii din urmă internați în sanatoriul cu circuit închis din Otopeni. Acolo a zăcut vreme lungă, înaintea morții, Lixandra, răstignită la pat de paralizie³³.

Neptun, reședința de vară a puterii

Noua stațiune Neptun a fost concepută ca o reședință de vară a puterii și destinație de concediu a birocrăției roșii din România. *Activului de partid* – de la secretarii doi de județ până la primari de comune și ziaristi – i-au fost destinate hotelurile „Arad“, „Craiova“ și „Slatina“. Dar cei cu funcții de vârf – nomenclatura 1³⁴ și nomenclatura 2³⁵ – erau cazați în vilele de protocol poziționate aproape de reședințele „curtenilor“ lui Ceaușescu. În 1964 intrase în folosință și Complexul Ambasador ca

locație a recepțiilor, a primirilor oficiale și a ședințelor conducerii, Ceaușescu plasându-și acolo și biroul³⁶.

Cele șapte vile noi din Neptun fuseseră proiectate pentru membrii Biroului Politic, în frunte cu Dej. La sfârșit, în cea mai arătoasă s-a instalat Ceaușescu, urmat de Maurer și, în ordine alfabetică, Apostol, Bârlădeanu, Bodnăraș. Gata și cu „izolarea“ din concediu! Până atunci, Bodnăraș se cazase la Mangalia, Bârlădeanu – la Costinești, iar Dej – la Eforie. Viața aceasta în colectiv însemna control asupra vieții personale și anturajului, după spusele lui Bârlădeanu. „Să se mai termine odată cu prostituția“, avertizase Ceaușescu, la curent cu escapadele amoroase ale demnitarilor³⁷.

Astfel că, începând cu 1966, Ceaușescu își muta, vara, „curtea“ la Neptun. Cu neveste, copii, menajere și bone, demnitarii se cazau în vilele destinate. Ascunși vederii de garduri înalte și protejați de intruziunea turiștilor de păzitorii care patrulau continuu împrejurul „obiectivului“, curtenii își adaptau programul zilei după Ceaușescu, menținând însă ritmul muncii din București.

Nu pătrundea nimeni în „Zona 2“, denumirea codificată a complexului destinat puterii, decât titularii, oaspeții străini, ofițerii din serviciul de pază și protecție și personalul administrativ. Complexul îl deserveau 90 de angajați, selectați după aceleași reguli stricte de personal și instruiți ca atare. Aveau salarii similare profesioniștilor din branșa lor, dar li se acordau prime în locul a ceea ce azi s-ar numi „sporul de confidențialitate“. Când cuplul Ceaușescu se afla la Neptun, mecanicilor de întreținere, personalului de serviciu și de la bucătărie le era interzis să intre în spațiile de lucru neînsoțiți de „pioni“, cum li se spunea securiștilor acolo. Fraternizau însă cu aceștia, poziționați în linia întâi, cu lozinci și stegulețe, pe traseul *vizitelor de lucru* efectuate de Ceaușescu în județul Constanța, făcând figură de entuziaști *oameni ai muncii*. În același limbaj codificat,

reședința oficială din Neptun era numită D1. La D2 sau Vila Panseluța locuia familia Ceaușescu, iar la D3, Vila Ghiocelul, erau cazați ofițerii din serviciul de pază și protecție. Despre Ceaușești nu îndrăznea niciunul dintre angajați să vorbească mai liber. Micile bârfe se limitau la soacre și copii – cu unii erai norocos să lucrezi, cu alții, periculos. Modești și fără mari pretenții se comportau mama lui Ceaușescu, Zoia și Valentin. Iar imprevizibili, prin urmare, periculoși, Mam' Mare de la Petrești și mezinul Nicu. Despre copiii Ceaușeștilor se zvoneau multe pe litoral, iar de-acolo bârfele zburau în țară. Aprecieri și laude pentru Valentin pentru purtări exemplare, povești cu chefuri și găști rebele despre Zoia și Nicu³⁸.

Destinderea de la Snagov

Dacă Neptunul poate fi asociat cu practici inovatoare în stilul de viață al liderilor români, petrecerea sfârșitului de săptămână la Snagov era deja tradiție în România. După ce Prințul Nicolae construisese acolo Palatul Snagov³⁹, satul cu lac și pădure s-a umplut de vilele protipendadei.

Exceptând săptămânile când se mutau la Neptun, Ceaușescu își petrecea la Snagov sâmbetele după-amiaza și duminicile. În 1965 a procedat și cu vila de la Snagov ca și cu reședința din Primăverii: a păstrat-o, dar a extins-o și a modernizat-o. Vila 10, ocupată de Ceaușești, fusese oricum cea mai frumoasă între celelalte case ale nomenclaturii. Construită și amenajată pentru familia Maurer, nu-i mai plăcuse doamnei la final. Ce-a refuzat atunci Lilica Maurer, ca necorespunzător gusturilor sale șlefuite de anturaj, o mulțumise deplin pe Lenuța Ceaușescu. Până atunci, Ceaușeștilor li se pusese la dispoziție o „cabană” cu încheieturi și podele scârțâitoare din lemn, împărțind aceeași curte

cu familia Moghioroș. Personal adus din Ardeal deservea amândouă vilele. Ceaușeștii prânzeau în curte, cu familiile ardelenilor Sălăjan și Moghioroș, în total vreo 14 persoane⁴⁰.

Din vara lui 1965 și până în 1968, constructorii au lucrat la extinderea și modernizarea reședinței din Snagov. Clădirea din cărămidă roșie, cu un singur etaj, impresiona personalul prin puzderia încăperilor și prin diversitatea „anexelor”⁴¹. I s-a triplat suprafața cu noile amenajări: terasă, seră, bazin interior, sală de sport. Un tunel lega bucătăria de reședință, chelnerilor fiindu-le interzis să treacă pe-afară cu mâncarea ce-o serveau la masă⁴². I-au adăugat apoi și un cuptor, ca să-i coacă lipii primului om al țării, la recomandarea doctorilor⁴³. Cât au fost mai mici copiii, întrețineau acolo o mini-grădină zoologică. Pui de urs și căprioară, miei și un măgăruș, aduși de tată de la vânătoare sau primiți cadou de prin țară⁴⁴.

La început, chiar și fără nevastă, Ceaușescu venea la Snagov. Trei săptămâni, cât a pregătit primul congres, locuise singur în reședință. Menajera îi pregătea țărănește prânzul, turnându-i și câte un pahar de vișinată de casă⁴⁵. Servea cina la Palatul Snagov, împreună cu ceilalți din *colectivul* de pregătire a documentelor. Seară de seară, chelnerii serveau același meniu: grătare impresionantă, șpriț la gheață și porții mari de înghețată. Cei din *colectiv* au prins Congresul cu două-trei găuri în plus la curea⁴⁶.

Printre dotările noi de la Snagov a fost și terenul de volei. Ceaușescu învățase din anii petrecuți la armată binefacerile sportului și ale mișcării. Contactele cu tineri comuniști din țările occidentale i-au întărit convingerea că sportul înseamnă sănătate și refacerea puterii de muncă⁴⁷. Vrând-nevrând, demnitarii de nouă generație i-au împărtășit opiniile. Pe vremea lui Dej, destinarea activă cu Ceaușescu însemna jocul de șah, sportul minții, și jocul de popice practicat la Restaurantul

„Muntenia“ din Snagov-Sat⁴⁸. Suporter fidel al Clubului „Steaua“ până la sfârșit, înainte de 1965 Ceaușescu nu absentase de la meciurile jucate de steliști în Capitală⁴⁹. Ajuns la putere a devenit suporterul interesat al tuturor echipelor naționale, căci toate reprezentau tricolorul românesc peste hotare. Rezultatele lor se dezbăteau în ședințele conducerii, care aproba recompense speciale pentru marile victorii⁵⁰.

Deosebit au început să-și petreacă și demnitarii duminicile după vara lui '65! După metodele recomandate tuturor românilor, Ceaușescu le planificase petrecerea timpului liber în colectiv. „Craii de Curte nouă“, cum își persiflează Dumitru Popescu camarazii, se prezentau punctual, cu tot cu neveste, duminica dimineața la convocarea din vila Ceaușeștilor. Adunarea aceea era „curtea lui Ceaușescu“ din primii ani ai puterii. O lume „restrânsă, sărăcăcioasă, cu forme de manifestare destul de precare“, după aprecierile aceluiași martor⁵¹. Pe tot parcursul „destinderii“, Ceaușescu nu lăsa cârma din mână. Programul comun începea cu meciul de volei. Echipetele se alcătuiau din mai tinerii demnitari și aghiotanții lor. Mai marele în funcție se poziționa totdeauna avantajos, trecând, de câte ori era cazul, cu o mână mingea peste fileu, iar cu cealaltă coborând plasa. Căpitan al echipei adverse a început prin a fi Niculescu-Mizil⁵². Ceaușescu nu scăpa ocazia de a-și „bodogăni“ coechipierii și adversarii. Din distracție, jocul se transformase în „instrucție“. El singur se amuza, obosindu-i și enervându-i pe ceilalți⁵³.

Personalului vilei, în schimb, i se părea că asistă la reuniunea unei societăți alese, cu ocupații pe potrivă. În timp ce bărbații lor jucau volei, nevestele bârfeau, jucând cărți și rummy. După masa de prânz, reveneau la preocupările dinainte. *Tovarășii* mai făceau câte-un meci, apoi o baie, după care scoteau tabla de șah. Partener i-a fost lui Ceaușescu mai întâi Paul Niculescu-Mizil⁵⁴, apoi Ștefan Andrei⁵⁵. Pe *tovarășele* istovite de bârfă și

jocuri de cărți, menajera le mai îndulcea cu câte-un desert, clătitele fiind preferate. Câte-un pahar de bere sau unul de vin ajutau ziua să treacă. Seara, oaspeții plecau toți odată, fiecare familie îndreptându-se către vila ei⁵⁶.

Altfel simțeau curtenii *odihna activă* cu Ceaușescu. Invitația îi încredința că încă mai sunt „favoriți”, acceptând-o cu încântare, deși prânzurile la Ceaușești erau „obositoare, apăsătoare, exasperante”. Țineau câteva ore în care serveau aceleași feluri tradiționale: sarmale în foi de viță, saramură de pește, ardei umpluți, fripturi. După gusturile Ceaușeștilor se preparau și deserturile: porumb fiert, floricele, cozonac și clătite. În jurul mesei încărcate, *Tovarășul* impunea atmosferă de ședință. Discuțiile începeau cu critica „neajunsurilor” din *sectorul* fiecăruia. Trecea apoi la analiza noutăților politice de pe planetă, în viteză mai mare ca buletinul de știri. Sărea, fără legătură, de la un personaj la altul, de la evenimente recente la istorii bătătorite. Dar când începea cu tocatul cuiva, Ceaușescu făcea impresia că „îi știa și măselele din gură”.

Rămas singur cu nevasta, jucau table. Ea trișa, el o tachina. Nu s-au certat niciodată de față cu personalul. Își spuneau Nicu și Leana sau Lenuța⁵⁷. Uneori se plimbau pe lac cu vaporeșul. Asistat de marinar, Ceaușescu ținea cârma ambarcațiunii. Din spatele lui, ca o cumsecade nevastă, Lenuța contempla natura⁵⁸. Fiecare vilă de demnitar avea ponton spre lac, dar apa era exclusiv la dispoziția Ceaușeștilor⁵⁹.

Ascultau uneori romanțe și cântece de petrecere interpretate de Mia Braia și Ioana Radu. Duminica dimineața, el cobora, singur, din dormitor la televizorul din sufragerie, ca să vizioneze *Viața satului*⁶⁰.

Tovarășa Lenuța se vedea și-n cursul săptămânii cu anturajul ei feminin. Soția lui Maurer o vizita cel mai des, dar urechea atentă a menajerei le-a înregistrat comunicarea ca bârfă⁶¹. Bune prietene i-au fost, la început, Stela Radoșovețkaia, soția lui Moghioroș, și Martha

Csiko, tovarăşa lui Drăghici, apoi soţia lui Sălăjan şi actriţa Silvia Popovici, soţia lui Maxim Berghianu⁶². Nevasta lui Ceauşescu avea pe-atunci chiar poftă de citit⁶³. Ce lecturi prefera, n-avea cum spune o menajeră analfabetă.

Vânător de duminică

Greu de desluşit cum a ajuns vânătoarea în panopia distracţiilor din *high-life-ul* comunist! *Revoluţionarii bolşevici* surghiuniţi în neprietenoase regiuni din Rusia învăţaseră să vâneze şi să pescuiască din dorinţa supravieţuirii⁶⁴.

Dintre români, pasionat din tinereţe de vânătoare fusese doar Maurer⁶⁵. Îşi dedulcise apoi *tovarăşii cu munci de răspundere* să introducă vânătorile în programul vizitelor din teritoriu, ca divertisment pentru înalţi oaspeţi străini. Au început cu invitaţiile adresate lui Hruşciiov şi altor lideri din *ţările frăţeşti*. Şi au continuat cu oameni de afaceri şi politicieni occidentali. „Se crea o atmosferă plăcută, care topea gheaţa firească între oameni care nu se cunosc, iar funcţiile lor cer cântărirea cuvintelor, explica Maurer beneficiile vânătorilor din Carpaţi. Poate că practicându-se în natură şi în colectivitate şi fiind o activitate specifică începutului societăţii omeneşti, oamenii devin în timpul ei mai destinşi şi de aceea este o distracţie, prin tradiţie, preferată de oamenii politici.”⁶⁶

Dacă Dej participase la vânători exclusiv din obligaţii şi interese politice⁶⁷, pe Ceauşescu l-a pasionat vânătoarea. Înainte de-a fi în vârful puterii, vâna cu Maurer, Vasile Luca, Chivu Stoica, Apostol şi alţi vechi tovarăşi. Se deplasau cu vehicule sigure şi confortabile în teren. Până la producţia autohtonă de maşini ARO cu dotări speciale, au folosit *jeepuri* americane⁶⁸.

În teren, pregătirile de vânători la cerb începeau pentru liderul partidului înainte de deschiderea oficială din septembrie. Cât ținea sezonul, conducătorul găsea pe biroul său, dimineata, un raport special despre „boncănitul“ cerbilor în rezervații⁶⁹. Alegea și comunica locul viitoareii vânători. Imediat, silvicultorii, securiștii și *activiștii* locali intrau în febra organizării. Ceaușescu venea cu mașina până la limita accesibilității terenului. Apoi, ghidat de câte-un silvicultor local, urca potecile de munte, echipat cu bocanci și ținută de vânătoare, urmat de aghiotantul care-i căra armele și muniția. Securiștii se mirau de ghetetele lui vechi și ciorapii de lână, tricotati, probabil, de soacră⁷⁰. În jargon vânătoresc, vâna cerbii pe „dibuite“. Ceaușescu n-avea însă răbdare să aștepte în același loc mai mult de patru-cinci minute⁷¹.

Mai liniștit decurgeau vânătorile de urși, organizate primăvara și toamna. De pregătirea lor se ocupau o mulțime de pădurari care formau sălbăticiunilor reflexe condiționate, pentru a veni la hrană într-un anumit loc și ceas al fiecărei zile. Între timp, se instalau observatoarele pentru vânători⁷². Așteptând sosirea urșilor, Ceaușescu juca șeptic – în doi sau în patru, după caz. Fără să-i pese de regulile jocului, schimba imediat cărțile când nu-i conveneau⁷³. Competiția dintre vânătorii Ceaușescu și Maurer le era de-acum cunoscută tuturor organizatorilor. Cum să fi procedat altfel decât favorizându-l pe cel mai mare în funcție? Îl poziționau ca să-i vină lui urșii în bătaia puștii și încasau ironiile lui Maurer⁷⁴.

Spectaculoase erau vânătorile de mistreți, „la goană“, cu aceeași grijă a organizatorilor ca standul lui Ceaușescu să fie fruntaș⁷⁵. Deseori, prin anii '60–'70, din noiembrie până în februarie, *Tovarășul* ieșea duminica la fazani⁷⁶.

Ca oricare *vizită de lucru*, aveau și vânătorile protocolul lor. Tot atât de minuțios se pregăteau și gazdele pentru *întâmpinarea înaltului oaspete*. Pentru

gustarea dinaintea vânătorii, răspunderea era triplă – a Gospodăriei de Partid, a Securității și a conducerii locale. Din fermele partidului se aduceau carnea și ficăteii de pasăre, cârnăciorii și frigăruile din meniul standardizat. Puii crescuți în gospodăriile pădurarilor, vinul roșu, fiert, și lipiile atunci coapte veneau prin contribuție locală. Securitatea lua probe din orice s-ar fi pus pe masă, controla și dezinfecta vesela. Ceaușescu gusta din puii pădurarilor, stropiți cu mujdei de usturoi, rupând bucăți din carnea proaspăt scoasă din frigare⁷⁷.

Hobby-ul Tovarășului s-a lăsat cu sarcini noi, stricând duminicile multor securiști. Căci, pentru întărirea dispozitivelor de la vânătorile lui, se mobilizau forțele locale, dar și din județe vecine și din Capitală⁷⁸.

Acompaniată de „curtea“ ei de neveste, toamna, la Cușna, apărea și Elena Ceaușescu. Femeile urmăreau spectacolul de la casa de vânătoare, dar participau la ospăț⁷⁹. În absența soatei sale, de pe poteci și din poieni de munte, Ceaușescu îi culegea un buchetel de flori. La întoarcerea acasă, i-l oferea, galant, de față cu aghiotanții și personalul reședinței. Un gest romantic, de nefsițită dragoste, care înduioșă și surprindea martorii⁸⁰.

Acțiune aparte era vânătoarea organizată pentru șefii misiunilor diplomatice din România, la finele lui ianuarie sau începutul lui februarie. Se vâna la fazani, în Pădurea Albele, la 45 km de București. Două echipe, din câte 120 de gonași și 10 de pădurari, susțineau petrecerea. De armamentul și muniția din dotare se îngrijea Armata. La sfârșit, gazdele și invitații petreceau într-un mare cort alb. De neuitat pentru participanții – oficiali și organizatori – era ritualul botezului vânătoresc, suportat de novici. De regulă, Ceaușescu făcea pe nașul, înarmându-se cu un băț impresionat. Peste vânătorul culcat deasupra vânatului său, rostea formula consacrată: „Astăzi, intră în rândul vânătorilor din România domnul (tovarășul) ambasador din... În numele Republicii Socialiste România (urma o lovitură),

în numele meu personal (altă lovitură) și în numele vânătorilor din România, vă declar vânător (ultima lovitură)⁸¹.

Ascensiunea Elenei Ceaușescu

Intensitatea și pericolele acțiunilor lui Ceaușescu i-au cimentat, dacă mai era nevoie, relațiile conjugale. Prin contrast cu matricea familiei vechi – *burgheze* sau *țărănești* –, tânărul Ceaușescu se formase în această privință după modelul lui Rahmetov, personajul romanului lui Cernîșevski *Ce-i de făcut?*.

Pentru el, dragostea nu înseamnă senzualitatea dezlănțuită, după poftă și fără angajamente, cum o trăiseră mulți *revoluționari*. N-a cunoscut nici măcar plăcerea descărcărilor emoționale în confesiuni sau chefuri masculine. A trăit cu lacăt la gură pentru spaime, îndoieli sau coșmaruri. Fără-ndoială, s-a mărturisit exclusiv soatei sale. Femeia lui a fost *tovarășa de viață* deplină, ființă unică a împărtășirii intimităților sale fizice și sufletești. De-aici s-a tras puterea Elenei Ceaușescu, crescând, în timp, alimentată de spaimele și oboseala lui tot mai mari.

De când partidul comunist ajunsese la putere, nevasta lui Ceaușescu asistase la „nebulia” *tovarășilor cu munci de răspundere* de a-și schimba vechile *tovarășe de viață* cu femei tinere și frumoase. Actrițele, cântărețele, balerinele ajunseseră piezele-rele ale căminului conjugal. De frica lor nevestele vechi căutau leacuri la ghicitori și vrăjitoare, spre groaza lui Dej că încercații tovarăși s-ar putea astfel îmbolnăvi⁸².

De la fostele *illegaliste*, Lenuța Ceaușescu învățase bine istoria partidului – și pe față, și pe dos. În 1960, i s-a recunoscut și ei vechimea în partid, începând cu anul 1939. Nu mai avea complexe în fața prietenelor cu *stagii* de lagăr și închisoare, trimise de Dej și de

Ceaușescu să se ocupe de gospodărie și să activeze politic în organizațiile de cartier. Subalternii secretarului cu *Organizatoricul* trecuseră și peste întreruperea activității de partid și legăturile cu *provocatori*, consemnate în *dosarul de cadre* al Elenei Ceaușescu. I s-au redactat noi recomandări, semnatarii laudând-o acum pentru „vigilența” în respingerea legăturilor cu „trădătorii”. Și i-au lăsat o singură întrerupere în *câmpul muncii*: 1952-1957, studenția la Facultatea de Chimie Industrială a Politehnicii din București⁸³.

Cum apăruse ideea cercetării științifice în capul Lenuței, nu se știe. Dar chimia și fizica erau pe-atunci socotite științele viitorului. Exemple bune de urmat s-ar fi găsit la Moscova, nepoata lui Lenin și fiica lui Frunze fiind ingineri chimiști⁸⁴. Ultimele retușuri din fișa ei de cadre arătau însă că lucrase laborantă, fără întrerupere, 13 ani (1944–1957) la Institutul de Cercetări Chimice București⁸⁵. Imediat după absolvire, au promovat-o cercetător. După patru ani de „cercetare” i-a apărut semnătura pe un prim articol, publicat în 1961, în *Revista de chimie*⁸⁶. Cu bibliografie exclusiv sovietică, articolul are trei pagini și e semnat de șapte autori, în această ordine: O. Solomon, E. Ceaușescu, S. Bittman, B. Hlevca, I. Florescu, E. Mihăilescu și I. Ciută. Mai târziu, articolul acesta va figura ca debut științific în biografia academicienei Elena Ceaușescu, ridicată la rangul de coordonator, fără menționarea altor nume din presupusul colectiv. Aceasta și restul viitoarele „cercetări” sunt, în fapt, sinteze ale descoperirilor și teoriilor care-au fundamentat tehnologiile și licențele importate pentru punerea în funcțiune a combinatelor chimice românești.

După zvonurile din cercurile chimiștilor, Mihail Florescu a fost Pygmalionul viitoarei „savante”⁸⁷. Semnatarii primului articol unde apare și numele Elenei Ceaușescu și-au avut locul lor în cariera fostei studente la fără frecvență care venea la examene cu

Mercedesul. S-a aflat repede că e mașina de serviciu a soțului, ștab la Armată⁸⁸. S-a zvonit și că profesorul Nenițescu ceruse unor asistenți s-o mediteze. Ozias Solomon, profesor la disciplina Macromolecule, o avea ca subalternă pe laboranta căreia i-a fost profesor și coordonator al lucrării de licență. În cercurile chimiștilor s-a zvonit că irascibilul Solomon intrase în conflict, la un moment dat, cu fosta-i studentă. Cu tupeul specific, aceasta s-a vrut trecută și pe-un brevet de invenție. În anii '60 se angajau însă cercetători la chimie chiar foști repetenți în facultate. Prin comparație cu sporurile și primele luate de inginerii din noile fabrici și combinate, cercetătorii câștigau puțin. Conform statisticilor vremii, procesul formării intelectualității tehnice nu se sincroniza cu ritmul construcției și punerii în funcțiune a noilor capacități productive. În 1966, bunăoară, deficitul pe țară de ingineri era de circa 25.000 față de necesar. Și cam tot atâția economiști erau în minus⁸⁹.

Cu-atât mai simplu i-a fost soaței lui Ceaușescu, care, din toamna lui 1964, promovase directoare a ICECHIM. Printre cercetători se știa că postul de director l-a obținut printr-o „combinație“. Un flagrant făcut vechiului director, acuzat de homosexualitate și eliberat din funcție cu scandal⁹⁰.

În simetrie cu urcușul soțului, la sfârșitul lui 1965 pe ea au „ales-o“ în noul Consiliu Național al Cercetării Științifice. Doi ani mai târziu avea și doctoratul în chimie macromoleculară, fiind unul dintre cei 25 de doctori în chimie ai respectivei promoții, cu un total de 350 de doctorate pentru toate specialitățile în România⁹¹. De împrejurările obținerii doctoratului n-a mai vrut să-și amintească niciun *factor de decizie* într-ale chimiei. Doar anecdotică epocii consemna incapacitatea viitoarei „academician, doctor, inginer“ de-a rezuma vreo teorie din lucrările semnate cu numele ei. Se spunea că anunțul de la avizier, cu ora și locul susținerii tezei, a fost înlocuit noaptea cu altul. În care se preciza că amintita

candidată performase la ora când primul schimb muncitoresc începea lucrul în uzine și fabrici. Doctora în chimie s-a înfipț imediat în conducerea Consiliului Național al Cercetării Științifice.

Vizita lui De Gaulle în România a fost și prima ieșire a Elenei Ceaușescu la rampa internațională, ca primă doamnă a României. În programul aparte conceput pentru soțiile oaspeților, s-a confruntat cu examenul greu al reputației eleganței și spiritului francez. Îngreunat totodată de concurența celorlalte soții de demnitari români, obligate să onoreze protocolul. Nevasta lui Ceaușescu își stabilise deja loock-ul consacrat: deux-piecesuri în uniuri pastelate, pe nuanțe care să-i evidențieze prezența pe fondul închis al costumelor bărbătești. Se coafa cu părul tăiat drept, sub baza urechii, vopsit în nuanțe de castaniu strălucitor. O (încă) tânără savantă, cu responsabilități în cercetarea chimiei, știința viitorului. Și păzitoare a focului sacru din căminul conjugal – e reprezentarea spre care aspiră. Deocamdată.

Debutanta Lenuța i-a părut o figură „ștearsă” Sandei Stolojan, care făcuse oficii de traducător pentru președintele francez. Îmbrăcată într-un taior verde, nema-chiată și conversând monosilabic, apărea eclipsată total de soția lui Maurer, dar manifestându-și violent invidia față de aceasta⁹². Oricum, gazda nu s-a arătat impresionată de franțuzoaice. Astea, franțuzoaicele, se îmbracă în tergal ieftin, le-a bârfit ea cu dispreț de expertă în polimeri⁹³.

Bârfa e însă universală! După ce-a observat încălcarea bunelor maniere de Ceaușescu, care-și rezema tacâmurile pe marginea farfuriei între înghițituri, translatorea lui De Gaulle a consemnat și răutățile oaspeților. Circula, cică, zvonul că până nu demult, după „moda țărănească”, toată familia Ceaușescu dormea într-o singură cameră, în două paturi: într-unul – liderul comunist cu băieții, în celălalt – mama cu fata⁹⁴.

Note

- 1 Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Panorama răsturnată a mirajului politic. Memorii II*, București, Curtea Veche Publishing, 2006, p. 147.
- 2 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 400.
- 3 <http://www.curentul.ro/2011/index.php/Decembrie-1989-marturii-si-documente/Constantin-Manea-fostul-sef-de-cabinet-al-Presedintelui-Ce-a-facut-Nicolae-Ceausescu-de-la-intoarcearea-din-Iran-pana-la-fuga-de-pe-sediul-CC-al-PCR.html>.
- 4 Interviu autorului cu ofițerii Eugen Adrian Cristea, directorul adjunct al fostei Direcții de Securitate și Gardă, și Dumitru Burlan, septembrie 2009.
- 5 *Ibidem*.
- 6 *Ibidem*.
- 7 Hortensia Roman era catolică spaniolă, astfel că fiul ei, Petre Roman, nu putea fi considerat evreu.
- 8 Maria Dobrescu, *La curtea lui Ceaușescu. Dezvăluirile Suzanei Andreiaș despre viața de familie a cuplului prezidențial*, București, Editura Amalteea, 2004, p. 194
- 9 *Ibidem*, p. 196.
- 10 *Ibidem*, p. 196.
- 11 *Ibidem*, p. 76.
- 12 *Ibidem*, p. 71.
- 13 *Ibidem*, pp. 48–49.
- 14 *Ibidem*, p. 51.
- 15 *Ibidem*, p. 193.
- 16 *Ibidem*, p. 70.
- 17 *Ibidem*, p. 89.
- 18 *Ibidem*, p. 125.
- 19 *Ibidem*, p. 56.
- 20 *Ibidem*, p. 94.
- 21 *Ibidem*, p. 56.
- 22 *Ibidem*, p. 91.
- 23 *Ibidem*, pp. 53–54.
- 24 Violeta Năstăsescu, *Elena Ceaușescu, confesiuni fără frontiere*, București, Editura Niculescu, 2011, pp. 146–147.
- 25 Maria Dobrescu, *op. cit.*, p. 68.

- 26 *Ibidem*, p. 184.
- 27 *Ibidem*, p. 80.
- 28 *Ibidem*.
- 29 *Ibidem*, pp. 72–73.
- 30 *Ibidem*, pp. 219–220.
- 31 Interviuul autorului cu Ilinca Preoteasa, iulie 2011.
- 32 Maria Dobrescu, *op. cit.*, pp. 222.
- 33 *Ibidem*, pp. 219–220.
- 34 Funcțiile de partid pentru care aprobările le dădea la numiri și eliberări Biroul Politic condus de Stalin, practică instituită în celelalte state sovietizate.
- 35 Funcțiile economice și administrative pentru care numirile și eliberările se făceau de către conducerea partidului.
- 36 Lavinia Betea, *Intrai cu „pionii” în „obiectiv” când Ceaușeștii erau la mare*, în „Jurnalul Național”, 3 septembrie 2009.
- 37 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 161.
- 38 Lavinia Betea, *Intrai cu „pionii” în „obiectiv” când Ceaușeștii erau la mare...*
- 39 Palatul Snagov a fost construit la dorința Prințului Nicolae, fratele lui Carol al II-lea, și după planurile arhitectei Henriette Delavrancea Gibory. Certându-se cu fratele său, Prințul Nicolae, n-a apucat să locuiască aici. Palatul Snagov a fost utilizat ca reședință de primiri de către Ion Antonescu și Gheorghiu-Dej. La începutul anilor '70, la cererea lui Ceaușescu, reședința a fost extinsă nefiind utilizată ca domiciliu, ci ca spațiu potrivit pentru recepții și ședințe.
- 40 Maria Dobrescu, *op. cit.*, pp. 46–47.
- 41 *Ibidem*, pp. 109.
- 42 *Ibidem*, p. 161.
- 43 *Ibidem*, p. 112.
- 44 *Ibidem*, pp. 46–47.
- 45 *Ibidem*, p. 90.
- 46 Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, București, Editura Expres, 1993, p. 12.
- 47 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, pp. 334–335.
- 48 Maria Dobrescu, *op. cit.*, p. 90.
- 49 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 399.
- 50 *Ibidem*, pp. 399–400.

- 51 Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere...*, p. 272.
- 52 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 396.
- 53 Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere*, p. 275.
- 54 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 396.
- 55 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 338.
- 56 Maria Dobrescu, *op. cit.*, p. 126.
- 57 Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere...*, p. 273.
- 58 Maria Dobrescu, *op. cit.*, p. 175.
- 59 *Ibidem*, p. 84.
- 60 Adrian Eugen Cristea, *Conspirație și interese în legătură cu familia Ceaușescu*, București, Editura ALT PRESS TOUR, 2011, p. 314.
- 61 Maria Dobrescu, *op. cit.*, p. 168.
- 62 *Ibidem*, p. 168.
- 63 *Ibidem*, pp. 84–85.
- 64 Simon Sebag Montefiore, *Le jeune Staline*, Paris, Calman-Levy, 2007, pp. 350–364.
- 65 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 366.
- 66 *Ibidem*, p. 365.
- 67 *Ibidem*, p. 367.
- 68 Vasile Crișan, *La vânătoare cu Ceaușescu*, București, Editura Adevărul Holding, 2010, p. 27.
- 69 *Ibidem*, p. 51.
- 70 Adrian Eugen Cristea, *op. cit.*, p. 347.
- 71 Vasile Crișan, *op. cit.*, p. 52.
- 72 *Ibidem*, p. 59.
- 73 *Ibidem*, p. 62.
- 74 *Ibidem*, p. 65.
- 75 *Ibidem*, p. 79.
- 76 *Ibidem*, p. 103.
- 77 *Ibidem*, pp. 105–106.
- 78 Neagu Cosma, Ion Stănescu, *De la iscoadă la agentul modern în spionajul și contraspionajul românesc*, București, Editura Paco, 2001, p. 190.
- 79 Vasile Crișan, *op. cit.*, p. 66.
- 80 Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Editura Albatros, 2000, p. 109.
- 81 Vasile Crișan, *op. cit.*, p. 163.
- 82 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea,

- București, Curtea Veche, 2008, p. 155.
- 83 ANIC, fond CC al PCR – Cadre, dosar C/2050, f. 46.
- 84 Svetlana Aliluyeva, *Tatăl meu Stalin*, București, Editura Elit, p. 407.
- 85 Nicoleta Ionescu-Gură, „Studiu introductiv“, în Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 138.
- 86 O.Solomon, E.Ceaușescu, S.Bittman, B.Hlevca, I.Florescu, E. Mihăilescu și I. Ciută, „Polimerizarea stereospecifică a izoprenului cu trietilaluminii și tetraclorură de titan“, în *Revista de Chimie*, 1961.
- 87 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 455.
- 88 Interviu autorului cu Maria-Noela Rădulescu, 11 octombrie 2012. Interlocutoarea a lucrat din 1962 și până la pensia din 1992 la IPROCHIM ca șef de proiect instalații, realizând proiecte complexe pentru combinatele chimice din Borzești, Râmnicu Vâlcea, Turda, Cluj-Napoca.
- 89 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 96/1966, f. 34.
- 90 Interviu autorului cu Maria-Noela Rădulescu, 11 octombrie 2012.
- 91 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 96/1966, f. 155.
- 92 Sanda Stolojan, *Cu de Gaulle în România*, București, Editura Editura Albatros, 1994, p. 59.
- 93 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 598.
- 94 Sanda Stolojan, *op.cit.*, p. 17.

13

Managerul Republicii Socialiste România

Anii '60 după Biblia marxism-leninismului

Personalitatea și deciziile lui Ceaușescu nu pot fi altfel analizate decât în contextul ideologiei pe care-a slujit-o toată viața cu ferventă credință.

Prin *revoluție*, *proletarii* n-au nimic de pierdut decât lanțurile, dar au o lume de câștigat¹, profetisera Marx și Engels la înființarea Ligii comuniștilor². După raționamentul acesta, se poate spune că Nicolae Ceaușescu urcase la vârful puterii într-o țară câștigată de *proletari*, deși *detașamentele proletare* românești le formase însuși regimul comunist. În dezacorduri ca acesta, între *practica revoluționară* și teoriile zisului *socialism științific*, s-a derulat filmul vieții și *lieder-sheap*ul lui Ceaușescu.

Deși blamat, înainte de moarte, că „întinase nobilele idealuri“ ale comunismului³, Ceaușescu nu s-a abătut de la decalogul fondatorilor ideologiei. *Măsurile* inițiale, enunțate de Marx și Engels în 1847, de *expropriere* a burgheziei și „centralizare“ a capitalului și a mijloacelor de producție se împliniseră deja în România. Prin încheierea cooperativizării agriculturii și eliberarea deținuților politici din închisori, *poporul*

muncitor, victorios în lupta de clasă, devenise stăpân pe soarta sa.

Sporirea numărului de fabrici și uzine de stat, desțelenirea și ameliorarea pământurilor, după un plan comun, au fost următorii pași în viziunea amintiților profeți. Obligatorietatea muncii și organizarea de „armate industriale” (predilect în agricultură) erau înscrise în cea de-a opta poruncă din *Manifestul Partidului Comunist*. A noua: înlăturarea treptată a diferențelor dintre sat și oraș prin îmbinarea muncii agricole cu cea industrială. Și, în sfârșit, învățământ gratuit pentru toți copiii și tinerii, educația lor fiind îmbinată cu producția materială⁴.

După acest algoritm, din *regimul democrației populare*, altfel spus al *dictaturii proletare*, România pășise într-o altă etapă din *calea spre comunism*, numită *societate socialistă*. În algoritmul acestei tranziții, trâmbițele victoriei sunau la congresele sovietice botezând viitoarea etapă a marșului. În 1959, spre exemplu, Nikita Hrușciov anunțase instaurarea „deplină și definitivă” a socialismului⁵. Întorși acasă, delegații din țările frățești și-au recalibrat proiectele, adaptându-le noutăților Moscovei. În 1965, ținta *poporului muncitor* român era reușita programului partidului comunist în țara declarată republică *socialistă* prin noua constituție. Prin ea, cetățeanul era obligat să-și subordoneze dorințele personale intereselor *colectivelor*: din școală, uzină sau instituție culturală, organizație sindicală, de femei sau partid și așa mai departe.

În vara lui 1965, la Congresul partidului, argumentând că marxismul n-a dat răspunsuri definitive asupra evoluției omenirii, Ceaușescu a anunțat intrarea țării într-o etapă nouă. A definit-o ca fiind „continuarea pe o treaptă superioară a procesului de desărvârșire a construcției socialismului”. Formularea propusă de Ceaușescu generase discuții în colectivul de redactare a documentelor, apoi în Biroul Politic⁶. Dar între

„comunismul gulașului“ din Ungaria, lozincile maoiste și tezele sovietice, noul conducător s-a vrut a fi promotorul unei linii aparte: o societate care progresează simetric în toate „sferele“ activității umane⁷. Acesta e începutul a ceea ce pretențios va fi numit, peste doar câțiva ani, *opera, gândirea creatoare sau doctrina Ceaușescu*⁸.

Ca de obicei, în partea economică a Raportului către Congres, țara a fost tratată ca o uriașă antrepriză. În viitorul apropiat urma să se mențină raportul dintre fondul de acumulare și cel de consum: un sfert din venitul național – pentru investiții, restul – destinat populației. Mari speranțe a trezit atunci Ceaușescu prin critica „nesocotirii“ rolului meseriașilor particulari, al micilor negustori și al gospodăriilor țărănești individuale. A impresionat pozitiv și proiectul alocării a 7,5 miliarde lei pentru construcția de noi institute științifice, cu dotări adecvate⁹. Deschidere înspre intelectualitate au fost interpretate și deciziile extinderii învățământului obligatoriu și gratuit. Întâlnirile cu oamenii de știință sau apariția rubricilor de mică publicitate în ziare (exceptând, desigur, oficiosul partidului)¹⁰ au fost în percepția publică alte semne de liberalizare.

Din tinerețe și până la moarte, Ceaușescu și-a păstrat însă credința în binefacerile economiei centralizate: o economie modernă, cu plan unic și o conducere unică. Chiar și marile monopoluri capitaliste au tendința aceasta, declarase el la Congresul din 1965¹¹. A conduce țara însemna, după managementul comunist, dirijarea economiei. Planificare, verificare și control, indicase Lenin pârgھیile guvernării partidului său, reducând aceste acțiuni la simple operații aritmetice. De unde, celebra previziune a capacității bucătăreselor de a conduce statul.

În idealul nesfârșitului șir de izbânzi, inclusiv asupra naturii umane, marxiștii se inspiraseră din nefericita idee a progresului infinit, preluată de la iluminiștii mecaniciști. *Oamenii noi* „vor ajunge din urmă și vor

depăși imperialismul“ în anii '80, decretaseră capii *lagărului comunist*. Asupra strategiei apăruseră însă divergențe la Moscova și Pekin. Mao înțelegea victoria prin luptă cu *imperialismul*, în vreme ce, din 1954, Hrușciiov lansase ideea *coexistenței pașnice*, taxată de chinezi ca *revizionism*. În spirit sovietic, competiția celor două *lagăre* dușmane se va tranșa de la sine în favoarea celui care asigură cetățenilor săi o mai mare *bunăstarea materială și spirituală*.

Oricum, îi irita nespus pe sovietici „înțelepciunea lui Mao“, exprimată prin dictoane celebre precum: „Vântul de răsărit e mai puternic decât vântul de apus“, „Imperialismul e un tigru de hârtie“¹² sau „Dușmanii devin din zi în zi mai slabi, iar noi din zi în zi mai puternici“¹³. Fermentul mobilizator al *deșteptării* și al *mersului înainte* prin forțe proprii și-a găsit expresia în „revoluția culturală“ declanșată la Pekin în 1966. Mulțimile zoreau sub biciul *marelui salt*, iar *gărzile roșii* terorizau țara în „mișcarea de educație socialistă“, cu aspect de război civil.

Nici de la Pekin, nici de la Moscova nu se zăreau însă semnele de împlinire a *revoluției proletare mondiale*. În loc să se războiască, Occidentul coopera prin Comunitatea Economică Europeană¹⁴, prin programe nucleare, agrare și vamale comune.

În linii mari, așa arăta peisajul anilor '60. La mijlocul lor, fostul ucenic cizmar Ceaușescu s-a văzut în postura de lider politic și, totodată, de administrator al țării. Îngurgitase și coordonase până atunci sute de ședințe de planificare și analiză economică, socială și culturală. Abia după moartea lui Dej a intrat însă în laboratorul secret al unor decizii economice complicate, mai mult decât puteau intui cetățenii.

În ultimii ani de putere, Dej încercase să confere economiei românești o anume „libertate națională“,¹⁵ scoțând-o de sub planificarea și controlul sovietic¹⁶. Din rațiuni economice, țara s-a „deschis“ spre Occident¹⁷.

Mai puțin decât Ceaușescu, dacă nu chiar deloc, crezuse primul lider comunist că bucătăreșele ori alții cu aceeași calificare pot conduce economia. Fostul electrician nu amesteca însă competențele și răspunderile, bazându-se în probleme economice pe expertiza tandemului Bârlădeanu – Gaston Marin¹⁸.

Ar fi putut liderii români să facă mișcări de orientare economică deosebită de a modelului sovietic? *Manifestul Partidului Comunist*, documentul programatic al ideologiei, i-ar fi susținut. Comuniștii nu sunt un partid deosebit, opus celorlalte partide muncitorești, nu au interese deosebite față de întregul proletariat, nici nu proclamă principii aparte pentru modelarea mișcării muncitorești, afirmaseră dintru început Marx și Engels¹⁹. Dar datorită propagandei, oamenii au crezut că Marx, Engels și Lenin ar fi descris amănunțit calea spre fericirea comunistă prin planul de stat. „Economia total planificată și centralizată înseamnă faliment sigur“, a susținut Maurer, dar după căderea regimului²⁰. În termeni mai voalați, probabil, discutasă cu Dej despre această „încercare ieșită din gândirea stalinistă“ și impusă, după război, țărilor intrate sub dominație sovietică²¹. Dovadă fiind și broșura publicată de Dej, în 1944, cu titlul *O politică românească* și retrasă, de frica lui Stalin, în regim de urgență de pe piață²².

Dar cetățenii nu aveau acces în „bucătăria“ puterii și trăiau din plin speranțele *liberalizării*. Iar peste granițele țării se răspândeau vești pozitive, precum aceea a înlăturării brâului de pânză roșie ce acoperea de două decenii fresca pictată sub cupola sălii de concerte a Ateneului Român²³. „În legătură cu aceasta – zicea Ceaușescu în ziua deciziei –, era observația că în această frescă apar Carol și Mihai. Dar, ce să facem?... Aceasta este istoria“²⁴.

Din fapte ca acestea intelectualii țeseau visul *liberalizării*, răspândindu-i iluzia.

Scârțâie căruța economiei centralizate

Realitatea nu s-a împlânzit după voia lui Ceaușescu. Deși noul lider căutase prin diverse mijloace să-și atingă țintele, dovedindu-se mai mult decât un ambițios.

Întruniți, de regulă, bilunar, membrii Comitetului Executiv abordau multe și diverse *probleme*. Căci „Partidul e-n toate“, dar mai ales în economie! În prima lună a anului 1966, bunăoară, producția industrială înregistrase o creștere de 9,5%, comparativ cu aceeași lună a anului precedent²⁵. În paranteză fie spus, creșteri ca acestea și programul modernizării prin tehnologie vestică și americană atrăgeau atenția experților economiei mondiale. Așa se face că, în 1966, Alexandru Bârlădeanu a răspuns invitației de a conferenția, la Paris, despre economia românească²⁶. Chestionat de personalități precum Raymond Aron și Alfred Sauvy, demnitarul a mărturisit căutările de „arcuri noi“ și vulnerabilitatea relațiilor de „cointeresare materială“ a salariaților și *colectiviștilor*²⁷.

Scârțâitul roților economiei românești nu-l auzeau la acea oră decât coordonatorii ei. Deocamdată au tratat și ei ca benigne *nerealizări* indicatorii productivității muncii. Căci creșterea din ianuarie 1966 față de ianuarie 1965 se baza pe sporul numărului salariaților din țară cu 15.800 de noi angajați²⁸. Numai în aparatul central al ministerelor lucrau atunci 32.000 de funcționari. Uimit de mulțimea birocraților, Ceaușescu zicea să fie „puși la treabă“ în cercetare și proiectare²⁹, fără umbra vreunei îndoieli că le-ar lipsi creativitatea și competențele adecvate. Eficientizarea utilizării resurselor interne și apropiatul deficit de energia electrică se întrevedeau ca mari dificultăți³⁰. Pentru anul 1970, acesta urma să fie în minus de 5%, iar în 1975 ar fi crescut la 15%³¹. Preocupările de construire a unor centrale atomoelectrice începuseră din vremea lui Dej,

iar discuțiile asupra achiziționării lor, pe baza reactorului cu apă grea și uraniu natural, se purtau în 1966 în cerc restrâns de Ceaușescu, Chivu Stoica, Apostol, Bârlădeanu, Drăghici³².

În ansamblul agriculturii, prin extensia suprafețelor cultivabile ale antreprizelor cooperatiste și de stat, producția de cereale crescuse în decursul a zece ani cu circa un sfert (12.600 tone în 1965 față de 9.956 în 1955). 90.000 de tractoare și peste 11.000 de specialiști lucrau în agricultura socialistă a anului 1965. Dar suprafețele irigate abia depășeau 200 hectare³³. În toamna lui 1965, Ceaușescu prezentase, cu sinceritate, date asupra agriculturii românești în context european. Reieșea că în vreme ce vest-germanii foloseau câte un „tractor fizic” pentru fiecare 8 hectare de teren arabil, de 20 de ori mai mare era suprafața ogoarelor românești deservită de respectivul utilaj. Cehoslovacii puneau în medie 85 kg de îngrășămintă chimice la hectar, iar românii, 13. Producțiile medii românești la hectar erau la limita de jos a agriculturii europene: grâu – 1.320 kg (în RF Germania se recoltau, în schimb, 3.510 kg); 1.780 kg porumb boabe (producția de vârf aparținea Franței, cu 4.060 kg); 12.900 kg sfeclă de zahăr și 8.400 kg cartofi³⁴.

Speranțele agriculturii intensive și le puneau conducătorii României în industria chimică, a cărei producție crescuse de 21 de ori față de 1950³⁵. Acesta a fost timpul marilor *cetăți ale chimiei*, în 1966 punându-se, bunăoară, piatra de temelie a Combinatului Chimic de la Râmnicu-Vâlcea, viitorul Oltchim.

Departa de visul promis la colectivizare erau rezultatele agriculturii chiar și în unitățile etalon. Precum CAP Sântana (Arad), cu pământuri fertile cooperativizate și dotate în condiții deosebite³⁶, unde producția medie la hectar era de 2.250 kg grâu și 3.450 kg porumb boabe³⁷. Dar veniturile cooperatoarelor – 26 de lei pentru ziua muncă (din care doar 16 lei plătiți în bani,

restul în produse) la o medie de 302 zile-muncă într-un an – sunt net inferioare salariului mediu pe economie³⁸. „Suntem mulți, îi spunea președintele cooperativei lui Ceaușescu, venit în *vizită de lucru*, fetele noastre sunt pretențioase, nu mai umblă cu rochii de tort, ci cu rochii de mătase, cu fuste de tergal”³⁹. Noul conducător e însă dintru-nceput surd la semnele de nemulțumire ale cetățenilor, *indicând* și acestor fruntași să investească încă mai mult⁴⁰. Să nu fi plecat, atunci, copiii țăranilor la oraș, unde se trăia mai ușor și se câștiga mai bine decât acasă?

„Înlăturarea treptată a diferențelor” dintre viața la sat și cea din oraș, prin „îmbinarea muncii agricole cu cea industrială”, a fost, de altfel, punct distinct în *Manifestul Partidului Comunist* și direcție a programelor partidelor comuniste ajunse la putere. După moartea lui Stalin, obiectivul acesta s-a exprimat prin concepte operaționale precum *modernizarea* și *sistematizarea satelor* fiind un capitol constant al proiectelor cincinale și anuale. Dar, în pofida imenselor eforturi de industrializare și extensie a orașelor cu noi cartiere, după recensământul din 1966⁴¹ mai bine de 60% din români domiciliau în mediul rural⁴². Neputința arderii etapelor necesare transformării unei țări agrare într-una industrială putea fi indicat și de raportul dintre salariații în industrie (20,2%) și cetățenii care-și câștigau traiul din agricultură (62,6%) în 1965⁴³. Prin astfel de indicatori, România se plasa în categoria țărilor slab dezvoltate.

Programul sistematizării rurale nu însemna, însă, „distrugerea satelor”, cu sensurile ce i-au fost atribuite în anii '80. După cum i-l prezentase Ceaușescu ambasadorului Chinei la București, viza, în primul rând, amplasarea noilor întreprinderi industriale în centre raionale. Acolo vor munci țăranii din comunele aparținătoare. „Ne-am propus să avem în fiecare comună școli de opt ani, brutării, magazine care să contribuie la ridicarea nivelului general al satelor, declara Ceaușescu

în primăvara lui 1966. Am luat măsuri să începem să sistematizăm construirea satelor, pentru a grupa locuințele astfel ca școala, căminul cultural să poată fi mai bine folosite, să putem introduce mai economic lumina electrică, să asigurăm apa necesară“. Și estima un „proces lung“ de investiții⁴⁴.

Un proiect fezabil și necesar, la prima vedere. Prin tradiție, ca și Scorniceștiul, satele românești s-au înfiripat de-a lungul văilor, iar casele și le ridicaseră țăranii din materialele aflate la îndemână. Cu excepția Transilvaniei, unde reformele împăraților habsburgi Maria Tereza și Iosif al II-lea au impus reguli cadastrale, sătenii din Vechiul Regat construiseră totdeauna după placul și puterile proprii. Fără proiecte, fără studii de teren și, mai ales, cu rare excepții, fără mână de lucru calificată. Până la colectivizare, țăranul investise în animale și pământ. Dar colectivizarea deturnase interesele ancestrale. Pe de altă parte, investițiile din silvicultură, construcții de drumuri și exploatarea ale resurselor solului și subsolului absorbiseră forța de muncă din mediul rural. Iar noii salariați își investeau câștigurile în case noi și finanțarea copiilor trimiși la școli în orașe. Astfel că multe locuințe din satele românești s-au ridicat în anii '50–'70. Sistematizarea și modernizarea rurală s-au exprimat atunci prin fixarea hotarelor intravilanului, introducerea normelor de construcții pentru gospodăriile individuale și prin dotări socio-culturale.

Cum trăiau românii

Punct obișnuit pe ordinea de zi a ședințelor prezidate de Ceaușescu în anii '60 și '70 au fost aprobările pentru construirea de noi *cartiere muncitorești* în Capitală și în celelalte orașe ale țării.

După numărul de locuințe nou-construite, cu 6,1 apartamente la mia de locuitori, România s-a plasat, în

1966, pe un merituos loc opt între statele lumii (după Germania de Vest, Uniunea Sovietică, Japonia, Franța, Anglia, SUA și Iugoslavia). Numai în acel an s-au dat în folosință 117.100 de apartamente noi⁴⁵. Prețul de cost al unui apartament cu două camere s-a estimat la 56–57.500 lei (aproximativ 50 de salarii medii pe economie la nivelul anului 1965)⁴⁶. Deloc întâmplător, gazdele introduceau, în programul delegațiilor străine, vizite în noile cartiere ale Capitalei.

Ca peste tot, Ceaușescu ridicase și ștacheta marilor obiective naționale. În primăvara lui 1966, spre exemplu, a decis suplimentarea investiției pentru construcția aeroportului București-Otopeni⁴⁷. În aceeași perioadă, s-au aprobat fonduri pentru strămutarea orașului Orșova în vederea finalizării Hidrocentralei Porțile de Fier⁴⁸. Cerul limpede, albastru, frânt de turnurile macaralelor, devenise o imagine simbolică în cinematografie, reportajele televiziunii, ilustrațiile din ziare și picturile *realismului socialist*. „Râd în soare, macarale” – s-a vrut a fi și un refren muzical popular.

Succesul marilor investiții în derulare pe litoralul Mării Negre părea sigur prin creșterea numărului de turiști străini (de la două sute de mii în 1964, la peste un milion în 1971)⁴⁹. România a fost și prima țară socialistă care a făcut reclamă în media occidentală perlelor sale turistice: Poiana Brașov, Mamaia și mănăstirile Moldovei. Într-un clip britanic de promovare, turiștii erau îndemnați să călătorească spre București („Parisul Estului”), în țara unde „umorul, distracția și peisajele superbe par să ia în răs acea barieră între Est și Vest”⁵⁰. Ieftine, sigure, liniștite și... exotice! au fost destinațiile românești în acea perioadă. În plin *război rece*, a-ți face concediul într-o țară cu regim comunist avea iz de aventură.

Schimbările cotidianului românesc sunt vizibile mai ales în citadinul vieții la bloc. Blocurile muncitorești, compartimentate în „unități de locuit” ca fagurii

de albină, n-au fost însă invenție comunistă. Inspirare de soluțiile arhitecților Gropius și Le Corbusier pentru expansiunea industrială, au rezolvat necesitățile urbanistice ale secolului, găzduind mulțimile de muncitori și „gulere albe” în condiții decente și la costuri mici.

Mulțumirea noilor orășeni față de traiul la bloc răzbate zgomotos din presa vremii. Pentru muncitorii, funcționarii și intelectualii români de primă generație, binefacerile acestei *vieți noi* vin la pachet cu prețurile subvenționate ale apei curente, electricității, căldurii din locuințe, chiriei, transportului în comun și alimentelor de bază. Garantarea locurilor de muncă, salariul și concediul plătit, gratuitatea asistenței medicale și a școlarizării erau privite ca datele naturale ale condiției de cetățean al României socialiste. În discursul public, falimentele, șomajul, insecuritatea, delincvența sau criminalitatea aparțin exclusiv *iadului capitalist*.

În imobilele românești construite la normă, fără spații de depozitare, garaje, izolații fonice sau termice, cu bucătării și băi minuscule, a doua generație de blochiști își pierduse entuziasmul. Alții au fost însă parametrii fericirii domestice din anii '60. Precum radioul cu pick-up, produs de top importat în cantități mult prea mici în raport cu cererea. Nici producția românească de radio-receptoare – circa 300.000 în anul 1965 – nu satisfăcea doritorii. În același an s-au vândut 3.168 de frigidere (de 22 de ori mai multe ca în 1959!) și 14.250 de aspiratoare⁵¹. Apartamentul dotat cu frigider, mașină de spălat, televizor și aspirator a fost atunci un vis al familiei românești. Pentru astfel de produse se făceau liste de așteptare pe câțiva ani, subînțelegându-se prioritatea *tovarășilor cu munci de răspundere* și a *frunțașilor producției socialiste*.

Televizorul alb-negru întruchipa luxul desăvârșit al apartamentului românesc din anii '60–'70. Cu primul lot de aparate, provenite din Uniunea Sovietică, în 1956, s-a dotat nomenclatura din Primăverii. Vorbeau

în direct în emisiunile de televiziune, când unul, când altul, cu legătura emisiei prin Poșta Vitan. În 1961, sub licență franceză, Electronica București a fabricat primul lot de 15.000 de aparate⁵². Numărul abonaților atingea o jumătate de milion, în 1965, iar după cinci ani s-a triplat. Printre multe semne de bine ale anului 1968 a fost și creșterea numărului orelor de emisie, la peste o sută pe săptămână. Sediului televiziunii s-a mutat atunci din strada Molière în actuala clădire din Calea Dorobanților, inaugurându-se cu această ocazie și Programul 2. Din mărturiile apropiaților răzbate și intenția lui Ceaușescu de modernizare a televiziunii române, astfel încât să fie recepționată și în Basarabia. Ideea rimează cu reducerea citărilor Agenției TASS de către Agerpres și trimiterea de corespondenți români de presă în străinătate⁵³.

Ca și în celelalte țări cu regimuri comuniste, rolul televiziunii române a fost de la început și până la sfârșit de a face propagandă și educație *în spirit materialist-dialectic*. Iar funcția de divertisment a rămas secundară, dar cu atât mai prețuită de telespectatori⁵⁴. Deși cu-vintele-cheie ale audiovizualului sunt *muncă* și *partid*, micul ecran e noua vatră a căminului românesc.

În locul inepuizabilelor munci din gospodăria rurală, în vocabularul activ al fiilor de țărani intrase noțiunea „timpului liber“. Cu recomandările aferente din programul partidului: *ridicarea nivelului de cultură generală* prin lectură, vizionări de filme, spectacole de teatru și concerte, participări la competiții sportive. Dotările cu biblioteci, case de cultură, stadioane, cluburi sportive și artistice au fost și ele parte a planului unic de dezvoltare națională.

Petrecerea concediului pe litoral și în stațiunile balneoclimaterice intra în noul stil de viață al *omului muncii*. A fost, probabil, cea mai agreată schimbare din viața românilor. În cele 43 de stațiuni turistico-balneare ale României, în prima jumătate a anului 1966 petrecuseră

sejururi, cu bilete achiziționate prin sindicat, 240.000 de turiști. În extrasezon, așadar, toate stațiunile depășiseră planul la cazare. În topul destinațiilor de vacanță se plasau Sinaia, Eforie Sud, Predeal, Herculan, Govora și Călimănești⁵⁵.

Prețul unui bilet de odihnă și tratament prin sindicat se calcula după veniturile solicitantului, astfel încât să nu-i depășească salariul lunar. În astfel de circumstanțe, se înțelege că intrase în funcțiune sistemul „relației” sindicale. Prin „pile” se vor face și aranjamentele de-a trece de la „șaiță” la munci de birou. Aceleași mecanisme va dezvolta și sistemul repartizării de apartamente prin sindicatul de întreprindere. La început însă, liderul partidului încuraja construcția de locuințe proprietate personală⁵⁶, trecerea vremii transformându-l într-un tot mai mare dușman al proprietății private, indiferent de forma acesteia.

Din analizele Direcției Centrale de Statistică pe anul 1965 rezultă că venitul național pe cap de locuitor înregistrase, față de 1959, un ritm mediu anual de creștere de 7,6%⁵⁷. Comparativ cu același an, săltase și salariul mediu pe economie, aproape cu o treime, atingând 1.100 lei⁵⁸. Dar veniturile *colectiviștilor* sporiseră cu doar 19% față de 1959, ultimul an al primului șesenal din economia românească⁵⁹. Se înțețea firesc, prin urmare, exodul tinerilor spre oraș, prin calificări la locul de muncă, școli profesionale, licee și învățământ superior⁶⁰.

Oricât ar părea de paradoxal azi, cetățenii aveau mai mulți bani decât ocazii de a-i cheltui „cu folos”, investindu-i în proprietăți sau bunuri de folosință îndelungată. Dovedește aceasta creșterea soldului economiilor populației la CEC: de șapte ori mai mare în 1965 față de 1959!⁶¹ Pe regiuni, fruntași la economisire s-au plasat dobrogenii (depozitele lor la CEC se înmulțiseră de 32 de ori în perioada menționată) și bănățenii (de 22 de ori mai bogați decât în 1959)⁶². Dacă, prin tradiție, Banatul a fost provincia oamenilor gospodari și chibzuiți, care

practicau, firesc (dacă nu chiar zgârciți), chiverniseala, sursa prisosului dobrogenilor ținea de moda concediului pe litoral. Deși investiția modernizării litoralului și amenajării noilor stațiuni Neptun, Saturn, Olimp a fost impresionantă⁶³, nu satisfăcea nici pe departe amatorii. Sosiți „pe cont propriu“, turiștii se cazau în casele și curțile localnicilor, ocupând orice spațiu disponibil cu corturi, saltele și paturi pliante.

Lansarea pe piață a autoturismelor „Dacia“, în vara lui 1968, a generat fantasma supremă a avuției comuniste: mașina proprietate personală. Ideea, a povestit Niculescu-Mizil, i-a venit lui Ceaușescu după participarea la congresul comuniștilor italieni din 1962. Din vorbă-n vorbă cu angajații ambasadei române, aflate că deosebirea dintre muncitorul italian și cel român ar fi doar autoturismul propriu. Impresionat de vizita la Uzinele Fiat, Ceaușescu a propus introducerea construcției de autoturisme în planul de investiții. Dar după prima sa întâlnire cu de Gaulle⁶⁴, Maurer influențase cumpărarea licenței de la Renault. Pe baza acestui acord s-a construit fabrica de la Mioveni (Argeș), care asambla, la început, piesele trimise de uzina franceză. Lui Ceaușescu i-a dăruit fabrica primul exemplar din modelul Dacia 1100, în august 1968⁶⁵.

O Dacie se vindea cu echivalentul prețului de cost al unui apartament cu trei camere. Câți investeau însă pe-atunci în cumpărări de locuințe? Dar coada pe listele de cumpărători la autoturismele autohtone dura trei-patru ani. Să strângi bani de mașină și apoi să-ți aștepți rândul la „ridicarea“ ei au fost marile așteptări ale românului de rând din *epoca Ceaușescu*.

Decretul antiavort și „stârpirea prostituției“

La mijlocul anilor '60, România era codașă la sporul demografic, după demonstrația *Studiului privind*

situația natalității din RSR și propuneri pentru redresare, alcătuit de comisia condusă de Voinea Marinescu, ministrul Sănătății și Prevederilor Sociale. Concluziile sale au fost citite și adnotate în-tâi de Ceaușescu.

Studiul, inițiat în februarie 1966, menționa interesul ONU pentru demografie. Specialiștii estimau că, în anul 2000, populația lumii se va dubla pe seama sporului natural din țările subdezvoltate. În 1965, sporul natural al populației autohtone se situa la 14,6%. Meținându-l, România ar fi avut 21.500.000 locuitori la începutul mileniului trei. Dar din 1955 încoace, apreciau experții comisiei românești, s-a redus accentuat natalitatea (concluzie subliniată cu roșu de Ceaușescu!)⁶⁶.

În paranteză fie spus, situația nu era nici pe departe îngrijorătoare. Recensământul din martie 1966 înregistrase 19.103.173 de cetățeni, cu aproape două milioane mai mult decât în urmă cu zece ani⁶⁷. Însă statisticile anului 1964, pentru 22 dintre țările europene, arătau că România se situa la coada clasamentului, urmată doar de Ungaria, după indicatorul de nou-născuți la mia de locuitori. Pe arii geografice, Banatul era codaș (10,3% de locuitori) și ieșenii, frunțași (21,7%)⁶⁸.

De bună credință, membrii comisiei demonstau cu date concludente că nu mortalitatea generală și infantilă generaseră situația expusă. Ci factori social-economici și demografici precum: căsătoria tinerilor deplasați din mediul rural în orașe și pe marile șantiere la vârste mai mature; integrarea femeilor în muncă; numărul mic de locuri în creșe; insuficiența spațiului locativ urban; tendința generală a ridicării calității vieții familiei, prin reducerea numărului de copii; nupțialitatea în scădere; creșterea numărului divorțurilor și al chiuretajelor⁶⁹. La acest ultim punct mângălise iarăși Ceaușescu cu creionul lui roșu rândurile care consemnau că România înregistrase, în 1964, cel mai ridicat indice de divorțuri la numărul de căsătorii din Europa: din cinci căsătorii

încheiate, una sfârșea prin divorț. Iar în Capitală, jumătate. Studiul compara și reglementările avorturilor la cerere în țări europene. După război, acesta fusese interzis în Uniunea Sovietică, iar Codul familiei sovietice s-a copiat în statele comunizate. Între anii 1955 și 1960 însă, cu excepția RD Germană, se revenise la legalizarea avortului la cerere⁷⁰.

În România chiuretajele efectuate în 1965 atinseseră înspăimântătoarea cifră de 1.115.000 (dublu față de anul 1959), realitate pusă în seama carențelor educației sexuale și insuficienței mijloacelor anticoncepționale. Drept remedii, studiul propunea: prelungirea concediului post-natal și a celui de odihnă pentru femei, prin modificarea Codului Muncii; alte avantaje și stimulente (chiar modificarea legislației spațiului locativ, astfel încât să se prevadă dreptul la o cameră în plus pentru un copil minor); noi reglementări protecționiste pentru femeile cu copii. Pentru aplicarea lor, finanțistii partidului calculaseră necesarul alocării a 7 miliarde de lei anual, din bugetul statului⁷¹.

Ședința Comitetului Executiv în care s-a discutat situația amintită a avut loc în august, la Neptun⁷². Înțeles, desigur, dinainte cu Ceaușescu, Drăghici (tată de copii înfiați și tovarăș fidel al primei neveste) a trecut dur la atac. Studiul acesta, zice el, e o „însăilare a experienței auzite din diferite țări“, plin de „demagogie“ și cu propuneri „ca și cum statul ar trebui să cumpere acești copii“. Dar „fiii de muncitori sau țărani, de oameni sărmani“ n-ar trebui să caute învățăături din străinătate. Și „să terminăm odată cu decretul acesta păcătos, care nu face decât să încurajeze libertinajul, iar familia să fie familie“. A mai propus și ca odată declarată interzicerea avorturilor să se ia și măsuri de „oprire“ a divorțurilor⁷³.

Cuvântătorii de după Drăghici au fost mai ponderați. Nu se pot impune unei familii mai mulți copii decât vrea să aibă, încercase Maurer o pistă către normalizarea

dezbaterii. Dar n-a folosit la nimic. Dintre propunerile comisiei, singura acceptată de liderii partidului a fost mărirea numărului de locuri în creșe.

Depășind virulența lui Drăghici, cuvântul lui Ceaușescu a fost decisiv. „După părerea mea, prin decretul de legalizarea a avorturilor noi am legalizat prostituția prin avorturi și îngăduința la divorțuri, a zis el. Și ce este mai prost că și în conducerea partidului am avut și avem asemenea stări de lucruri. (...) Noi avem răspundere față de popor și nu ne putem juca cu acest lucru. În America, Rockefeller n-a putut candida la președinție pentru că a dat divorț și s-a recăsătorit, iar la noi avem mulți tovarăși care primesc, prin telefon, divorțul. Cum este posibil acest lucru, noi suntem o instituție de încurajare a prostituției sau avem răspunderea să păstrăm sănătatea poporului, sporul natural al populației, să apărăm moralitatea poporului? (...) Trebuie să punem capăt acestei stări de lucruri și să nu mai poată ocupa funcții de conducere în stat și în partid acei care în viața personală dau dovadă de lipsă de morală comunistă. Noi nu putem cere muncitorilor din fabrici ceea ce nu putem cere unui conducător de partid la diferite nivele”⁷⁴.

Un „decret antinațional care a adus multe daune”⁷⁵ era pentru el legislația din vremea lui Dej, care accepta provocarea avortului la cerere. Ca și cum ar fi fost un produs oarecare din nomenclatorul de stat, Ceaușescu a planificat minimum patru copii de fiecare familie. Spre deosebire de toate celelalte țări ale Europei, în România s-a interzis și comercializarea mijloacele contraceptive. La obiecțiile timide ale unora dintre demnitari asupra schimbărilor petrecute în viața familiei moderne, Ceaușescu le-a tăiat cheful cu amintirile sale din copilărie: „Și noi am fost 10 copii și am trăit într-o singură cameră”, a zis el⁷⁶. Și a impus elaborarea, în regim de urgență, a unui proiect de lege prin care divorțurile să se aprobe doar în cazuri excepționale.

Discursul lui Ceaușescu din ședința Comitetului Executiv a prefigurat capcanele pregătite „baronilor lui Dej“, care vor fi curând acuzați de imoralitate. Și, totodată, o nouă sită pentru morile *cadriștilor* partidului: la modul general, promovarea *activiștilor* cu divorțuri și relații „imorale“ la activ va fi blocată. A inspirat însă filme, piese de teatru, artă plastică și opere literare care-i „educă“ pe cetățenii României în spiritul familiei cu mulți copii. Căci, impune Ceaușescu, a avea copii este „obligatie față de societate“. Iar populației trebuie să i se „explice“, prin toate mijloacele, și această „îndatorire“⁷⁷.

Decretul antiavort, promulgat în numele Consiliului de Stat, sub semnătura lui Chivu Stoica, a fost drastic⁷⁸. Peste o săptămână, s-a anunțat și decretul pentru modificarea legii privind divorțul, procedurile fiind îngreunate astfel încât să-i descurajeze pe doritori.

S-a deschis, din acel moment, calea închisorii pentru femeile care-și provocau „illegal“ avort și pentru cei care le-ar ajuta. Se prevedea, de asemenea, înființarea de comisii și noi responsabilități pentru ministere, pentru oamenii legii, miliție, medici, „turnători“, directori de fabrici sau de școli. Muncitoarele au fost obligate la examene ginecologice periodice, în scopul depistării gravidelor.

Astfel, elementul cel mai intim al vieții umane, sexualitatea, a fost supus *controlului de partid*. Și așa au apărut „decrețeei“. Copiii nedorți au dublat în 1967 rata fertilității din anul precedent. În 1973 însă, rata fertilității totale revenise la nivelul de 2,4 copii născuți în medie de o femeie. Iar în anii următori a coborât la cotele de dinaintea adoptării decretului.

Și efectele legislației pentru „consolidarea familiei“ s-au făcut simțite. În scurtă vreme, divorțurile au scăzut spectaculos. În octombrie 1966 – mai 1967 s-au înregistrat 4.512 acțiuni de divorț, adică mai puțin cu 87,7% față de aceeași durată dinaintea introducerii

noilor reglementări⁷⁹. Piedicile au fost apoi escaladate și valul divorțurilor s-a ridicat la cotele dinainte.

Decretul 770/1966 a condus însă la statistici înspăimântătoare. Doar pentru anul 1989 sunt menționate 1.193 de decese din cauza complicațiilor apărute prin avorturi provocate „ilegal”. Pentru întreaga perioadă 1966–1989, din aceleași cauze, s-a avansat numărul de 9.452 de decese⁸⁰.

Note

- 1 Karl Marx, Friedrich Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Editura Nemira, București, 2006, p. 56.
- 2 Liga Comuniștilor – organizație înființată la Paris de către un grup de refugiați germani. Pentru al doilea congres al ei (noiembrie–decembrie 1847), Marx și Engels au alcătuit programul cunoscut sub *Manifestul Partidului Comunist*. Atunci s-a schimbat și vechea deviză „Toți oamenii sînt frați” cu lozinca „Proletari din toate țările, uniți-vă!”.
- 3 Ion Iliescu în prima sa apariție televizată din 22 decembrie 1989.
- 4 Karl Marx, Friedrich Engels, *op. cit.*, pp. 38–39.
- 5 Declarația a fost făcută la Congresul al XXI-lea al PCUS, 27 ianuarie – 5 februarie 1959.
- 6 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 406.
- 7 *Ibidem*, p. 407.
- 8 Din conceptul acesta va deriva, în 1971, cel de *societate socialistă multilateral dezvoltată*.
- 9 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 405.
- 10 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 14/1966, f. 44.
- 11 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 21/1966, f. 8. Notă de audiență din 6 martie 1966 a noului ambasador al RP Chineze la București.
- 12 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 297.
- 13 *Ibidem*, p. 308.
- 14 Comunitatea Economică Europeană s-a înființat la Roma pe 25 martie 1957, prin asocierea a șase state fondatoare: Belgia, Germania, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda.
- 15 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 334.

- 16 În vara anului 1959, o delegație economică condusă de Gheorghe Gaston Marin și Alexandru Bârlădeanu a început un turneu în țările capitaliste cu scopul stabilirii de relații comerciale cu state din afara „Cortinei de Fier“.
- 17 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 116.
- 18 *Ibidem*, p. 127.
- 19 Karl Marx, Friedrich Engels, *op. cit.*, p. 28.
- 20 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 385.
- 21 *Ibidem*, p. 385.
- 22 *Ibidem*, p. 87.
- 23 Fresca a fost ianugurată în 1939 și conține 25 de scene din istoria României, ultimele patru fiind dedicate monarhiei.
- 24 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 14/1966, f. 54.
- 25 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 14/ 1966, f. 5.
- 26 *Ibidem*, dosar 194/1969, f. 3.
- 27 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, pp. 134–135.
- 28 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 14/1966, f. 5.
- 29 *Ibidem*, f. 38.
- 30 *Ibidem*, f. 28.
- 31 *Ibidem*, dosar 80/1966, f. 17.
- 32 *Ibidem*, f. 2.
- 33 Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României și al lui Gheorghiu-Dej. Însemnări de viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 186.
- 34 Nicolae Ceaușescu, *Raport la Plenara CC al PCR din 11–12 noiembrie 1965*, în „Scînteia“, 13 noiembrie 1965.
- 35 Gheorghe Gaston Marin, *op. cit.*, p. 176.
- 36 Sântana este o localitate din județul Arad, a cărei istorie își are geneza în secolul XVI prin colonizarea unei comunități de șvabi. Pământul fertil a fost ușor de cooperativizat după cel de-al Doilea Război Mondial, membrii activi ai comunității fiind în această perioadă deportați în Uniunea Sovietică. Transformată în unitate-model ca exemplu de impulsinare a cooperativizării, CAP Sântana putea fi socotită un etalon al eficienței *agriculturii socialiste*.
- 37 Titlul de „Erou al Muncii Socialiste“ a fost cea mai înaltă distincție acordată de statul comunist. A fost lansat în septembrie 1951 și copiat după cea sovietică.
- 38 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 23/1966, f. 22.
- 39 *Ibidem*, f. 22.
- 40 *Ibidem*.
- 41 După recensământul populației din primăvara lui 1966

- s-a constatat că România avea 19.103.163 locuitori. Mai mult cu peste un milion și jumătate decât la precedenta numătoare din 1956. Cf. http://media.hotnews.ro/media_server1/document-2012-02-2-11401764-0-tabel-comparativ-intre-recesamintele-din-trecut.pdf.
- 42 11.797.449 decetățeni trăiau din câștigurile din agricultură în 1965. Cf. http://media.hotnews.ro/media_server1/document-2012-02-2-11401764-0-tabel-comparativ-intre-recesamintele-din-trecut.pdf.
- 43 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1966, f. 29.
- 44 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 21/1966, f. 7.
- 45 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 119/1964, f. 93.
- 46 Ibidem, dosar 14/1966, f. 43.
- 47 Petre Oprea, *Industria românească de apărare. Documente*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2007, pp.193–197.
- 48 Acordul privind realizarea și exploatarea sistemului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier a fost semnat la 30 noiembrie 1963 de către Gheorghe Gheorghiu-Dej și Iosip Broz Tito. Construcția hidrocentralei a început efectiv în septembrie 1964, iar lucrările au durat șapte ani. Inaugurarea oficială a avut loc pe 16 mai 1972.
- 49 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 78.
- 50 http://www.realitatea.net/promovarea-romaniei-nu-a-inceput-cu-elena-udrea-in-anii-60-britanicii-promovau-turismul-romanesc_726241.html#ixzz24ponLdQQ.
- 51 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 119/1964, f. 253.
- 52 Dumitru Felician Lăzăroiu, Nona Millea, *Electronica românească – o istorie trăită*, Editura AGIR, București, 2011, p. 45.
- 53 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, pp. 225–226.
- 54 Programul unei zile obișnuite din vara lui 1968, bunăoară, se compunea din două părți: prima parte, între orele 10.00 și 12.30, a doua începe la ora 17.30 și se încheia la ora 23.00. Deși puțini români călătoreau în străinătate, în prima parte a zilei predominau cursurile de limbi străine (franceză, rusă, engleză, germană, italiană, spaniolă și

- bineînțeleș, rusă) și emisiunile pentru diverși specialiști. Producția de prime-time a după-amiezii, teledocumentarul. Programe scurte pentru copii de desene animate și povești, o „telecronică economică“, o anchetă socială, un film și una sau două reprize (un sfert, maximum o jumătate de oră) de muzică populară și ușoară. Cf. „Scînteia“, 3 iulie 1968.
- 55 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 96/1966, ff. 79–80.
- 56 Ibidem, dosar 14/1966, f. 10.
- 57 Ibidem, dosar 119/1964, f. 248.
- 58 Ibidem, f. 248.
- 59 Ibidem, f. 252.
- 60 Statistica nu menționează sporurile pentru grupurile privilegiate ale ofițerilor (de armată, securitate și miliție) și activiștilor de partid. Nici primele fruntașilor din *de-tașamentele de bază ale clasei muncitoare* – constructorii, metalurgiștii, minerii sau energeticienii.
- 61 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 119/1964, f. 265.
- 62 Ibidem, f. 270.
- 63 Gheorghe Gaston Marin, *op. cit.*, p. 189.
- 64 Premierul Ion Gheorghe Maurer a vizitat Franța în 27 iulie – 3 august 1964, timp în care a avut o întrevedere cu președintele Franței, Charles de Gaulle, la invitația acestuia.
- 65 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 395.
- 66 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 96/1966, f. 2.
- 67 <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol1/tabele/t01.pdf>.
- 68 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 96/1966, Anexa 1.
- 69 Ibidem, ff. 10–12.
- 70 În septembrie 1957, în România a fost legalizat avortul la cerere cu precizarea că vor fi sancționate numai întreruperile de sarcină efectuate în afara unor instituții medicale sau sanitare ori de către o persoană care nu are calificarea necesară.
- 71 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 96/1966, ff. 10–12.
- 72 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, p. 195.

- 73 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 102/1966, f. 14.
- 74 Ibidem, f. 24.
- 75 Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 208.
- 76 Ibidem, p. 209.
- 77 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 102/1966, f. 24.
- 78 Consiliul de Stat al RSR, *Decretul nr. 770 din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii*, în „Monitorul Oficial“, nr. 60, 1 octombrie 1966.
- 79 Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 301.
- 80 Gail Kligman, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, Editura Humanitas București, 2000, pp. 230–234.

14

Jocul la patru capete: Moscova – Pekin – Washington – Hanoi

Moștenirea diplomației lui Dej

Ani de dezordine planetară“, așa a fost caracterizată perioada 1963–1974. Mișcările de eliberare colonială, soldate cu înființarea unor tinere state ce-și căutau busola în economie și în politică, au încins interesele combatanților titulari ai *războiului rece*.

Predicții contradictorii asupra viitorului lumii au generat evenimente precum bombardamentul american asupra Vietnamului de Nord din vara lui 1964¹, Nobelul pentru Pace acordat liderului de culoare Martin Luther King² și intrarea Chinei în „clubul“ posesorilor bombei atomice³, din același an. Masacrul a aproximativ jumătate de milion de adepți comuniști în Indonezia, către sfârșitul anului 1965, realegerea și politica generalului Charles de Gaulle, care-a retras țara din NATO⁴, au întetuit conflictele. Pe fondul acestora, schisma sovieto – chineză a înregistrat turbulențe deosebite în așteptările celor care credeau în viitorul stângii pe planetă. În vâltorile ei s-a aruncat noul conducător Ceaușescu, cu elan sporit față de defunctul Dej.

De la politica predecesorului în relațiile internaționale, Ceaușescu s-a abătut mai târziu decât în celelalte domenii. Garanți ai continuării politicii lui Dej rămăneau premierul Maurer și șeful diplomației, Corneliu Mănescu. Principiile care-au fundamentat linia politică promovată au fost sintetizate astfel de fostul premier: „Fiecare partid comunist are dreptul de a-și elabora singur, fără amestec din afară, linia sa politică. Fiecare partid este răspunzător pentru acțiunile sale numai în fața poporului său, deci nu există un partid «părinte» sau un partid «frate mai mare», cum se consideră cel sovietic. Toate partidele comuniste sunt egale, zicem noi, indiferent de cât de mare este țara ce-o reprezintă. Între statele socialiste, relațiile trebuie să fie de respectare a independenței și a suveranității naționale, de neamestec în treburile interne și integritate teritorială”⁵. În Raportul la primul său Congres, capitolul consacrat politicii externe a sintetizat pur și simplu *Declarația din aprilie 1964*, după mărturia lui Niculescu-Mizil⁶. Dar dacă politica lui Dej excela prin prudență și estimarea consecințelor, mai ales a efectelor pe termen lung⁷, inflexibilitatea și voluntarismul lui Ceaușescu vor rodi nefast într-un final. Dar l-au propulsat repede în atenția publică.

Contemporaneitatea are nevoie de gândire creatoare, susținea Ceaușescu. „Nimeni nu poate afirma: marxismul sunt eu“, deoarece „marxism-leninismul nu este proprietatea nimănui“, îi plăcea lui să spună gazetarilor străini. În ceea ce-l privește, s-a simțit îndreptățit și excepțional dotat „să gândească, să mediteze, să-și spună părerea cu privire la noile procese sociale”⁸.

Din vara lui 1965 și până la moarte, Ceaușescu a repetat obsesiv că România socialistă este un stat independent și suveran. Că promovează cooperarea pe bază de egalitate și avantaj reciproc cu alte state și se opune oricărui amestec în treburile sale interne. Cu această consecvență i-a exasperat pe sovietici și pe ceilalți *frați*

din CAER și din Tratatul de la Varșovia. Și-a atras, în schimb, beneficii, prestigiu și simpatie din exteriorul blocului socialist.

Deși, după decesul lui Dej, Ceaușescu nu i-a mai reamintit vreun merit, între cei doi lideri comuniști ai României au existat semnificative asemănări. Comparându-i, Corneliu Mănescu a mărturisit „slăbiciunea” amândurora pentru diplomație. Fiecare „dorea să știe tot, să conducă tot” și fiecare a dorit ca, prin fapte deosebite, să intre în istorie. Dintre informările aflate pe biroul lor, le citeau întâi, dimineața, pe cele primite de la Externe⁹. Și tehnicile lui Dej de negociere, de influență și persuasiune au fost preluate de succesor. De la el moștenise Ceaușescu și o viziune supradimensionată a rolului său din politica mondială. În stingerea conflictului chino – sovietic, Dej se închipuia într-un *colectiv* de negociatori ai mișcării comuniste internaționale, împreună cu mari personalități precum Togliatti și Thorez. Punându-se pe același plan cu personaje ilustre ale epocii sale, Dej uita în acele euforice momente că România era ceea ce fusese demult: o țară mică, la cheremul marilor puteri. Și că marii oameni politici își datorau reputația nu atât calităților proprii, cât puterii și mulțimii celor pe care-i reprezentau¹⁰. Ceaușescu, în schimb, se vedea pe sine înaintea tuturor. Își întreținea aceste iluzii căutând și raportându-se doar la defectele celorlalți. O oarecare admirație simțise, poate, față de de Gaulle, după observația lui Mănescu¹¹.

Paralel cu cartea independenței, jucată cu sovieticii, Ceaușescu etala pretenții de personalitate politică internațională, depășind și aici limitele ambiției normale. Printre altele, credea cu sinceritate în utopia realizării unor relații de egalitate între toate națiunile lumii¹². Dacă toți oamenii vor fi egali în comunism, de ce n-ar fi și statele egale între ele încă din socialism? I-ar fi plăcut, după mărturia lui Niculescu-Mizil, să conteze și în alegerea președinților americani¹³.

Și practicile lui Dej de lucru cu ministrul de Externe Mănescu le-a continuat Ceaușescu. Decideau amândoi asupra chestiunilor diplomației, în două feluri: în Secretariatul Comitetului Executiv¹⁴ și între patru ochi cu șeful diplomației. Aceste din urmă întrevederi tranșau numirile de ambasadori și componența delegației României la ONU¹⁵.

Calmarea spiritelor de la Moscova și de la Pekin a fost altă încercare a lui Ceaușescu de continuator al lui Dej. A acționat ca și predecesorul său, conștient că nici unii, nici ceilalți nu aveau, pe de-a-ntregul, dreptate¹⁶. Fără refuzul lui Mao de-a accepta Kremlinul ca far conducător al lumii comuniste, românilor le-ar fi fost „foarte greu, dacă nu imposibil” să promoveze principiile „juste” între țările socialiste, recunoscuse Maurer în fața premierului Ciu En-lai¹⁷. Au profitat de această dezbinare aproape de începuturile ei, dar, în secretomania vieții de partid și a istoriei rescrise, se putea crede că inițiativa aparținuse lui Ceaușescu¹⁸. După informarea ce i-o făcea, în martie 1966, ambasadorul Chinei la București lui Ceaușescu, ruptura dintre cele două supraputeri comuniste s-a produs în 1959. La prima vizită în America, Hrușciiov i-a făcut președintelui Eisenhower¹⁹ două „cadouri”. Primul – ruperea acordului de-a ajuta China în producerea armei nucleare, și al doilea – declarația publică în favoarea Indiei în conflictele de frontieră ale acesteia cu China. În viziunea lui Mao, trădase astfel marxism-leninismul și *internaționalismul proletar*, încălcând și bunele practici între *frați* comuniști²⁰. Dar polemica deschisă sovieto – chineză izbucnise tocmai la București, în 1960, când, cu prilejul Congresului al III-lea al comuniștilor români, s-a ținut și consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești. Dej s-a căit mai târziu că nu prevăzuse „tertipurile” care au prefăcut scandalul²¹.

La Pekin, conceptul *coexistenței pașnice* era taxat ca *revizionism*. Căci Mao nu avea relații cu Statele Unite,

condiționându-le de recunoașterea principiului „o singură Chină”. China nu era reprezentată nici la ONU, locul ei fiind „uzurpat” de Taiwanul ocupat de americani, dar considerat, la Pekin, teritoriu chinez. România susținea recunoașterea „dreptului legitim” al chinezilor de a fi reprezentați la ONU. Iar liderii români erau copleșiți de personalitatea lui Mao. Acela „nu vorbea, ci pronunța sentințe”, după mărturia lui Niculescu-Mizil. Iar când saluta mulțimea cu mâna ridicată, adopta „ținuta marțială” a unui „zeu”²².

La vedere și pe ascuns, România contracara politicile sovietice de izolare a Chinei. Când Moscova a vrut s-o înconjoare cu state ostile, România și-a exercitat dreptul de veto la primirea Mongoliei în Tratatul de la Varșovia. În timpul *revoluției culturale*, după rechemarea ambasadurilor chinezi din Occident, conducerea de la București și-a asumat rolul de ambasadă neoficială a lor, chinezii mulțumindu-le mai târziu. Ceaușescu sugerase și Belgradului să stabilească întâlniri directe cu liderii chinezi²³.

Mai mult decât o declarație de continuitate a fost invitația făcută de Ceaușescu ambasadorului Chinei la București, pentru a-l informa asupra primei sale vizite la Moscova ca lider al partidului. I-a relatat, sincer și amănunțit, chestiunile ridicate și soluțiile sovietice. I-a vorbit și de pledoaria ce-o făcuse pentru normalizarea relațiilor cu China. Și Mao își arăta prețuirea pentru acest aliat situat în coasta dușmanului. Din comunicările trimisului său diplomatic la București reiese că, în primăvara lui 1966, conflictul escaladase, atingând chestiuni esențiale precum „a apăra marxism-leninismul sau a-l trăda, a sprijini revoluția sau a fi împotriva, a lupta împotriva imperialismului american sau a colabora cu el împotriva revoluției”²⁴.

Mai maleabili și optimiști n-au fost nici sovieticii. Liderul sovietic mergea cu imaginația până la scenariul pregătirii unui „complot”, la Varșovia, unde chinezii

purtau cu americanii tratative asupra Taiwanului. Părțile se suspectau reciproc de „trădare“, comenta Ceaușescu îndemnând la dialog²⁵.

Un eveniment secret al relațiilor româno – sovietice a fost vizita neoficială făcută de Brejnev, în primăvara lui 1966, la București²⁶. Liderul sovietic încercase astfel să-și asigure spatele în discuțiile din viitoarele ședințe ale Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia și ale CAER. Chestiunea spinoasă privea accesul Germaniei Federale, membră a NATO, la arma nucleară. Liderul sovietic dorea ca punctul de vedere al membrilor Tratatului să fie „puternic, cu caracter antigerman“, o „demonstrație de forță“ care să pună la punct adversarii din NATO²⁷. Pe Ceaușescu nu l-a înduplecat nici măcar curtoazia lui Brejnev de a veni la București. „Trebuie să fie un document care să dea perspectiva unificării pașnice a națiunii germane“, a susținut liderul român, pledând pentru „o națiune liberă, independentă, suverană“, garant al climatului de securitate din Europa²⁸.

În discuțiile asupra organismelor Tratatului, Brejnev a cedat în fața presiunilor românești de-a nu se crea altele noi. Acceptase și poziția ca armatele naționale să nu fie subordonate comandamentului Tratatului, ci să răspundă în fața partidelor și guvernelor lor. Negocierile conțin subtilități necunoscute în epocă. La insistența lui Brejnev ca șeful Marelui Stat Major al Tratatului să fie sovietic, Ceaușescu și-a dat acordul. Însă, zice el, „în presă să nu apară acest lucru, ci că poate fi numit din orice țară, ca relațiile dintre noi să fie înfățișate ca relații de egalitate“²⁹.

Un moment bine valorificat de Ceaușescu a fost cel de-al XXIII-lea congres sovietic, din primăvara lui 1966³⁰. Acolo s-a „lansat“ liderul român la balul elitei comuniste mondiale, după expresia lui Ștefan Andrei³¹. N-a stat în sală, să asculte conștiincios discursurile delegaților, ci a pornit într-un adevărat maraton de

contacte cu șefii celorlalte delegații străine. Secondat de Maurer, s-a întâlnit cu cel puțin 35 de lideri comuniști, printre care Waldeck Rochet³², Santiago Carrillo³³, Jesus Faria³⁴. La încheierea discuțiilor, Ceaușescu își invita interlocutorii în România³⁵.

Și procedura aceasta, a invitațiilor străini, continua tradiția deschisă de Dej. În anii '60, Bucureștiul dobândise deja reputația de nod al rețelei comuniste internaționale. De aceste activități se ocupa Secția de Relații Internaționale a CC al PCR, condusă, din 1957, de către Ghizela Vass. Croitoreasa basarabeancă revenise în România odată cu trupele sovietice, misiunile sale fiind de mare delicatețe. Un ușor handicap fizic, pus pe seama schingiuirilor din beciurile *închisorilor bughezo-moșierești*, particulariza înfățișarea experimentatei cominterniste.

În anii '65–'70, programul delegațiilor străine era standardizat. Cuprindea o călătorie prin țară pe unul dintre traseele București – Brașov, București – Craiova sau București – Constanța. Puncte obligatorii în program erau vizitele la o cooperativă agricolă model, în fabrici și uzine și locuri turistice: Poiana Brașov, insula Ada Kaleh, Delta Dunării sau stațiunile Litoralului. Oaspeților li se prezentau astfel realizările poporului român, sub conducerea partidului comunist. Urmau câteva zile liniștite la Hotelul Gaizer de la Timișul de Sus, o casă-hotel pentru străini, aparținând Secției Internaționale a partidului. La final, se întâlneau cu Ceaușescu³⁶. Iar presa publica un comunicat în care, cu excepția numelui oaspeților, frazele erau cvasiidentice.

Relații diplomatice cu RF Germania

La începutul anului 1967, presa occidentală a făcut dese referiri la poziția lui Ceaușescu în „problema dificilelor relații germano – germane”³⁷. „Absolut

fantastică“, a caracterizat și Corneliu Mănescu această chestiune³⁸.

Existența divizată a națiunii germane exprima cel mai bine pedeapsa învingătorilor pentru învinși. Și conducerea de la Bonn a Germaniei Federale, și cea de la Berlin, a Germaniei Democrate, se declarau, fiecare, unica reprezentantă a unei Germanii unice. Căci fiecare visa la o Germanie unită, într-o zi, sub steagul ei. Germania Federală era însă o țară care interzise-se partidul comunist, membră NATO și fondatoare a Comunității Economice Europene. Cealaltă Germanie era guvernată totalitar de către un partid comunist și membră fondatoare a Tratatului de la Varșovia și a CAER. Problemă de litigiu între ele stătea și statutul Landului Berlinului. Germania Federală îl considera ca fiind parte a teritoriului său, iar Germania Democrată, un teritoriu independent, administrat propriu, sub controlul foștilor Aliați. Nici măcar pașapoartele eliberate de vest-germani nu erau recunoscute de țările sovietizate. Acestea aplicau cetățenilor Germaniei vestice vize de intrare și ieșire din țările lor pe „foi volante“ de concepție proprie³⁹.

La Moscova, primul care vorbise despre firescul unificării celor două Germanii fusese tocmai Beria, scos repede din scena politică după moartea lui Stalin. Ideea o reluase Hrușciiov, în 1955, în programul *coexistenței pașnice*. Liderul sovietic voia să pară binevoitor, spune Corneliu Mănescu, dar menținea, în continuare, trupe sovietice în Germania de Est. Gesturile sale de gentilețe față de Occident au fost însă semn de cale liberă pentru români în obținerea independenței economice față de sovietici. Primele contacte s-au făcut la București, la sediul Consiliului de Miniștri, prin primirea reprezentantului firmei Krupp de către vicepremierul Bârlădeanu⁴⁰. Când sovieticii purtau discuții despre statutul celor două Germanii, românii au profitat iarăși, semnând, în 1963, acordul de înființare a reprezentanțelor comerciale cu

Germania Federală. Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria și Polonia au făcut-o abia peste trei ani. Din 1963 și până în vara lui 1968, când a fost invadată Cehoslovacia, problema unificării și a relațiilor cu cele două Germanii a fost punct sensibil pe agenda diplomației europene⁴¹.

Oscilările de poziție erau evidente și în declarațiile liderului est-german Walter Ulbricht. Acesta anunța uneori că problema unificării e actuală și posibilă printr-o confederație unde fiecare parte își menține sistemul. Iar alteori, că doar un proces îndelungat va aduce rezolvarea. Nici vest-germanii nu erau mai coerenți. Prin „doctrina Hallstein“, ca bază a politicii externe, refuzau relațiile diplomatice cu aceia care recunoșteau existența Germaniei de Est⁴².

Aceste și alte complicații au făcut ca abia în 1967 românii să ajungă la relații diplomatice, la nivel de ambasadă, cu vest-germanii. Întâlnirile șefului diplomației românești cu omologul său vest-german Willy Brandt și cu cancelarul federal Kurt Georg Kiesinger au fost larg mediatizate de presa liberă. Iar *lagărul comunist* a intrat în alertă. Ceaușescu preluase și în acest caz moștenirea lui Dej, zguduind lumea politicii mondiale și stârnind furia aliaților din Tratat. Liderii *țărilor frățești* nu s-au mai sfiit să-și ascundă nemulțumirea, dând drumul unor articole și declarații de presă în care criticau deschis poziția românească. Invers proporționale reacțiilor acestora au fost pozițiile occidentale⁴³. Socotită periculoasă⁴⁴, decizia lui Ceaușescu a captat interesul părții adverse pentru acest „disident“ din blocul sovietic. Mai mult decât atât: poziția românească era în dezacord și cu politica Pekinului. Aflate în plină *revoluție culturală*, *gărzile roșii* atacau sediile misiunilor diplomatice occidentale.

O anumită conjunctură a precipitat acordurile, după mărturia lui Corneliu Mănescu. La sfârșitul lui 1966, alegerile din Germania de Vest s-au soldat cu un guvern de coaliție unde intraseră și reprezentanți ai

social-democraților. Kiesinger și Brandt au exprimat, la început, pretenția ca românii să recunoască, în scris, că guvernul lor este unicul reprezentant al poporului german, iar Landul Berlinului face parte din Germania Federală. Ceaușescu și Maurer au reiterat principiile *Declarației din aprilie 1964*, care îi angajau la respectarea suveranității statelor conform granițelor stabilite după cel de-al Doilea Război Mondial. Voind să spargă tiparele, dar și să obțină cât mai multe avantaje, noul guvern vest-german inițiasse relații deosebite cu țările socialiste, promovând doctrina „ostpolitik”⁴⁵.

Pentru încheierea de relații diplomatice cu românii, vest-germanii au avansat propunerea ca fiecare guvern să-și exprime acordul, fără a încheia un tratat. În acest punct, românii au dovedit abilitate diplomatică, fentându-și aliații. La București venise o delegație vest-germană pentru a pregăti vizita șefului diplomației românești la Bonn. Simultan și similar s-a procedat cu Praga și Budapesta. Sesizată, conducerea est-germană a propus o consfătuire a miniștrilor de Externe din țările socialiste, pentru stabilirea unei poziții comune față de Germania Federală. În înțelegere cu vest-germanii, Mănescu a fost trimis și primit la Bonn mai înainte de data stabilită⁴⁶. Astfel că i-a luat pe toți ceilalți prin surprindere, încheind cu Willy Brandt acordul prin care-au stabilit relații diplomatice la rang de ambasadori extraordinari și plenipotențieri⁴⁷.

De-acum încolo, Walter Ulbricht n-a ezitat să-și exprime, cu orice prilej, nemulțumirea față de gestul lui Ceaușescu. Mai ales că în acea etapă, la comanda sovietică, protestau cu toții față de diseminarea armei nucleare la nivelul țărilor NATO. O Germania Federală posesoare de armament nuclear reprezenta în viziunea blocului comunist, și nu numai, un pericol pentru Europa.

A existat și o altă față, ascunsă, a relațiilor cu RF Germania, despre care s-a vorbit mult în anii '90 în

termeni gen „vânzarea“ etnicilor germani din România. Printr-un acord special, Germania Federală s-a obligat să achite statului român o taxă pentru avizul favorabil dat cererii de emigrare a fiecărui etnic german. Sumele variau între 4.000 și 10.000 de mărci germane, în funcție de vârsta și calificarea cetățeanului⁴⁸. Termenii acordului n-au fost comunicați public de niciuna dintre părți. Iar de punerea sa în fapt, în România, s-a ocupat Securitatea⁴⁹. În viitorul apropiat, emigrarea în Germania Federală și Israel au crescut. Astfel că, în 1969, din totalul de 7.861 persoane care au emigrat definitiv din România, 2.581 erau evrei, iar 3.439 germani.⁵⁰

Pro-Israel în „războiul de șase zile“

Niciodată în istoria României o declarație politică n-a avut asemenea efecte pozitive pentru diplomația românească decât ieșirea lui Ceaușescu și Maurer din plutonul comandat de Moscova în „războiul de șase zile“⁵¹.

Pe scurt, la începutul lui iunie 1967, într-o ofensivă a Israelului împotriva Egiptului, Siriei și Iordaniei, au fost anexate Cisiordania, Fâșia Gaza și Platoul Golan. Evenimentul a intrat în istoria conflictelor arabo – israeliene ca „războiul de șase zile“.

În ședința Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia, convocată la Moscova⁵², românii au refuzat să semneze documentul care condamna Israelul ca „agresor“. Gestul, extras din semnificațiile *războiului rece*, pare derizoriu. Pus în context, a fost stupefiant însă pentru amândouă *lagărele*. Se înțelegea, așadar, că plutonul țărilor din Tratat trebuia să execute prompt comanda reprezentanților sovietici. Și să acționeze după interesele Kremlinului. Astfel că refuzul românilor de a semna comunicatul comun care

condamna Israelul ca agresor a fost primit de țările NATO, și nu numai, ca act de mare potențial în istoria *războiului rece*.

Atât de mare a fost secretul întâlnirii de la Moscova, încât stenografii n-au fost admiși, conținutul discuțiilor fiind cunoscut din notele traducătorilor⁵³. Ședința, convocată în regim de urgență, s-a deschis după-amiaza și s-a încheiat aproape de miezul nopții. Scuzându-se de întârzierea începerii, sub motivul monitorizării știrilor din Orientul Apropiat, Brejnev li s-a plâns participanților că el, premierul Kosîghin și prezidentul Sovietului Suprem, Podgornîi, abia se mai țin în picioare, după trei zile de nesomn⁵⁴. Au așteptat, au citit și au redactat informații, iar prin telefoanele special instalate au ținut constant legătura cu președintele SUA Johnson, cu premierul britanic Wilson și cu președintele francez de Gaulle⁵⁵.

Interesul pentru părțile din conflict era mai mult decât evident și prin prezența lui Tito la Moscova. Iugoslavia nu era membră a Tratatului, dar avea mari interese și legături cu lumea arabă.

Filmul întâlnirii a debutat cu informarea lui Brejnev, care a transmis astfel linia: „Este necesar să demonstrăm marea unitate a partidelor noastre și hotărârea de a face tot ce este posibil pentru a da o ripostă agresorului, a ajuta popoarele arabe și a asigura pacea“. Fără echivoc a precizat și miza supremă: „confruntarea a două linii politice – politica statelor imperialiste și politica lagărului sovietic“⁵⁶. Astfel că URSS și-a asumat noi obligații față de Republica Arabă Unită. Până la finele lui 1967, le va livra tot armamentul prevăzut pentru 1968 și 1969. Și încă, suplimentar, 30 de avioane cu reacție MIG 21, artilerie și mijloace de apărare antiaeriană⁵⁷. Imediat și fără plată vor înzestra arabii cu alte 200 de tancuri și 200 de avioane. „A întări solidaritatea cu țările arabe“, insista Brejnev, este „politică principală“⁵⁸.

Au luat apoi și ceilalți cuvântul. Susținându-l pe Brejnev, Novotny a subliniat hotărârea arabilor ca Israelul să fie „lichidat”⁵⁹. Confirmând planul lui Nasser de distrugere a Israelului, Tito și-a strigat cu această ocazie „darul” – 50.000 de tone de porumb, ca „ajutor moral și politic”⁶⁰. Împărtășindu-i opiniile, Jivkov a estimat ajutorul Tratatului ca determinant în raportul de forțe⁶¹.

Acesta a fost momentul intervenției lui Ceaușescu. Cu uluitoare fermitate, a răsturnat ceea ce părea atât de imperios limpede în comunicările dinainte. „Conducerea PCR, analizând situația în zilele când a început încordarea, a ajuns la concluzia că trebuie să se facă totul pentru a împiedica izbucnirea războiului, a zis el. Deși, atât din punctul de vedere al dotării cu armament, raportul de forțe era în favoarea arabilor, din analiza capacității de luptă a armatelor țărilor în conflict, noi am ajuns la concluzia că țările arabe nu pot câștiga un asemenea război. De aceea, noi am lansat un apel către țările arabe și Israel în care ceream să se facă totul pentru rezolvarea problemelor litigioase pe cale pașnică, pentru a nu se ajunge la război.” E bine, zice el diplomatic, să li se acorde arabilor ajutor, dar aceasta nu va schimba situația în favoarea lor. Mai bune ar fi soluțiile în favoarea păcii și retragerea armatelor în granițele statale. „Problemele din această zonă să fie rezolvate atât în favoarea țărilor arabe, dar să se asigure, în același timp, existența Israelului”, a încheiat Ceaușescu⁶².

Ajutor pentru menținerea lui Nasser – au propus iarăși Kádár și Gomulka. După ultimele știri primite, Brejnev le-a comunicat însă pierderea puterii de către Nasser. Dar „noi va trebui să condamnăm agresiunea Israelului ca o acțiune imperialistă, să cerem încetarea acțiunilor militare și retragerea pe pozițiile inițiale”⁶³, a precizat liderul sovietic.

În ceea ce privește textul comunicatului de presă, Ceaușescu l-a găsit „inacceptabil”. „Nu suntem de acord

să definim Israelul drept agresor“, a insistat el, cu argumentul că vor izola țările socialiste de mișcarea progresistă din Occident. Căci toate partidele comuniste din Occident au făcut declarații publice fără incriminarea Israelului ca agresor⁶⁴.

În pofida încercărilor celorlalți de a-l ralia comunicatului comun, Ceaușescu a refuzat să-și însușească poziția. A luat de șapte ori cuvântul și, încă o dată, Maurer. Cu rezultatul obținerii unui comunicat „cu denumirea celor care au participat și pe urmă o declarație unde să fie ștearsă România“⁶⁵. S-a decis, în final, ca documentul să fie păstrat de sovietici. Ceea ce s-a și făcut.

Interlocutorii lui Brejnev de la telefonul special – președinții Americii și Franței și premierul englez – au aflat astfel imediat că România participase la întâlnire, dar nu s-a supus ordinului sovietic.

Așa se face că premierul român a fost invitat să țină la ONU o cuvântare despre situația din Orientul Mijlociu⁶⁶. Iar de acolo, la Casa Albă, invitat de către președintele Lyndon Johnson și secretarul de stat Dean Rusk. Discutând cu ei, Maurer a fost tranșant, făcându-i responsabili pe sovietici de provocarea conflictului din Orientul Apropiat, deoarece se amestecă în treburile interne ale țărilor arabe. Acela a fost prilejul gazdelor de a solicita României ajutor în medierea relațiilor americane cu China⁶⁷.

În toamnă, ministrul de Externe Corneliu Mănescu a fost ales președintele celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU.⁶⁸ Primul om din *lagărul comunist* într-o asemenea funcție!

Îeșirea la rampa politicii mondiale

Problema Vietnamului a fost câmp de dispută și între China și Uniunea Sovietică, fiecare scontând pe hegemonia în zonă. După principiul *internaționalismului*

proletar, atacul *imperialiștilor americani* asupra Vietnamului roșu echivala cu o declarație de război împotriva comunismului. De aici, sarcinile de ajutor repartizate membrilor Tratatului de la Varșovia, ca și declarația lui Ceaușescu, de solidaritate cu lupta poporului vietnamez, la congresul ce l-a validat ca lider⁶⁹. Altă trambulină de lansare a liderului român au fost oficiile de mesager pe rutele dintre Moscova, Pekin, Washington și Hanoi.

Punct de pornire al colaborării dintre români și americani poate fi socotită inițiativa lui Dej de a li se adresa după „criza rachetelor din Cuba”. Cunoscându-i mesajul, într-o întâlnire cu Gaston Marin, secretarul de stat Dean Rusk a adus primul în discuție folosirea serviciilor României pentru criza asiatică⁷⁰. Statele Unite vizau atunci un acord cu Laosul și reconcilierea cu China⁷¹.

Pentru români primau interesele economice, i-a mărturisit premierul Maurer președintelui Lyndon Johnson și secretarului de stat Dean Rusk în întâlnirea de la Casa Albă, din vara lui 1967⁷². O țară mare ca a lor n-are de câștigat din schimburile cu o țară ca România. Dar poate că independența ei, legată de dezvoltarea economiei, ar stârni interesul american⁷³. Martor implicat, Niculescu-Mizil a susținut că demarajul lui Maurer la imboldul lui Ceaușescu („trebuie să fim în zonă”) s-a făcut în 1966⁷⁴. S-a format atunci o echipă cu două subdiviziuni, ambele coordonate de premier. Cu conducerea vietnameză țineau legătura Bodnăraș și Niculescu-Mizil, iar cu americanii tratau Mănescu, Macovescu, Corneliu Bogdan. În drumul de dus și întors din Vietnam, delegațiile românești făceau escale la Moscova și la Pekin.⁷⁵ Discuțiile asupra acestor manevre n-au depășit cercul demnitarilor din Prezidiul Permanent. Cele mai multe s-au purtat strict între Ceaușescu și unul sau altul dintre emisari, astfel că o viziune completă a lor nu aveau decât liderul partidului și premierul.

Prima delegație la Hanoi, Bodnăraș a condus-o⁷⁶. Solidaritate cu cauza Vietnamului a fost mesajul ei public. În timpul întâlnirilor vietnamezo-române, Dean Rusk i-a transmis lui Corneliu Mănescu poziția americanilor: nu au pretenții în zonă, nu doresc să rămână acolo, nici să extindă războiul. Ca să nu irite nord-vietnamezii, și așa foarte circumspecți că românii discutaseră, peste capul lor, cu americanii, mesajul n-a fost transmis⁷⁷. Pilonii punții erau însă de-acum stabiliți.

Delegații români au avansat la Hanoi doar ideea creării unor condiții de tratative directe cu americanii. După ce încetează bombardamentele, au acceptat vietnamezii⁷⁸. Mai inflexibili s-au manifestat însă chinezii, un pericol cu enorm potențial de extindere a confruntărilor la scară planetară. Chinezii se pregăteau, de altfel, în eventualitatea unui război și, în pofida prieteniei cu românii, i-au informat că nu vor mai deschide culoar de zbor spre Hanoi decât delegațiilor invitate de vietnamezi⁷⁹. După atingerea țintelor acestei călătorii, mesagerii au conturau următoarele concluzii: Vietnamul acceptase inițiativa românească; China nu dorea ca războiul să sfârșească în avantajul SUA, dar nici al URSS; iar sovieticii dezaprobau dorința românilor de afirmare internațională⁸⁰.

A doua delegație românească în Vietnam a condus-o Maurer⁸¹, neoficială, la sugestia vietnamezilor, dar cu înștiințarea americanilor prin canale diplomatice. Drumurile se neteziseră însă. Din Irkuțk, oaspeții au călătorit cu un avion pus la dispoziție de oficialitățile chineze. S-au întors, ca și data trecută, după alte halte la Pekin și la Moscova. Ceaușescu l-a vestit acum, prin Corneliu Mănescu, pe președintele Johnson că vietnamezii acceptă negocieri dacă americanii încetează bombardamentele⁸². Dar în *spirit internaționalist*, românii au acordat Vietnamului un ajutor nerambursabil, iar mai târziu, Laosului și Cambodgiei, argumentându-și astfel *atașamentul la cauza revoluției mondiale*⁸³.

Față în față cu președintele Johnson și cu secretarul de stat Rusk, Maurer a discutat deschis, în iunie 1967, despre Vietnam și China, despre situația din Orientul Mijlociu și relațiile bilaterale româno-americeane⁸⁴. Memorandumul convorbirii, întocmit de partea americană, arată clar mandatul de negociatori încredințat românilor, specificând următoarele: „Președintele a spus că primul ministru Ion Gheorghe Maurer va vizita și alte țări și că are libertatea de a descrie conversația avută împreună și de a cita orice a spus el, dacă aceasta va fi folositor. Președintele a spus că i-ar plăcea să discute cu chinezii despre tratatul de neproliferare și să lucreze la pregătirea unor norme care să înlăture războiul nuclear. El a repetat că SUA vor să retragă trupele din Vietnam și dacă primul ministru ar putea să-l convingă pe Ho Și Min să retragă trupele sale. Primul ministru poate să promită că președintele va începe negocieri în dimineața următoare”⁸⁵.

Se pare însă că și această sugestie venise de la București mai demult. Despre relațiile lui Bodnăraș cu Kang Sheng, șeful serviciilor speciale chineze, se șoptea și între demnitarii de generația a doua. Și nu fără temeii, perioada când Bodnăraș frecventase ceea ce se numea „școala de spioni” a Cominternului coincidând, în bună parte, cu timpul când viitorul influent personaj al Chinei Populare se instruia la Moscova. Iar Maurer îl persuadase pe ambasadorul american la București cu ideea că Statele Unite n-ar trebui să ignore China, care, contrar aparențelor, e mult mai puțin agresivă și mai de încredere decât Uniunea Sovietică⁸⁶. Perspectivă periculoasă pentru Brejnev, care apreciasse că o înțelegere între China și America ar fi amenințarea cea mai serioasă a mișcării comuniste⁸⁷. Chinezii, la rândul-le, ridiculizau *coexistența pașnică* dintre sovietici și americani. „Un singur pat pentru două visuri”, ar fi zis Ciu En-lai. Adică, una dintre ele „se străduiește să-și urmeze expansiunea, iar cealaltă să-și asigure pozițiile dobândite”⁸⁸.

Așa s-a deschis, prin români, un al doilea canal american de mediere. Maurer s-a grăbit să ducă vestea cea mare la Pekin⁸⁹. L-a îndemnat pe omologul său, Ciu En-lai să negocieze cu americanii tocmai când convulsiile *revoluției culturale* alungaseră diplomații occidentali din China. Pentru stabilirea relațiilor oficiale dintre China și americani, Maurer a folosit argumente dăunătoare intereselor Moscovei, precum „avantajul că discutarea marilor probleme cu SUA nu ar fi apanajul numai al unei singure țări socialiste”. S-ar discredita, spune el, și teoriile propagandiștilor americani că toate inițiativele Statelor Unite de normalizare și pace sunt tratate de chinezi cu refuz⁹⁰.

După aceste preambuluri, Ceaușescu a acționat cu bună credință pe toate fronturile. De comun acord cu Moscova, a organizat, în țară, mitinguri de solidaritate cu lupta vietnamezilor⁹¹. Iar la ONU, chestiunea războiului din Vietnam a debutat prin vocea românilor.

În consecință, americanii au demarat o acțiune secretă, purtând în documente numele codificat de Operațiunea PACKERS. Coordonată de Averell Harriman, fostul ambasador american la Moscova, când România semnase armistițiul cu Puterile Aliate, care a venit să se-ntâlnească, la București, cu Ceaușescu⁹². Prin acest emisar s-au purtat negocierile americane – via București – cu nord-vietnamezii. Prin intermediul mesagerilor români, americanii ținteau să-i convingă pe liderii chinezi să nu se mai opună negocierilor dintre Washington și Hanoi. George Macovescu, prim-adjunctul lui Corneliu Mănescu, a fost omul de legătură dintre Harriman, oficialitățile românești și Hanoi. Mulțumiți de rezultate, Dean Rusk și Harriman estimau, cu susținere americană, un Premiu Nobel pentru pace. Macovescu le-a răspuns însă că românii „nu tânjesec după un premiu și că pacea ne-ar fi de ajuns”, după cum reiese din nota unei conversații din ianuarie 1968⁹³.

În contraponderea Operațiunii PACKERS, serviciilor speciale sovietice au pus la cale Operațiunea INTERKIT. Care urmărea coordonarea acțiunilor țărilor din Tratatul de la Varșovia pentru discreditarea, subminarea și izolarea Chinei. Deoarece în trecut și în viitorul apropiat, Ceaușescu s-a manifestat zgomotos contra liniei sovietice, Brejnev a decis și pentru România acțiuni asemănătoare celor destinate Chinei⁹⁴. Divizarea conducerii interne sau înlocuirea lui cu un lider mai fidel dragostei și atașamentului față de Kremlin, ar fi fost succesul scontat.

Note

- 1 Războiul din Vietnam a fost un conflict de lungă durată, desfășurat în perioada 1964–1975. Divizat în două state după decolonizare, Vietnamul a fost scena unor tensiuni între Sudul democrat și Nordul comunist. Congresul SUA a autorizat intervenția militară în Vietnam printr-o rezoluție din 7 august 1964. Războiul a fost un eșec pentru americani. Prin acordul de la Paris din 27 ianuarie 1973 americanii și-au retras trupele din Vietnam și au început să-și recupereze prizonierii de război.
- 2 Martin Luther King a fost asasinat la 14 octombrie 1964.
- 3 Testarea care-a validat reușita producerii bombei atomice în China a avut loc la 16 octombrie 1964.
- 4 Franța a ieșit din structurile NATO la 7 martie 1966.
- 5 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 329.
- 6 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 406.
- 7 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 330.
- 8 Michel-Pierre Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971, p. 91.
- 9 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 524.
- 10 *Ibidem*, p. 496.
- 11 *Ibidem*, p. 541.
- 12 Stenograma discuțiilor avute cu ocazia primirii delegației de partid și de stat române de către tovarășul Mao Zedong

- (3 iunie 1971), în Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 281.
- 13 Paul Niculescu-Mizil, *Da, a existat o politică românească*, în „Vreamea“, 11 mai 1994.
- 14 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 538.
- 15 *Ibidem*, p. 540.
- 16 *Ibidem*, p. 517.
- 17 Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele, stenograme și cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul“ și execuția*, Iași, Editura TipoMoldova, 2011, p. 479.
- 18 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 330.
- 19 Dwight David Eisenhower (n. 1890 – d. 1969), general și om politic american, președinte al SUA între anii 1953 și 1961.
- 20 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 21/1966, f. 20. Notă de audiență din 6 martie 1966 a noului ambasador al RP Chineze la București.
- 21 Mircea Chirițoiu, *Ecoul românesc al polemicii sovieto-chineze*, în „Dosarele istoriei“, 6/1997, p. 63.
- 22 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită...*, p. 316.
- 23 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2001 (ediție promoțională), p. 270.
- 24 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 21/1966, f. 21.
- 25 *Ibidem*, dosar 77/1966, f. 32.
- 26 Vizita neoficială făcută de Brejnev la București a avut loc în 10–13 mai 1966.
- 27 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 77/1966, f. 30.
- 28 *Ibidem*, f. 30.
- 29 *Ibidem*, f. 31.
- 30 Congresul al XXIII-lea al PCUS a avut loc în perioada 29 martie – 8 aprilie 1966.
- 31 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevarul Holding, 2011, p. 59–60.
- 32 Waldeck Rochet (n. 1895 – d. 1983), politician francez, secretar general al Partidului Comunist Francez (1964–1972).
- 33 Santiago Carillo Solares (n. 1915 – d. 2012), politician spaniol, secretar general al Partidului Comunist Spaniol (1960–1982).

- 34 Jesus Faria (n. 1910 – d. 1996), politician venezuelean de orientare comunistă. A ocupat funcția de secretar general al Partidului Comunist din Venezuela (din 1951). A fost arestat și închis pentru activitatea sa politică.
- 35 Lavinia Betea, Ștefan Andrei , *op. cit.*, p. 60.
- 36 *Ibidem*, pp. 67–68.
- 37 Thomas Kunze, *Nicolae Ceaușescu. O biografie*, București, Editura Vremea, 2002, p. 217.
- 38 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 549.
- 39 *Ibidem*, p. 549.
- 40 *Ibidem*, p. 549.
- 41 *Ibidem*, p. 550.
- 42 *Ibidem*.
- 43 *Ibidem*, pp. 501–502.
- 44 Jakub Karpinski, *Istoria comunismului polonez și mondial – din „victorie” în „victorie” până la catastrofa finală*, Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 147.
- 45 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 553.
- 46 *Ibidem*, pp. 552–553.
- 47 Dumitru Preda (coord.), *România – Republica Federală Germania. Începutul relațiilor diplomatice: 1966–1967*, București, Editura Enciclopedică, 2009, p. XXXVII.
- 48 Denis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea*, București, Editura Editura Humanitas, 1998, p. 125.
- 49 *Ibidem*, p. 554.
- 50 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 555.
- 51 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 557.
- 52 Întâlnirea a avut loc în 7 iunie 1967.
- 53 Petre Otu, *1967: Războiul de șase zile și conclavul comunist de la Moscova. Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varșovia*, în „Dosarele istoriei”, nr. 10/1997, pp. 34–50.
- 54 *Ibidem*, p. 37.
- 55 *Ibidem*, p. 49.
- 56 *Ibidem*, p. 36.
- 57 *Ibidem*, p. 37.
- 58 *Ibidem*, p. 39.
- 59 *Ibidem*, p. 40.
- 60 *Ibidem*, p. 40.
- 61 *Ibidem*, p. 41.

- 62 *Ibidem*, p. 42.
- 63 *Ibidem*, p. 46.
- 64 *Ibidem*, p. 50.
- 65 *Ibidem*, p. 48.
- 66 Ion Gheorghe Maurer și-a susținut discursul la 23 iunie 1967.
- 67 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2011 (ediție promoțională), pp. 296–300.
- 68 Corneliu Mănescu a debutat în funcția de președinte al celei de-a XXII-a sesiuni a Adunării Generale a ONU la data de 19 septembrie 1967.
- 69 *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, București, Editura Politică, 1965, pp. 740–742.
- 70 Întâlnirea dintre Gheorghe Gaston Marin și secretarul de stat Dean Rusk a avut loc la Washington, la 23 mai 1964.
- 71 Lavinia Betea, *Gaston Marin: De la Kremlin spre Vest și Casa Albă*, în „Jurnalul Național”, 6 martie 2007.
- 72 Întâlnirea a avut loc la Washington, la 26 iunie 1967.
- 73 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez*, București, Editura Roza Vânturilor, 2008, p. 220.
- 74 *Ibidem*, p. 32.
- 75 *Ibidem*, p. 31.
- 76 Delegația condusă de Emil Bodnăraș a vizitat RPD Vietnam în perioada 5–11 mai 1966.
- 77 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez...*, pp. 181–183.
- 78 *Ibidem*, pp. 37–39.
- 79 *Ibidem*, p. 43.
- 80 *Ibidem*, p. 43.
- 81 Delegația condusă de Ion Gheorghe Maurer a vizitat RD Vietnam în octombrie 1966.
- 82 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez...*, p. 58.
- 83 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 286.
- 84 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez...*, p. 229.
- 85 *Ibidem*, p. 223.
- 86 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, p. 274.
- 87 *Ibidem*, p. 249.
- 88 Laurențiu Panaite, *Partenerii regăsiți. RP Chineză și*

Statele Unite ale Americii, în „Dosarele istoriei“, 6/1997, p. 21.

89 Vizita delegației conduse de Ion Gheorghe Maurer în RP Chineză a avut loc în 4–7 iulie 1967.

90 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano – vietnamez...*, p. 230.

91 *Ibidem*, p. 51.

92 Ca reprezentant al președintelui SUA, Averell Harriman a avut prima întâlnire cu Ceaușescu la București la 28 noiembrie 1967.

93 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, p. 266.

94 *Ibidem*, p. 36.

15

Perestroika românească

Semicentenarul revoluției bolșevice

n 7 noiembrie 1967, la Moscova s-a organizat, cu mare fast, aniversarea semicentenarului *revoluției bolșevice*. Din delegația condusă de Ceaușescu, prezentă la jubileul moscovit, făceau parte veteranii Maurer, Răutu și Pârvulescu.¹ În sediul Ambasadei României, șeful delegației a invitat și numeroși oaspeți străini. Nu se mai folosea de spațiile puse la dispoziție de gazele sovietice pentru întâlnirile dintre oaspeții lor.

La mai bine de un secol după *Manifest*, gazdele și delegații partidelor comuniste din lumea întreagă îi omagiau pe făptașii primei *revoluții proletare*. Pozițiile diverse la care ajunsese mișcarea născută din broșura fondatorilor Marx și Engels erau acum „betonate” cu citate din Lenin. În comentariile făcute în incinta ambasadei, Ceaușescu și Maurer au criticat politicile sovietice. Ca și cum nu în numele *internaționalismului proletar*, dirijat de Moscova, ar fi activat în PCdR și după război. Pentru urechile celor din noua generație au reiterat acuze grave, precum aceea că liderii sovietici continuau politica țarismului, de mari cuceritori². Citau, în fapt, fără s-o spună, analize din presa străină, consemnate, adnotate și discutate de Dej cu ceilalți demnitari.³

Evenimentul incita la reflecții asupra istoriei imperiului comunist, dar și asupra viitorului planetei. Era ori nu mincinoasă prorocirea unei lumi a frăției, a dreptății și egalității sub semnul secerei și al ciocanului? Întrebare de nerostit însă, sub umbra vreunei îndoieli, în discursul oficial al participanților la eveniment.

Marin Preda, celălalt fiu de țăran din marea Câmpie Română, care trăgea dâră atunci în istoria națională, închipuia metaforic un uriaș extraplanetar. Care i-ar urmări curios, o sută de ani, pe muritorii de pe diverse meridiane. Observația ar începe la jumătatea secolului al XIX-lea, când apăruse *Manifestul Partidului Comunist*. Pipăind centrul utopiei marxiste, neutru ca un expert în malformații congenitale, marele scriitor amintea prevestirea tumultuoaselor „mișcări de mase umane pe suprafața pământului“. Declanșate după „anumite legi“ și în „faimoase condiții de dezvoltare“, după cum preconizau Marx și Engels. Dar, din faimoasa prezicere lipsește o „lege“. Tocmai aceea care explică progresele sociale de la sfârșitul veacului observat. Căci „datele problemei“ puse de *Manifestul comunist* s-au schimbat datorită neprognostatelor invenții și descoperiri ale științei secolului al XX-lea. La jumătatea lui, marxiștii au inventat teoria *frontului imperialist*. Spart tocmai în locul cel mai slab – Rusia țaristă. Dar ce „front“ s-ar fi putut închea atunci între ruși, nemți, englezi și americani? – induce scriitorul viermele îndoielii, continuând în inegalabila retorică moromețiană: „Și pe urmă? Ce era cu acest proletariat din Statele Unite, care mai departe de puternicele sale sindicate nu voia să meargă? Și ce fel de proletar mai era acel lucrător din uzină care avea vilă și mașină lungă la scară?“. Ce mai planetă ciudată! – ar exclama acel uriaș după contemplarea lui seculară. Și ce mai ființe ciudate, ar zice privind pământeni care „descoperă legi“ din care-și fac apoi „un fel de religie“, fără a mai dori să li se conformeze...⁴

Nici Ceaușescu, fiul de plugar din Scornicești, care conducea țara tocmai pentru că crezuse din vreme în amintitele „legi“, nu mai voia să se conformeze regulilor partidului din tinerețea sa.

Dintre români, singurul decorat cu prilejul festivităților moscovite a fost Constantin Pârvulescu. În toiul discuțiilor din sediul ambasadei, i-a adus pe convivi cu picioarele pe pământ. Fără *revoluția bolșevică*, ei, cei din jurul mesei, n-ar fi fost conducătorii unei României comuniste. Adevăr la care a achiesat de îndată și Ceaușescu⁵. Progresul comunist era văzut însă acum de el în viziunea policentristă propusă de Togliatti: fiecare partid comunist să-și promoveze o politică proprie, neimportată și nedarjată din URSS⁶.

La sfârșit, Ceaușescu a dat și o recepție bogată în cinstea glorioasei *revoluții bolșevice*, în incinta Ambasadei României⁷. În toastul rostit, a transmis următorul mesaj: dorim relații cât mai largi cu sovieticii, dar nu în genunchi. I-a cerut ambasadorului român să-l difuzeze pe toate canalele. Aceasta a fost poziția lui Ceaușescu totdeauna, a menționat Ștefan Andrei, „dar niciodată contra Uniunii Sovietice“⁸.

Când petrecea la Moscova jubileul *revoluției bolșevice*, cel mai iubit fiu al poporului român trecea prin vârtoarea reformelor pe care, zicea el în anii din urmă, le făcuse mult înaintea *perestroikăi* lui Gorbaciov. Programul lui Ceaușescu viza, în ansamblu, reducerea „amestecului“ sovietic în politica românească, modernizarea țării și vizibilitate internațională. Și a recurs la strategii diverse în aplicarea lui. Activistul potrivit la locul potrivit a fost una dintre obsesiile sale. A început prin inovații în Securitate.

Inovațiile din Securitate

Înlocuirea vechiului șef Alexandru Drăghici cu Cornel Onescu a fost prima schimbare resimțită de cei desemnați ca „scutul și sabia partidului“. Se instala astfel și-n vârful Securității o nouă generație. Deosebită nu atât prin vârstă (între Drăghici și Onescu fiind doar 7 ani diferență), cât prin conversia *meritelor revoluționare*. În vreme ce Drăghici se putea lăuda, și se lăudase, cu anii mulți de închisoare în *temnițele burghezo-moșierimii*, fostul tipograf socialist Onescu dobândise statut de *illegalist* prin artificiiile lui Ceaușescu de creștere a forțelor PCdR.

În vara lui 1967 s-a înființat Consiliul Securității Statului. Urmărind discuțiile care-au precedat decizia, se poate conchide că raportul dintre anumite realități românești și ideologia comunistă a fost determinant. În iunie, Comitetul Executiv a discutat, printre altele, „starea de indisciplină în muncă“ din întreprinderile socialiste. Anul precedent se înregistraseră 120.000 de infracțiuni, soldate cu pagube de 195 milioane de lei. Dintre acestea, 40.587 erau accidente de muncă, cu rezultatul a 852 de morți⁹. Timpurile se schimbaseră, vina nu mai putea fi aruncată pe *uneltirile imperialiste*, nici pe *sabotajele dușmanului de clasă*. Dar nici nu se admitea ideea informării cetățenilor despre această stare infracțională, care contravenea teoriei superiorității socialismului și ocrotirii proprietății colective de către *omul nou*.

Din informările Secției de Relații Internaționale către conducerea partidului răzbătea și trebuința de lobby extern, dar și de control asupra relațiilor de afaceri cu alte țări. Se studia predilect posibilitatea atragerii unor români din străinătate. Asemenea acțiuni cu bătaie lungă intrau și în calendarul Securității, Iosif Constantin Drăgan¹⁰, din Italia, și George Emil Palade¹¹, din SUA,

fiind menționați ca exemple de bună practică. Altă metodă viza cultivarea de „relații amicale“ cu soțiile de origine română ale unor personalități, precum soția lui Jacques Chaban-Delmas¹². Turneul Ansamblului folcloric „Ciocârlia“ în SUA și în Canada, sărbătorirea, la Viena, a 500 de ani de la zidirea Mănăstirii Putna și a centenarului nașterii poetului George Coșbuc, ajutorul dat comunităților românești din SUA și Marea Britanie în organizarea spectacolelor de datini și colinde românești și a unei „săptămâni românești“ în Austria erau prezentate, în asemenea rapoarte, ca acțiuni reușite, de cooperare cu emigrația¹³.

Ca-n manageriatul unei corporații cu arie internațională, în iunie 1967 Ceaușescu a cerut „să se concentreze toată munca de securitate într-o singură mână“¹⁴. Și „instruirea obligatorie a tuturor celor care pleacă în străinătate“ de către „un grup“ a devenit, din acel moment, o practică uzuală a Securității. „Niciun om nu poate pleca în străinătate până nu va fi instruit de acest grup, împreună cu un reprezentant al secției“, a impus el cu claritate instituționalizarea relațiilor de colaborare cu Securitatea. Oamenii nu mai erau chemați la sediile Securității, ci la ministerele de resortul cărora ținea scopul călătoriei lor peste hotare. „Să facă treabă pentru stat“, a cerut Ceaușescu lucrătorilor Securității în legătură cu românii cărora li se aprobau plecările în străinătate, „să știm ce ne lipsește, să cunoaștem toate lucrurile acestea care intră în spionaj, dar lucruri care nu sunt secrete, ci de informare tehnică“¹⁵.

De pe platforma acestor discuții s-a înființat Consiliul Securității Statului. În fruntea noii instituții a fost numit Ion Stănescu¹⁶. Tânărul frezor de la Uzinele Malaxa, care până-n 1962 purtase numele de Silaghi, fusese scos din producție și promovat activist încă din 1948. Treaptă după treaptă în ierarhie, s-a specializat, s-ar putea spune, în politruc și cadrist al Armatei și Internelor. În ultimii trei ani deținuse funcția de

prim-secretar la regionala de partid Oltenia. La prima întâlnire cu Ceaușescu, acesta i-a trasat, verbal, programul în trei puncte: să ia „măsuri să nu se mai întâmple abuzuri și abateri“; să nu taxeze nemulțumirile cetățenilor României ca „manifestări dușmănoase“; și „reforme radicale“ pentru pregătirea ofițerilor¹⁷.

Cel mai simplu a fost cu pregătirea ofițerilor. I-au inclus în programe de învățare intensivă a șofatului, a dactilografiei, înotului, limbilor străine și Dreptului¹⁸. Recrutați din producție începând din 1968, absolvenții școlii de ofițeri de securitate erau înscriși direct în anul trei al facultăților de Drept, secția fără frecvență¹⁹. Spre nemulțumirea celorlalți studenți care se confruntaseră la admitere cu o concurență de 30–40 de competitori pe câte-un loc.

Următoarea mișcare a fost trierea informatorilor. Primii scoși din evidențe au fost membrii *partidelor istorice* trecuți de 60 de ani, considerați de-acum inofensivi²⁰.

În spiritul misiunii de prevenire, s-a lucrat „pe față“, înființându-se birouri ale Securității în întreprinderi. Aparțineau Direcției de Contrainformații Economice, condusă de Emil Macri²¹. Ideea acestor birouri a fost o creație românească foarte apreciată de Ceaușescu. Ofițerii activi și conducerea întreprinderii „conlucrau“ direct cu angajații²², în scopul protejării secretelor în afacerile de export, pentru creșterea disciplinei în producție și stoparea furturilor din întreprinderi. Pe baza unor astfel de ordine interne, accentul s-a deplasat pe prevenire²³. A fost o „reprofilare“ a Securității, după mărturia lui Stănescu, sarcinile sale identificându-se cu programul partidului. În *acțiunile specifice* au fost incluse și *avertizările* celor pe cale de-a călca strâmb și *punerile în discuția colectivelor de muncă*. În locul foștilor *dușmani ai poporului* au început a fi urmăriți *activiștii de partid*, personalitățile publice, scriitorii și artiștii care

veneau în contact cu străini, tehnicienii care încheiau contracte economice cu străinătatea²⁴.

Ideea că Securitatea e pretutindeni a alimentat o nouă psihoză socială.

Calea spre Iad, din bune intenții

Deși lipsită de spectaculozitatea evenimentelor politice, istoria economiei oferă grile de decodare și interpretare pentru regimurile comuniste. *Baza economică* (înțeleasă ca *relații de producție* generate de un anumit *mod de proprietate*) determină *suprastructura* (ideatică, organizațională și culturală), a fost un precept fundamental al doctrinei marxiste.

În utopia acestui strict determinism, Ceaușescu și ceilalți lideri comuniști au fost continuu constrânși de angajamentele economice. Raporturile dintre plan și producție, fondul de investiții de stat și fondul de consum pentru populație au fost pilonii strategiei de guvernare comunistă. Și, totodată, centrul imploziei și al prăbușirii regimului. Fenomen declanșat nu în anii '80, așa cum s-a văzut din afară, ci în plin avânt al *revoluției industriale proletare*. Anii de debut ai lui Ceaușescu la șefia partidului coincid cu încercările de reformă ce-au culminat cu tragicul final al „Primăverii pragheze“.

La sfârșitul lui 1967, liderul român s-a lansat într-o aventură economică și politică din care nu și-a mai revenit. Toate cărările lui către Iad au fost pavate însă cu bune intenții! Între curaj, temeritate, voluntarism și nebulie, granițele sunt mișcătoare. Politicile sale reformatoare în economie și administrație, precum și cumulul primei funcții din partid și din stat au părut atunci benefice.

Cronologic, faptele s-au concentrat în ultimul trimestru al anului 1967, când s-au ținut două plenare ale Comitetului Central și o conferință națională²⁵,

iar Ceaușescu a vizitat Moscova de două ori, la date apropiate²⁶. La Conferința Națională a Partidului din 6–8 decembrie, în prezența a 1.150 de „aleși“ ai conferințelor regionale și a 1.633 de invitați, s-a perfectat ceea ce s-a numit *noul mecanism economico-financiar*. Pentru a da greutate imaginii de *conducere colectivă*, în prezidiu s-au așezat 29 de personaje. În linia întâi, trona Ceaușescu, înconjurat de tânăra-i gardă de demnitari, amestecați printre „baronii lui Dej“. Și mai lung decât la Congresul al IX-lea a fost Raportul prezentat de Ceaușescu acum.

Exprimat în procente față de 1965, anul 1967 arăta creșterile cele mai mari la indicatorul volumul comerțului extern (134,8%). Ca succese deosebite se înfățișau creșterile investițiilor din fondurile centralizate ale statului (129,6%), produsului național (120,8%) și venitului național (118,1%)²⁷. Nu-l mulțumeau însă și pe Ceaușescu!

Dar după moartea sa, foști apropiați au susținut că eșecul cehoslovac din vara lui 1968 l-a convins să renunțe la „ideea diminuării rigidității planificate“²⁸. Cine avea urechi de auzit, a înțeles că încheiase mai dinainte cochetațiile cu liberalismul mandatarilor și al micilor meseriași. Centralizarea și planificarea economiei au fost declarate, ferm și coerent, ca „unul din cele mai importante avantaje ale noii orânduiri“, care asigură folosirea „rațională“ a resurselor țării și satisfacerea „intereselor generale ale poporului“²⁹.

De la înălțimea tribunei, liderul a invocat, în elaborarea noului „complex de măsuri“, consultarea cu specialiștii și cu *oamenii muncii*. Aceasta reprezenta, după spusele lui, „emanația voinței întregului popor, a intereselor sale fundamentale“³⁰. În stilul discursiv specific, a menționat ca țeluri reformatoare: „îmbunătățirea substanțială a structurii industriei pe ramuri; angajarea fiecărei unități în circuitul economic cu toate resursele și rezervele ei interne; creșterea gradului de pregătire,

de organizare și utilizare a forței de muncă; fundamentarea științifică a deciziilor economice, concomitent cu mărirea operativității în adaptarea și aplicarea lor, ridicarea gradului de adaptabilitate a întreprinderilor la cerințele tot mai diverse și în continuă schimbare ale producției și ale consumului; întărirea rolului stimulator al pârghiilor economice, perfecționarea legăturilor dintre întreprinderi, astfel încât să sporească exigența, competența și răspunderea în tratarea și rezolvarea problemelor economice, în îndeplinirea obligațiilor lor contractuale³¹.

Vorbe bune de alinat românii și ambiții corporatiste de nivel mondial. Dar, transpuse în lege³², deciziile acestea au cutremurat organigramele sectoarelor economiei socialiste. Concret, „verigile” organizatorice au devenit întreprinderea, centrala industrială, ministerul economic. Iar în vârful piramidei, noul Consiliu Economic, prezidat de Manea Mănescu. I se subordonau comisiile economice create în fiecare județ după reforma administrativ-teritorială din 1968. Acestea coordonau și controlau unitățile economice din teritoriu. Consiliul Economic a apărut astfel ca o „dublură” a guvernului, iar atribuțiile lui Manea Mănescu se intersectau de la început cu prerogativele primului ministru.

Cel mai spectaculos punct al reformei a apărut creația *consiliilor oamenilor muncii* („organe ale conducerii colective”). Alcătuite din specialiști (ingineri, economiști, cercetători), muncitori și maiștri fruntași, consiliile conduceau, teoretic, întreprinderile între *adunările generale ale oamenilor muncii*, fiind subordonate acestora. După spusele lui Ceaușescu, creșteau astfel *autonomia și cointeresarea materială* ale angajaților.

Dar economia a continuat să funcționeze cu mecanisme identice organizațiilor politice. După normele *centralismului democratic*, Ceaușescu a decis ritmul producției și al investițiilor, impunându-l de sus în jos.

Cât se va fi lăsat inspirat Ceaușescu de *revoluția culturală* chineză, cât din sistemul economic iugoslav sau din teoriile lui Lenin despre rolul consiliilor (sovi-
etelor) locale în funcționarea „statului muncitorilor și
țăranilor”? De altfel, la Congresul sovietic din 1963,
și Podgornii vorbise de „reînsuflețirea” sovietelor lo-
cale³³. Iar câteva uzine sovietice testaseră „reforma
Liebermann”³⁴, care considera profitul ca principal in-
dicator economic și oferea muncitorilor drept de decizie
în utilizarea beneficiilor. Experimentele au fost însă
considerate periculoase și au fost stopate de Brejnev³⁵.
Ceaușescu n-a vorbit niciodată de niciunul din aces-
te precedente, pretinzând că s-a „inspirat din studiul
metodelor mondiale cele mai eficiente de organizare”,
adaptate României. Iar în biografia publicată în străi-
nătate de ziaristul francez Michel-P. Hamelet, în 1971,
a prezentat programul acesta drept cea mai mare rea-
lizare a lui de până atunci³⁶. A revenit mereu asupra
adunării generale a oamenilor muncii ca „forma supe-
rioară a conducerii colective” și „for” prin care cetățenii
participă organizat la conducerea economiei și societă-
ții³⁷. Peste două decenii, deloc impresionat de reforma
lui Gorbaciov, Ceaușescu aprecia că el aplicase, cu mult
mai devreme, tot ce-și propunea liderul sovietic să facă.
O perestroikă *avant la lettre*. Plângându-i-se că de la
autonomia dată întreprinderilor, în 1967, s-a ajuns la
datoria externă plătită de români în anii ’80³⁸.

După adoptarea *noului mecanism economico-financi-
ar* și după schimbările la vârf, proaspătul șef de partid
și de stat a plecat la Moscova³⁹ pentru discuții privind
„relațiile bilaterale”⁴⁰. „Vorba” românească, după care
socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din târg, ar fi
fost bună și pentru încheierea anului 1967. Se pune, în
fapt, chestiunea reînnoirii Tratatului de prietenie, co-
laborare și asistență mutuală româno-sovietic, încheiat
în februarie 1948 pentru două decenii. De el depindeau
schimburile de mărfuri și celelalte colaborări economice

și tehnico-științifice. Ambele părți declarau voința extinderii acestora. Mai mult decât atât, Brejnev propunea redactarea unui nou tratat, în spiritul „nivelului superior” al relațiilor româno-sovietice⁴¹, punându-i bețe în roate lui Ceaușescu. Să-l amâne, în fapt. Și l-a întârziat cu aproape doi ani⁴².

Despre toate acestea, în spiritul vremii, nu s-au făcut referințe publice, dar între părți au existat puncte divergente. Spre exemplu, după mărturia lui Corneliu Mănescu, românii voiau să introducă la capitolul „asistență mutuală” mențiunea acordării ei, exclusiv, în cazul unui atac armat din partea unui stat sau grup de state *imperialiste*. Sovieticii insistau ca asistența mutuală să se acorde în cazul atacului unui stat, fără specificări. „Este o mare diferență între aceste puncte de vedere, deși, la prima impresie, este doar o diferență de un cuvânt în plus sau în minus, observa diplomatul. Diferența aceasta spune mult și în evaluarea celor petrecute în august 1968”⁴³.

Sovieticii voiau și reafirmarea angajamentelor românești față de Tratatul de la Varșovia, încheiat și el pentru o perioadă de două decenii. Dacă tratatul româno-sovietic ar fi menționat și această colaborare, semnifica implicit și prelungirea Tratatului de la Varșovia cu alți 20 de ani. Dar românii exprimau altă îndrăzneală poziție: desființarea concomitentă a celor două blocuri militare. Ceea ce s-a și specificat în textul actului ce consfințea relațiile bilaterale dintre Moscova și București sub forma loialității în cadrul Tratatului de la Varșovia, până la dispariția celor două alianțe militare⁴⁴.

În fruntea partidului și-n capul statului

La sfârșitul lui 1967, când presa mondială comenta festivitățile de la Moscova și cercurile intelectuale operau exegeze asupra comunismului, Ceaușescu opera

prima mare mutare din carieră: cumulul funcției din partid cu prima funcție de stat. Era și prima mare minciună de după 1965, când criticase cumulul de funcții, pledând pentru *conducerea colectivă*. Toate propunerile s-au votat cu unanimitate, schimbările de la vârful puterii fiind motivate prin rațiunile reușitei reformelor⁴⁵, la fel cum va proceda, de altfel, și Gorbaciov când a recurs mai târziu la cumulul de funcții⁴⁶.

Imprevizibilul s-a produs în cea de-a doua zi a Conferinței Naționale din decembrie. În ședința prezidată de Maurer, a luat cuvântul Chivu Stoica. Invocând „perfecționarea continuă a formelor și a metodelor de organizare și conducere“, veteranul greviștilor din 1933 și-a prezentat demisia din președinția Consiliului de Stat. „În legătură cu aceasta, s-a adresat Chivu sălii uimite, apare necesitatea de a elimina paralelismul care se manifestă între activitatea Consiliului de Stat și cea a organelor superioare de partid. De aceea, propun ca funcția de președinte al Consiliului de Stat să fie îndeplinită în viitor de secretarul general al Comitetului Central al partidului, potrivit rolului de forță politică conducătoare în stat pe care îl exercită partidul nostru comunist și să se prezinte în acest sens propuneri corespunzătoare Marii Adunări Naționale“⁴⁷.

După exemplul prezidiului, ca buni soldați ai partidului, delegații s-au ridicat în picioare și au aplaudat. În aceste aplauze, Ceaușescu a dobândit mandatul reprezentării „la nivelul cel mai înalt, pe plan internațional, a politicii partidului și statului“⁴⁸. Diplomații acreditați în România au semnalat centralelor, de urgență, schimbarea⁴⁹.

Evenimentul a generat modificări în Statutul partidului și o mulțime de noi schimbări în țară. În fruntea tuturor unităților administrative, același activist conducea de-acum organizația politică și era totodată reprezentantul statului în teritoriu, ca președinte al consiliului popular: comunal, orășenesc, municipal sau

judeteen. Iar în unitățile de producție, secretarul de partid a fost, simultan, președintele *consiliului oame-
nilor muncii*.

A doua zi după încheierea conferinței, forul legisla-
tiv l-a votat pe Ceașescu președinte al Consiliului de
Stat, cu argumente contrarii celor prin care el însuși
condamnase cumulul de funcții din vremea lui Dej.

Cinci dintr-o lovitură – Chivu, Drăghici, Apostol, Bârlădeanu și Moghioroș

În același timp, Ceașescu a micșorat fitilul puterii
unora dintre potenți, pregătindu-se să-l stingă.

Excepându-l pe el, pentru ceilalți rămăsese periculos
cumulul de funcții, pe motiv că „alterează relația dintre
organul controlat și organul de partid care controlează”⁵⁰.
Așa se face că, a doua zi, pe Chivu Stoica l-a „promovat”
secretar al Comitetului Central. Locul devenise vacant
prin trecerea lui Drăghici ca vicepreședinte la Guvern.
Reluase motivația și mișcarea de după moartea lui Dej:
să-i fie de ajutor lui Maurer⁵¹. Ceașescu reușise să se
debaraseze de doi inși printr-o singură mișcare. Era
doar prima etapă a tacticii celor două mutări. Întâi, te
„promova” într-un post mai mult decorativ decât im-
portant, a explicat Ștefan Andrei respectiva strategie,
apoi te trecea, definitiv, pe linie moartă. Această tactică
de șahist a folosit-o până la capăt cu competitorii și cu
dizgrăția⁵².

Comunicatul „Scînteii” a anunțat astfel schimbările:
„În ziua de 8 decembrie a.c., a avut loc Plenara CC al
PCR. Plenara a examinat problemele legate de sesi-
unea din 9 decembrie a.c. a Marii Adunări Naționale
și a adoptat hotărâri corespunzătoare. Plenara a ales
pe tovarășul Chivu Stoica în funcția de secretar al CC
al PCR. Stabilind să recomande alegerea tovarășului
Alexandru Drăghici ca vicepreședinte al Consiliului de

Ministri, Plenara a hotărât eliberarea sa din funcția de secretar al CC al PCR⁵³.

A fost *eliberat* din funcția de secretar al Comitetului Central și veteranul Alexandru Moghioroș, grav bolnav. Pe funcția lui a trecut Mihai Gere⁵⁴, fost zidar și coleg de detenție cu Ceaușescu la Caransebeș.

„Promovat“ în același scop, al îndepărtării de centrul puterii, a fost și Alexandru Bârlădeanu: din funcția de prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ca președinte al Consiliului Național al Cercetării Științifice.

Și Gheorghe Apostol a fost scos din prim-vicepreședinția guvernului și pus în fruntea sindicatelor. Conducerea UGSR fusese grabnic convocată într-o plenară în prezidiul căreia s-au așezat fruntașii partidului: Ceaușescu, Maurer, Apostol, Niculescu-Mizil⁵⁵. Ceaușescu i-a încredințat pe participanți că partidul conferă un mare rol sindicatelor, drept care președintele va participa la ședințele Guvernului cu drept de membru deplin. Apoi le-a făcut o propunere de nerefuzat: alegerea ca președinte al UGSR a experimentatului Gheorghe Apostol. Iar ca prim ajutor al lui să rămână Constantin Drăgan, fost muncitor și secretar de partid al Uzinelor „23 August“. Disciplinatul Apostol a mulțumit „conducerii partidului și personal tovarășului Nicolae Ceaușescu“ pentru că l-au trimis, iarăși, cu munca la sindicate⁵⁶.

Cel puțin la fel de bine a decurs și ședința Consiliului de Stat. Membrii săi au decis, unanim, să-și depună mandatul înaintea expirării termenului pentru care fuseseră aleși. Fostul președinte Chivu Stoica a propus imediat noua conducere. Validată prin... vot secret! Și anunțată prin comunicatul legislativului din ziua următoare, care specifica unanimitatea aprobării ca președinte al Consiliului de Stat pe Nicolae Ceaușescu, iar ca vicepreședinți pe Emil Bodnăraș, Constanța Crăciun și Ștefan Peterfi⁵⁷.

Printr-o procedură similară și-au depus apoi mandatul membrii Consiliului de Miniștri. Ca lider al partidului și nou șef al statului, Ceaușescu l-a numit prim-ministru pe Maurer. Cu alură de premier occidental, Maurer și-a anunțat noul cabinet⁵⁸.

Sesiunea legislativului a validat toate schimbările făcute⁵⁹. Peste două zile, noul Secretariat s-a întrunit într-o primă ședință, aprobând responsabilitățile componentilor săi. Secretarul general și-a asumat coordonarea Colegiului Central de Partid și Cancelariei. Chivu Stoica și Trofin acopereau împreună ceea ce fusese *Organizatoricul* coordonat de Ceaușescu singur; Niculescu-Mizil și Răutu – resortul propagandei, învățământului și culturii; Gere – scrisori și audiențe; Dalea – probleme internaționale, iar Patilineț – problemele speciale din justiție, armată, interne și gospodărie de partid⁶⁰. Promovat iarăși a fost în decembrie și Ion Iliescu, în funcția de prim-secretar al organizației UTC și ministru pentru Problemele Tineretului. Prin voia lui Ceaușescu, s-ar putea zice, călca pe urmele lui.

În nucleul conducerii dominate de oameni noi, Ceaușescu pregătea însă noi mutări.

Lucrurile nu s-au dovedit deloc ușoare cu Drăghici. Fie că pricepuse unde aveau să ducă mutările lui Ceaușescu, fie că se temea de consecințele „anchetei Pătrășcanu“, Drăghici a avut o primă ieșire din flancul ascultător al demnitarilor. S-a întâmplat în ședința Comitetului Executiv care a dezbătut reorganizarea administrativ-teritorială a țării, când singur Drăghici s-a opus hotărârii adoptate⁶¹, fapt consemnat în protocolul ședinței⁶². Ce „combătea“ Drăghici? În discuțiile consemnate stenografic, el a pus degetul pe rană: spiritul naționalist al reformei⁶³. A caracterizat ca „ghetoizare“ fapte precum atașarea unor comune românești la județe cu populație preponderent maghiară „din dorința de a îmbunătăți compoziția națională“. A criticat și defavorizarea acestor zone în programele noilor investiții

economice⁶⁴. Urmărind această nebănuită întorsătura a relațiilor, se pare că la fel cum Dej își lovea prin intermediari adversarul, „barosul“ lui Ceaușescu a fost atunci Niculescu-Mizil. Drăghici a reușit să-l enerveze pe Ceaușescu până-ntr-atât încât a recurs la amenințare. „Vreau doar să informez Comitetul Executiv că Prezidiul Permanent a numit o comisie care să analizeze cazul lui Foriș și Pătrășcanu, a anunțat secretarul general. Ancheta este gata și va fi supusă la timpul potrivit. Nu are rost să legăm de problema împărțirii administrative a teritoriului probleme care nu au nicio legătură“⁶⁵.

Acesta putea fi momentul când Ceaușescu a deschis casa de fier din spatele său, scoțând dosarul „cu ce făcuse“ Drăghici. Ceilalți încremeniseră, după relatarea lui Bârlădeanu, sondând, cu groază, perspectiva de-a li se „găsi“ și lor câte-un dosar⁶⁶. Dar stenograma din decembrie 1967 înregistrează doar observația lui Drăghici că-n anii '50 se lucra după concepția că putea fi „dușman și mîța de sub ușa“⁶⁷. Ceaușescu a replicat însă dur: „Ce rost are să ridici problema că pe vremea când ai fost ministru de Interne te ocupai cu mîțe?! Să nu umbli cu lucruri care nu cadrează cu un membru al conducerii superioare de partid!“⁶⁸.

Persistă totuși o nelămurire. Formal, ancheta a fost decisă într-o ședință de Prezidiu Permanent din toamna lui 1965,⁶⁹ fiind ținută secretă și pentru membrii Comitetului Executiv. S-o fi luat fostul ministru al Internelor drept acțiune propagandistică? Soții Drăghici, prieteni ai Ceaușeștilor, n-aveau semne de pericol. Ba chiar, dimpotrivă. La fel cum altădată Gheorghiu-Dej o anesteziase pe Ana Pauker, copleșind-o, înaintea căderii, cu drăgălășenii și amabilități, Ceaușeștii își îndemneau prietenii la soluții extravagante în construcția noii lor vile. Urmau a fi vecini în Bulevardul Primăverii. „Vei primi delegați străini“, îl incitau, perfid, Ceaușeștii

pe Drăghici la cheltuieli mari. De altfel, vila aceea a devenit reședința înalților oaspeți străini⁷⁰.

Între demnitarii partidului se zvonise și despre cearța dintre Martha Drăghici și Elena Ceaușescu într-un restaurant din Poiana Brașov. Fiecare dintre știutele bune prietene apăraseră poziția soțului în problema Regiunii Autonome Maghiare⁷¹.

Să-l fi atras la opoziție, pe Drăghici, speranța de a-i lua locul lui Ceaușescu? Atacurile sovietice veneau prin filiera maghiară. Asemenea speculații nu sunt lipsite de teme, după cum arată sfârșitul soților Drăghici. Căci, după moartea lui Ceaușescu, Alexandru și Martha Drăghici au primit azil politic în Ungaria. Iar autoritățile maghiare au refuzat extrădarea fostului ministru de Interne pentru a apărea în fața tribunalului ca reclamat de foști deținuți politici.

Ițele puterii absolute

Țesuse Ceaușescu, de unul singur, noua intrigă a acaparării de mai multă putere? În ședința Comitetului Executiv din dimineața zilei de 8 decembrie 1967 venise cu listele schimbărilor gata pregătite pentru a fi aprobate de ceilalți.

Dar din lecțiile predecesorului învățase și că, în mișcări de anvergură, „unitatea de monolit” a conducerii este premisa obligatorie a reușitei. Chiar dacă vechii tovarăși nu-i oferiseră motive de îndoială asupra fidelității, Ceaușescu voia subordonați mai pe măsura voluntarismului său. Energici, disciplinați, și mai ales pătrunși de credință și devotament în împlinirea poruncilor sale. Chivu, Apostol, Moghioroș, Drăghici și alții, care-l știau de Nicu din închisoare și din anii de zdruncinătură ai *luptei de clasă*, nu mai erau deloc convenabili. Ba, chiar periculoși, în ideea unui potențial succesor în cârdășie cu sovieticii.

Demnitarii mai tineri vedeau limpede câmpul sectoarelor proprii, ițindu-se peste umerii bătrânilor de care se visau, și ei, scăpați. Dar după observațiile lui Niculescu-Mizil și Ștefan Andrei, Ceaușescu nu făcea singur, atunci, mișcări de cadre la vârf. Înaintea schimbărilor, Maurer și Bodnăraș petreceau vreme lungă în cabinetul secretarului general⁷². Toate schimbările s-au făcut, cel puțin, cu știința și aprobarea lui Maurer, dacă nu chiar la inițiativa lui. „Precum Iisus a intrat, în Ierusalim, călare pe un măgar, așa l-a adus Maurer pe Ceaușescu în Ierusalimul puterii“, a povestit mai târziu Bărlădeanu. Și-a închipuit că „băiețelul incult“ pe care-l cunoscuse el nu-i va ieși de sub ascultare. „A făcut totul“ ca să-l înscăuneze deplin în jilțul puterii⁷³.

Vor fi fost și discuții deosebite în tripleta amintită. Mai ales în momentele ce puneau pe tapet chestiunea reprezentării. Culisele vizitei șahinșahului Iranului, Mohammad Pahlavi Aryamehr, și a împărătesei Farah la București, în vara lui 1966⁷⁴, conțin detalii supărătoare pentru Ceaușescu. Conform protocolului, Chivu Stoica și soția sa primiseră perechea imperială. Printre pregătirile minuțioase au fost demersurile aparte făcute de Ceaușescu ca să-l întâlnească pe oaspete⁷⁵. Pe temeiul rolului de mare anvergură pe care dorea să-l joace, putea pretinde și funcția supremă în stat. Așa putea fi gazda și oaspetele personalităților reprezentând regimuri și mișcări politice diverse. La baza viitorului *cult al personalității* a stat și o asemenea motivație.

La festinul dintre anii 1967–1968, închinând cu Ceaușescu tradiționala cupă de șampanie, demnitarii cinsteau și partidul, și statul. Din 9 decembrie 1967 și până în 22 decembrie 1989, el va rămâne primul om din partid și din stat.

Note

- 1 Vizita delegației conduse de Nicolae Ceaușescu la Moscova a avut loc în perioada 1–8 noiembrie 1967.
- 2 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, p. 165.
- 3 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 119/1964.
- 4 Marin Preda, *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Introducere de Eugen Simion, Ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare, București, Editura Cartex Serv, 2008, p. 307–308.
- 5 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 165.
- 6 *Ibidem*, p. 71.
- 7 *Ibidem*, p. 166.
- 8 *Ibidem*.
- 9 *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PMR din ziua de 20 iunie 1967*, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 284.
- 10 Iosif Constantin Drăgan (n. 1917 – d. 2008), om de afaceri, scriitor și filantrop. Personalitate controversată în raporturile cu Garda de Fier, regimul Ceaușescu și teoriile culturale promovate.
- 11 George Emil Palade (n. 1912 – d. 2008), om de știință american de origine română, laureat al Premiului Nobel pentru fiziologie și medicină în 1974.
- 12 Referat prezentat de Paul Niculescu Mizil lui Ceaușescu, întocmit de Propagandă, Interne și Externe, 24.II.1967, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 235.
- 13 *Ibidem*.
- 14 *Stenograma ședinței Comitetului Executiv al CC al PMR din ziua de 20 iunie 1967*, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 285.
- 15 *Ibidem*, p. 286.
- 16 Ion Stănescu a fost numit președinte al Consiliului Securității Statului la 7 mai 1968.
- 17 Lavinia Betea, *Interviu cu Ion Stănescu. Securitatea – scutul și pavăza partidului*, în „Jurnalul Național”, 7 iunie 2010.

- 18 *Ibidem*.
- 19 Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu, *Trupele de Securitate (1949–1989)*, Studiu introductiv de Florian Banu și Liviu Țăranu, București, Editura Nemira, 2004, p. 149.
- 20 *Ședința Prezidiului Permanent al CC al PCR din 11 mai 1970*, ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 55/1970, ff. 3–5.
- 21 Emil Macri (n. 1927 – d. 1991), general de Securitate care în 1989 îndeplinea funcția de șef al Direcției contrainformații economice din Departamentul Securității Statului.
- 22 Lavinia Betea, *Interviu cu Ion Stănescu. Securitatea – scutul și pavăza partidului*, în „Jurnalul Național”, 7 iunie 2010.
- 23 Neagu Cosma, Ion Stănescu, *De la iscodă la agentul modern în spionajul și contraspionajul românesc*, București, Editura Paco, 2001, p. 192.
- 24 *Ibidem*, pp. 193–194.
- 25 Plenara CC al PCR din 5–6 octombrie 1967 a dezbătut organizarea administrativ-teritorială a României iar Plenara din 29 noiembrie – 1 decembrie s-a axat pe dezbaterile și aprobarea bugetului de stat pe 1968 și aprobarea convocării Conferinței Naționale din 6–8 decembrie 1967.
- 26 În 1–8 noiembrie 1976, Nicolae Ceaușescu a condus delegația română care a participat la aniversarea semicentenarului revoluției din noiembrie 1917; iar în 14–15 decembrie Ceaușescu s-a deplasat la Moscova pentru convorbiri aparte cu Leonid Brejnev.
- 27 „Scînteia”, 28 ianuarie 1968.
- 28 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 239.
- 29 „Scînteia”, 7 decembrie 1967.
- 30 *Ibidem*.
- 31 *Ibidem*, 6 octombrie 1967.
- 32 Legea nr. 22/1967, adoptată de MAN în 26 decembrie 1967.
- 33 Nina Bachkatov, Andrew Wilson, *Les nouveaux soviétiques de A a Z*, Paris, Calman-Levy, 1991, p. 288–289.
- 34 Reforma Liebermann a fost astfel numită după numele unui economist care semna articole în „Pravda”.
- 35 S-au inspirat din ea, în schimb, maghiarul Reszo Nyers,

- cehul Ota Sik, iar mai târziu, în China, Sun Yefang și Xue Muquiao, experții lui Liu Shaoqi.
- 36 Michel-Pierre Hamelet, *Nicolae Ceaușescu avec ses textes essentiels*, Paris, Editions Seghers, 1971, p. 57.
- 37 *Legea 11/1971*, în „Buletinul oficial”, 21 octombrie 1971, p. 910.
- 38 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 290.
- 39 Vizita delegației conduse de Ceaușescu la Moscova a avut loc în 14–15 decembrie 1967.
- 40 „Scînteia”, 16 decembrie 1967.
- 41 Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu – Brejnev, 1965–1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, pp. 113–114.
- 42 Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală româno –sovietic s-a semnat la 6–8 iulie 1970.
- 43 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 518.
- 44 Cezar Stanciu, *op. cit.*, pp. 114–117.
- 45 În 26–27 decembrie, MAN a votat legile privind noile mecanisme economice, planul și bugetul pe anul 1968.
- 46 Mihail Sergheievici Gorbaciov (n. 1931), lider comunist sovietic. A fost secretar general al PCUS (1985–1991), Președinte al URSS (1990–1991). A lansat reforma economică (perestroika) și politica de transparență (glasnost) a regimului comunist din URSS. În 1990, i-a fost decernat Premiul Nobel pentru Pace.
- 47 „Scînteia”, 8 decembrie 1967.
- 48 *Ibidem*.
- 49 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 101.
- 50 „Scînteia”, 22 iulie 1965.
- 51 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 134.
- 52 *Ibidem*, pp. 136-137.
- 53 „Scînteia”, 9 decembrie 1967.
- 54 *Protocolul ședinței Secretariatului CC al PCR din ziua de 11 decembrie 1967*, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 341.
- 55 Plenara UGSR a avut loc în 8 decembrie 1967.
- 56 „Scînteia”, 9 decembrie 1967.
- 57 *Ibidem*.

- 58 *Ibidem.*
- 59 *Ibidem.*
- 60 *Protocolul ședinței Secretariatului CC al PCR din ziua de 11 decembrie 1967*, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 341.
- 61 *Ședința Comitetului Executiv al CC al PMR din ziua de 30 decembrie 1967*, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*
- 62 *Protocolul ședinței Comitetului Executiv al CC al PMR din ziua de 30 decembrie 1967*, în Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 343.
- 63 *Ibidem*, p. 352.
- 64 *Ibidem*, p. 359.
- 65 *Ibidem*, p. 361.
- 66 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997, pp. 64–65.
- 67 Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 360.
- 68 *Ibidem*, p. 363.
- 69 Cf. Nicoleta Ionescu-Gură, „Studiu introductiv“, în Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 42. Din păcate, rolele microfilmate pe care le citează (AMR, fond Microfilme, rola 910, c. 291–292) nu mai sunt la dispoziția cercetătorilor.
- 70 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 134.
- 71 Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu...*, p. 64.
- 72 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *op. cit.*, p. 122.
- 73 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 155.
- 74 Vizita a decurs în perioada 27 mai – 3 iunie 1966.
- 75 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 60/1966, f. 176.

16

Pe șantierul rescrierii istoriei

La aniversare

 n spiritul relației partidului cu *masele*, Ceaușescu s-a vrut perceput ca un lider cu carismă deosebită, apreciat în lume cum nu fusese altul în toată istoria României. Fața nevăzută a legăturilor sale cu vârfurile *lagărului imperialist*, alimentată de cumpărări de licențe și capacități de producție, a fost de domeniul secretelor bine păzite. Ca și frecuşurile sale cu decizionalii din *țările frățești* sau impactul poziției sale deosebite în conflictul Moscova – Pekin.

Ce vedeau românii? În mai puțin de trei ani de ședere pe jilțul înalt al puterii, după cum reiese din discursurile aniversare la împlinirea a 50 de ani, Ceaușescu și-a adecvat biografia la istoria partidului. „Ca membru al partidului și al conducerii sale, am căutat, în limita priceperii mele, să servesc partidul, să servesc poporul: din cei 50 de ani de viață, 35 de ani ca membru al partidului, m-am străduit să fac totul pentru ca poporul al cărui fiu sunt, ai cărui fii suntem cu toții, să ducă o viață liberă și independentă”¹, s-a lăudat el la 26 ianuarie 1968. Ideea *luptei revoluționare* de la 15 ani, apărută aici, nu-l va părăsi nici în ceasul din urmă.

Deosebiți au fost și oaspeții la această aniversare apreciată, după cutumele vremii, ca zi memorabilă în

viața demnitarilor. Sărbătoritul a fost onorat printr-o *masă tovarășească* oferită de Comitetul Central, unde au ospătat și trei capi ai comunismului european: spaniolul Santiago Carrillo, portughezul Alvaro Cunhal și norvegianul Just Lippe. O coincidență, datele vizitei lor în România, a motivat „Scînteia” „întâmplarea” deosebită.

Se pare că ultima dată când cineva din categoria *filor iubii ai poporului* i s-a mai adresat public secretarului general ca unui seamăn, a fost Maurer, prin toastul aniversar rostit în numele conducerii partidului, statului și guvernului.

„Cuvinte simple, adânc gândite și adânc simțite, expresie a faptului că din 50 de ani de viață cu mult peste 30 ai dăruit mișcării revoluționare și binelui poporului din care cu toții facem parte, menționa vorbitorul. Cei care au bucuria să fie alături de tine în această luptă știu ce înseamnă dârzenia, efortul, lupta pe care o duci pentru a pregăti problemele și soluțiile, devotamentul tău pentru cauza revoluției și pentru cauza poporului către care răspundem.

Cred că îmi va fi îngăduit să sintetizez toate simțămintele pe care această aniversare ne face să le trăim, ridicând paharul în sănătatea ta, pentru o viață lungă, pentru succesul cauzei pe care o susții și pe care cu atâta pricepere o servești, pentru sănătatea tovarășei tale de viață, pentru fericirea tuturor celor ce îți sunt dragi.

Urarea aceasta nu este numai o dorință de bine pentru tine. Este o dorință de bine pentru partid, este o dorință de bine pentru cauza revoluției, este o dorință de bine pentru poporul nostru, pentru că în sănătatea și în puterea ta de muncă stă nădejdea împlinirii țelurilor noastre.

Să trăiești!“²

Sărbătoritul a răspuns ca la tribună, citând obiective și realizări.

Dar nu aniversarea lui Ceaușescu îl preocupa atunci pe cetățeanul de rând. În primăvara lui 1968,

conducerea partidului a trecut la desființarea vechii organizări administrativ-teritoriale. Regiunile și raioanele, create după model sovietic în 1950, au fost înlocuite cu județe, municipii, orașe și comune, schimbările fiind „dezbatute” încă din toamna anului precedent³. De aici, modificări de adrese, de buletine de identitate, hărți, manuale de geografie, indicatoare rutiere ș.a.m.d.

Noua organizare administrativ-teritorială s-a decis la partid și a fost legiferată în aceeași zi⁴. În locul celor 16 regiuni – configurate în 1960 – s-au înființat 39 de județe⁵. Primele impresii remarcă dispariția Regiunii Mureș Autonomă Maghiară și revenirea la tradiția istorică a vechii unități administrative, județul, menționat în hrisoavele vremii lui Ștefan cel Mare. O pură manifestare a *naționalismului*, s-a spus, repetitiv, după căderea regimului, reiterând exemplul lui Carol al II-lea. Acesta împărțise Regatul României în zece ținuturi, contaminat de *naționalismul* lui Mussolini. Fără îndoială că fondul reformei lui Ceaușescu vizase și reducerea potențialului înalt de presiune reprezentat de Regiunea Mureș Autonomă Maghiară și de ținuturile secuiești, fapt dovedit prin criticile lui Drăghici⁶. Dar și, cel puțin în aceeași măsură, centralizarea puterii locale după modelul din fruntea țării: noii prim-secretari de partid sunt totodată și președinți ai consiliilor populare, începând cu județul și sfârșind cu comuna. Controlul lui Ceaușescu asupra capilor de județe va fi deplin din acest moment, iar relațiile – nemijlocite. Din această nouă relație de putere au derivat fenomene secundare de mare vizibilitate în epocă. Precum apariția de noi case de oaspeți și de vânătoare destinate lui Ceaușescu pe întreg cuprinsul țării. Ca și seniorii medievali față de regele lor, baronii locali s-au întrecut în a-i oferi rezervații și condiții de vânătoare. Și tot ca regii de altădată, Tovarășul atribuisese județele spre administrare celor mai credincioși dintre slujitorii săi.

Reforma administrativ-teritorială n-a fost singura schimbare care-a acaparat interesul public. *Legea ilicitului*⁷ a fost alt focar de dezbateri formale și informale. Gata cu noii afaceriști, *sabotori* și *speculanți*, s-a vrut a fi spiritul ei. Denunțul unui vecin sau subaltern declanșa controlul amănunțit al veniturilor și cheltuielilor familiei pârâtului. Tot ce nu putea fi justificat ca provenind din salarii ori moșteniri (atâtea câte-au mai rămas după naționalizare), era confiscat, iar „delapidatorul” – pedepsit cu închisoarea.

Excepți de la ea, prin cutumele statornicite, erau tocmai *fiii poporului*. Până la căderea regimului, ni-meni n-a cutezat să ridice glasul împotriva utilităților gratuite și aprovizionării preferențiale cu produse, la prețuri mult sub nivelul pieței, a familiei Ceaușescu și a întregii nomenclaturi.

Sabotorul frontului Moscovei

Un moment deosebit al anului 1968 s-a petrecut la Budapesta, în timpul conferinței pregătitoare pentru organizarea unei „consfătuiri mondiale” a partidelor comuniste și muncitorești⁸ la care au participat delegații reprezentând 81 de formații politice⁹.

În vreme ce presa din *lagărul comunist* incita la pașnice întreceri prin muncă și condamna *imperialismul american* pentru agresiunea Vietnamului, conflictul dintre Moscova și Pekin lua forme deschise și periculoase. Pe acest fond, Niculescu-Mizil, șeful delegației României la Budapesta, a exprimat opoziția la orice formă de critică și condamnare a chinezilor.

După experiența nefericită a consfăturii internaționale, ținută în noiembrie 1960 la București, când răbufnise deschis conflictul chino – sovietic, românii adoptaseră strategia boicotării acestui gen de întruniri. Ca să evite manevrele sovietice executate prin terți,

liderii de la București militau pentru consultări bilaterale. Nu participaseră nici la întâlnirea de la Karlovy Vary¹⁰, unde se adoptase o declarație privind inviolabilitatea frontierelor stabilite în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial. Nu s-au mai putut eschiva însă să meargă la Budapesta.

Ca să-i ralieze și pe alții la poziția neamestecului în treburile interne ale vreunui partid și împotriva criticării unora în reuniuni internaționale, s-au trimis delegații în străinătate, conduse de Niculescu-Mizil și Apostol. Un adevărat turneu internațional, după mărțuria lui Niculescu-Mizil, care în numai trei zile purtase convorbiri în Roma, Paris și Geneva cu lideri comuniști occidentali¹¹.

În spiritul invocatei *conduceri colective*, poziția delegației trimise la Budapesta s-a mandatat în plenara Comitetului Central. Pârvulescu a creat momentul-surpriză, criticând China pentru *naționalism*. Dar Ceaușescu l-a întrerupt, amintindu-i principiul neamestecului în politica altor partide. El va tăcea dacă plenara îi interzice să-și spună părerea, a admis disciplinatul Pârvulescu¹². Aceasta a fost prima lui ieșire și, după Drăghici, a doua încercare fățișă de împotrivire la planurile lui Ceaușescu.

În dialogul astfel iscat, liderul partidului a insistat asupra faptului că ideea unui centru conducător murise odată cu Cominternul, iar „organisme” succesoare s-au compromis prin *procesele staliniste* regizate la ordinul Moscovei. În *spirit partinic*, așadar, și acelor care trăiseră istoria partidului, li se interzicea, din nou, să-și amintească adevărul.

S-a decis însă, statutar, ca delegația să susțină la Budapesta următoarele poziții: la viitoarea conferință internațională să fie invitați și reprezentanții comuniștilor iugoslavi și ai mișcărilor de eliberare; să se accepte introducerea temei *luptei împotriva imperialismului* pe agenda conferinței; să semneze, dacă va fi cazul,

documentele care susțin lupta nord-vietnamezilor; în reuniunile internaționale toate deciziile să fie adoptate cu vot unanim; fiecare partid să exprime exclusiv poziția proprie, fără a-i critica pe alții¹³.

Reuniunea a debutat cu stângul: est-germanii și sovieticii au început cu critici la adresa Chinei. Apoi, reprezentantul comuniștilor sirieni, Khaled Bagdash, care trăia în exil la Moscova, a atacat poziția românilor față de *internaționalismul proletar* și față de „războiul de șase zile”. Șeful delegației române a replicat în spiritul mandatului său: dacă Bagdash nu-și cere scuze, românii părăsesc reuniunea. Dar sirianul și-a făcut *mea culpa*, propunând neconsemnarea intervenției în documentele reuniunii.

Totul părea și putea fi încheiat aici. Dar secretarul general l-a criticat dur pe Niculescu-Mizil pentru conciliere în convorbirea telefonică purtată. Căutând ceartă cu lumânarea și vizibilitate poziției sale cu orice preț, Ceaușescu a sunat, în toiul nopții, goarna de adunare a Prezidiului Permanent și i-a convocat pe ambasadorii țărilor socialiste la București. Executând noul mandat, a doua zi, Niculescu-Mizil a propus participanților la reuniune o declarație de desolidarizare cu criticile la adresa altor partide. Găsind prea puțină susținere, românii au părăsit conferința. Gestul a fost comentat pe larg de presa internațională, în favoarea lui Ceaușescu ca spărgător al frontului Moscovei.

Într-o plenară extraordinară a Comitetului Central¹⁴, liderul de la București s-a dezlănțuit făcând declarații publice în spiritul celor discutate între apropiați la Moscova, la jubileul *revoluției bolșevice*. A accepta Kremlinul ca și centru conducător al mișcării comuniste internaționale, a zis el, înseamnă „să ne punem cătușe pe mâini”. Și „să trădăm interesele poporului”¹⁵.

Agitația lui Ceaușescu era privită cu mefiență în *lagăr*. În plenul conducerii comuniștilor bulgari, Jivkov a susținut bătaios obligația de a lua măsuri

„pentru a introduce ordinea“ în Cehoslovacia, România și Iugoslavia¹⁶. Îngrijorătoare devenise și puterea lui Ceaușescu, ambasadorul Poloniei la București informând centrala că s-a ajuns „la concentrarea unui maximum de putere în mâna conducerii supreme“, iar în formula de *centralism democratic* a crescut ponderea centralismului, scăzând democrația¹⁷.

Prin oficiosul partidului, Ceaușescu a oferit indicii clare asupra divergențelor din mișcarea comunistă. Și în legătură cu împotrivirea sa față de ideea organizării unei conferințe a mișcării comuniste și muncitorești internaționale¹⁸.

Reabilitări și reconsiderări

În tot acest timp, efectele denunțării *crimelor stalinismului* învolburau conducerea comuniștilor din Cehoslovacia. La vârfurile ei se cerea adevărul despre execuția celor 280 de cominterniști, după procesele truate din anii '50. „Aripa slovacă“ a partidului, în frunte cu Gustáv Husák, revendica *reabilitarea* lui Vladimír Clementis și a celorlalți slovaci condamnați pentru *naționalism burghez*. În vreme ce Novotný se afla la putere, Husák ispășise nouă ani de închisoare. Suferințele, condamnările și execuțiile vechilor *revoluționari* erau acum numite public *crime*, iar dezvăluirile despre rolul consilierilor sovietici și al NKVD-ului au depășit cercul conducătorilor. Interviuurile cu călăi și victime, publicate de presa pragheză, au tulburat cetățenii Cehoslovaciei, iritându-i pe sovietici. Pe acest fond, Antonín Novotný, liderul PC Cehoslovac din 1953, a fost înlocuit la începutul anului 1968 cu Alexander Dubček¹⁹.

Reformele „primăverii pragheze“ n-aveau cum scăpa observației liderilor din București. Ceaușescu a fost la curent cu disensiunile și interpretările derivate din *procesele staliniste postbelice*. Oricât s-ar fi

grăbit cu proiectul scrierii unei istorii a partidului, Maurer și Bodnăraș îl vor fi sfătuit că trebuia încă ținut seama de prea apropiatele concluzii ale Plenarei din toamna lui 1961, puse în scenă de el, ca secretar cu *Organizatoricul*²⁰.

În aplauzele participanților, în urmă cu doar șapte ani, Ceaușescu emisese alegații precum acestea: „Mulți se întreabă acum, zicând: «Dar de la voi nu aveți de reabilitat pe nimeni?» Nu avem de reabilitat, ce să facem. N-avem pentru că nu am luat măsuri, nu ne-am lăsat învinși de acest lucru, pentru că în partidul nostru prim-secretar am avut pe Gheorghiu-Dej, care, cu toate greutățile, a știut să strângă în jurul lui activul și să împiedice această politică dușmănoasă. Pentru aceasta partidul nostru, Comitetul Central trebuie să-i fie recunoscător tovarășului Gheorghiu-Dej”²¹. Recomandase în 1961 și „cultivarea” dragostei pentru conducători, Dej meritând-o din plin²².

În vara lui 1967, secretarul general a îndreptat tirul către Securitate, criticându-i tendința de erijare într-o instanță deasupra partidului. Cazul lui Pătrășcanu, „vechi activist de partid”, trebuia rezolvat de Comitetul Central, nu de Securitate, zicea el acum²³. „Am fost un simplu executant”, s-a apărat Drăghici, negând intenția egalității între conducerea Internelor și a partidului²⁴.

Dezbaterile din conducerea partidului s-au soldat și cu statistici ale Consiliului Securității Statului, care prezentau victimele Securității Poporului din 1950 până-n 1968 ca și cum n-ar fi avut legătură nici cu vechile *organe*, nici cu Ceaușescu. Documentele apar ca o veritabilă carte neagră a comunismului.

Într-un prim document, datat martie 1968, s-a menționat cifra de 91.333 arestați politic în respectiva perioadă, circa 70.000 fiind trimiși în justiție și condamnați. Pentru 60.000 de oameni s-a decis pedeapsa la domiciliu obligatoriu²⁵. În primăvara lui 1968, în birourile Securității, istoria se scrie mai altfel decât

în 1961. „Restricțiile domiciliare“ din 1949, suportate de „cca. 3.000 moșieri“, sunt taxate acum ca „ilegale“, deoarece nu se concepuseră încă actele normative necesare aplicării acestui tip de pedeapsă. Nicio mențiune, bineînțeles, despre responsabilitatea lui Ceaușescu care, în calitate de coordonator al colectivizării, beneficiase de „curățirea terenului“. Se considerau ilegale, în majoritatea cazurilor, și „internările administrative“, fapt dovedit și prin desființarea, în 1954, a „unităților de muncă“. Din 20.477 de deținuți eliberați atunci din coloniile și lagărele de muncă, doar 509 au fost trimiși în judecată, ceilalți fiindu-le clasate dosarele²⁶.

În aprilie 1968, același Consiliu al Securității Statului a prezentat o „notă“ cu cifre deosebite asupra victimelor *luptei de clasă*²⁷. Numărul celor 70.000 de arestați și condamnați din statistica anterioară s-a redus cu mai mult de jumătate (31.505 persoane). 85% fuseseră arestați sub acuzația de *uneltire contra ordinii sociale* (taxată însă acum ca abuz), iar ceilalți – în pondere semnificativă, legionari –, ca făcând parte din grupuri organizate și bande teroriste²⁸. În 1961 însă, acuzându-i pe *deviatorii de dreapta*, însuși Ceaușescu vorbise de 89.000 de țărani arestați între anii 1950–1952, dintre care 37.000 mijlocași și 7.000 săraci²⁹. Atunci, rolul justițiarului i se atribuiseră lui Drăghici, care după ce venise la conducerea Internelor a eliberat și a repus în drepturi 34.000 de nevinovați³⁰. În primăvara lui 1968 însă, printre multele învinuiri aduse fostului ministru de Interne era și aceea că, în 1965, Securitatea ținea în evidențe, ca suspecti, 7 milioane de români³¹.

Se înțelege că nici primul, nici al doilea bilanț al victimelor Securității n-a fost pus în discuția conducerii partidului, oricât de *colectivă* se declarase aceasta.

Reabilitări și reconsiderări se făcuseră însă și fără dezbateri la vârful partidului. În decembrie 1966, a fost grațiat ziaristul Pamfil Șeicaru prin decret unic,

nepublicat, al Consiliului de Stat, pe motiv că are „atitudine corespunzătoare și desfășoară în străinătate, prin scris, o activitate utilă țării noastre”³². Tot de pe-atunci, folcloristul Harry Brauner călătorea în străinătate, pe cheltuiala statului român, participând la vernisajele expozițiilor celebrului său frate, suprarealistul Victor Brauner³³. Cu 12 ani de închisoare și alți doi de domiciliu forțat, după *procesul Pătrășcanu*, inocentul Brauner îi aducea lui Ceaușescu imense servicii de imagine. „Mulți mi-au pus problema antisemitismului din țară, îi scria el soției dintr-o asemenea călătorie. Le-am răspuns: «Sunt evreu, trimis de statul meu să văd expoziția fratelui meu, judecați și dumneavoastră». Tuturor le-a produs satisfacție răspunsul meu, toți își pun încrederea în România și desigur că argumentele mele sunt în favoarea simțămintelor lor. Sunt tare bucuros că pot influența cercurile cele mai închise și mai însemnate până la urmă, în favoarea țării mele”³⁴.

Cu *învățătura proletariatului* erau deprinși, de mult deja, intelectualii din România. Sub raportul relațiilor dintre putere și creatori, actualități ale anilor '60, începute sub Dej, au fost fenomenele *reconsiderării* și *branșării*, sub control, la cultura mondială. După informațiile din presa vremii, repertoriile teatrelor și programele cinematografelor includeau semnificative creații „capitaliste”. Actori, pictori și scriitori plecau în turnee, organizau expoziții sau primeau burse în străinătate. În ianuarie 1965, bunăoară, „Scînteia” a elogiat succesul actorilor Valeria Seciu și Ion Caramitru în spectacolul *Să nu te joci cu dragostea*, de Musset, pe scena Naționalului bucureștean³⁵, al expoziției pictorului Dan Hatmanu la Paris³⁶ și al studenților-actori participanți la un festival studentesc din Marea Britanie³⁷.

Ceaușescu a continuat și *reconsiderarea* personalităților culturale care suportaseră *reeducarea* în închisori. Prin forme și tehnici perfide, foștii deținuți politici au

continuat să fie folosiți ca nadă a emigrației române. Revista „Glasul patriei”³⁸, înființată de Ministerul de Interne sub egida Comitetului Român pentru Repatriere, le-a difuzat articolele și *autocriticile* scrise la comandă. Pusă pe picioare de talentatul George Ivașcu, el însuși fost „reținut” în anii *dictaturii proletare*, renumele publicației se asocia mai ales cu Nichifor Crainic³⁹. „Sunt unul din intelectualii care, înainte de 1944, au susținut acele idei greșite, își făcea, bunăoară, Constantin Noica *autocritica* în paginile revistei. Într-un fel sau altul a trebuit deci, la fel ca și ceilalți, să răspund pentru ele. Dar nici o pedeapsă nu e mai aspră pentru un intelectual decât tocmai faptul de a vedea că nu a avut dreptate (...). Adevărul lumii noastre poartă numele socialism.”⁴⁰

Asemenea penitențe reprezentau prologul reinsertiei lor sociale. Slujeau, totodată, fabricării prestigiului regimului de la București în străinătate. În primăvara lui 1967, discutând „activitatea în rândul emigrației române”, conducerea partidului a decis finanțarea, secretă, a unor reviste și asociații ale emigrației românești. Precum și trimiterea în exterior a unor mesageri potriviți. În acest sens, Ceaușescu l-a lăudat pe rabinul Mozes Rosen că făcuse, în Statele Unite ale Americii, mai mult decât ambasada României⁴¹.

Marele bal – *reabilitarea* lui Pătrășcanu și *excluderea* lui Drăghici

În dezbaterile nucleului decizional din vara lui 1967 – toamna lui 1968, chestiunea *reabilitării* s-a pus exclusiv pentru câțiva *ilegaliști*. Dintru început, Ceaușescu hotărâse că partidul „nu-și va pune poalele în cap”⁴², astfel că, sub eticheta de victime ale *luptei pentru putere*, doar Foriș și Pătrășcanu au fost *reabilitați* public. S-a decis și că nu mai pot fi trași la răspundere anchetatorii,

judecătorii și procurorii din *procesele staliniste*, deoarece faptele lor penale s-au prescris prin depășirea termenelor legale în care ar fi putut fi urmăriți și judecați. „Ispășirea“ lor consta în a-i pune în discuția *organizațiilor de bază*, cu sancțiunea supremă a excluderii din partid⁴³.

Dar Ceaușescu acționase mai de mult prin Patilineț, secretarul CC cu „probleme speciale“. La ordinul lui, în cel mai strict secret, prin colonelul Grigore Răduică, s-a constituit un *colectiv* de cercetare a *cazului Pătrășcanu*. Comisia Comitetului Central, condusă de Gheorghe Stoica, s-a înființat abia în toamna lui 1967. În fața ei, foști anchetatori, judecători, procurori, ofițeri cu funcții de comandă din Securitate și lideri comuniști au fost chemați să dea declarații verbale și scrise pentru stabilirea circumstanțelor morții lui Foriș și Pătrășcanu și a torturilor suportate de *ilegaliști*. „Părerea mea este că presiunile la care au fost supuși oamenii aceștia de oameni care reprezentau acolo regimul nostru, depășesc cu mult presiunile făcute pe vremea burgheziei asupra oamenilor noștri“, a declarat Maurer după dezgroparea faptelor⁴⁴.

Deși peste o sută de oameni suferiseră în *ancheta Pătrășcanu* și se pronunțaseră 26 de sentințe în proces, s-a discutat doar *reabilitarea* foștilor comuniști. Pe cât de darnic se arătase Ceaușescu cu stabilirea vechimii în partid și pensiile de *ilegaliști*, pe-atât de zgârcit și opac s-a dovedit la suferințele victimelor partidului. Belu Zilber și Nicolae Betea ar trebui trimiși, din nou, în judecată ca *agenți provocatori*, a zis el⁴⁵. Nu s-a amintit însă deloc numele inițiatorului „provocării“, nimeni altul decât Bodnăraș, fostul coordonator al serviciile speciale pe linie de partid. Același om care-l arestase pe Foriș, în aprilie 1944, dându-se drept emisarul și executorul ordinelor Moscovei. În lesa acestor secrete de partid va fi însă ținut Bodnăraș până la moarte.

După ce plenul Tribunalului Suprem a dispus în august 1968 și achitarea condamnaților în procesul de la Canal⁴⁶, în conclavul demnitarilor comuniști s-au discutat iarăși *deviatorii*. Față de Ana Pauker și Vasile Luca, resentimentele lui Ceaușescu s-au manifestat la fel de puternic ca în 1961. După principiul morții cu morții, iar viii cu viii, Maurer a propus ca Pauker și Luca să fie reabilitați politic, dar fără tam-tam⁴⁷. Nu este bine să tulburăm apele și... „hai să lăsăm aceasta”⁴⁸. Ceea ce s-a și făcut pe viitor.

Partidul comunist este puternic tocmai prin spiritul critic și autocritic, a fost interpretarea publică a *reabilitărilor*⁴⁹. Nevinovăția lui Ceaușescu a fost argumentată prin *răspunderile* care-l absorbeau în 1948 – cooperativizarea și lupta împotriva foametei. Despre uciderea lui Foriș, Ceaușescu a declarat că auzise abia după doi ani de la faptă⁵⁰.

Se înțelege că, în asemenea circumstanțe, arhiva oficiosului partidului de dinainte de 1965 a intrat în fondurile speciale ale bibliotecilor. Și așa a rămas până după moartea lui Ceaușescu.

A doua jumătate a lunii aprilie 1968 a fost dedicată dezbaterilor legate de *cazul Pătrășcanu*. Au început printr-o ședință a Prezidiului Permanent, întinsă pe două zile. În cursul lor, Doncea a împins spiritul justițiar până la a propune ca numele lui Gheorghiu-Dej să dispară din această țară⁵¹.

Pătrășcanu n-a fost condamnat la moarte pentru anumite opinii, a conchis Ceaușescu, ci pentru *crimă de înaltă trădare* și *crimă contra păcii*, ca *spion* și *complotist*. Concluziile anchetelor au fost trimise *activului de partid* și atunci, a zis el, ce mai puteau face conducătorii care crezuseră că Tito este *agent al imperialismului american* și acționaseră ca atare? „Credeți că vreun membru al Comitetului Central putea să spună ceva când se venea cu concluzia că timp de șase ani s-a dovedit că Pătrășcanu este spion?” – a conchis el în Prezidiul

Permanent⁵². Se știa bine că Internele au fost conduse atunci de consilierii sovietici, a recunoscut Ceaușescu în acest cerc restrâns⁵³, făcându-l pe Drăghici să creadă că singur Dej va deveni „țapul ispășitor“ al afacerii. Dar a cerut să fie „îmbunătățit“ *materialul* pe ideea că nu trebuie intrat în conflicte: să fie *reabilitat* Pătrășcanu, dar „fără celelalte probleme“⁵⁴. Cât despre victimă... „să nu-l idealizăm, pentru că el a avut o serie de lipsuri“⁵⁵, astfel că „nu e bine nici să spunem că cuvântările (sic!) lui au fost bune, că lucrările lui au o mare valoare științifică“⁵⁶.

Dar în ședința Comitetului Executiv s-au definitivat scenariul și rolurile pentru Plenara Comitetului Central și ședințele din teritoriu⁵⁷. Ordinea de zi a Plenarei din 22 aprilie 1968 a punctat clarificarea situației lui Pătrășcanu, raportul privind cazul Foriș și un raport despre „militanții din România care și-au pierdut viața în URSS“⁵⁸. Încercările neavizaților de a-i aduce în discuție și pe alți *revoluționari* anchetați și condamnați au fost stopate imediat de secretarul general⁵⁹.

Drăghici și-a dat seama de consecințe abia după redactarea *materialelor* în spiritul indicațiilor lui Ceaușescu. S-a înscris primul la cuvânt, atacându-le cu citate din rapoartele prezentate Plenarei. „Eu aș întreba cum este acum?“, a contracarat el învinuirea adusă lui Dej că rezolva problemele Internelor între patru ochi cu ministrul de resort⁶⁰. A încercat și să capteze bunăvoința premierului, amintindu-i că el stopase „provocările“ lui Zilber, care-l denunțase pe Maurer ca troțkist, în anchetă⁶¹.

Zarurile fuseseră însă aruncate. Iar lui Drăghici i-a fost dat să constate, pe pielea lui, usturimile *disciplinei de partid*. Ceaușescu a numit cazul Pătrășcanu o „crimă monstruoasă“, iar pe fostul prieten Drăghici, un om „abuziv“ și „limitat“ care-și făcuse de cap la Interne⁶². S-a putut destinde apoi în prezidiul Plenarei, scăpat de emoțiile reușitei. Valurile criticii și autocriticii au curs

spumegând în direcția dorită. Patru zile, haita înalților *activiști* a tunat și a fulger împotriva lui Dej și Drăghici, elogiindu-l implicit pe justițiarul Ceaușescu⁶³.

După modelul adunării *activului de partid* din Capitală, prezidată de Ceaușescu, spectacolul s-a transformat în circ ambulant. Cazurile Pătrășcanu și Foriș, decretase secretarul general, îl acuză pe Drăghici ca „organizator și înfăptuitor al acestor crime” și îl condamnă pe Gheorghiu-Dej, care le-a „inițiat și patronat”⁶⁴.

În frunte cu Maurer, „baronii lui Dej” i-au ținut isonul, în reședințele de județ. Cuvântările lor, publicate de oficiosul partidului, recompuneau schema manipulărilor lui Hrușciiov din 1956. Așa cum în URSS toate crimele fuseseră puse în cărca a doi oameni, Stalin și Beria, doi erau și vinovații din România – Dej și Drăghici. Pe ideea simplistă a „adversității” și „geloziei” lui Dej față de „popularitatea” lui Pătrășcanu⁶⁵ s-a rescris istoria *regimului Dej* în deceniile viitoare.

Spectacolul avea pregătite-n culise și alte schele. Comisia de partid condusă de Gheorghe Stoica și-a continuat activitățile. În intervalul mai – octombrie 1968, după tactica *muncii de la om la om*, a discutat cu Drăghici despre un viitor loc de muncă, pensie și altă locuință. În paralel, acționau și alți „factori” de presiune. Lui Drăghici i se calculase o datorie de 400.000 lei față de Gospodăria partidului, în contul modernizării reședinței din Primăverii. Dar când i se vorbea ca unui „om pedepsit”, fostul ministru de Interne amenința cu punerea situației sale în discuția Congresului⁶⁶.

Speriată de perspectivă, comisia „descoperise” alt caz incriminator: asasinarea unui anume Ibrahim Sefit din Sibiu, în 1954, din ordinul lui Drăghici, pentru că-l jignise⁶⁷. Până la prescrierea acestei fapte mai erau 4–5 luni. Și aici, ca și-n cazul *deviatorilor*, Ceaușescu a urmat sfatul lui Maurer, de-a aștepta termenul de prescriere și de-a ține fapta secretă, întrucât „apărarea

lui Drăghici va scoate la iveală o serie de chestiuni urâte⁶⁸.

Drăghici a fost exclus din funcții și din partid, degradat și trecut în rezervă cu grad de soldat. Dar după ce l-a anihilat, Ceaușescu nu s-a zgârcit cu fostul prieten, pensionându-l, pe linie de stat, cu 7.000 de lei lunar.

În primăvara lui 1968, din ruinele memoriei lui Dej s-a clădit legenda „patriotului luminat” Lucrețiu Pătrășcanu. La pieire, se spunea, l-a dus o frază faimoasă: „Înainte de-a fi comunist, m-am născut român”⁶⁹. Cu capul de pod al acestui antisovietism, Ceaușescu și-a clădit o nouă reprezentare de succesor, nu al criminalului Gheorghiu-Dej, ci al *naționalistului* Pătrășcanu.

Scriitorii uteciști *versus* generația *proletcultistă*

Atmosfera *reabilitării* lui Pătrășcanu și spiritul reformator praghez, exprimat prin mesajul scriitorului Milan Kundera: „Să redăm literaturii calitatea și demnitatea”, i-au antrenat și pe scriitorii români.

Din discuțiile vârfurilor partidului se deduce intenția răfuieiilor generației tinere cu *proletculiștii*, ținte ale batjocurii devenind, mai ales, decedatul poet A. Toma și fiul său, Sorin Toma, fost redactor-șef al „Scînteii”. Demis în 1960, sub pretextul *neclarificării* perioadei petrecute în Ucraina în anii războiului, din tot ce publicase până atunci în oficiosul partidului, lui Sorin Toma i s-a făcut un singur reproș: serialul prin care-l „desființase” pe poetul Tudor Arghezi în 1947⁷⁰.

Inițiativa poetului Adrian Păunescu⁷¹ – secretarul organizației uteciste a scriitorilor compusă din 19 membri – de-a organiza o întâlnire cu Ion Iliescu, liderul organizației de tineret, a creat un moment de referință în discuțiile din nucleul puterii. Rememorând acea întâlnire,

Iliescu a descris-o ca pe-o „descărcare“. Scriitorii tineri și-au spus nemulțumirile, „faptul că nu erau publicați, că nu aveau acces la reviste literare, la edituri ș.a.m.d.“, deoarece unii conducători ai breslei literare „păreau a se fi «eternizat» în aceste poziții și acordau mai puțin spațiu creației tinerilor“. Cât despre libertatea creației, „din acest punct de vedere – libertatea să se exprime și să fie publicați“⁷².

Nu se întâmplase, prin urmare, ceva care să semnaleze pericole ideologice, dar în tulburatul an 1968, în amândouă întâlnirile organizate cu conducerea scriitorilor, Ceaușescu a criticat întâlnirea aceea. Nu pentru că „s-a ridicat cine știe ce“, dar „nu s-a tras concluzia care trebuie, că în activitatea de formare a scriitorilor în țara noastră nu poate să se meargă decât pe literatura care să se bazeze pe concepția științifică, marxist-leninistă, materialist dialectică despre lume și viață...“⁷³ Surprinzător de plastic prin comparație cu discursul său mediatic, secretarul general a ironizat și doleanțele unor scriitori tineri, care, fără să-și fi încheiat încă studiile, se văd în rândul clasicilor („trebuie spus că unii fac versuri, dar nu se deosebesc cu nimic de versurile pe care le face tot românul, că doar românul e și poet“). Mai rău chiar: aceia visează să trăiască exclusiv din drepturile de autor pe cărțile publicate. De vină, pentru pretenția aceasta a lor, de-a trăi din literatură, era tot Uniunea Scriitorilor. Adică tot maeștrii în funcții („gazetele și critica noastră încurajează tendința de a fugi de muncă și de a considera că de când a început să facă niște versuri trebuie să trăiască din literatură“). Soluția oferită de Ceaușescu tinerilor scriitori a fost gazetăria, după exemplul lui Eminescu. Deși „nu fiecare este un Eminescu“⁷⁴.

Și ca să demonstreze „democrația“ din breasla creatorilor, Conferința Uniunii Scriitorilor din acea toamnă s-a ținut cu participarea tuturor membrilor breslei⁷⁵. Cât despre libertatea de creație, după *reconsiderările* și

reabilitările din 1968, în tematica *realismului socialist* a intrat și „obsedantul deceniu“ al anilor '50.

Note

- 1 „Scînteia“, 27 ianuarie 1968.
- 2 „Scînteia“, 27 ianuarie 1968.
- 3 „Scînteia“, 6 octombrie 1967.
- 4 Decizia s-a luat la Planara CC al PCR din 14 februarie 1968, fiind legiferată de Marea Adunare Națională în aceeași zi.
- 5 Celelalte unități administrative stabilite cu acest prilej au fost: 236 orașe (dintre care 47 de municipii) și 2.706 de comune având în componență 13.149 sate. Alte modificări administrativ-teritoriale ale RSR, puțin semnificative însă, s-au decis la 19 decembrie 1968, la 1 august 1979 și la 23 ianuarie 1981.
- 6 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, pp. 350–352.
- 7 Legea privind controlul provenienței unor bunuri ale persoanelor fizice dobândite în mod ilicit a fost adoptată de MAN la 24 iunie 1968.
- 8 Consfătuirea de la Budapesta a avut loc la 27 februarie 1968.
- 9 Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 76.
- 10 Consfătuirea de la Karlovy Vary a avut loc la 24–25 aprilie 1967. Au absentat reprezentanții comuniștilor din România, Albania și Iugoslavia și ai unor partide occidentale.
- 11 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 77.
- 12 *Stenograma ședinței Plenare a CC al PCR din ziua de 14 februarie 1968*, ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 21/1968.
- 13 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 21/1968, ff. 3–5.
- 14 Plenara CC al PCR din 1 martie 1968.
- 15 Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu–Brejnev, 1965–1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 124.

- 16 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2011 (ediție promoțională), p. 361.
- 17 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 104.
- 18 „Scînteia“, 2 martie 1968.
- 19 Schimbarea lui Antonín Novotný cu Alexander Dubček s-a efectuat la 5 ianuarie 1968.
- 20 Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.*, p. 413.
- 21 Elis Pleșa Neagoe, *Dosarul Ana Pauker*, volumul 1, București, Nemira & co, 2006, p. 304.
- 22 *Ibidem*, p. 306.
- 23 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 320.
- 24 *Ibidem*, p. 311.
- 25 Detalii suplimentare a se vedea în http://adevarul.ro/cultura/istorie/cartea-neagra-comunismului-scrisa-ceausescu-1_50ca14b0596d720091f8ebd5/index.html.
- 26 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 378.
- 27 Niciunul dintre cele două documente nu are ziua menționată pentru a stabili precedența.
- 28 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 379.
- 29 Elis Pleșa Neagoe, *op. cit.*, p. 287.
- 30 *Ibidem*, p. 496.
- 31 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 65/1968, f. 29.
- 32 Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele, stenograme și cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul” și execuția*, Iași, Editura TipoMoldova, 2011, pp. 427–429.
- 33 Victor Brauner (n. 1903–d. 1966), pictor și poet suprarealist român stabilit în Franța.
- 34 Irina Nicolau, Carmen Hulață, *Surîsul lui Harry*, București, Editura Ars Docendi, 2010, p. 119.
- 35 „Scînteia“, 6 ianuarie 1965.
- 36 *Ibidem*, 14 ianuarie 1965.
- 37 *Ibidem*, 20 ianuarie 1965.
- 38 Revista „Glasul Patriei“ a apărut în perioada 1955–1972.
- 39 Nichifor Crainic, pe numele real Ion Dobre (n. 1889 – d. 1972), om politic și jurnalist, unul dintre ideologii curentului de extremă dreaptă din România. În anii regimului comunist a executat 15 ani de închisoare.

- 40 Stelian Tănase, *Anatomia mistificării 1944–1989*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 445.
- 41 *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*, ediție de documente elaborată de Alina Pavelescu, Laura Dumitru, București, Arhivele Naționale ale României, 2007, pp. 104–105.
- 42 Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 320.
- 43 *Ibidem*, p. 473.
- 44 *Ibidem*, p. 399.
- 45 *Ibidem*, p. 401.
- 46 *Ibidem*, p. 471.
- 47 *Ibidem*, p. 473.
- 48 *Ibidem*, p. 481.
- 49 Michel-Pierre Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971, p. 78.
- 50 *Ibidem*, p. 82.
- 51 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 62/1968, f. 379.
- 52 Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949–1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 368.
- 53 *Ibidem*, p. 371.
- 54 *Ibidem*.
- 55 *Ibidem*, p. 369.
- 56 *Ibidem*, p. 370.
- 57 ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar 64/ 1968, vol. II.
- 58 *Ibidem*, dosar 65/ 1968, f. 2.
- 59 *Ibidem*, f. 14.
- 60 *Ibidem*, f. 10.
- 61 *Ibidem*, f. 11.
- 62 *Ibidem*, f. 124.
- 63 Plenara CC al PCR a avut loc în perioada 22–25 aprilie 1968.
- 64 „Scînteia“, 28 aprilie 1968.
- 65 *Ibidem*, 30 aprilie 1968.
- 66 *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete*, vol. I, ediție îngrijită de Gheorghe Buzatu și Mircea Chiritoiu, București, Editura Paideea, pp. 188–189.
- 67 S-ar fi putut deschide, mai ușor și mai cu efect, cazul

doctorului Gheorghe Plăcințeanu, iubitul Licăi Gheorghiu, arestat și condamnat prin manipulări coordonate de Drăghici, ca ginere nedorit de Gheorghiu-Dej. Doctorul Plăcințeanu a decedat în închisoare. Ceaușescu și sfetnicii săi, Maurer și Bodnăraș, apreciaseră, probabil, că asemenea istorii riscă să compromită prea mult partidul. Și, poate, chiar să-i deranjeze pe chinezii sensibili la *revizionism*.

- 68 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 484.
- 69 Michel-Pierre Hamelet, *op. cit.*, p. 77.
- 70 Sorin Toma, *Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei*, în „Scînteia”, 5, 7, 9 și 10 ianuarie 1947.
- 71 Adrian Păunescu (n. 1943 – d. 2010), poet, om politic. Autor a peste 50 de volume de versuri, inițiator și amfitrion al „Cenacului Flacăra” (1973–1985), realizator TV (1977–1981). După 1990, a fost senator al Partidului Socialist al Muncii (1992–1996) și PSD (2004–2008).
- 72 *Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu. Marele șoc din finalul unui secol scurt*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 149.
- 73 *Ibidem*, p. 233.
- 74 *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)...*, p. 160
- 75 Adunarea generală Uniunii Scriitorilor s-a ținut la 14-16 noiembrie 1968.

17

Primăvara pragheză și vara de la București

Vizita președintelui de Gaulle

Anul 1968 rămâne un șantier unde istoricii nu-și pot duce la capăt lucrul fără ajutorul cercetătorilor din alte discipline socio-umane. Tulburările suflurilor reformatoare au străbătut lumea tocmai când, după standardele clasice ale epocilor de înflorire, se trăia bine. America era în plină ascensiune a „societății de consum“, Europa Occidentală traversa cei „treizeci de ani glorioși“, iar Asia expunea „miracolul japonez“. Și mulțimile imperiului roșu, după declarațiile liderilor comuniști, trepidau în efortul entuziast al desăvârșirii socialismului. Înșiși studenții din celălalt *lagăr* înteteau speranțele în aprinderea altor focare revoluționare. „Marx este profetul, Marcuse interpretul, iar Mao – spada sa“, a fost, în 1968, un slogan de largă circulație în universitățile occidentale.

Dar „1968 n-a fost o revoluție, ci o reinventare a producerii vieții“, spunea, după mulți ani, Antonio Negri, unul dintre participanții-filosofi la mișcările studențești¹. Dacă tinerii se ridicau atunci împotriva „îmburgheziților“ părinți, noua generație de lideri comuniști își

contesta încă predecesorii. După axioma infailibilității partidului au funcționat însă până la capăt regimurile comuniste și s-a scris istoria lor.

În primăvara lui 1968, Ceaușescu a trăit un moment de triumf. Vizita generalului de Gaulle² la București³ însemna prima mare recunoaștere și debutul întâlnirilor sale cu mari personalități. Ceaușescu a fost atunci decorat și cu *Marea Cruce a Legiunii de Onoare*, cea mai înaltă distincție a statului francez, instituită de Napoleon Bonaparte.

Pentru de Gaulle a fost însă ultima călătorie ca purtător al simbolurilor Franței. Studenții parizieni baricadaseră Cartierul Latin, iar contestațiile tinerei generații răbufniseră în celelalte citadele universitare. În ajunul vizitei lui de Gaulle, ziarele românești anunțau, în schimb, o nouă manifestare a griii partidului față de tânăra generație, învățământul general obligatoriu fiind prelungit la zece clase⁴.

Deși De Gaulle declarase presei franceze că vizita la București e-atât de importantă încât n-o va amâna din cauza evenimentelor interne⁵, s-a văzut nevoit s-o scurteze cu o zi. Omul care acționase în tinerețe convins de dezastrul lui Hitler, estimase greșit, în 1968, forța torentului din țara sa.

În conștiința publică mondială, președintele Franței era „marele de Gaulle“. Lider al Rezistenței și șef al Guvernului provizoriu francez, prim-ministru, iar, din 1959, președintele Franței, țintea, prin politica lui, să redea Parisului aura de capitală a spiritului european. În timpul mandatului său de președinte, Franța a renunțat la colonii, s-a retras din NATO în vara lui 1966 și a antamat relații speciale cu Moscova și cu Pekinul. Relația Bucureștiului cu de Gaulle își avea începutul într-o întrevedere a președintelui francez cu Maurer. Până la sfârșitul vieții sale fostul premier a calificat acea întâlnire ca momentul de vârf din lunga-i carieră⁶. Vizita președintelui francez în România fusese inițial

programată pentru iunie 1967, dar se amânase din cauza „războiului de șase zile”⁷.

Ultimei călătorii a generalului de Gaulle în străinătate ca președinte al Franței, românii i-au conferit aspect de turneu. Delegația franceză a vizitat orașele Craiova, Pitești, Slatina. Bucureștenii i-au făcut generalului o extraordinară primire. Cortegiul oficial a parcurs drumul până în centrul Capitalei aclamat de bărbați, femei și copii cu flori și stegulețe tricolore românești și franceze. O primire spontană, a fost impresia oaspeților, românii sărbătorind „vizita Franței, în persoana generalului de Gaulle”⁸. De Gaulle și-a pregătit îndelung discursurile, învățând să pronunțe trei fraze în limba română: „Mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim”, „Să trăiești țară frumoasă” și „Hai să dăm mână cu mână”⁹. Le-a rostit, pe fiecare, în cele mai potrivite momente, dezlănțuind entuziasmul participanților. Însuflețirea protagoniștilor s-a exhibat pe toată durata vizitei. Ceaușescu era vizibil încordat de emoție și nedeprins încă să țină liber discursuri. La mitingul din Craiova și-a scandat discursul, cu foile de hârtie în mână și pauze nepotrivite.

Pentru independență în Europa

În pregătirile vizitei, de Gaulle i-a făcut cunoscută ambasadorului român intenția de-a aborda public temele respectării independenței în relațiile interstatale și pe aceea a „necesității dezvoltării cooperării internaționale ca alternativă la soluția blocurilor militare”¹⁰. După vizite la Moscova¹¹ și în Polonia,¹² președintele Franței încerca să găsească la București un partener, în blocul estic, pentru politica sa de independență și de distanțare față de blocurile militare. Răspunsul primit în capitala României a fost aproape la fel de dezamăgitor ca și cel auzit la Varșovia...

Convorbirile au început, după tipic, cu expunerea oaspetelui. Invocând sinceritatea asupra căreia conveniseră, de Gaulle a insistat asupra relațiilor cu Statele Unite ale Americii. „Cu timpul, și mai ales după cel de-al Doilea Război Mondial, SUA a devenit o țară imperialistă, atribuindu-și un oarecare caracter «mesianic», de apărare a unor principii și idealuri pe care le consideră ca fiind singurele valabile“, i-a criticat de Gaulle pe americani. I-a învinuit că „se identifică cu adevărul“ și că „vor să joace pretutindeni“, uneori în pofida intereselor țărilor respective¹³.

La fel de critic s-a arătat și față de politica Moscovei, care împiedică realizarea unui echilibru european¹⁴. Ceaușescu a declinat însă, imediat, oferta implicită a trecerii României în rândul statelor care abandonează blocurile militare. A tăiat elanul și speranțele generalului declarând că regimurile socialiste din Estul Europei nu sunt rezultatul prezenței trupelor sovietice, ci al „dorinței profunde a popoarelor respective, al necesității absolute de a se pune capăt stării de înapoiere în care se află aceste țări“. Un astfel de regim ar fi imposibil de conceput în Franța sau în Anglia, a replicat de Gaulle, înțelegând că-și făcuse iluzii asupra ieșirii României din Tratat.

După periplul prin țară, de Gaulle l-a invitat pe Maurer la Ambasada Franței, confesându-i-se asupra impresiei ce i-o făcuse Ceaușescu. „Un țăran mincinos“, ar fi spus despre el, după mărturia fostului premier. Nici Maurer n-a cerut detalii, nici oaspetele nu i-a oferit¹⁵.

Se înțelege însă că de Gaulle nu putea fi decât dezamăgit în așteptările sale. În loc să iasă din Tratatul de la Varșovia, Ceaușescu prefera să-și declare independența din interiorul său. În locul liberalizării depline, Ceaușescu își „orbea“ interlocutorii cu teoria regimului comunist instalat prin voința poporului. Trăia, adică, visul țăranului – cu slănina întregă, dar cu cuțitul uns.

Retrospectiv, convorbirea dintre de Gaulle și Ceaușescu reprezintă o invitație implicită a oaspetelui de intrare a României în Europa. Șansă refuzată de Ceaușescu în apoteoticul an 1968. Dar din labelle „ur-sului de la Răsărit“ nici ceilalți tovarăși ai săi nu în-trevedeau, atunci, o astfel de scăpare. Dacă și România ar părăsi Tratatul, situația din Balcani ar putea deveni de necontrolat, declarase Hrușciiov încă din 1964. Iar dacă românii ar fi atât de „nehibzuiți“, atunci „soldații noștri... vor avea ultimul cuvânt...“¹⁶

Reformele pragheze și manevrele „celor cinci“ sub lupa Bucureștiului

După retragerea delegației române de la Budapesta, Moscova se aștepta la tot ce-i mai rău din partea lui Ceaușescu.

Prin relațiile sale speciale cu China și, dacă s-ar fi retras din Tratat, România putea deveni o primejdioasă insulă în Europa Răsăriteană. Astfel că în seria pericolelor potențiale, Moscova pune reformele pragheze după București! Fapt recunoscut de șeful diplomației sovietice, Andrei Gromîko, într-o discuție asupra programului reformativ din Cehoslovacia, purtată de decizionalii sovietici la începutul lui mai 1968¹⁷. „Contrarevoluția“ pragheză va fi, „în cel mai bun caz“, după estimarea lui Gromîko, „o a doua Românie“. Viitorul arăta sumbru în viziunea lui, căci destrămarea Tratatului de la Varșovia ar fi pus în pericol *cauza* mai mult decât oricare dintre „căile naționale“ spre comunism. Liderii praghezi sunt mai maleabili, opinase și premierul Alexei Kosîghin după o lungă vizită la Praga¹⁸. „Este mai ușor să vorbești cu liderii cehoslovaci, chiar și în această situație, decât cu Ceaușescu, cu Tito sau cu Castro“, li s-a plâns iarăși Gromîko tovarășilor săi¹⁹.

Între *frați*, Gomulka dăduse alt semnal de alarmă: Iugoslavia, Cehoslovacia și România s-au legat prin dorința ruperii de *lagărul socialist* și a fondării unei alianțe speciale între ele²⁰. Aveau în comun trecutul Miciei Înțelegeri balcanice²¹ și se făcea, fiecare, vinovată de păcate mai noi: Tito – ca „dușman“ al lui Stalin, românii – de *naționalism* iar, mai nou, în Cehoslovacia bântuia *revizionismul*! Nicolae Ceaușescu părea dispus, la rândul-i, să-i irite pe sovietici. În ianuarie²² și mai²³ a vizitat Iugoslavia, în februarie²⁴ și august²⁵ – Cehoslovacia... Aflat într-o vizită în Italia, Maurer a fost primit într-o audiență neoficială de Papa Paul al VI-lea²⁶. O premieră în istoria *războiului rece*.

La finele lui iulie, Bodnăraș i-a făcut ambasadorului Chinei la București o informare pentru a-i fi transmisă, în regim de urgență, lui Mao. Iată cum privea conducerea românească reformele pragheze și manevrele „celor cinci“ (Brejnev, Jivkov, Gomulka, Ulbricht și Kádár):

„Brejnev a făcut totul pentru a-l salva pe Novotny – a fost de 2–3 ori la Praga –, dar n-a reușit și asta este foarte bine. În intervalul ianuarie–mai anul curent, sovieticii au exercitat tot felul de presiuni pentru a împiedica înlăturarea celorlalți protagoniști ai aservirii totale față de Uniunea Sovietică. N-au reușit. Au convocat la Dresda întâlnirea reprezentanților celor șase partide²⁷. Pe noi nu ne-au chemat. Au crezut că aceste presiuni, la graniță, vor împiedica procesul de eliberare care era în curs²⁸. N-au putut însă opri acest proces. A avut loc după aceea întâlnirea celor cinci de la Moscova, unde s-a promovat ideea represiunilor militare²⁹. Se pare că acolo tovarășii unguri au șovăit, pentru că în opinia publică ungară, în rândul clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, PMUS, mișcarea care are loc în Cehoslovacia este foarte populară. Această mișcare este populară pentru că în Cehoslovacia se exprimă ceea ce ungurii nu pot exprima la ei acasă, deoarece patru divizii sovietice stau permanent acolo. Sovieticii au

fost nevoiți să invite la începutul lunii iulie pe tovarășul Kádár pentru a-l prelucra ca să fie de acord cu măsuri drastice. Se pare că el a fost nevoit să accepte, fără entuziasm însă. Au convocat apoi la Varșovia întâlnirea celor cinci, la care i-au chemat și pe cehoslovaci³⁰. Pe români nu i-au chemat, nici pe alții. Tovarășii cehoslovaci au refuzat să se ducă. Noi socotim că au făcut foarte bine. Nimeni n-are dreptul să cheme, ca la tribunal, un alt partid. Până la convocarea întâlnirii de la Varșovia au întreprins o activitate subversivă³¹. Sub masca unor interese militare comune au înscenat manevrele din iunie. Tovarășii cehoslovaci au crezut ca și noi că va fi o manevră de comandamente și state majore, cu participarea exclusivă a unor unități de transmisiuni. În prezent, pentru noi este clar că, fără știrea comandamentului cehoslovac, a guvernului, a partidului au fost infiltrate în Cehoslovacia peste cinci divizii din URSS, RDG și RPU. În afara de aceasta, au invitat și au atras în Uniunea Sovietică peste 20 de membri ai Comitetului Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia „pentru concediu“, dintre aceia mai slugarnici, ca să aibă pregătit un număr de oameni din care să formeze la nevoie un guvern, un comitet central, deci o garnitură de rezervă³².

S-a manevrat, spune Bodnăraș, și o consfătuire a reprezentanților partidelor comuniste din Europa, prin intermediul lui Waldeck Rochet. Cehoslovacii n-au fost de acord, propunând întâlniri bilaterale. Atunci, „cei cinci“ au organizat în țările lor mitinguri de condamnare a reformelor pragheze. Apoi, sovieticii și-au dat acordul pentru întâlnirile bilaterale, dar la Moscova.

Sub „bagheta“ Moscovei, presa „celor cinci“ îi blamează pe liderii cehoslovaci că pun socialismul în pericol. Și recomandă, în numele *internaționalismului proletar*, intervenții salvatoare. Dacă liderii cehoslovaci nu vor ceda în întâlnirea cu conducătorii sovietici, la Cierna nad

Tisou³³, pe granița cu Ucraina, Bodnăraș prevedea „perspectiva dezlănțuirii unei aventuri militare”³⁴.

Conducerea românească estima realist și global că: „atât SUA, cât și URSS vor să facă rânduială la ele acasă”, după expresia lui Bodnăraș. Americanii intenționau să-l „azvârle” pe de Gaulle, pentru menținerea „spiritului NATO”. Iar Uniunea Sovietică urmărea reinstaurarea „autorității baghetei”. „Nu putem spune precis cine este mai interesat în menținerea NATO – SUA sau Uniunea Sovietică?, opina Bodnăraș. Se pare că amândouă. Poate că greșim, dar credem că nu. Dacă dispăre NATO există pericolul să dispară și Tratatul de la Varșovia, și atunci dispăre instrumentul militar de dominație, pe care bagheta vrea să-l vadă impus”³⁵. Prin intrarea în Cehoslovacia, sovieticii au făcut un mare serviciu americanilor, care nu mai pot fi criticați pentru prezența în Vietnam, îi va spune Ceaușescu și lui Tito³⁶.

Dar cât de periculos gândea Ceaușescu? Deloc impresionat de *primăvara pragheză*, cum nu va fi ulterior nici de *perestroika* sovietică, a considerat totdeauna că, în 1967, el reformase totul și mai bine decât toți ceilalți. Convins că epoca supremației absolute a Kremlinului apusese, estima că reformatorii praghezi nu vor putea fi abătuți din calea lor, deși, după cum spunea Bodnăraș, „toți diavolii sunt puși în mișcare”.³⁷ În viziunea conducerii românești, „tulburările” din Cehoslovacia aveau o singură cauză: nemulțumirea „maselor muncitoare, a forțelor conștiente ale societății cehoslovace, a partidului” față de dependența de Uniunea Sovietică³⁸. Nu socialismul era în pericol în Cehoslovacia, „ci bagheta, dominația PCUS” din Cehoslovacia³⁹.

În consens cu estimările anunțate de Bodnăraș, Ceaușescu se pregătise deosebit: făcuse și primise vizite la înalt nivel⁴⁰, suplimentase iscoadele⁴¹ și dezbătuse reformele pragheze în Prezidiul Permanent⁴², dând undă verde publicării unui serial de 12 episoade despre ele

în „Scînteia“. Informări și consultări a avut și pe alte fronturi.

Mesaj de prietenie la Praga

Dacă membrii Comitetului Central au fost luați prin surprindere, în zorii zilei de 21 august 1968, de anunțul invaziei Cehoslovaciei, Ceaușescu era pregătit.

Știa că invazia se va produce, dar nu și când anume. Securitatea, care reușise să infiltreze cârțițe în NATO, avea informatori și în structurile birocratice ale Tratatului⁴³. Rapoartele informau că mai mult de o sută de ofițeri sovietici sosiseră la Praga sub acoperirea de turiști, pentru a prelua controlul asupra aeroportului. Alții patrulau, în acțiuni de recunoaștere, îmbrăcați în haine civile⁴⁴. Comunicarea generalului Ion Gheorghe, șeful Statului Major, atenționa că și „bulgarii și-au intensificat brusc activitățile turistice“, prin emisari „atletici, tunși scurt“, atrași mai ales de împrejurimile Ministerului Forțelor Armate din București⁴⁵. Postări de *lozinci contrarevoluționare*, pentru răsturnarea regimului și retragerea Cehoslovaciei din Pactul de la Varșovia, s-au făcut, de asemenea, prin manipulările Moscovei. Sovieticii au înștiințat și despre „descoperirea“ unor depozite de arme ale „forțelor imperialiste“, depozite pe care tot ei le înființaseră. Iar STASI nu s-a lăsat mai prejos, publicând în presa est-germană fotografii cu soldați și tancuri americane în Cehoslovacia. Clișee dintr-un film american, turnat în Boemia, în fapt, cu figuranți cehi în roluri de soldați americani⁴⁶.

Cu doar câteva zile înaintea invaziei, o delegație de partid și de stat, condusă de Ceaușescu, a sosit la Praga pentru semnarea Tratatului de prietenie și asistență mutuală cu Cehoslovacia⁴⁷. Dubcek și-a informat, optimist, oaspeții despre bunul mers al reformelor și despre sfârșitul disensiunilor cu „cei cinci“, după întâlnirea de

la Cierna nad Tissou. La conferința de presă ai cărei protagoniști au fost Ceaușescu, Maurer și Mănescu, secretarul general a răspuns tuturor întrebărilor⁴⁸. Au fost și chestiuni „încuietoare“, precum aceea privind situațiile în care pot interveni trupele Tratatului de la Varșovia într-o țară din alianță (exclusiv în cazul atacului unei țări imperialiste, a fost răspunsul lui Ceaușescu). Sau dacă va reînvia Mica Antantă. Dar România nu dorește să-și limiteze relațiile doar la câteva dintre statele socialiste europene, a zis liderul⁴⁹.

În secret, Ceaușescu l-a înștiințat pe Dubcek despre planurile invaziei. „Să vină, că-i primim cu flori!“, i-ar fi răspuns acesta cu numai o zi înaintea stabilirii datei invaziei de către „cei cinci“⁵⁰.

Apoteoza lui Ceaușescu

În zorii zilei de 21 august, o jumătate de milion de soldați sovietici, bulgari, polonezi, est-germani și maghiari trecuseră granițele aeriene și terestre ale țării. 29 divizii, 7.500 tancuri și 1.000 avioane – o forță echivalentă celei americane din Vietnam. Surpriza a fost deplină pentru liderii și populația Cehoslovaciei.

Ceaușescu a fost informat oficial despre acțiunea „celor cinci“ puțin după producerea ei. Un „lucrător“ al ambasadei sovietice venise cu scrisoarea de înștiințare la sediul Comitetului Central⁵¹. Aproape simultan cu aducerea documentului la reședința sa de către Ion Stănescu, prin canalele mediatice special pregătite a sosit vestea și la Niculescu-Mizil⁵². Oficial, odată cu Ceaușescu, prin înștiințări sovietice, au fost informate și centrele de putere din Londra, Paris și Washington.

„Ne dăm seama că propaganda burgheză, acum, declanșează o campanie antisocialistă dezlănțuită, va țipa despre «amestec» în treburile interne ale Cehoslovaciei, menționa scrisoarea lui Brejnev către

Ceaușescu. Probabil, vor apărea greutăți temporare și pentru partidele frățești. Însă, pierderea pentru cauza socialismului, pentru mișcarea comunistă mondială ar fi fost incomparabil mai mare dacă în Cehoslovacia ar fi învins contrarevoluția. Acordând tovarășilor cehoslovaci ajutor frățesc, țările noastre își îndeplinesc datoria lor internaționalistă față de poporul cehoslovac, față de mișcarea comunistă muncitorească internațională și de eliberare națională. Iar această datorie este pentru noi mai presus de toate.“

După lectura scrisorii, Ceaușescu a convocat Comitetul Executiv, apoi întreg Comitetul Central. Poziția de condamnare a agresiunii împotriva Cehoslovaciei a fost unanim aprobată. După aceste formalități statutare, Ceaușescu s-a adresat mulțimii, în numele conducerii partidului, la mitingul popular din amiaza lui 21 august. În fața Comitetului Central s-au adunat circa o sută de mii de oameni.

Ceaușescu a trăit atunci apoteoza popularității sale. Oratorul și cetățenii se conectaseră deplin la intensitatea evenimentului. Rostit din balconul clădirii, cu toți demnitarii gardându-l în fundal, discursul nescris al lui Ceaușescu părea generat de vibrațiile mulțimii. „Invadarea Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia constituie o mare greșeală și o amenințare pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume și este o zi a rușinii pentru mișcarea internațională, li s-a adresat Ceaușescu cu fermitate. Nu există nicio justificare și nu există niciun motiv care să facă admisibilă, fie și numai pentru o clipă, ideea unei intervenții în treburile interne ale unui stat socialist frățesc. (...) Nici un străin nu are dreptul de-a spune ce formă trebuie să capete construirea socialismului. “

Transmisă la radio, cuvântarea secretarului general a revărsat în toată țara mândria demnității. A fost primul și cel din urmă moment de felul acesta din istoria regimului comunist.

Poziția lui Ceaușescu a devenit o știre senzațională în presa occidentală, iar Ceaușescu, un erou în mediile politice din celălalt front al războiului rece⁵³. Marea Adunare Națională a adoptat, a doua zi, în sesiune extraordinară, *Declarația cu privire la principiile de bază ale politicii externe a României*. Documentul a fost transmis la ONU, tuturor parlamentelor și guvernelor din toate țările cu care România întreține relații diplomatice.

Dar înainte încă de a-și fi ținut Ceaușescu discursul, *primăvara de la Praga* luase sfârșit. La ora 4 dimineata, liderii partidului și membrii guvernului din Cehoslovacia au fost arestați de parașutiști sovietici. Seara, Dubcek și alți reformatori au fost urcați într-un avion. După o escală în Polonia, conducătorii Cehoslovaciei aterizau, în seara lui 23 august, la Moscova. Decuplați de evenimentele din țară, neștiind ce se dorește de la ei, erau total dezorientați. Mizându-se pe debusularea lor, liderul partidului, Dubcek, și primul ministru, Cernik, au fost aduși în fața lui Brejnev și Kosîghin.

În chiar ziua națională a României, Ceaușescu s-a adresat printr-o scrisoare conducerilor partidelor comuniste din Europa. Le propunea o întâlnire – tocmai la Praga! – ca să dezbată evenimentele. Înseși gazdele n-aveau cum achiesa la idee, liderii praghezi aflându-se atunci la Moscova, în voiaj forțat.

Răspunsul a venit prin ambasadorul sovietic la București. Brejnev îl învinuia pe Ceaușescu de-a fi numit intervenție („în pripă și profund greșit”) ceea ce el definise ca „acțiune internaționalistă a țărilor socialiste”. Mesajul avertiza că „nu putem să trecem peste gălăgia nesănătoasă care se face în România” și peste „denaturarea poziției principiale a Uniunii Sovietice și a altor țări socialiste”. Exprima mai ales amenințătoare „speranțe” că, din situația creată, conducerea românească va trage concluziile potrivite pentru ca „să nu permită înrăutățirea relațiilor”⁵⁴. Ceaușescu nu s-a

lăsat intimidat și i-a solicitat o întâlnire clarificatoare. Până atunci, i-a contracarat argumentația în logica bunului simț: dacă sovieticii dispuneau de date care să motiveze acțiunea, de ce acestea n-au fost prezentate și conducătorilor României?⁵⁵

Între timp, sărbătoarea națională a României fusese aniversată cu bucurie și fast. În premieră au defilat *gărzile patriotice*, reînființate după anunțul lui Ceaușescu la mitingul popular din urmă cu două zile. După paradă, capii serviciilor speciale din România și Iugoslavia au plănuit întâlnirea secretă a lui Ceaușescu cu Tito, la Vârșeț⁵⁶. Ceaușescu a mers însoțit de Bodnăraș, aranjorul manevrelor secrete din partid. La București, l-a informat Ceaușescu pe Tito, se luaseră deja măsuri de protecție: prezența unor armate străine în România nu mai era admisă decât cu aprobarea legislativului, eliminându-se astfel posibilitatea unor manevre sovietice la cererea vreunei fracțiuni din partid⁵⁷. Se hotărâse de către conducerea partidului și ca, în cazul unei agresiuni străine, țara să fie apărată cu arma în mână⁵⁸. Promise asigurări și de la chinezi că poate conta pe sprijinul lor într-un asemenea caz⁵⁹. În plus, intrase în legătură cu partidele comuniste din Franța și Italia, care condamnaseră, la rândul lor, invazia Cehoslovaciei⁶⁰.

Ceaușescu și Bodnăraș voiau acceptul lui Tito de-a le deschide un „coridor” pentru organizarea rezistenței pe teritoriul iugoslav dacă vor fi atacați. Noi vom lupta, zic ei, dar poziția geopolitică a României permite o singură deschidere – Iugoslavia. „Aici aveți spatele frontului, le-a precizat însă Tito. Dacă dumneavoastră veți veni cu echipament militar aici, nu veți putea opune rezistență aici. Așa că noi vom opune rezistență. Atunci vă vom accepta ca militari, însă armamentul pe care îl aveți, va trebui lăsat. Mă înțelegeți ce am în vedere, ca URSS să nu ne atace și pe noi. Să nu le dăm pretext. (...) În momentul în care Iugoslavia va fi atacată, atunci vom merge împreună”⁶¹.

Acestea fiind convenite, Tito i-a sfătuit să se poarte astfel încât să nu ofere sovieticilor pretexte. Să-i asigure că vor rămâne fideli tuturor alianțelor încheiate. Dar Ceaușescu acționase deja ca atare. Pentru a nu agrava situația, l-a trimis, spune el, și pe Corneliu Mănescu la ONU, cu indicația să împiedice punerea invaziei Cehoslovaciei în discuția Consiliului de Securitate.

Nici în conclavul „celor cinci“ nu pogorâse pacea. Românii „trebuie sau să respecte linia, sau să suporte consecințele“, a declarat belicos Jaruzelski, ministrul armatei poloneze⁶². De la Casa Albă, liderilor sovietici li s-a transmis că ar fi de dorit să se abțină de la alte acțiuni militare⁶³. Între timp și-au dat și ei seama că întrecuseră măsura, KGB-ul exagerând pericolele pragheze.

Dar în România entuziasmul cetățenesc atingea cotele maxime. Oamenii căutau sediile *gărzilor patriotice* pentru a se înscrie voluntari, ca să apere țara cu arma în mână. Mulți au scris cereri de primire în partid. Mii de adeziuni la poziția exprimată de secretarul general soseau din toate colțurile țării la București⁶⁴.

Între timp, la Moscova, liderii cehoslovaci au semnat „acordurile“ de „normalizare“. După care, în 26 august, au fost conduși la aeroport de însuși Brejnev. A doua zi, la Praga, Dubcek liniștea populația, așa cum se convenise la Moscova. Vor întârzia, o vreme, proiectele de reformă, a asigurat el cetățenii, anunțând o politică a „normalizării“, iar trupele străine se vor retrage. Dar nici invadatorii nu prea aveau de ales. Intervenția în Cehoslovacia eșuase din toate punctele de vedere. Sovieticii n-au putut instala la conducere fracțiunea care ceruse ajutor. Un congres clandestin ținut de PC Cehoslovac a reconfirmat politica reformatorilor, iar președintele Svoboda a refuzat desolidarizarea de ei. Reacțiile mulțimii față de trupele invadatoare și surpriza soldaților străini de-a constata că fuseseră mințiți, deoarece nici o *contrarevoluție* nu amenința Cehoslovacia, au desăvârșit eșecul.

A doua zi după întâlnirea de la Vârșeț, Ceaușescu a convocat Comitetul Executiv. Între timp, primise vești despre efectele invaziei asupra conducerii pragheze, din partea unuia dintre reprezentanții ei, Ota Sik, sosit la București. În spiritul celor discutate cu Tito și al veștilor de la Praga, Ceaușescu a invitat la calm. Pentru urechile potențialelor iscoade, a povestit celorlalți cum fusese el arestat deoarece participase la o manifestație dedicată lui 7 noiembrie. S-a stabilit să-și vadă toți de treburile lor. Ca să fie și mai convingători, liderii au plecat *în teren*, iar Ceaușescu într-o *vizită de lucru* prin secuime.

Fierbinte la luna august a anului 1968 se încheiase pentru români. Iar în *lagărul comunist*, tema invaziei a fost scoasă din discursul public până-n decembrie 1989.

Geneza cultului lui Ceaușescu

O nouă doctrină militară – „apărarea întregului popor” – s-a instituit în țară pe fondul emulației din august 1968. În spiritul ei activau și *gărzile patriotice*, o nouă *organizație de masă* și altă nouă *obligație cetățenească*⁶⁵.

Și tot atunci, pe fondul adeziunii românilor s-au împins lucrurile și mai departe. La sfârșitul lui octombrie s-a înființat Frontul Unității Socialiste⁶⁶, în scopul „adâncirii” democrației⁶⁷.

Sub „umbrela” lui, toți cetățenii României, de la mic la mare, au fost puși sub conducerea și controlul partidului. Așa cum specificau manualele școlare din epocă, Frontul îngloba „organizațiile de masă, obștești, profesionale, cooperatiste, consiliile oamenilor muncii aparținând naționalităților conlocuitoare, uniunile de creație, asociațiile și societățile științifice, culturale și sportive și alte organizații”⁶⁸. Alte organizații însemnau

sindicatelor, pionierii, UTC-ul, organizațiile de femei și cele 14 culte religioase recunoscute în țară. „Toate clasele și categoriile sociale ce alcătuiesc societatea noastră”⁶⁹, după sintagma discursului oficial, au fost aliniate la comanda partidului. „Tot ce mișcă-n țara asta...”, după expresia poetului național. Trei săptămâni după crearea atotcuprinzătoarei organizații, Ceaușescu a fost „ales” președintele ei.

Din toamna lui 1968, așadar, Ceaușescu conducea, nemijlocit, toată țara.

N-ar fi reușit aceasta de unul singur oricât de mare i-ar fi fost talentul de manipulator. Pe fondul efectelor invaziei Cehoslovaciei, ceilalți demnitari anchiesaseră la crearea mecanismelor prin care Ceaușescu nu putea fi înlocuit prin pârgarii acționate din afara țării. Niciunul n-a prevăzut dezastruoasele consecințe ale evoluției sale după ce ajunsese de neclintit din șaua puterii. În aceeași stare excepțională, a relațiilor din Tratat, s-au pus în mișcare toate forțele propagandei românești în a-i crea lui Ceaușescu imaginea de *cel mai iubit fiu al poporului*, unic în capacitatea de a conduce România pe calea cea bună. Strategia viza avertizarea „neprietenilor” din exterior că poporul și partidul își urmează conducătorul în deplină unitate, după cum i-a mărturisit Maurer lui Ciu En-lai în întâlnirea avută cu prilejul înmormântării lui Ho Și Min⁷⁰. Răspunzând întrebării premierului chinez, dacă mai planează pericolul invaziei României, Maurer a opinat că ar fi dificil ca sovieticii să-și mai pună tancurile în mișcare încă o dată. Pot „să se reorienteze și să organizeze ceva din interior”, dar populația și partidul alcătuiesc acum o „unitate de granit”⁷¹.

Un partid cu o conducere fără fisură, unde nu putea nimeni urca la rangul de opozant al lui Ceaușescu, a fost reprezentarea dorită.

Acesta a fost începutul *cultului lui Ceaușescu*, o încălcare, în fapt, a dogmei comuniste care postulează că

istoria o fac *masele*. Și că liderii sunt exclusiv personajele exponentiale ale voinței *claselor progresiste*. În memorialistica „martorilor angajați” ai epocii, inițierea mitologiei lui Ceaușescu i-a fost și îi este atribuită lui Maurer. „Raționamentele lui (Maurer) erau clare și solide, a scris Dumitru Popescu. El ar fi spus: «În momentul de față, România este personalizată de Ceaușescu. Ceaușescu, prin natura funcției sale, trebuie să ia în piept toate pericolele politice care planează asupra țării (...). Aceasta impune o solidaritate răspicată cu Ceaușescu, o susținere necondiționată a poziției lui, o definire a acestei poziții ca exprimând total partidul, țara, poporul»”⁷².

Note

- 1 Antonio Negri, *Nous avions tous 68 au corps*, în „Le Monde”, hors serie, 1968, martie–aprilie 2008, p. 9.
- 2 Charles de Gaulle (n. 1890 – d. 1970), lider al Rezistenței (1940–1944), șef al Guvernului provizoriu francez (1944–1946), prim-ministru a Franței (1958–1959), președinte al statului (1959–1969).
- 3 Vizita a avut loc în perioada 14–18 mai 1968.
- 4 Alte noutăți semnificative ale Legii învățământului din 13 mai 1968 erau începerea școlii primare la 6 ani și scăderea ponderii liceelor teoretice în favoarea școlilor profesionale și a liceelor de specialitate.
- 5 Florin Chivoci, *Evoluția relațiilor româno-franceze în epoca Ceaușescu*, „Memoria”, http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=1030.
- 6 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, pp. 360–362.
- 7 Sanda Stolojan, *Cu de Gaulle în România*, București, Editura Albatros, 1994, p. 7.
- 8 *Ibidem*, p. 13.
- 9 *Ibidem*, pp. 8–9.
- 10 Florin Chivoci, *op. cit.*
- 11 Președintele Franței, Charles de Gaulle, a vizitat Moscova la 30 iunie 1966.

- 12 Vizita președintelui de Gaulle în Polonia s-a efectuat în perioada 6–12 septembrie 1967.
- 13 Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele, stenograme și cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul” și execuția*, Iași, Editura TipoMoldova, 2011, pp. 490–491.
- 14 *Ibidem*, p. 492.
- 15 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, pp. 333–334.
- 16 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2011 (ediție promoțională), pp. 359–360.
- 17 „Programul de acțiune al Partidului Comunist Cehoslovac” a fost adoptat de către CC al PC Cehoslovac la 5 aprilie 1968. Printre cei mai cunoscuți autori ai săi sunt sociologul Zdenek Mlynar (fost coleg și prieten în studenția de la Moscova cu Mihail Gorbaciov) și economistul Ota Sik. Acesta este documentul oficial al „Primăverii de la Praga”, botezată astfel după festivalul organizat la mijlocul lui mai cu prilejul comemorării morții compozitorului național Bedrich Smetana.
- 18 Alexei Kosișghin a vizitat Cehoslovacia în perioada 18–26 mai 1968.
- 19 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968 – Apoteoza lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 32.
- 20 Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, București, Editura RAO, 1998, pp. 123–125.
- 21 Mica Înțelegere a funcționat între anii 1920–1938.
- 22 Delegația condusă de Nicolae Ceaușescu a efectuat o vizită de prietenie în RSF Iugoslavia în 3–4 ianuarie 1968.
- 23 Vizita delegației de partid și de stat condusă de Nicolae Ceaușescu în RSF Iugoslavia s-a efectuat în 27 mai – 1 iunie 1968.
- 24 Delegația PCR condusă de Nicolae Ceaușescu a vizitat Cehoslovacia în 21–23 februarie 1968.
- 25 Vizita delegației de partid și de stat condusă de Nicolae Ceaușescu în Cehoslovacia s-a efectuat în 15–17 august 1968.
- 26 Întrevederea dintre premierul român și Suveranul Pontif a avut loc la 24 ianuarie 1968.
- 27 La 23 martie 1968, la Dresda s-au întâlnit liderii din lagărul comunist european, exceptând românii. Concomitent, în Ungaria și Germania de Est, Tratatul de la Varșovia a organizat manevre militare.

- 28 La 20 iunie au început manevrele Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia. Simultan se făceau presiuni asupra României și prin CAER. Pionul înaintat de sovietici a fost Gomulka, semnatarul unor noi propuneri privind „direcțiile și metodele de întărire a colaborării economice a țărilor membre ale CAER“, expediate și la București.
- 29 La 9 mai 1968, la Moscova au fost convocați Gomulka, Jivkov, Kádár și Ulbricht pentru a discuta situația din Cehoslovacia.
- 30 Întruniți la Varșovia în 14–15 iulie 1968, „cei cinci“ s-au adresat liderilor praghezi, avertizând că nu vor accepta „ca forțe străine să scoată Cehoslovacia de pe căile socialismului“.
- 31 La mijlocul lui iulie 1968, „Pravda“ a publicat un așa-zis „plan al CIA“ de sabotaj al regimului din Cehoslovacia.
- 32 Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 411.
- 33 Întâlnirea la nivel înalt sovieto–cehoslovacă la Čierna nad Tisou a avut loc în perioada 29 iulie–1 august 1968.
- 34 Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 327.
- 35 *Ibidem*, p. 413.
- 36 *Ibidem*, p. 445.
- 37 *Ibidem*, p. 415.
- 38 *Ibidem*, p. 409.
- 39 *Ibidem*, p. 412.
- 40 În perioada 21–23 februarie, o delegație condusă de Ceaușescu a participat la cea de-a XX-a aniversare a victoriei regimului comunist în Cehoslovacia. În discursul său, Dubcek a declarat: „Vom urma calea noastră specifică“. Între 1–3 iulie 1968, Jiri Hájek, ministrul de Externe al Cehoslovaciei, a vizitat România.
- 41 La Praga fusese dublat numărul corespondenților de presă.
- 42 Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 409.
- 43 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968...*, pp. 96–103.
- 44 Larry Watts, *op. cit.*, pp. 361–362.
- 45 *Ibidem*, p. 362.

- 46 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968...*, p. 47.
- 47 Delegația condusă de Ceaușescu a vizitat Cehoslovacia între 15 și 17 august 1968.
- 48 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 579.
- 49 *Ibidem*.
- 50 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968...*, pp. 99–100.
- 51 *Ibidem*, pp. 103–111.
- 52 *Ibidem*, pp. 111–118.
- 53 Până la punerea în circuit a documentelor de arhivă s-a crezut că românii refuzaseră participarea la invazia Cehoslovaciei.
- 54 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968...*, pp. 219–220.
- 55 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 135/1968, ff. 12–14.
- 56 Întâlnirea lui Ceaușescu cu Tito a avut loc în data de 24 august 1968.
- 57 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 436.
- 58 *Ibidem*, p. 440.
- 59 *Ibidem*, p. 441.
- 60 *Ibidem*, p. 449.
- 61 *Ibidem*, p. 447.
- 62 Larry Watts, *op.cit.*, p. 361.
- 63 *Ibidem*, p. 361.
- 64 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu, *21 august 1968...*, pp. 173–184.
- 65 *Gărzile patriotice* au fost înființate oficial la 4 septembrie 1968.
- 66 La Plenara CC al PCR din 24–25 octombrie 1968 s-a luat decizia înființării Frontului Unității Socialiste.
- 67 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, p. 61.
- 68 Ion Ardeleanu, Olivia Clătici (coord.), *Cunoștințe social-politice. Manual pentru clasa a X-a*, București, EDP, 1983, p. 43.
- 69 *Ibidem*, p. 43.
- 70 Funeraliile lui Ho și Min au avut loc la 2 septembrie 1969.
- 71 Larry Watts, *op. cit.*, p. 472.

- 72 Dumitru Popescu, *Cronos autodevorându-se. Panorama răsturnată a mirajului politic. Memorii II*, București, Curtea Veche Publishing, 2006, p. 154.

18

Pasărea pe sârmă – între „doctrina Brejnev” și prietenii periculoase

Învinuit de „gălăgie nesănătoasă”

Ceaușescu a continuat valorificarea roadelor poziției sale. Prudent, a amânat însă anumite proiecte, sistând, pentru moment, tratativele de aderare la Fondul Monetar Internațional și la Banca Mondială pentru Reconstrucție și Dezvoltare.

A perseverat, în contactele cu *țările frățesti*, să-și folosească dreptul de veto la orice intenție de creare a unor organisme suprastatale în Tratatul de la Varșovia și în CAER. Afirmă disponibilitatea de colaborare cu „toate” statele lumii ca pe-o constantă a diplomației românești. A ratificat-o și prin votul delegaților la Congresul al X-lea al PCR din august 1969¹, aruncând în direcția Moscovei săgeți critice și promisiuni de a face „totul” pentru „refacerea și întărirea unității” partidelor comuniste și muncitorești².

Pentru extensia relațiilor economice și culturale a trimis emisari încercați în statele Europei Occidentale, în America Latină, în Africa și în Orientul Apropiat. Cap de listă al acestor exploratori și negociatori rămânea

Maurer. Doar în anul 1968, premierul efectuasă vizite în Finlanda, Suedia, Elveția, Maroc, Alger și Iran.

La congresul comuniștilor italieni din februarie 1969, prin discursul șefului delegației românești, Niculescu-Mizil, conducerea PCR a obținut aplauze la scenă deschisă³. A afișat apoi, ostentativ, prietenia cu Tito, pionierul opoziției la „bagheta” Kremlinului⁴. Timpul când iugoslavul tânjise să includă România într-o federație sub conducerea sa fusese uitat. Amintiri fără glas erau și inspecțiile de *comisar roșu* ale generalului Ceaușescu pe linia fortificațiile sovietice din Banatul românesc contra „Iudei” și „călăului” Tito. Consecințele nu s-au lăsat însă mult așteptate. Pe de-o parte, Tito a devenit gelos pe noul concurent Ceaușescu în relații privilegiate cu americanii⁵. Pe de alta, relațiile celor doi păreau să ducă la crearea unui periculos „bloc antisocialist”, după cum l-a avertizat ulterior Jivkov pe Brejnev⁶.

Niciun prilej n-a fost ratat de Ceaușescu pentru a repeta principiile relațiilor externe statuate prin *Declarația din aprilie 1964*. În vizite de lucru prin țară, la întruniri ale conducerii de partid sau în întrevederi bilaterale cu șefi de state și lideri politici își susținea nesmintit recitalul. Ascultând aceeași placă, pusă la nesfârșit – despre egalitate, independență, suveranitate, avantaj reciproc și neamestec în treburile interne –, nu-i greu de imaginat furia lui Brejnev. Hărțuit astfel de bătăiosul vecin, în primăvara lui 1969, liderul sovietic i-a transmis prin Corneliu Mănescu reproșuri ironice. „Personal, cred că se prea insistă la dumneavoastră, «opina» Brejnev, când se vorbește de suveranitate, independență, neamestec, de parcă ar ataca cineva România. Înțeleg să spui o dată, la Congres, dar nu când se repetă mereu, ca o rugăciune. Lumea începe să se întrebe: «Ce e cu ei? Cine îi atacă?». Treaba asta nu deranjează pe nimeni. Puteți să spuneți și de o mie de ori. Dar nu știu ce se află în spatele acestei repetări, nu cred oare prietenii români că URSS vrea să atace

România? Vă atacă cehii, ungurii, bulgarii?“ Liderul sovietic a promis că Uniunea Sovietică se va comporta ca un aliat credincios dacă România ar fi atacată de dușmani și, prin capacitatea de care dispune, o va apăra. L-a asigurat, „de la cea mai înaltă tribună a Moscovei“, că niciodată nu le trecuse sovieticilor prin gând să atace România „frățească“⁷.

Dar de obsesia repetițiilor sale, Ceaușescu n-a vrut să scape și n-a scăpat până la moarte. Și la prima vizită în URSS, de după evenimente, efectuată în mai 1969⁸, românul și-a menținut ferm poziția. Partenerii din Tratat o apreciau însă cu mai mult realism. O informare a diplomaților polonezi acreditați la București menționa că România nu-și exprimă intenția de-a părăsi alianța militară. Tocmai datorită apartenenței la blocul militar socialist, țara prezintă interes pentru Occident. Și nu, în ultimul rând, teama de „măsurile preventive“ ale celorlalți semnatori i-ar împiedica pe români să facă aceasta⁹.

Nesinceritatea și neasumarea pericolelor nu pot fi reproșate conducerii românești în evenimentele din vara lui 1968, ca și consecințele acestora în relațiile cu „cei cinci“. „Desigur, nu încercăm în niciun caz să provocăm un conflict, i-a mărturisit Maurer lui Ciu En-lai într-o întâlnire din septembrie 1969. Noi încercăm să găsim un limbaj comun cu Uniunea Sovietică... bazat pe un set de principii. Dacă Uniunea Sovietică încearcă să facă în România ceea ce a făcut în Cehoslovacia, vom riposta. Desigur, nu avem pretenția să zdrobim armata sovietică, să ajungem la Moscova și să dictăm Kremlinului pacea. Nu putem face asta, dar vom lupta în România în același mod ca vietnamezii“¹⁰.

„Doctrina Brejnev“

Simultan cu evacuarea trupelor de ocupație din marile orașe cehoslovace, Praga a reinstituat cenzura

presei. Albania s-a retras din Pactul de la Varșovia¹¹. Iar *Pravda* a anunțat o nouă strategie politică.

Analistii și istoricii au numit-o „doctrina Brejnev“, deși, între *frați*, Brejnev nu-și recunoaștea paternitatea tezei, punând-o în seama invențiilor *reacțiunii*¹². Fiecare partid și stat are dreptul la „propriul său drum spre comunism“, dar în cadrul unei *suveranități limitate*, statua aceasta principiul funcțional al *relațiilor frățești* din Tratat. În ce-l privește pe Ceaușescu, după cum a ținut să-l asigure pe președintele american Richard Nixon în vara lui 1969, pentru români nu este valabilă nicio doctrină a *suveranității limitate*. Acțiunile României se decid exclusiv la București¹³.

Dar, în limitele practicilor doctrinare, tezele sovietice erau greu de combătut. *Manifestul* fondatorilor Marx și Engels își avea poruncile sale. Ca și decalogul creștin, permitea interpretări, dar nu îngăduia păcate de moarte. Fiecare partid comunist se angajase la înființare să acționeze în numele *cauzei*: instaurarea regimului frăției și egalității pe planetă. „Viața“ îi obligase apoi să vadă în Moscova o Mecca a lumii comuniste, Uniunea Sovietică fiind matricea *revoluției* și *statului proletar*. „Țara sovietelor“ le-a dat tonul adaptărilor la evoluția mondială cu drept de întâi născut, dar și de forță imperială.

După demistificarea infailibilității Kremlinului, venise timpul ca Brejnev să corecteze situația. Refuzând „să lase trecutul să hrănească un nou naționalism“, liderul sovietic revenise la ortodoxia stalinistă. „Părintele popoarelor“ păstrase vie credința în viitorul națiunilor. Cu reflexele tinereții de seminarist teolog, când lingvistul Marr pledase pentru o limbă a proletariatului mondial, Stalin s-a ridicat împotriva lui. Limbile amestecate ale Turnului Babel sunt semnul sfârșitului lumii, își va fi amintit el învățăturile biblice. Marșul în numele utopiei putea fi susținut prin dominația unei națiuni asupra celorlalte. La sărbătoarea din mai 1945,

salutase victoria poporului rus, „națiunea conducătoare a URSS”¹⁴. După război, în schimb, *poporul sovietic* a devenit națiunea conducătoare a imperiului comunist. Și așa trebuia să rămână.

La congresul comuniștilor polonezi din toamna lui 1968, Brejnev însuși și-a formulat astfel doctrina: „Suveranitatea fiecărui stat socialist nu poate fi opusă intereselor socialismului mondial și ale mișcării revoluționare internaționale”¹⁵.

Între ei, „cei cinci”, complotiștii invaziei Cehoslovaciei, Brejnev o explicase mai dinainte printr-o cinică anecdotă. Ursul, povestea el, și-a invitat prietenii la masă. După câteva pahare de votcă, iepurele s-a simțit egalul ursului și s-a purtat ca atare. Ajuns acasă după ospăț, iepuroaica s-a mirat să-și vadă soțul atât de murdar și de împruțit. „După ce-am petrecut bine la cină, ursul s-a ușurat, apoi m-a luat de urechi și s-a șters cu blana mea”, a explicat iepurele¹⁶. Așa înțelegea și Brejnev aplicarea suveranității și egalității statelor din *lagărul comunist*.

Lucrurile puteau fi totuși aranjate în interiorul Tratatului. Românii au împiedicat, după invazia Cehoslovaciei, semnarea unui statut prin care Moscova ar fi dobândit responsabilitate unilaterală pentru deciziile de deplasare și staționare a trupelor Organizației Tratatului de la Varșovia¹⁷. Ceaușescu s-a opus și noilor proiecte integratoare din CAER, reluate de Brejnev în primăvara lui 1969¹⁸. Ce te făceai însă cu China? În confruntarea dintre cele două supraputeri comuniste, strategiile lui Ceaușescu țin de echilibristica păsării pe sârmă. Din primăvara lui 1969, disensiunile sino-sovietice degeneraseră în conflicte armate la graniță. Cum liderii chinezi dezavuaseră public intervenția „fascistă” în Cehoslovacia¹⁹, condamnarea Chinei pentru atacul asupra grănicerilor sovietici devenise obligație de onoare a „celor cinci”. Viitorul strategiei românești, de-a împăca și capra și varza, se prefigura sumbru.

România joacă un rol foarte important în planurile Chinei, semnalau diplomații polonezi acreditați la Pekin. Avantajele poziției geografice, prezența în Tratat și relațiile ei cu țările capitaliste o fac foarte atractivă pentru conducerea comuniștilor chinezi, care depun eforturi pentru a dezvolta tendințele antisovietice de la București²⁰.

Dar în reuniunile aliaților, lui Ceaușescu îi venea tot mai greu să argumenteze împotrivirea la critica adusă de un partid comunist, altuia. Goarna războiului sunase des în istoria omenirii după încăierări de frontieră. Aștepta totodată, cu nerăbdare și interes, ca Brejnev să semneze Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală româno-sovietic, din care derivau acordurile și schimburile comerciale între cele două țări. Zăbală mai bună nici că exista pentru românii dependenți economic de afacerile cu sovieticii. Iar Brejnev a întârziat parafarea tratatului cu aproape doi ani²¹, știind cum se perpeleau românii trimițând delegații peste hotare în căutarea de noi resurse și piețe²².

Ceaușescu nu se putea eschiva nici de la reuniunile internaționale programate²³. Câteva zile după conflictele de la granița sovieto-chineză, la Moscova s-a ținut, bunăoară, întâlnirea Comitetului Politic Consultativ din martie 1969. Delegația română s-a prezentat iarăși cu mandatul conducerii partidului de refuz al punerii Chinei în discuția celorlalți. „Dracu’ știe care dintre ei a început“, motiva plastic János Fazekas refuzul acesta în ședința Comitetului Executiv, citând declarații prin care părțile se învinuiau reciproc de declanșarea conflictului²⁴.

Dar spiritele s-au reaprins la Moscova. Astfel că, în punctul critic al încolțirii românilor din toate părțile, Maurer a avansat „concesia“ de a vorbi despre orice, dar că nu vor semna un comunicat de presă care menționează dezbateri sau critici privind China. Reprezentanții comuniștilor români n-au acceptat introducerea în

comunicat nici măcar a formulării „neutre“, propusă de delegații maghiari, de condamnare a politicilor de creare a conflictelor de frontieră²⁵.

Ca să-l îmbuneze pe Brejnev, Ceaușescu l-a trimis apoi la el pe șeful diplomației cu invitația de-a vizita România²⁶. Încasându-i reproșurile la Kremlin, Corneliu Mănescu n-a găsit altceva mai bun de spus decât să-l asigure pe sovietic că, niciodată, România nu fusese de partea Pekinului în detrimentul Moscovei²⁷.

Față-n față: Ceaușescu și Brejnev

Văzuți împreună, Ceaușescu și Brejnev sugerau fizic slăbiciunile teoriei egalității între popoare. Masiv și vânjos, cu pieptul îngreunat de platoșa zornăitoare a decorațiilor, liderul sovietic emana forța placidă a unui colos. Asupra acestui companion, Ceaușescu și-a lansat deseori atacurile de picador. Iar timpul neiertător și-a desăvârșit măiestrit lucrarea scoaterii din arenă a bătrînului taur.

Cu 12 ani mai vârstnic decât Ceaușescu, biografia lui Brejnev era pe măsura istoriei partidului său. Începuse prin a-și câștiga pâinea în fierăria tatălui. Înrolat în partid în 1931, războiul i-a oferit șansa cunoștinței apropiate cu Hrușciiov: tanchistul Brejnev a fost politrukul armatei comandate de succesorul lui Stalin. De Ziua Victoriei a defilat cu gradul de general-maior și cu meritele de-a fi fost comisarul politic al celui de-al patrulea front ucrainean, „eliberatorul“ Pragăi²⁸. Pe urmele lui Hrușciiov a călcat și la cârma Ucrainei, îmbogățindu-și practica de teren ca prim-secretar al Moldovei Sovietice și al Kazahstanului. Și a desăvârșit-o ca locțiitor al Direcției Politice a Armatei și Flotei Sovietice.

Brejnev performase în tinerețe și ca iubitor de femei. Ca și cum afrodisiacul puterii și statura sa falnică n-ar fi fost de ajuns, le fermeca recitându-le poemele lui

Esenin și Maiakovski. I-a plăcut și să șofeze, incognito, la volanul Mercedesului. Dar cel mai trainic dintre hobby-urile sale rămânea vânătoarea. Se zvonea că, prin locurile favorite de plimbare ale șefului de la Kremlin, vânatul își aștepta glonțul legat de picioare²⁹.

Stalin îl ridicase în funcția de secretar al Comitetului Central când împlinise 46 de ani. Din acest loc, și în cumul cu demnitatea de șef al statului (președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS), Brejnev a manevrat apoi spre folos propriu „retragerea” protectorului său Hrușciiov de la cârma partidului „pe motive de sănătate”. Dar, spre deosebire de predecesor, Brejnev știuse să cultive bune relații cu capii Armatei. Imediat după instalarea în fruntea partidului, s-a intitulat și președinte al Consiliului Național al Apărării. La titulatura de secretar general, inventată de Stalin, a îndrăznit să revină abia după Ceaușescu. Mai târziu decât liderul român a acumulat funcția supremă în partid și în stat. I-a urmat apoi și exemplul de-a fi comandantul suprem al forțelor armate³⁰. Doar în portul căciulii de astrahan se pare că liderul de la București îl copiasse pe Brejnev.

Pe fondul deteriorării progresive a relațiilor dintre cei doi, vizita lui Ceaușescu la Moscova, din mai 1969, a fost o nereușită. Gazda i-a reproșat poziția față de China și situația din Orientul Apropiat, relațiile cu Germania Federală, opoziția față de propunerile celorlalți din CAER. De cealaltă parte a mesei, oaspetele se apăra citându-i pe clasicii marxist-leniniști și argumentându-și *internaționalismul proletar* prin sprijinul acordat Vietnamului în războiul cu Statele Unite ale Americii. Nu s-a sfiit să-i facă, la rându-i, reproșuri. „Cei cinci” au încălcat regulamentele Tratatului prin aceea că nu-l informaseră despre invazia Cehoslovaciei, acuza Ceaușescu. Jignit de declarația „imparțialității” românești în conflictul sino-sovietic, Brejnev i-a promis, totuși, oaspetelui să-i întoarcă vizita în vara lui 1969³¹. Și-a ținut însă promisiunea abia peste șapte ani.

Recital la ultima consfătuire comunistă internațională

În cele din urmă, consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești s-a ținut în vara lui 1969, la Moscova.³² A fost ultimul spectacol de acest gen, iar Ceaușescu – o vedetă a lui.

Sarcinile actuale în lupta împotriva *imperialismului*, a fost tema principală anunțată. După mărturia lui Niculescu-Mizil, Moscova urmărea reafirmarea poziției sale de hegemon al mișcării comuniste³³. Ceaușescu venise, după obicei, „constrâns” de *conducerea colectivă* a partidului să refuze criticile la adresa altor partide din marea familie comunistă. Persista și în argumentația că asemenea critici nu servesc unității mișcării internaționale.

Deschiderea reuniunii au făcut-o gazdele, după ce Brejnev informase oaspeții că, pe fondul acutizării conflictelor, PCUS va ridica problema Chinei. Ceaușescu a ieșit pe dată din rândul ascultătorilor: tema nu figurează pe ordinea de zi, iar el n-avea mandat s-o discute. Dacă votează ceilalți introducerea ei în program, el va pleca degrabă la București ca să obțină mandatul Comitetului Central. Ambele părți jucau în momentul acela o variantă a spectacolului susținut la Budapesta în februarie 1968. În fața potențialului scandal, Brejnev și-a relansat strategia de-a critica, făcând-o prin intermediul altora, la punctul „discuții” al ordinii de zi. Astfel că nu Brejnev a criticat China, ci reprezentantul Partidului Comunist din Paraguay³⁴.

Și, iarăși, Ceaușescu a stârnit scandalul ce știa că va fi mediatizat de presa liberă. A telegrafiat imediat la București, cu solicitarea întrunirii de urgență a Prezidiului Permanent. Ducând comedia până la capăt, a primit de acasă nu doar acceptul poziției sale, ci și decizia publicării, în „Scînteia”, a declarației ce-o făcuse la

Moscova. Și iată cum, din oficiosul comuniștilor români, lumea întreagă a aflat că în neînțelegerile sino-sovietice, singur Ceaușescu luase partea Chinei la Moscova.

În capitala sovietică, liderul român și-a clamat naționalismul ca linie doctrinară. „Unii ar putea spune: iată, românii sunt niște naționaliști, ei vorbesc de dezvoltarea fiecărei națiuni, a fiecărui popor și uită de internaționalism, declara Ceaușescu. Doresc să reamintesc acelor care gândesc sau vorbesc în acest sens că românii, comuniștii români pornesc de la răspunderea pe care o au față de poporul din rândurile căruia s-au născut și pe care doresc să-l slujească cu toată ființa lor... Una dintre îndatoririle noastre fundamentale este aceea de a asigura construcția socialismului și comunismului în țara noastră. Și dacă această dorință, de a construi comunismul în România, este naționalism, da, suntem naționaliști”³⁵.

A compromis, în fapt, marele spectacol al unității mișcării comuniste și internaționale. Ca o ironie a sorții, Ceaușescu a propus, în ultima sa vizită la Moscova, ca la întâlnirea partidelor comuniste și muncitorești să se discute viitorul socialismului. „A fost cândva” atitudine prielnică și spirit favorabil pentru aceste întâlniri, i-a reamintit Gorbaciov bravura din anii '60. Acum e prea târziu, tocmai „pentru că tovarășul Ceaușescu și Berlinguer au fost împotriva cândva”, a refuzat liderul sovietic în decembrie 1989 propunerea unei consfățuri internaționale asupra viitorului *lagărului comunist*³⁶.

Sfaturi de bine și manevre subterane

Pe cât de bine i-a făcut lui Ceaușescu poziția din 1968 în planul reputației externe, pe-atât de nenorocite se vor dovedi, în timp, consecințele derivate din aceste strategii în plan intern.

Un „sfat din inimă“ îi oferise Tito la întâlnirea din Vârșeț: să aibă grijă de securitatea sa, să n-o pătească și el ca Dubček.³⁷ Scăpat teafăr cu greu din vânătoarea lui Stalin, nu din pură complezență îi vorbise Tito așa³⁸. Să aibă grijă Ceaușescu, prin urmare, să-și asigure viața cu măsuri de protecție specială. Și, pe de altă parte, să ia măsuri de menținere în funcție. A păți ca Dubček însemna coagularea unei opoziții, reprezentând poziția sovietică, în conducerea partidului. Grupul cerea apoi Moscovei *sprijinul frățesc împotriva forțelor contrarevoluționare* din partid.

Cu asentimentul, ori poate chiar la inițiativa apropiatilor, Ceaușescu s-a blindat împotriva acestor manevre subterane. Măsuri deosebite s-au luat pentru dotarea securiștilor din serviciul său. După declarațiile lui Nicolae Pleșiță, șeful Direcției de Securitate și Gardă, în acea perioadă, în regim de urgență, s-au antamat colaborări cu omologii din țări avansate în toxicologie și iradiere. Tovarășul începuse să poarte un dozimetru lângă sticloul din buzunarul hainei. Cel care procura dozimetre de ultimă oră pentru detectarea radiațiilor și tehnică sofisticată pentru analiza alimentelor a fost Ion Mihai Pacepa³⁹. În vizitele făcute de Ceaușescu în străinătate, se aduceau așternuturi și prosoape de baie de-acasă, iar însoțitorii le foloseau pe cele pregătite de gazde, încercând să mascheze „neîncrederea“ oaspetelui⁴⁰.

Printre tulburările anului 1968, în subteranele serviciilor secrete românești a bubuit vestea căderii „rețelei Caraman“. În plin *război rece*, fiecare țară acționa pentru a obține informații secrete, dar documentele legate de confruntarea dintre NATO și Tratat se aduceau cu sacii pe aeroportul Băneasa. Erau transmise, conform înțelegerilor, și Moscovei, după relatarea lui Nicolae Pleșiță⁴¹. Operând în Franța, rețeaua se infiltrasă în NATO la sfârșitul anilor '50. Caraman era „mândria“ Securității, iar prin acțiunile lui dobândise prestigiu între omologii din blocul militar comunist⁴².

Personaj carismatic și dotat din plin cu talentul selecției și cultivării oamenilor utili, Caraman îi ghida și pe demnitarii români în descoperirea frumuseților „orașului luminilor“, făcându-li-se simpatic⁴³. Dar când Eugen Runge, un înalt ofițer KGB, a dezertat la americani, a deconspirat și „rețeaua Caraman“, alcătuită din cetățeni occidentali care lucrau pentru NATO. În 1968, rețeaua a fost lichidată, iar șeful ei, rechemat în țară⁴⁴. Nu întâmplător deconspirarea s-a produs după retragerea lui de Gaulle, potrivnic al încorporării Franței în Alianța Nord-Atlantică, opinează istoricii Securității. Ceaușescu pierduse în felul acesta un avantaj în contribuția sa la alianța militară comunistă.

În plan intern, noi instrucțiuni și antrenamente au apărut în programul trupelor de Securitate. Comandanții lor au primit sarcini de informare asupra organizării și desfășurării „războaielor populare“. Partidul le-a impus și instruirea trupelor pentru luptă în teren muntos și împădurit, defilee, străzi etc.⁴⁵ Doar într-un grup restrâns de inițiați se cunoștea însă cea mai spectaculoasă inovație din structura Securității: crearea, în anul 1969, a unei unități speciale, UM 0110 CIE, pentru monitorizarea KGB și GRU⁴⁶.

Ca și Gheorghiu-Dej, Ceaușescu nu și-a mărturisit niciodată slăbiciunile. Cu atât mai puțin frica pierderii puterii. Dar agentura sovietică funcționase chiar și în Comitetul Central, după mărturiile lui Dej și Drăghici, din toamna lui 1961⁴⁷. Moscova a sperat în continuare în încurajarea rivalității unor componente ai nucleului de decizie, mizând pe garda veche, cu legături sovietice din vremea lui Stalin⁴⁸. Dar Ceaușescu nu s-a sfiit să ia poziție și în fața lui Brejnev. Conform relatării făcute conducerii partidului, la sărbătorirea centenarului nașterii lui Lenin l-a întrebat pe liderul sovietic cum se face că „o serie de reprezentanți sovietici contactau cetățeni români și solicitau informații despre o serie de subiecte? Dacă tovarășii sovietici au anumite curiozități, să se

adreseze conducerii românești și vor primi răspunsurile dorite“, a spus Ceaușescu amenințând și cu măsuri împotriva acestor „diverși“ cetățeni. Nici în China sovieticii nu au agentură, i-a răspuns Brejnev sistând discuția printr-o pauză intempestivă⁴⁹.

Vizita lui Ceaușescu în China, din 1971, a înrăutățit și mai mult lucrurile. Exploatând antisovietismul conducătorilor chinezi, menționau rapoarte KGB, conducerea României pornise „pe calea așa-zisei autonomii și independențe față de Uniunea Sovietică“. În consecință, serviciile speciale sovietice și-au sporit „ilegalii“ pe teritoriul românesc. Exploatau, în principal, surse de la ziarul „Scînteia“ și de la publicația germană „Volk and Kultur“⁵⁰. În 1971, Kremlinul lauda atitudinile lui Dej, *internaționalist-proletare*, răspândind zvonul că-i vor ridica o statuie la Moscova⁵¹.

Tainele relațiilor dintre Nixon și Ceaușescu

După plecarea președintelui Johnson de la Casa Albă, succesorul său, Richard Nixon, a solicitat românilor continuarea eforturilor de mediere cu vietnamezii. Premierul Maurer era apreciat drept bun cunoscător al gândirii Hanoiului și al nucleului acestor acțiuni⁵².

Pe acest fond s-a produs vizita primului președinte american într-o țară comunistă, după război⁵³. La începutul lui august 1969⁵⁴, sute de mii de români au ieșit în stradă ca să-i aclame pe americanii atât de îndelung așteptați.

Temele aflate pe agenda oaspeților fiind strict-secrete, analiștii și gazetarii acelei perioade au atribuit vizitei cauze afective. Nixon, s-a zis, fusese flatat deoarece liderul român îl primise cu protocolul pentru mari personalități în 1967,⁵⁵ când era un „nimeni“ – tratat ca atare de oficialitățile poloneze și sovietice. Astfel că Nixon și-a răsplătit gazda în pofida recomandărilor

Departamentului de Stat, care estima deteriorarea relațiilor americano – sovietice din cauza vizitei la București⁵⁶. Președintele american și-a ascuns în continuare scopurile vizitei, motivând, în 1982, în presa americană, că a inclus România în turneul său european pentru că „acolo este președintele Ceaușescu și noi acolo am putea învăța ceva“. A continuat complimentarea liderului român, care „prin înțelegerea atât de profundă a marilor probleme ale lumii, poate contribui la soluționarea problemelor globale cele mai arzătoare ale omenirii“⁵⁷. Cu aproape aceleași cuvinte, l-a felicitat Nixon pe Ceaușescu și la aniversarea a 65 de ani, lăudându-i „vigoarea, spiritul independent, inteligența ascuțită“ și „măiestria“, calități care-l situează „în primele rânduri ale liderilor lumii“⁵⁸.

Accente afective neobișnuite a pus și Ceaușescu în relatarea făcută membrilor Comitetului Executiv, imediat după vizita președintelui Statelor Unite. „Nu a venit de pe poziția unei mari puteri, am mers la piață, a dat mâna cu toți zarzavagiii, și-a lăudat el oaspetele. E adevărat, și el a fost zarzavagiu; până la vârsta de 20 de ani a vândut zarzavaturi. Din punct de vedere al originii sociale, are o origine mai bună ca mulți comuniști. Soția lui e fiică de miner“⁵⁹. Ceaușescu trăise și alte experiențe plăcute legate de *imperialismul american*. Urmărise fascinat, ca tot omul, primul pas pământean pe Lună, și s-a întâlnit apoi cu cosmonauții navei spațiale Apollo-12 și cu soțiile acestora, în calitate de invitați la București.⁶⁰ În vara lui 1969, România și Iugoslavia au fost singurele țări din *blocul comunist* care difuzaseră reportajele televiziunii americane despre aselenizare⁶¹. După întâlnirea cu grupul profesorilor americani invitați la București la seminarul pentru pace⁶², Ceaușescu s-a lăsat sedus de detaliile convenabile, văzând în „țara cea mai industrializată“ o mare putere a *clasei muncitoare*⁶³. Schimbări în bine ale mentalității americane identificase și în ținuta modestă a universitarilor⁶⁴. Le

ținuse însă și lor o lecție despre „convingerea că până la urmă capitalismul trebuie să facă loc socialismului în întreaga lume“, ca „legitate care nu poate fi înlăturată“, ci „rezolvată de forțele sociale proprii, de poporul din fiecare țară“⁶⁵.

Călătorind ca vicepreședinte, mai mult ca oricare dintre politicienii americani, Nixon și-a adaptat repede programul prezidențial la schimbările din lume. Pentru multe țări, independența economică devenise o realitate. Iar SUA nu mai dețineau locul de vârf al economiei mondiale fără frica amenințării vreunei concurențe ca-n primii ani de după război. Starea balanței comerciale americane și viziunea unei „lumi deschise“ impuneau linia promovării unui comerț mai liber⁶⁶. Președintele acționa, în plus, sub presiunea opiniei publice americane față de războiul din Vietnam. „E rentabil să fie pace, domnule Nixon, și ați fi foarte popular pentru asta“, exprimase cântărețul John Lennon mesajul poporului american către președintele său.

Pe firul acestor interese, și oaspeții, și gazdele au tratat vizita ca foarte importantă. Ca să-și primească oaspetele, Ceaușescu a amânat congresul partidului.

La București, convorbirile s-au purtat în cel mai strict secret: de-o parte, președintele american și secretarul de stat Henry Kissinger; de cealaltă, Ceaușescu și premierul Maurer. „Aș sugera, a început Nixon, ca întreaga gamă a discuțiilor să includă chestiunile bilaterale – relațiile comerciale, culturale, consulare etc. –, relațiile referitoare la pacea în lume, la relațiile Est-Vest, la Vietnam, unde domnul prim-ministru Maurer a avut o contribuție atât de însemnată“⁶⁷. Și-a încredințat gazdele că prietenia cu America nu e condiționată de inamiciția cu alții. Și că dorește „extindere cât mai mare a schimburilor“ dintre România și Statele Unite. Ceaușescu și-a etalat imediat dorințele: cooperare în știință și tehnică (nominalizând chimia, fizica nucleară, electronica, mașinile de calcul)⁶⁸, licențe și utilaje din

SUA (spre exemplu, procedeele și instalațiile de fabricație de la apa grea și cauciucul izoprenic), credite de la EXIMBANK și acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate.

În această primă întrevedere, îndelung au zăbovit cei patru lideri asupra situației internaționale. China a fost primul punct al agendei părții americane, Nixon propunând următoarele: „Dacă veți considera că este în interesul dumneavoastră, al guvernului dumneavoastră să vă asumați cândva rolul de mediator între China și Statele Unite, noi am saluta aceasta“. Ceaușescu a remarcat cu „modestie“ că „Statele Unite dispun de atâtea mijloace, inclusiv directe, încât nu văd necesitatea de a apela la intermediari“. Românii le-au expus chinezilor opiniile lor în politica internațională și vor continua să facă aceasta, inclusiv pe tema relațiilor cu Statele Unite, a răspuns diplomatic Ceaușescu. „Vă rog să mă scuzați; nu am folosit cuvântul potrivit. De fapt, chiar aceasta am avut în vedere“⁶⁹, a admis Nixon știind prea bine că i-ar ofensa pe chinezi un angajament al românilor, în privința lor, fără consultări prealabile.

A doua zi, Nixon a pus chestiunea Vietnamului. După memorandumul alcătuit de partea americană, a început prin a-i mulțumi lui Maurer pentru rolul asumat în deschiderea canalelor de comunicare pentru rezolvarea problemei Vietnamului⁷⁰. Dezbătând îndelung situația, Nixon a încheiat întrevederea prin aceste asigurări și solicitări: „Noi vrem să punem capăt războiului și vom fi rezonabili. Vreau să stabilesc un canal de comunicare cu dumneavoastră în această privință. Aceasta se poate realiza prin ambasadă, dar când apar chestiuni de importanță majoră, acestea ar trebui transmise prin intermediul lui Henry A. Kissinger. Ceea ce am discutat rămâne în această cameră. Ceea ce îmi veți trimite va rămâne confidențial. Probabil că vă voi contacta în acest sens“⁷¹. Stenograma părții române nu face decât

să detalieze oferta și să precizeze nominalizarea lui Macovescu pentru înștiințări deosebite⁷².

Buna dispoziție și atmosfera destinsă din capul mesei au remarcat-o toți participanții la recepția oferită de oaspeți. Nixon a declarat presei americane că-n România a trăit „cea mai emoționantă experiență“ dintre toate cele trăite în peste 50 de vizite în străinătate făcute⁷³.

Deja, a doua zi după revenirea lui Nixon acasă, unul dintre deputații americani a pus în Congres chestiunea acordării clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România⁷⁴. În planul aranjamentelor discutate, prilej favorabil de tratative au fost funeraliile liderului nord-vietnamez Ho Și Min. Delegația condusă de Maurer s-a oprit la Pekin, atât la dus, cât și la întors, purtând discuții cu Ciu En-lai⁷⁵.

În februarie 1970, Nixon a demarat, de la tribuna Congresului american, inițiativa unei politici de diferențiere față de țările Europei Răsăritene⁷⁶. Informându-i pe politicienii americani despre călătoria la București, Nixon a insistat asupra renunțării la „abordarea monolitică“ a țărilor din *lagărul comunist*⁷⁷. În viziunea sa, „o politică externă independentă“, precum politica românească, merita recompensată⁷⁸. Kissinger a explicat noua strategie în memoriile sale ca pe o apropiere și o răsplată pentru cei cu o politică externă mai independentă față de Uniunea Sovietică⁷⁹. Un ajutor de 11,5 milioane de dolari a acordat apoi guvernul american României, după inundațiile din 1970⁸⁰. Iar vizita efectuată de Ceaușescu în Statele Unite i-a sporit aura. Nixon s-a întrecut în amabilități, mulțumit și de contrele lui Ceaușescu la Moscova, și de receptivitatea acestuia la interesele americane în Asia roșie. Americanii au fost atât de mulțumiți de ajutorul diplomației românești, încât ar fi dorit să poarte negocieri directe cu vietnamezii la București. Sub presiunea Moscovei, oficialitățile vietnameze au pus piciorul în prag, alegând Parisul.

Conform memoriilor lui Kissinger, la începutul anului 1971, Nixon a primit o veste minunată: dacă dorește, cu argumentul precedentei vizitelor la Belgrad, și la București, președintele Nixon ar fi binevenit în China!⁸¹ China Populară a avut de câștigat, fiind primită în ONU în 1971.

În ceea ce-l privește pe Ceaușescu, înțelegerile cu Nixon l-au făcut să se simtă un politician important al planetei și cel mai mare om politic din istoria României. În cei patru ani de când se afla la cârma țării, România a fost vizitată de 48 de delegații guvernamentale. 52 de delegații guvernamentale românești efectuaseră vizite în străinătate. Țara întreținea relații economice cu peste o sută de state și relații diplomatice cu 94. „Putem spune, concluziona Ceaușescu de la tribuna Congresului al X-lea, că niciodată în istoria sa România nu a desfășurat o politică internațională atât de activă și nu a avut atât de mulți prieteni ca azi”⁸².

Au fost însă și altfel de consecințe, necunoscute, în epocă, decât acelor direct implicați în decizia politică. Nominalizarea președinților Thieu și Ceaușescu în raportul asupra politicii externe, făcut de Nixon în fața Congresului, în februarie 1970, a atras protestele lui Anatol Dobrînin, ambasadorul sovietic la Washington. Îngrijorați că românii pot livra americanilor secrete ale Tratatului, Brejnev l-a acuzat pe Ceaușescu de „cochetării” cu *imperialismul american*, agresorul Vietnamului. I-a mai reproșat și că nu-l informase ce discutase cu Nixon. Ceaușescu s-a „scuzat” cu alt reproș: nici sovieticii nu-i declaraseră lui conținutul discuțiilor purtate cu americanii la Viena.

Furia Moscovei a mers până la ațâțarea organizațiilor anticomuniste, alcătuite de imigranți chinezi din SUA, împotriva politicii de apropiere dintre Casa Albă și Pekin. Kremlinul a blocat continuu rolul de mediator al României. Pentru învrăjbirea bunelor relații dintre Pekin și București, s-au confecționat false documente

chinezești cu comentarii negative la adresa orgoliosului Ceaușescu. Urmăreau totodată și ruptura dintre el și pivoții politicii sale externe, Maurer și Bodnăraș. Premierului i se atribuia rolul de „adevărat conducător al țării“, iar lui Bodnăraș pe acela de agent al serviciului chinez și dușman înveninat al lui Ceaușescu⁸³.

Pe cai mari de-acum, Ceaușescu s-a orientat către țările lumii a treia, către regiunile Americii Latine și Africii, cu mari populații neglijate de scenele politicii mondiale⁸⁴.

Note

- 1 Congresul al X-lea al PCR a avut loc în 6–12 august 1969.
- 2 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, p. 86.
- 3 Congresul PC Italian a avut loc în 8–15 februarie 1969.
- 4 În 1–2 februarie 1969, președintele RSF Iugoslavia, Iosip Broz Tito, a vizitat Timișoara. În 20 septembrie 1969, o nouă întâlnire dintre Tito și Ceaușescu s-a produs la Porțile de Fier.
- 5 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, Editura RAO, București, 2001 (ediție promoțională), p. 390.
- 6 *Ibidem*, p. 602.
- 7 Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu – Brejnev, 1965–1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, pp. 171–172.
- 8 Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu Leonid Brejnev la Moscova, la 16 mai 1969.
- 9 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 127.
- 10 Larry Watts, *op. cit.*, p. 451.
- 11 Albania s-a retras din Pactul de la Varșovia la 13 septembrie 1968.
- 12 *Notă privind convorbirile dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, și Richard M. Nixon, Președintele Statelor Unite ale Americii*, în „Dosarele istoriei“,

- nr. 11/2004, pp. 27–49.
- 13 *Ibidem*, p. 27.
 - 14 Hélène Carrère d'Encausse, *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în URSS*, București, Editura Remember – Sic Press Group, 1993, p. 35.
 - 15 *Ibidem*, p. 30.
 - 16 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 164.
 - 17 Larry Watts, *op. cit.*, p. 464.
 - 18 În Consfătuirea CAER din 23 aprilie 1969 acestea au fost reluate întâmpinând, din nou, opoziția delegaților români.
 - 19 Cezar Stanciu, *op.cit.*, p. 166.
 - 20 Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 151.
 - 21 Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală româno – sovietic s-a discutat și parafat în 6–8 iulie 1970, la București. Brejnev nu i-a onorat pe români cu prezența, partea sovietică fiind reprezentată de premierul Alexei Kosîghin.
 - 22 America Latină a fost o primă zonă de prospecție. În 7 septembrie – 9 octombrie 1968, o delegație guvernamentală condusă de Gogu Rădulescu a vizitat în acest scop Mexic, Venezuela, Columbia, Peru, Chile și Uruguay. A fost urmat aproape imediat de ministrul de Externe Corneliu Mănescu (11 octombrie – 12 noiembrie) care-a încercat să consolideze relațiile bilaterale cu respectivele țări. În primăvara lui 1969, altă delegație guvernamentală condusă de Gogu Rădulescu a vizitat Australia, Noua Zeelandă, Singapore și Malaysia (5–22 martie 1969). Ceaușescu și Maurer au efectuat, din aceleași motive, o vizită în India (13–18 octombrie 1969). În 1970 au început prospectarea Africii. Corneliu Mănescu a vizitat Congo, Gabon, Camerun, Nigeria, Burundi, Tanzania, Republica Malgașă (3–26 mai).
 - 23 Un avantaj pentru politica României din acea perioadă a fost amânarea Consfătuirii internaționale a partidelor comuniste programată pentru noiembrie 1968 la propunerea partidelor comuniste occidentale pe motiv că membrii lor condamnaseră intervenția în Cehoslovacia și discuțiile de la Moscova vor avea repercusiuni negative reducând simpatizanții și aderenții.
 - 24 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 167.
 - 25 *Ibidem*, pp. 169–170.

- 26 Vizita lui Corneliu Mănescu în Uniunea Sovietică a avut loc în 7–9 aprilie 1969.
- 27 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 172.
- 28 http://ro.wikipedia.org/wiki/Leonid_Brejnev.
- 29 Larisa Vasilieva, *Doamnele Kremlinului. Fapte, amintiri, documente, zvonuri, legende și punctul de vedere al autorului*, Universitas, Chișinău, 1993, p. 381.
- 30 Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*, București, Editura Meridiane, 1993, p. 184.
- 31 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 176.
- 32 Consfătuirea de la Moscova s-a ținut între 5 și 17 iunie 1969. Delegația condusă de Ceaușescu era alcătuită din Paul Niculescu-Mizil, Gheorghe Stoica, Mihai Dalea, Ștefan Voitec și Vasile Vlad.
- 33 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano – vietnamez*, București, Editura Roza Vânturilor, 2008, p. 125.
- 34 Cezar Stanciu, *op. cit.*, pp. 180–181.
- 35 Michel-Pierre Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, biografie și texte selectate*, Editura Politică, București, 1971, pp. 89–90.
- 36 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 286
- 37 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 450.
- 38 Tito manifesta vigilență deosebită în acest sens. La 1 iulie 1966 a fost destituit din funcție Alexandr Rankovic, sub acuzația de complot împotriva lui Tito.
- 39 Ion Mihai Pacepa (n. 1928). Adjunct al șefului Direcției de Informații Externe (DIE) (1966–1972), prim-adjunct al șefului DIE (1972–1978), consilier al lui Nicolae Ceaușescu. În 1978, pe când se afla în Germania Federală, a cerut azil politic în SUA.
- 40 *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 – ianuarie 2001. Prefață de Dan Zamfirescu, București, Editura Ianus Inf. SRL, 2001, p. 72.
- 41 *Ibidem*, p. 46.
- 42 *Ibidem*, p. 43.

- 43 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevarul Holding, 2011, p. 306.
- 44 Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 98.
- 45 Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu, *Trupele de Securitate (1949–1989)*, studiu introductiv de Florian Banu și Liviu Țăranu, București, Nemira, 2004, p. 156.
- 46 Marius Oprea, *Moștenitorii Securității*, București, Editura Humanitas, 2004, p. 55.
- 47 Elis Pleșa Neagoe, *Dosarul Ana Pauker*, volumul 1, București, Editura Nemira & co, 2006, p. 488.
- 48 Larry Watts, *op. cit.*, p. 519.
- 49 ANIC, fond CC al PCR – Secția Cancelarie, Dosar 59/1970, f. 22.
- 50 Vasili Mitrochin, Andrew Christopher, *Arhiva Mitrochin. KGB în Europa și în Vest*, Editura Orizonturi, București, 2003, pp. 274–275.
- 51 Larry Watts, *op. cit.*, p. 513.
- 52 Larry Watts, *op. cit.*, pp. 266–277.
- 53 Unicul precedent l-a constituit vizita președintelui F.D. Roosevelt în URSS pentru a participa la conferința de la Yalta, în februarie 1945.
- 54 Vizita președintelui american Richard Nixon la București a avut loc la 2–3 august 1969.
- 55 Richard Nixon a efectuat o vizită particulară în România în 21–23 martie 1967.
- 56 Artur Lakatos, *Câteva premise privind vizita lui Nixon în România*, în „Acta Musei Napocensis“, nr. 47/II, 2010, pp.183-200.
- 57 Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2003, pp. 63–64.
- 58 *Ibidem*, p. 45.
- 59 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 187.
- 60 Vizita membrilor misiunii Apollo–12 și a soțiilor acestora la București a avut loc la 28 februarie – 2 martie 1970.
- 61 Evenimentul s-a produs la 20 iulie 1969.
- 62 La 1 august 1969, Nicolae Ceaușescu însoțit de un grup important de demnitari români a primit un grup de profesori americani prezenți la seminarul profesorilor pentru pace organizat la București.
- 63 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 187.

- 64 *Ibidem*, p. 188.
- 65 „Scînteia“, 1 august 1969.
- 66 Mircea Răceanu, *Istoria clauzei națiunii celei mai favorizate în relațiile româno-americeane*, București, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, 2009, p. 66.
- 67 *Notă privind convorbirile dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu...*, pp. 27–28.
- 68 La 8 iulie 1968, România și SUA au semnat un acord de dezvoltare a contactelor științifice și tehnologice dintre cele două țări.
- 69 *Notă privind convorbirile dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu...*, p. 35.
- 70 Paul Niculescu-Mizil, *România și războiul americano-vietnamez*, București, Editura Roza Vânturilor, 2008, pp. 267–276.
- 71 *Ibidem*, p. 276.
- 72 *Notă privind convorbirile dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu...*, p. 49.
- 73 Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americeane, 1940–1990*, Iași, Institutul European, 2002, p. 41.
- 74 Mircea Răceanu, *op. cit.*, p. 64.
- 75 Discuțiile s-au purtat în 7 și 11 septembrie 1969.
- 76 Mircea Răceanu, *op. cit.*, p. 84.
- 77 *Ibidem*, p. 64.
- 78 *Ibidem*, p. 70.
- 79 *Ibidem*, pp. 84–85.
- 80 *Ibidem*, p. 68.
- 81 Cezar Stanciu, *op. cit.*, p. 215.
- 82 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 80.
- 83 Larry Watts, *op. cit.*, p. 493.
- 84 *Ibidem*, p. 279.

19

Românii, în coada CAER-ului

Al doilea spectacol de gală: Congresul al X-lea

Cel de-al doilea congres al partidului de la venirea lui Ceaușescu la putere s-a ținut între 6 și 12 august 1969. A fost, probabil, cea mai bine văzută ceremonie de acest gen. Românii priveau viitorul făcându-și mari speranțe. Cine-ar fi crezut că plasa, din ale cărei ochiuri se vor zbate cu atâta ardoare să scape în decembrie 1989, se înfășura nevăzută, atunci, în jurul lor?

Imagistic, spectacolul a fost lung și fastuos: 2.000 de delegați, 1.500 de invitați, 70 de delegații ale partidelor comuniste și muncitorești și ale mișcărilor de eliberare națională.¹ În 1969 s-a aniversat și împlinirea unui sfert de veac de la 23 august 1944, evenimentul fiind numit acum „act istoric care a dus la eliberarea României de sub jugul fascist și a marcat începutul revoluției populare, antifasciste”².

Observatorii străini au remarcat imediat absența liderilor moscoviți, marele partid sovietic fiind reprezentat la nivelul protocolului minimal. Vizita lui Nixon, la București, supărase rău Kremlinul.

Mandatarea participanților la congres ca delegați ai organizațiilor din teritoriu, însuși Ceaușescu

reprezentând activul de partid București³, fusese altă inovație remarcată de invitați și ziariști. Ca și cum ar fi făcut campanie electorală, liderul partidului bifase și o serie de vizite prin țară. În întâlnirile cu activiști și diverse *colective de oameni ai muncii* nu-l mai însoțise niciunul dintre seniorii partidului. Dar în suita lui apărușeră gazetari străini⁴.

După doar patru ani de putere, Ceaușescu își lăbărase numele pe prima pagină a oficiosului partidului. „Când spun Ceaușescu, spun partidul“, titra „Scînteia“ în ziua deschiderii Congresului. Feeria propagandei voia să convingă că în vreme ce „glasul celui mai iubit fiu al poporului“ își susține discursul, minerul Petre Constantin, șef de brigadă la Lupeni, emitea următoarele reflecții: „Se spune despre noi azi, în lume, că suntem harnici, că avem o țară frumoasă, că muncim din răpușteri să o facem mai îmbelșugată, spre binele întregului popor, că la noi domnesc demnitatea, prețuirea muncii și năzuința fierbinte de pace cu toate popoarele, că sub conducerea Partidului Comunist Român și în jurul lui stă întreaga națiune socialistă cu o credință nețărmurită. Dacă așa se vorbește pe drept de țara noastră, apoi aceasta se datorește în bună măsură faptului că la conducerea partidului și a statului se află tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe care noi, minerii, ca și întregul popor, **îl socotim suflet din sufletul nostru, cel mai destoinic bărbat, cel mai bun fiu al patriei**“⁵. După acest model, înaintea, în timpul și după fiecare eveniment sau aniversare, presa publică declarații „puse în gura“ fruntașilor din *câmpul muncii*. Acestea inundă ziarele, radioul și televiziunea cu debit sporit de la un an la altul.

Partea văzută a congresului nu s-a abătut de la tipicul ceremonialului consacrat. *Raportul* de circa o sută de pagini citit de Ceaușescu făcea bilanțul timpului scurs de la congresul precedent, propunând spre *dezbatere* proiectele viitorului apropiat: cincinalul

1971-1975 și obiectivele anului 1980. Din 1965 până-n 1968, s-a lăudat secretarul general, s-au pus în funcțiune 700 capacități noi de producție. Iar investițiile acestei perioade au depășit („cu mult“) volumul celor din întreg deceniul precedent. Depășise și planul creșterii producției industriale (12,3% anual față de ritmul planificat de 10,8%)⁶. Alte rubrici ale panoului de onoare: 353.000 locuințe noi date în folosință din fondurile de stat⁷ și transformarea unui sfert din populația țării în elevi și studenți, după adoptarea noii Legi a Învățământului.

Programul economic aprobat de Congresul din 1969 frapează cititorul de azi prin habotnicia voluntarismului și credința în împliniri de poveste. Ceaușescu visa miracole cu ochii deschiși. De altfel, la fel cum Făt-Frumos creștea într-o zi cât alții într-o lună, și într-un an cât alții în șapte, liderul stabilise că, în 1971, țara va trece într-o nouă etapă: *societatea socialistă multilateral dezvoltată*⁸. În etapa acestui prolog al comunismului – cu durată neprecizată⁹ – a rămas până la moarte.

Linia de bază a viitorului cincinal viza industrializarea țării, dar într-un ritm mult mai accelerat: o producție mai mare cu 75% decât producția cincinalului 1966–1970. Creșterile cele mai mari le-a impus industriei chimice (în 1975, aproape dublul producției din 1970) și producției de oțel. În discursul susținut, secretarul general s-a referit și la unii tovarăși care întreabă dacă nu cumva ritmul ar fi prea înalt¹⁰. Mărturiile lui Maurer, Apostol și Bârlădeanu confirmă discuții particulare în care-l îndemnaseră pe Ceaușescu la prudență. Dar fără succes. Resursele de materii prime și divergențele cu sovieticii nu-l îndreptăteau să facă proiecte realiste de creștere, spre exemplu, a producției de oțel. De altfel, în toamna lui 1969, Maurer a tatonat posibilitățile importului de cocs metalurgic din Marea Britanie¹¹, aceeași prospecție făcând-o și Ceaușescu cu prilejul vizitei sale în Statele Unite¹².

În partea *Raportului* consacrată „politicii de dezvoltare a acumulărilor“, Ceaușescu a criticat nivelul scăzut din anii 1956 (9,1%) și 1958 (14,8%)¹³. N-a suflat o vorbă, bineînțeles, că-n anii aceia România răscumpărase participația sovietică din sovromuri. Ceaușescu n-a amintit nici despre criza energetică în care deja intrase țara¹⁴.

Pentru toate propunerile sale, votul delegaților la Congres era pură formalitate de vreme ce ei n-aveau cum pătrunde în laboratorul deciziilor și în secretele ascunse de conducerea partidului. Pentru cincinalul 1971–1975, Ceaușescu a anunțat o rată de acumulare de 30% din venitul național. Justificările discursului său conțin alte aluzii la disensiuni în conducerea partidului pe tema raportului dintre investiții și consum. Și iată-l pe Ceaușescu făcând socoteala, pripită, a țăranelui dinainte de târg: „Dacă vom menține și în viitor rata acumulării de 28–30%, calculează el, fondul de consum va fi în următorii zece ani cu 35–50 miliarde mai mare decât în cazul reducerii acumulării la un procent de 25%“¹⁵. În viziunea lui, viitorul acesta va fi înghițit, și mai grabnic, de-un viitor încă și mai darnic în creșterea avuției naționale. În 1971–1975 prevedea darea în folosință a altor noi 11.000 de capacități industriale, investițiile viitorului cincinal fiind aproape egale cu cele din deceniul precedent¹⁶. Astfel de raportări și planuri va face și la congresele următoare.

În fața presei și a delegațiilor străine de la congres, Ceaușescu se referise mai puțin la *neîmpliniri*.

„Timpuri noi răsar în zare...”

Creșterea armatei partidului cu o jumătate de milion de soldați o prezentase în expozeul său ca mare realizare. Partidul, definit ca „forța politică conducătoare a națiunii socialiste“¹⁷, avea acum 1.915.232 de membri¹⁸,

continuatori a tot ce are mai bun poporul român, după spusa lui Ceaușescu. Simetric creșterii trupei sporiseră și membrii *organelor conducerii colective* – Comitetul Central (de la 196, la 285)¹⁹, ai *organelor executive* – Comitetul Executiv (de la 25 la 32), și ai Prezidiul Permanent (de la 7 la 9). A micșorat, în schimb, numărul membrilor Secretariatului, de la 9 la 7²⁰.

„Aleșii“ cu state vechi erau pe cale de dispariție. „Timpuri noi răsar în zare! / Nume noi s-aud rostite!“, după cum elogiase poetul Evgheni Evtușenko *noul curs* hrușciovist. Dar din listele componentilor Prezidiului Permanent și ai Secretariatului se înțelege că grupul puterii se segmentase între aceste tainice noduri unite prin Ceaușescu. „Alegerea“ organelor executive n-au văzut-o decât membrii noului Comitet Central. Adunându-i în ședință constitutivă, Ceaușescu le-a citit pur și simplu listele viitorului Prezidiu și ale viitorului Secretariat. Supuse spre aprobare în bloc, au obținut unanimitate²¹. Se regăseau în ambele grupuri Niculescu-Mizil, Trofin și Gheorghe Pană²². În 1969, aceștia erau, așadar, favoriții și marile sale speranțe. Ceaușescu mai păstra foști ilegalisti doar în Prezidiu: Maurer, Bodnăraș, Gogu Rădulescu și Dumitru Petrescu, cel din urmă decedând peste puțină vreme. Ceilalți componenți ai *organelor centrale* erau *revoluționari* din generația a doua. Vor fi eliminați sau roțiți de Ceaușescu ca niște cai de poștă în viitorul apropiat. Căci nimeni nu-i de neînlocuit, după cum le spusese și Stalin alor săi.

Ceaușescu și-a întărit și mai mult poziția: la propunerea lui Maurer, delegații l-au ales nu secretar general al Comitetului Central, ci secretar general al întregului partid²³. L-au votat în funcția aceasta nu doar noul Comitet Central, ca până acum, ci toți delegații la congres: unanim și cu aplauze îndelungate²⁴. Din acest moment, devenise, practic, imposibilă schimbarea liderului partidului printr-un puci. Sfârșitul congresului

s-a înviorat prin premiera unui scandal. La alegerea membrilor Comitetului Central, Constantin Dăscălescu a ridicat obiecții când a fost propus și Gheorghe Apostol, aflat în conducerea partidului din 1945. Dăscălescu, fost strungar, comunist din 1945, se instruisese temeinic cu materialismul dialectic și cu strategiile cuceririi funcțiilor de partid ca absolvent al școlii superioare de partid de pe lângă CC al PCUS. Astfel calificat, a fost trimis să-și aplice competențele la Galați, zonă cu greutate în planurile partidului. Ceaușescu îi apreciasse *stilul și metodele de muncă*, astfel că, în 1965, l-a promovat în Comitetul Central. Și mai mulțumit de el, în 1968 l-a numit prim-secretar al județenei de partid Galați. La Congresul din august 1969, împotrivindu-se alegerii lui Apostol în Comitetul Central, Dăscălescu reclama purtările acestuia de deputat al circumscripției Galați-Est. Chefuri și *ieșiri neprincipiale* care nu cadrează cu comportamentul unui conducător de partid, s-a plâns mai marele județului despre vizitele deputatului Apostol, fost muncitor și *ilegalist* gălățean. Intervenția lui Ceaușescu a umplut de admirație sala plină de congresmeni noi. Ca și cum ar fi fost cu totul străin de „inițiativa” lui Dăscălescu, secretarul general a părut că-i ia apărarea veteranului comunist. Un pahar-două în plus, o petrecere mai face oricare, a zis el, după relatările unor martori. Nu acesta-i marele defect al lui Apostol însă. Ci faptul că... nu citește, nu învață, nu ține pasul cu timpurile moderne. Tupeul fostului ucenic cizmar i-a paralizat pe Apostol și pe ceilalți puțini *ilegaliști* aflați acolo, care cunoșteau biografia reală a secretarului general.

În Marea Adunare Națională, Apostol și-a dus la capăt mandatul de deputat de Galați. Dar din conducerea partidului, Ceaușescu și-a aruncat rivalul ca pe-o măsea stricată. După congres, Apostol a fost parcat departe de secretele conducerii partidului, ca director general al Rezervelor de Stat.

Din funcția de președinte al Comisiei Centrale de Revizie a fost scos și Constantin Pârvulescu. Iar Răutu a trecut în linia a doua a puterii: eliminat din conclavul Secretariatului și Prezidiului, Ceaușescu l-a menținut, deocamdată, în Comitetul Executiv.

Dispăruse și mai pe neobservate Alexandru Bârlădeanu. Păstrat și el deputat în legislatura 1969–1975, a fost pensionat la cerere, din motive de sănătate, înaintea Congresului. Lui Bârlădeanu i se încredințase, în 1967, președinția Consiliului Național al Cercetării Științifice. În componența sa intrase dintru început și proaspăta doctor în chimie Elena Ceaușescu. Acolo, prima ciocnire cu Ceaușescu, după mărturia lui Bârlădeanu, a fost pe tema indemnizației academicienilor. Deoarece nu se prestează o muncă anume pentru acel supliment pecuniar, Ceaușescu intenționa anularea indemnizației. Nu trecuse un an de când Bârlădeanu se afla la cârma forului conducător al cercetării, că subalterna sa, „tovarășa Lenuța“ a ținut să-și demonstreze puterea și competențele, respingând materialul de bilanț întocmit de președinte²⁵. Nevasta lui Ceaușescu se răzbunase, probabil, pentru ironiile lui Bârlădeanu la vestea decorării ei cu „Meritul științific“, clasa I. Ofensa i-a fost adusă lui Ceaușescu la cunoștință de Bodnăraș²⁶. Cu vestea pensionării a venit la Bârlădeanu, vechiul său prieten, Maurer. Din acel moment și până la moarte, cei doi foști prieteni și tovarăși nu și-au mai vorbit, unul altuia, niciodată. Bodnăraș l-a pârît după aceea pe pensionarul Bârlădeanu că publică articole în *Contemporanul*. Lui Ceaușescu nu i-ar fi trecut prin cap să citească revista ori să-i întrebe pe alții ce scrie acolo, povestea Corneliu Mănescu. L-au chemat pe Bârlădeanu în fața unei comisii de partid care i-a reamintit regula: niciun cuvânt public fără acordul partidului²⁷.

Vor fi avut și aceste fapte, aparent mărunte întâmplări de viață, consecințele lor. Nici mult mai tinerele tovarăse de viață ale foștilor apropiați de Dej – Apostol,

Chivu Stoica și Bârlădeanu – nu vor fi fost pe placul Ceaușeștilor, promotorii puritanismului în viața cetățenilor României. În jocul periculos angajat în relațiile internaționale, Ceaușescu a ținut seama și de potențialul acestor vechi „jucători” în teren sovietic. Arhivele rusești demonstrează prezența „Biroului Moscova” în conducerea partidului, către sfârșitul anilor ’40 și în prima jumătate a anilor ’50. Conform acestora, raportaseră direct Moscovei, peste conducerea partidului, Ghizela Vass, Sorin Toma, Chivu Stoica, Valter Roman, Leonte Răutu, Constantin Pârvulescu, Alexandru Moghioroș, Alexandru Drăghici, Miron Constantinescu, Iosif Chișinevski și Alexandru Bârlădeanu²⁸. Dej i-a făcut pe unii susținătorii săi cei mai activi, de alții a scăpat. Cu excepția lui Miron Constantinescu, Ceaușescu s-a debarasat de toți.

Efectele noului mecanism economico-financiar

Deși Ceaușescu a susținut pînă la capăt mecanismele economice puse în funcțiune în 1967, acestea n-au dat nici pe departe rezultatele scontate. Cei care cunoșteau starea reală a *realizărilor* și *neîmplinirilor* puteau fi încredințați că „viitorul de aur” ține de utopie.

Înainte de Crăciunul din 1969, s-a ținut o plenară a Comitetului Central²⁹, unde s-au pus în discuție modernizarea și reducerea cheltuielilor de producție. Ceaușescu a mers pînă la comparații defavorabile realităților românești în raport cu eficiența economiei capitaliste. „În ansamblul economiei, spune Ceaușescu, cheltuielile de producție reprezintă 58%, iar în industrie circa 63% din valoarea producției globale. În schimb, în țările cu o economie dezvoltată, acestea nu depășesc 30-35%”³⁰. A criticat și practica „pierderilor planificate”, cu exemple concrete: peste 4 miliarde de lei se pierduseră în 1966,

iar pe 1967 se planificaseră pierderi de 3,4 miliarde lei la peste 1.370 de produse. „Asemenea producție ar duce la faliment“ în capitalism³¹, recunoștea Ceaușescu, precizând și că ramuri întregi ale economiei românești sunt subvenționate de la buget deoarece cheltuiile mai mult decât produc³².

Că mult și bine nu se poate, știau și consătenii lui din Scornicești. Dar el, trăind de mult fără altă oste-neală decât aceea de *agitator*, lansa românilor, în 1969, lozinci ca aceasta: „Trebuie să înțelegem, tovarăși, că edificarea socialismului și comunismului cere muncă, ordine, disciplină, răspundere! Să punem peste tot oameni capabili să îndeplinească cu răspundere sarcinile ce le revin!“³³

Dar unde sunt oamenii aceia? Printr-un consens general, oamenii ar putea fi fericiți, nota în timpul acela Marin Preda în caietele sale documentare, citându-l pe Troțki. Consensul la care se gândea cel mai talentat orator dintre bolșevicii lui Lenin ar fi fost să muncească toți oamenii cu aceeași plată, purtând aceleași haine, folosind aceleași mijloace de transport în comun, locuind în case identice... Dar nici cei mai proști din gloată nu vor aceasta, notează scriitorul adăugând trei semne de exclamare.³⁴ Altfel decât vizitele de lucru făcute de Ceaușescu pe șantiere și-a făcut documentările celălalt fiu de plugar din vecinătatea locurilor natale ale conducătorului țării. Formidabilă idee, spune unul dintre personajele sale, să cumperi din străinătate o fabrică, să aduci specialiștii care au făcut-o s-o instaleze și să-i probeze funcționarea. Ei pleacă și atunci apar muncitorii, până mai ieri tineri care nu luaseră în mână decât furca și coasa. „E ca și cum, spune Marin Preda prin personajul lui, ai lua o muiere, te-ai culca cu ea și pe urmă i-ai spune: Ei, ia, naște! Că nu știe, că la nouă luni... Care nouă luni? N-am timp, mie să-mi sari etapa asta, mă plictisește să aștept atâta vreme, eu vreau mâine!“³⁵

Lui Ceaușescu nu doar că i-ar fi trecut minte asemenea reflecții, dar nici n-ar fi vrut să știe că mintea vreunui român poate fi străbătută de îndoieli. El li s-a adresat totdeauna *oamenilor muncii* ca unor copii cu mintea necoaptă, incapabili de-a calcula și aștepta beneficii pe măsura muncii. În 1968, spune el, salariile au fost mai mari cu 26% față de 1965, iar veniturile bănești ale țărănimii cu 16,2%³⁶. Vor continua să crească în 1975, față de 1970, cu 16-20%³⁷. Adică, dacă-și vor dubla munca după plan, românii vor câștiga, în cel mai bun caz, cu o cincime mai mult din vechiul salariu. Cu alte cuvinte, în viitorul spre care aspiră Ceaușescu să-i conducă, vor munci mereu mai mult, dar cu foloase tot mai puține. Pe schema aceasta vor fi toate proiectele viitoare. Uitase – dacă va fi știut vreodată – și vorbele lui Lenin despre succesul sarcinilor socialismului care se obține „cu ajutorul entuziasmului născut de Marea Revoluție, pe bază de interes personal și pe bază de cointeresare personală...”³⁸ Înstrăinat din tinerețe de normalitatea relației muncă–bani, Ceaușescu a tratat totdeauna, cu scepticism și zgârcenie, cointeresarea materială. A admis, bunăoară, abia 1.500 de lei indemnizație lunară pentru posesorii titlului de Erou al Muncii Socialiste – cea mai înaltă distincție din România³⁹. Cele câteva duzini de cetățeni care-l dețineau primeau, așadar, cu cinci sute de lei mai mult decât salariul mediu pe economie.

Mai rău încă se vedea viitorul agriculturii. Rupând legătura cu pământul lor, dar fără constrângerea interioară a angajamentului liber asumat al fermierului din *kibbutz*, țăranul român deja întorsese spatele agriculturii. În campaniile de recoltare sunt aduși, pe ogoare, elevii, studenții, armata și muncitorii din fabrici. Pe seama „păcăliților” orășeni se distrează țăranii veritabili. „De altfel, scria Marin Preda, dintre oamenii ăștia care râd așa cum râd au ieșit și definiții ale altor categorii sociale. Ce sunt studenții? Ei bine, după părerea acestor

oameni peste măsură de veseli, studenții sunt niște cetățeni pe care țăranii îi ajută la strângerea recoltei. Atunci, întreb eu, ce sunt țăranii? Ar fi trist să spunem că sunt acei cetățeni care stau pe marginea drumurilor și râd de orășenii care vin să-i ajute⁴⁰.

Ajungeau aceste improvizații la cunoștința lui Ceaușescu? Mai mult de-atât, le impunea fără drept de apel liderilor județeni, condiționându-le menținerea scaunului și promovarea de strângerea recoltelor prin muncă patriotică⁴¹.

Deși în discursul public nu lipseau referințele la CAER, în sensul dezvoltării cooperării cu țările membre, schimbările de strategie și fricțiunile între *frați* reverberau la nivel de presupuneri și zvonuri. Românii n-au aflat, bunăoară, că după presiunile lui Hrușciiov de a-și exercita controlul asupra celorlalți *frați* prin CAER, Brejnev s-a arătat, câțiva ani, total dezinteresat de acest organism. Până-ntr-atât că, în vizita neoficială efectuată în România din primăvara lui 1966, i-a propus lui Ceaușescu să mute sediul instituției suprastatale la București, ca să „scape“ de el. Impresionanta locație a CAER-ului de la Moscova ar fi utilizat-o ca sediu al conducerii PCUS⁴². Ceaușescu nu vedea însă în potențialele întreprinderi comune din CAER soluția prosperității României, militând pentru colaborări bilaterale cu toate țările lumii⁴³. În plus, statisticile țărilor membre arătau că românii ocupau treptele de jos în comunitatea economică a *lagărului comunist*. În pofida eforturilor din cincinalul 1966-1970, situația s-a menținut neschimbată.

În 1965, bunăoară, doar 20,2% din români erau salariați industriali. Eforturile primului cincinal coordonat de Ceaușescu au adăugat abia trei procente, în vreme ce mai mult de jumătate din forța de muncă a Cehoslovaciei era salarizată în industrie. Ceva mai mult scăzuse numărul lucrătorilor români din agricultură (56,8 % față de 62,6% în 1965)⁴⁴.

Cu excepția Mongoliei, România se poziționa cel mai rău la consumul de energie pe cap de locuitor⁴⁵. Deși declarase finalizarea, cu succes, a planului național de electrificare în 1960 și intraseră în funcțiune mari consumatori de energie (Combinatul Siderurgic din Galați, fabrici de sticlărie și ciment). Acestea dublaseră, în zece ani, consumul energetic (2,8 tone combustibil convențional în 1970, față de 1,5 tone în 1960), dar Germania Democrată consuma de circa două ori și jumătate mai mult⁴⁶.

Cincinalul 1966-1970 n-a tras prea mult recoltele în sus, după cum arată statisticile consumului de produse alimentare, îmbrăcăminte și încălțăminte. La consumul de carne, România era și în 1970, ca și în urmă cu cinci ani, pe ultimul loc, deși acesta crescuse la 31,6 kg anual pe cap de locuitor, față de 26,4 kg în 1965. De două ori mai multă carne decât românii mâncau cehii și est-germanii. Același loc de codaș la consumul de zahăr și produse zaharoase (21,4 kg în 1970, față de 15,9 kg în 1965), frunțași fiind aici sovieticii, cu un consum mai mult decât dublul față de cel românesc. Ca fost meseriaș în brânșă, Ceaușescu nu reușise să salte țara de pe ultimul loc nici la indicatorul încălțăminte: 1,95 perechi încălțăminte pe cap de locuitor în 1970 (1,36 în 1965), iar est-germanul, dublu (3,6 perechi în 1970). Deasupra consumului sovietic săriseră însă românii la indicatorul țesături de lână (2,7 m în 1970). Mai bine îmbrăcați erau însă tot cetățenii din Germania de Est (4 m de țesături de lână pe cap de locuitor în 1970). Românii trăiau cel mai sănătos, după polonezi, am putea spune în termeni actuali, despre consumul de legume: 86,2 kg legume, zarzavaturi și cartofi pe cap de locuitor în anul 1965 și 108,1 kg în 1970.⁴⁷

Scurtă „cronică neagră” a oamenilor noi

Ca și cum n-ar fi fost de ajuns sărăcia, în România creștea și hoția.

În presa care-și intensificase campaniile pentru creșterea emulației productive, nu găsim indicii pentru estimarea corupției și infracționalității sociale. Dar dacă productivitatea muncii refuza să crească după plan, numărul hoțiilor, al furturilor și violurilor depășise, în anii 1968-1969, situația dinainte. Reiese, astfel, din statisticile întocmite pentru conducerea partidului, că „prevenirea” scontată prin crearea Consiliului Securității Statului n-a dat roadele așteptate. Și că Miliția era sufocată de infracțiunile săvârșite atât de *omul muncii* de rând, cât și de *cadrele cu munci de răspundere*.

Cel mai tare l-a supărat pe Ceaușescu creșterea numărului specialiștilor care, plecați în interes de serviciu în străinătate, n-au mai revenit în țară. Tot mai mulți, de la un an la altul: în 1967 fuseseră 11, în 1968 – 28, iar în 1969 „au ales libertatea” 51⁴⁸. Astfel că, în februarie 1970, s-a decis ridicarea tuturor pașapoartelor de la purtători și anularea tuturor vizelor pe termen lung sau nelimitat. De-atunci și până la sfârșitul regimului, la fiecare deplasare în interes de serviciu, puținii cetățeni din România cu pașapoarte le ridicau de la Securitate⁴⁹. Fiecare „ieșire” era analizată de *organe*. O avizau sau nu după gradul de încredere de care se bucura solicitantul. Avizul acelorași *organe* era necesar și pentru românii care făceau excursii în străinătate, pe liste colective, prin sindicate sau UTC.

Din informările, discuțiile și deciziile luate la vârful partidului, reiese că „liberalizarea” se încheiase tocmai când românilor li se părea că abia începuse. Relevantă în acest sens poate fi socotită statistica persoanelor care au călătorit în țări capitaliste: sub o sută de mii în 1966, dar mai puțini cu 700 decât în 1965⁵⁰; 43.676 în

1967; 65.067 în 1968 și doar 8.657 în primul semestru din 1969.⁵¹ Era abia începutul strângerii lațului, căci, în primăvara lui 1969, Ceaușescu a decis reducerea fondurilor prevăzute pentru excursii în străinătate (de la 6 milioane lei valută Vest, la 4,6 milioane)⁵². A stârpit și turismul individual în străinătate. Omului de rând îi rămânea o singură cale: câte o excursie la doi ani, în grupuri organizate prin Oficiul Național de Turism, syndicate și UTC. Puteau fi oricâți doritori, locurile erau limitate. Tot Ceaușescu impusese reducerea numărului turiștilor români în străinătate la 25% față de 1968. Pentru că, zicea el, „nu putem să aruncăm valută în străinătate“, turismul românesc fiind organizat „pentru a aduce turiști și valută în țară, nu să dăm valuta noastră în străinătate“. Ca-n tot ce făcea, voia să câștige întru, neluând seama la consecințele cumulative. Căci, în primul semestru al anului 1969, numărul turiștilor străini fusese dublu (5.716) față de călătorii români în străinătate (2.585)⁵³. Iar valuta de care se plânge că se „aruncă“ în străinătate era ridicol de mică: turistul român care călătorea în afara granițelor țării avea dreptul să cumpere doar 15 dolari în echivalentul monedei țării de destinație.

În primăvara lui 1970, Ceaușescu a luat decizii radicale și pentru reducerea influenței postului american Radio „Europa Liberă“, instalat la München. România devenise, sub Dej, singura țară a blocului comunist care nu-i brua emisiunile. În pofida bunelor relații româno-americe, conducătorii partidului priveau cu aceeași „bunăvoință“ presa *blocului imperialist*. Apăruse și aici un neprevăzut fenomen compensatoriu. Cu cât presa comunistă exagera mai mult *realizările* și insista cu *îndemnurile* la îndeplinirea sarcinilor partidului, cu atât mai audiate deveneau emisiunile postului american pentru România. Proporțional cu falsurile din discursul public, creștea credibilitatea „Europei Libere“, post alimentat cu informații și zvonuri proaspete de către

românii care călătoreau în străinătate. În plus, postul difuza hit-urile mondiale din genurile muzicale în vogă ale epocii. Ca să nu plătească drepturile de autor în valută, radioul și televiziunea română nu puteau satisface dorința publicului de-a asculta „muzică bună“. Astfel că emisiunile postului american care transmitea muzică la cererea ascultătorilor erau extrem de audiate. Postului de la München îi erau adresate numeroase scrisori și cărți poștale de către românii aflați în excursii în străinătate, în felul acesta având siguranța că solicitările lor vor ajunge la destinatar.

Radio „Europa Liberă“ era „un post dușmănos“, nociv pentru tineret, după cum îl blama Paul Niculescu-Mizil.⁵⁴ În 1970 s-a decis ca românii să li se interzică „orice legături“ cu postul american. Printr-o hotărâre a Consiliului de Miniștri, cetățenii care dădeau interviuri în afara granițelor țării, scoteau, difuzau sau publicau *materiale* în străinătate fără aprobarea „organelor competente“ se făceau vinovați de „activitate dușmănoasă împotriva statului român“⁵⁵. Acestea fiind hotărâte asupra legăturilor cetățeanului român cu nedoritele influențe din exterior, ce era de făcut cu neregulile din *societatea socialistă*?

Căci *oamenii muncii* furau pe rupe din fabrici, uzine și de pe ogoare, deși Ceaușescu le repeta obsesiv porunca *luptei* pentru apărarea și dezvoltarea *proprietății socialiste*. Analizând activitatea Miliției pe anul 1969, membrii Secretariatului au aflat „grozăvia“ dublării infracțiunilor față de 1965 (156.000 față de 83.000). În „cronica neagră“ a lui 1969 intrau și 1.500 violuri. Și cam tot atâtea tâlhării în grup. Nici jumătate dintre făptași n-au ajuns însă din arest în instanță. Furturile și delapidările din avutul obștesc sporiseră și ele de la 32.000 de cazuri în 1965, la 56.000 în 1969⁵⁶. Dar acesta-i doar vârful aisbergului, după cum reiese din intervenția ministrului de Interne Onescu. „S-au prins vreo 47.000 oameni care sustrăgeau cereale de pe câmp cu

căruța“, informa acesta. Dar producția de porumb, evaluată la 2.400–2.600 kg la hectar, scădea pe parcursul recoltării și transportului cu câte 300–400 kg la fiecare hectar⁵⁷, ceea ce însemna că pretutindeni se fura.

Dar asemenea statistici și informații se prezentau doar în cercul Secretariatului, alcătuit din șapte oameni – Ceaușescu, Niculescu-Mizil, Trofin, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Gere și Patilineț –, și unui grup restrâns de invitați (demnitari cu răspunderi în resortul analizat)⁵⁸. În presă era prezentat câte un caz în rubricile restrânse la exemple negative. Dar furtul era normal în gândirea socială a epocii. Furau țăranul cooperador, inginerul și milițianul, furau muncitorul și directorul de fabrică. Unii cu spatele sau cu poala, alții cu căruța, remorca sau cu mașina. În notițele și crochiurile pentru *Cel mai iubit dintre pământeni* despre cotidianul satului natal Siliștea-Gumești, devenit Siliștea-Nouă, Marin Preda descria furatul „cu metodă“ al șefilor de la *colectiv*. La cântărirea produselor își scot și își împart între ei circa 20 la sută din toată recolta⁵⁹. Ce ajungea la cântar fusese însă vămuit mai dinainte și de *harnicii cooperatori*. Nepoții țăranului Ilie Moromete nu se mai ascundeau de preceptorul care le încasa foncierea, ci de milițian. Viața *satului nou* abundă în întâmplări ca aceasta: Nevasta lui Sande cu nașă-sa, soția brigadierului, și soția paznicului. „Ce dracu’, fă, toată lumea fură și noi om fi, noi, cele mai proaste?“ Și încarcă fiecare câte un sac. Apare milițianul. „Ce faceți voi aici?“ Era seară. Țăsta, cu motocicletă, face un tur, revine. Astea aruncă porumbul. Până la urmă n-au putut face nimic. Ca după plecarea lor să fure milițianul o remorcă de porumb. Are orătării⁶⁰.

La fel tratau cetățenii și *proprietatea socialistă* industrială. „Am controlat încărcarea mărfurilor în camioane, în special a cărnii, și am descoperit alte cifre trecute în foile de livrare, ajungeau alte cantități în magazine, raporta, în amintita ședință de Secretariat,

Cornel Onescu. În industria vinului au fost descoperite fraude și sustrageri de sute de mii de lei. Avem la Iași un caz cu 250.000 lei și la Vaslui cu peste un milion lei. Am făcut un control la „Zarea“ și fiecare om ieșea cu câte 3–4 sticle de vermut⁶¹.

După aceleași rapoarte, în țară se înmulțiseră „elementele descompuse”: tineri care-au terminat școala, dar nu se prezintă la muncă, formații cu caracter hippy, prostituție... „O să vă dăm să irigați 50.000 hectare⁶², l-a amenințat Ceaușescu pe șeful Internelor cu spectrul unei noi campanii de reeducare prin muncă a tinerilor „descompuși“.

Ce-i mai rămânea partidului de făcut ca să redreseze situația? Furau în draci românii, pe care Ceaușescu-i vedea ajunși cât mai grabnic în comunism, și tot mai mulți tineri fugeau de muncă. În pofida reformelor operate în 1967, a propagandei și chiar a legislației care prevedea sancționarea celor cu venituri ilicite și chiar pedeapsa cu moartea pentru delapidare de la 100.000 lei în sus⁶³.

Oamenii lui Ceaușescu care conduceau acum țara aveau, în spiritul ideologiei, puține soluții. Niculescu-Mizil a propus în respectiva ședință înăsprirea pedepselor. Dănălache – mai puține baruri, iar Iliescu – noi campanii uteciste de *înfierare* a delincvenților în *colecțiile* lor de învățătură sau de muncă. Patilineț a numit însă și alți vinovați: *organele* care n-au înțeles corect spiritul *Plenarei din aprilie 1968*, de stopare a abuzurilor din vremea lui Dej, și se lasă intimidat⁶⁴.

Nu de la muncitori începe răul, a concluzionat Ceaușescu, ci de sus, de la directori. În deplină cunoștință de cauză, a dat exemplul fabricilor de lactate, care trimit pe piață produse cu procent mai mic de grăsimi decât cel din nomenclator, spre profitul celor din conducere⁶⁵.

Pe acest fond a apărut însă „decretul contra parazitismului“. Articolul 1 prevedea pentru cetățenii cu o

„concepție de viață parazitară sau anarhică“ pedepse cu închisoare de la 1 la 6 luni sau cu amendă de la 1.000 la 5.000 lei⁶⁶, pe baza lui putând fi condamnați și membri ai comunităților religioase neadmise de lege⁶⁷. Ca să controleze mai bine focarele de infecție, Ceaușescu a decis ca, exceptând pensionarii, toți aceia care nu aveau locul de muncă în Capitală să nu mai poată domicilia aici⁶⁸.

Bucureștiul care-l primise, fără restricții, pe copilul scorniceștean, s-a transformat, din 1970, în „oraș închis“. A avea buletin de București sau a-ți pierde buletinul de București ajunge a fi o chestiune importantă de viață.

Note

- 1 „Scînteia“, 7 august 1969.
- 2 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969, p. 19.
- 3 *Ibidem*, p. 24.
- 4 Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Polirom, 2011, p. 139.
- 5 „Scînteia“, 7 august 1969 (sublinierea ultimei fraze a fost făcută în textul ziarului).
- 6 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 22.
- 7 *Ibidem*, p. 47.
- 8 *Ibidem*, p. 25.
- 9 Ion Ardeleanu, Olivia Clătici (coord.), *Cunoștințe social-politice. Manual pentru clasa a X-a*, București, EDP, 1983, p. 23.
- 10 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 26.
- 11 Cezar Stanciu, *Războiul nervilor. Dispute Ceaușescu – Brejnev, 1965–1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 208.
- 12 *Ibidem*, p. 214.
- 13 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 37.
- 14 Gheorghe Gaston Marin, *În serviciul României și al lui Gheorghiu-Dej. Însemnări de viață*, București, Editura

- Evenimentul Românesc, 2000, p. 230–231.
- 15 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 38.
- 16 *Ibidem*, p. 38.
- 17 *Ibidem*, p. 64.
- 18 Nicoleta Ionescu-Gură, „Studiu introductiv“, în Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 21.
- 19 *Ibidem*.
- 20 *Ibidem*, p. 12.
- 21 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 111/1969, ff. 1–6.
- 22 http://ro.wikipedia.org/wiki/List%C4%83_de_conduc%C4%83tori_ai_Partidului_Comunist_Rom%C3%A2n#Prezidiul_CC_al_PCR_2.
- 23 Adam Burakowski, *op. cit.*, p. 142.
- 24 „Scînteia“, 13 august 1969.
- 25 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008, p. 171.
- 26 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea, București, Curtea Veche, 2008, p. 164.
- 27 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr...*, p. 533.
- 28 Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, Editura RAO, București, 2001 (ediție promoțională), pp. 177–178.
- 29 Plenara CC al PCR din 21–23 decembrie 1969.
- 30 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole. Septembrie 1966 – decembrie 1967*, vol. II, București, Editura Politică, 1968, p. 134.
- 31 *Ibidem*, p. 139.
- 32 Michel-Pierre Hamelet, *Nicolae Ceaușescu, biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971, p. 73.
- 33 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 31.
- 34 Marin Preda, *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Introducere de Eugen Simion, Ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare, București, Editura Cartex Serv, 2008, p. 327.
- 35 Marin Preda, *Intrusul*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 216.
- 36 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român...*, p. 47.
- 37 *Ibidem*, p. 48.
- 38 V.I. Lenin, *Opere*, vol. 33, București, ESPLP, 1957, pp. 39–40.

- 39 Petre Oprea, *Industria românească de apărare. Documente*, Editura Universității Petrol–Gaze din Ploiești, 2007, p. 193.
- 40 Florin Mugur, *Convorbiri cu Marin Preda*, București, Editura Albatros, 1973, pp. 213–214.
- 41 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, volumul II, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 621.
- 42 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 77/1966, f. 36.
- 43 Ibidem, f. 36.
- 44 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1966, f. 29.
- 45 Gheorghe Gaston Marin, *op. cit.*, p. 150.
- 46 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 50/1966, f. 30.
- 47 Ibidem, f. 32.
- 48 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 585.
- 49 Ibidem, p. 583.
- 50 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, pp. 224–225.
- 51 Ibidem, p. 523.
- 52 Ibidem, p. 530.
- 53 Ibidem, p. 539.
- 54 Ibidem, p. 609.
- 55 Ibidem, p. 558.
- 56 Ibidem, pp. 598–599.
- 57 Ibidem, p. 601.
- 58 Ibidem, p. 593.
- 59 Marin Preda, *Jurnal intim...*, p. 449.
- 60 Ibidem, p. 448.
- 61 Ibidem, p. 601.
- 62 Ibidem.
- 63 Pedepsă prevăzută prin Decretul 324/1958.
- 64 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, pp. 598–599.
- 65 Ibidem, p. 603.
- 66 Ibidem, p. 602.
- 67 Decretul Consiliului de Stat nr. 153/24 martie 1970.
- 68 Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu (eds.), *op. cit.*, p. 606.

20

Strict secret pentru cetățenii României

Programul nuclear al României

România își afirmase intenția de a lansa un program nuclear civil în 1966, când a sistat livrările de uraniu către URSS. Ceaușescu s-a „scuzat” atunci că resursele energetice clasice erau deficitare, având nevoie de energie atomică produsă în țară. În 1968, România a solicitat Comitetului pentru Relații Externe al URSS o ofertă pentru dezvoltarea unor capacități nucleare civile. A venit în 1969, dar partea română a sistat discuțiile.

Între timp, Bucureștiul studiasse și alte oportunități. În primăvara lui 1966, Gogu Rădulescu a anunțat în ședința Comitetului Executiv că trimisese oferte preliminare pentru livrarea de centrale nucleare și uzine de apă grea către Franța, Suedia, Marea Britanie, Republica Federală Germană și Canada. Peste câteva luni, Prezidiul Permanent a autorizat Ministerul Energiei să trimită probe de uraniu autohton către firmele care furnizaseră oferte¹. România a abandonat însă proiectul nuclear. Centralele erau scumpe și nu le putea plăti.

În contextul pregătirilor pentru Congresul din 1969, Ceaușescu a solicitat întocmirea unui program

nuclear național. A fost aprobat cu entuziasm în ședința² Comitetului Executiv³, iar pe baza hotărârilor Congresului s-a emis *Decretul 870/1969 privind organizarea și funcționarea Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară*⁴. La conducerea noii instituții a fost numit inginerul Ioan Ursu⁵, viitor personaj important al puterii. Prim-vicepreședinte era Adrian Georgescu, adjunctul de până atunci al ministrului Energiei Electrice⁶.

Ursu a prezentat proiectul rețelei naționale de centrale nucleare în ianuarie 1970⁷. Ceaușescu se grăbea să devină stăpânul unei puteri atomice, recomandând pentru cincinalul 1971–1975 construcția simultană a patru centrale nucleare. Dintre acestea, trei erau de tipul uraniu natural și apă grea (cu o putere de 600 Mwe⁸ fiecare), dar cea de-a patra urma să folosească de uraniu îmbogățit și apă normală (cu o putere de 400 Mwe). Noile capacități energetice urmau să funcționeze cu resurse interne de uraniu⁹.

Studiile preliminare întocmite de specialiștii Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară propuneau amplasarea centralelor atomice pe râurile Dunăre, Olt, Mureș, Someș și Siret. În urma analizelor geologice și de mediu, s-a stabilit ca primele obiective să fie construite pe Olt (în județul Vâlcea) și pe Dunăre (în Dobrogea).

Centrala de pe Olt a fost destinată modelului cu uraniu îmbogățit și apă normală. Demaraseră deja tratativele cu sovieticii pentru construcția ei. Totuși, Comitetul de Stat pentru Energie Nucleară nu a dat proiectului atenția cuvenită, terenul necesitând lucrări preliminare de amenajare. Din motive demografice și balneologice, nici Ministerul Sănătății nu considera oportună o centrală nucleară în zonă. Aviz negativ din considerente specifice a dat și Ministerul Turismului.

Pentru modelul de centrală cu uraniu natural și apă grea a fost propus, în 1970, amplasamentul Hârșova. Localitatea era situată pe o platformă neînundabilă,

la 7 m peste nivelul mării. În caz de accident, zona nu facilita dispersia radioactivității. În plus, sud-estul României era deficitar energetic, deoarece nu existau condiții pentru construcția de centrale electrice clasice – Dobrogea nu avea nici cărbune, nici râuri cu debit potrivit. În consecință, Ursu a propus construirea celor trei centrale cu uraniu natural și apă grea la Hârșova¹⁰.

Paralel cu derularea studiilor de fezabilitate pentru centralele nucleare pe bază de uraniu natural s-au căutat soluții de construcție a uzinei de apă grea. Râurile optime erau Bistrița, Lotru, Olt, Argeș, Dunăre, Someș și Arieș. În 1970, cel mai avantajos amplasament părea a fi localitatea vâlceană Mălaia, de pe Lotru. Au apărut ulterior inconveniente, precum căile de acces greoaie și dezafectarea localității¹¹. În cele din urmă, uzina s-a construit la Drobeta Turnu-Severin. Lucrările au demarat târziu, finanțarea fiind aprobată prin *Decretul nr. 400 din 1979*.

Dar fostul ministru de Externe Ștefan Andrei își amintește că fabrica de la Drobeta Turnu-Severin a fost o gaură neagră pentru economie, deoarece s-au depășit cu mult costurile estimate¹². Primele cantități de apă grea s-au produs abia în iulie 1988¹³.

Abandonul colaborării cu sovieticii

Comitetul de Stat pentru Energie Nucleară a contactat producătorii de energie atomică imediat după înființare. Prima opțiune a fost Uniunea Sovietică, în baza protocoalelor de colaborare din anii '60. Ursu a plecat la Moscova în februarie 1970, purtând discuții cu A.M. Petrosianț, președintele Comitetului de Stat pentru folosirea energiei nucleare al URSS. Negocierile anterioare își pierduseră actualitatea, sovieticii solicitând o nouă ofertă de colaborare. Schița acordului a fost prezentată lui Ceaușescu în regim de urgență. Partea

sovietică furniza reactoare nucleare, combustibil nuclear și materiale nucleare, cu toate anexele aferente. În plus, pregătea și specialiști pentru întreținerea lor¹⁴.

În primăvara lui 1970¹⁵, o delegație a Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară s-a deplasat la Moscova pentru negocieri. Sovieticii s-au angajat să construiască o centrală nucleară pe bază de uraniu îmbogățit și apă normală, cu o putere de 440 Mwe. Discuțiile au continuat în aprilie – mai 1970, șeful delegației fiind Adrian Georgescu. Uniunea Sovietică furniza parțial componentele centralei, restul fiind produse de industria autohtonă. Moscova accepta și proiectanți români la realizarea centralei. Negociatorii bucureșteni au forțat această deschidere, solicitând credite pe 15 ani pentru achitarea obiectivului, cu doar 2% dobândă. Refuzul a fost îndulcit printr-un acord de plăți în produse industriale românești.

Ceașescu a introdus pe agenda negocierilor un nou punct fierbinte: finalizarea în 1976. Conștienți de implicațiile proiectului, sovieticii s-au fixat pe anul 1979. Alte controverse a generat problema combustibilului pentru centrală. România dorea ca partea sovietică să asigure integral uraniul îmbogățit, fără minereu compensativ. Ciudată insistență, deoarece *Programul nuclear național* specifica utilizarea exclusivă a resurselor interne de material radioactiv. Probabil că Ceaușescu aprecia că venise timpul recuperării uraniului exploatat în anii '50 prin „Sovromcuarțit“. Poate chiar voia blocarea discuțiilor cu sovieticii, vizând alt partener. Ori să conserve resursele interne de uraniu, deoarece din documentație reiese că în cei 25 de ani de funcționare a centralei s-ar fi exploatat 1.400 tone minereu¹⁶. Sub incidența „strict-secretului“, Adrian Georgescu a solicitat în mai 1970 ajutorul lui Cornel Burtică (ministrul Comerțului Exterior), care să insiste la Moscova pentru furnizarea uraniului de către partea sovietică. În cele din urmă, Ceaușescu a decis un compromis: România și Uniunea

Sovietică să asigure uraniu pentru funcționarea centralei în părți egale¹⁷.

Acordul final a fost semnat la Moscova pe 26 mai 1970. Însă partea română a ridicat noi obiecții încă din faza elaborării documentației tehnice. Proiectanții autohtoni s-au arătat nemulțumiți de soluțiile sovietice privind protecția mediului și a populației în cazul unui accident nuclear. Proiectul s-a tergiversat până în vara anului 1972, când românii au propus anveloparea reactorului, după modelul centralei construite de sovietici în Finlanda¹⁸. Nici după refuzul Moscovei din noiembrie 1972 Ceaușescu nu a cedat cu solicitarea garanțiilor de mediu¹⁹.

În cele din urmă, soluția sovietică a fost abandonată, ceea ce pare că și-a dorit și Ceaușescu. În paralel pertractase un acord favorabil cu firma canadiană „Atomic Energy of Canada Limited“ și guvernul de la Ottawa.

Reactoare CANDU la Cernavodă

În paralel cu negocierile de la Moscova privind construcția unei centrale cu uraniu îmbogățit și apă normală, Comitetul de Stat pentru Energie Nucleară a contactat și firmele occidentale producătoare de centrale cu uraniu normal și apă grea. Consumau cu 50% mai puțin uraniu și aveau o durată de funcționare mai îndelungată. Pe deasupra, se evita imixtiunea sovietică în programul nuclear românesc.

Ca și în cazul negocierilor cu sovieticii, Ceaușescu a recomandat găsirea celei mai avantajoase oferte. Ar fi dorit să obțină credite pe termen lung cu dobânzi scăzute de la țara de rezidență a firmei furnizoare. Nu concepea ca industria românească să nu participe la construcție. Manifesta în plus grabă mare, dorind ca primul reactor să intre în producție în doi-trei ani de la semnarea contractului.

România a contactat firmele capitaliste producătoare în februarie 1970, primele oferte sosind în primăvară. Comitetul de Stat pentru Energie Nucleară s-a fixat asupra „Atomic Energy of Canada Limited“ (AECL), consorțiului „Kraftwerk Union“ (KWU) din Germania Federală și firmei franceze „Alsthom-Rateau“. Primii eliminați au fost vest-germanii, care nu acceptau accesul specialiștilor români la proiectare și tehnica de calcul. În plus, ar fi livrat apă grea doar pentru primii doi ani. Aveau și prețul cel mai mare, pe considerentul experienței în domeniu, datând din 1948. Francezii au venit cu o ofertă de preț mai bună și acceptau chiar fabricarea de componente în România. Negocierile s-au sistat deoarece firma nu putea convinge guvernul de la Paris să acorde României credite avantajoase, pe lângă alte neînțelegeri privind construcția uzinei de apă grea.

Competiția a fost câștigată de „Atomic Energy of Canada Limited“, care promitea construcția simultană a centralei nucleare și a uzinei de apă grea. Canadienii au acceptat o implicare și mai mare a specialiștilor români și a industriei autohtone în proiect. În caz de reușită, colaborarea putea continua pentru construcția unor centrale în alte țări. S-au mai angajat că vor face *lobby* produselor românești în statele unde prestau activități. 126 milioane de dolari au cerut pentru construcția primului reactor, canadienii oferind României un credit pe 15 ani, cu dobândă de 6,5%²⁰.

În cele din urmă, negocierile n-au fost așa de facile cum spera Ceaușescu. Mai ales că România socialistă stabilise relații diplomatice cu Canada abia în aprilie 1967. După rezolvarea diferendelor ideologice, regimul de la București a trebuit să stingă litigiile economice, plătind Canadei 2,7 milioane de dolari. Primul acord comercial cu guvernul de la Ottawa s-a semnat în primăvara lui 1968. În vara anului 1970, compania AECL a recomandat administrației de la Ottawa să ajute

guvernul de la București pentru achiziționarea unei centrale nucleare de tip CANDU. Asistența canadiană se exercita atât prin credite pe termen lung cu dobândă mică, cât și prin acorduri de schimb cu taxare vamală preferențială. Acordul a fost parafat în 1971²¹.

Ceaușescu nu a reușit să construiască o centrală nuclear-electrică în timpul vizat nici cu ajutorul *capitaliștilor*. Pentru a face rost de bani, guvernul de la București a semnat acorduri de creditare cu FMI și Banca Mondială, cu Canada etc. Negocierile pentru construcția centralei nucleare s-au încheiat abia la sfârșitul anului 1976. Specialiștii canadieni au modificat proiectul Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară, în locul amplasamentului de la Hârșova fiind ales orașul Cernavodă. Uzina de apă grea de la Mălaia a fost „mutată” la Drobeta Turnu-Severin.

Acordul s-a perfectat în vara lui 1977, încă un an trecând până la întocmirea documentelor definitive și semnarea protocolului final, la București. Costurile proiectului au depăși cu mult estimarea inițială. Conform contractului, România primea de la Canada un credit în valoare de un miliard de dolari. Cu 680 de milioane de dolari se plăteau componentele canadiene, restul banilor constituind credite de achiziții pentru ca România să poată participa la construcția de la Cernavodă²².

Lucrările au început efectiv în septembrie 1980. Guvernul român a decis să colaboreze doar cu firma canadiană pentru desăvârșirea *Programului nuclear național*. Așadar, la Cernavodă au fost proiectate cinci reactoare de tip CANDU²³.

Aderarea la FMI și la Banca Mondială

În plan intern, imediat după Congresul al X-lea al PCR, Ceaușescu a schimbat garnitura din fruntea economiei²⁴. A căutat să dea un „suflu” tânăr domeniului și

să cunoască în detaliu cum funcționa lumea capitalistă din punct de vedere financiar. La Ministerul de Finanțe a fost adus economistul Florea Dumitrescu, specializat în finanțe-credit. După absolvirea facultății lucrase în provincie și în Capitală, ajungând în cele din urmă în aparatul Comitetului Central²⁵.

Imediat după investirea ca ministru a fost chemat de secretarul general care i-a cerut să studieze posibilitățile economiei românești de a concura statele capitaliste²⁶. Primul impuls al noului ministru a fost să apeleze la Uniunea Sovietică. I-a cerut lui Ceaușescu acceptul să plece la Moscova pentru solicitarea unui credit de dezvoltare, în valoare de două milioane de dolari. „Să ceri trei milioane, că poate ne dau două“, l-a sfătuit acesta. Ajuns la Moscova, Dumitrescu a introdus pe agenda discuțiilor oficiale și cererea aceasta. N-avea să-i dea nici măcar 100.000 de dolari, de unde trei milioane..., l-a refuzat omologul său sovietic, părându-i-se „rușinat“. Ceaușescu i-a indicat atunci să caute alte surse de creditare, din afara lumii socialiste. Politica de colaborare cu toate statele lumii s-a extins astfel și la nivel financiar, nu doar politic.

Tratativele cu FMI și cu Banca Mondială începușeră în anii 1967–1968, când experții celor două instituții vizitaseră neoficial Bucureștiul, pentru a-i prezenta lui Ceaușescu avantajele aderării. Primele discuții oficiale s-au desfășurat în vara lui 1968²⁷. Pierre-Paul Schweitzer, directorul general al FMI, și Robert McNamara, președintele Băncii Mondiale, veniseră în București cu ocazia reuniunii Comitetului de Coordonare și Programare al ONU. În timpul vizitei, înalții oaspeți au fost invitați pentru consultări la Ministerul de Finanțe și la Banca Națională a României. După discuțiile tehnice de la ministere, Schweitzer și McNamara au fost oaspeții lui Nicolae Ceaușescu la Palatul Consiliului de Stat. Convorbirile oficiale din 1968 nu s-au concretizat printr-un acord.

Dar partea română s-a informat despre obligațiile și avantajele aderării la aceste organisme.

România nu era prima țară socialistă care intra în legătură cu ele. Uniunea Sovietică semnase în decembrie 1945 actele fondatoare ale FMI și Băncii Mondiale, însă guvernul de la Moscova nu a ratificat documentul, ca urmare a tensionării relațiilor politice dintre Est și Vest. În contextul *războiului rece*, din FMI și Banca Mondială s-au retras și Polonia (1950), și Cehoslovacia (1954) și Cuba (1964). Ungaria inițiasse discuții de aderare în anii '60, însă negocierile se blocaseră²⁸.

Ceaușescu i-a contactat din nou pe Schweitzer și pe McNamara în octombrie 1970, în timpul vizitei la New York, cu ocazia sesiunii jubiliare a ONU²⁹. În lunile următoare, experți români s-au deplasat în Statele Unite pentru a cunoaște avantajele aderării. Fondul Monetar Internațional acorda împrumuturi pe termen scurt (0-5 ani), cu o dobândă avantajoasă de 0,5% pe an. Nu finanța investiții, furnizând credite doar pentru reglarea balanței de plăți (așa-zisele împrumuturi de trezorerie). Planurile de dezvoltare (construcția de hidrocentrale, regularizarea cursurilor unor ape, sistemele de irigații, construirea unor căi de comunicații) erau susținute de Banca Mondială. Țările membre primeau sume cuprinse între 15 și 200 milioane de dolari, cu o dobândă de 7,25% pe an, rambursabile după cinci ani. Cele două instituții funcționau dependent una de alta – puteau adera la Banca Mondială numai statele membre ale FMI.

Cu date false asupra economiei românești

În iulie 1971, Prezidiul Permanent a aprobat începerea negocierilor oficiale, în baza „politicii externe a PCR privind dezvoltarea relațiilor cu toate statele, indiferent de sistemele lor politice”³⁰. Încă de la început,

Ceașescu le-a recomandat negociatorilor să obțină compensații pentru eforturile valutare ale României. FMI și Banca Mondială i-au satisfăcut dorința, promițându-i că România putea participa la licitațiile internaționale pentru proiectele finanțate în țările în curs de dezvoltare. Drept „răsplată“, Ceaușescu i-a tras în piept pe funcționarii Fondului. În timpul discuțiilor, România a prezentat statisticile oficiale publicate de presă. Desigur, acestea nu prezentau datele reale privind rezervele valutare și de aur. Negociatorii români au fost instruiți să păzească cu strictețe secretele economiei.

Scopul lui Ceaușescu a fost accesarea unor credite cu dobânzi cât se putea de mici. Astfel că, în primăvara anului 1972, România s-a adresat instituțiilor internaționale pentru a obține statutul de țară în curs de dezvoltare. Guvernul de la București argumenta că românii aveau un venit anual pe cap de locuitor sub 500 de dolari, iar populația trăia în mediul rural în proporție de peste 50%. FMI și Banca Mondială au acceptat să trateze România drept țară în curs de dezvoltare și să practice o politică preferențială a dobânzilor³¹.

Aranjamentele finale s-au stabilit la București în vara anului 1972, la sediul Ministerului de Finanțe, delegația fiind condusă de L.A. Wittome, directorul pentru Europa al Băncii Mondiale³². Prezidiul Permanent a aprobat și condițiile de aderare³³. Anterior, Ceaușescu făcuse altă intervenție cu iz de înșelătorie. În operațiunile cu FMI și cu Banca Mondială, leul era cotelat la 16 unități pentru un dolar american, în condițiile în care pentru calcularea venitului național se opera un curs de 20 de lei pentru un dolar³⁴.

Decizia de aderare a fost supusă, formal, dezbaterii comisiilor permanente ale Marii Adunări Naționale. Deputații au primit vestea cu aplauze. Cu o excepție notabilă. Constantin Pârvulescu, binecunoscut pentru poziția prosovietică, l-a întrebat pe ministrul de Finanțe dacă știa în ce bagă România. Veteranul cominternist

își exprima „teama“ că țara va pierde astfel din suveranitate. Pentru a-l liniști, Florea Dumitrescu s-a angajat că „va sluji interesul național în relația cu FMI și BIRD“³⁵.

Ministrul n-a avut de înfruntat doar criticile lui Pârvulescu. Ceaușescu l-a desemnat să-i anunțe oficial pe partenerii socialiști despre aderare, cu prilejul unei reuniuni la Moscova. Guvernul de la București a fost acuzat de *țările frățești* că sabota interesele socialismului, subordonând România „marii finanțe“ capitaliste. Dar în discuțiile private, omologii lui Dumitrescu s-au interesat cum reușise să încheie acele acorduri și despre avantajele aderării³⁶.

În toamna lui 1972, reprezentanții celor două instituții financiare internaționale au anunțat oficial guvernul de la București că FMI și Banca Mondială acceptaseră aderarea României. Dintre țările membre s-a opus doar Vietnamul de Sud și s-au abținut alte câteva state. Votul larg în favoarea României încununa strategia lui Ceaușescu de-a avea relații cu toate țările lumii. La 15 decembrie 1972, România a semnat acordul de aderare la sediul Departamentului de Stat al SUA (statul depozitar al statutelor FMI și Băncii Mondiale).

În timpul negocierilor cu FMI și Banca Mondială, dar și cu ocazia discuțiilor pentru construcția unităților energetice nucleare, Ceaușescu a implicat România în proiecte de anvergură extrem de costisitoare. Nimic nu a „răsuflet“ în presă sau în ședințele Partidului. Astfel că abia în anii '80 românii s-au trezit „datori vânduți“ de către *cel mai iubit fiu* al lor.

Note

- 1 ANIC, fond CC al PCR – Relații Externe, dosar 37/1965, ff. 15–18.
- 2 Petre Opreș, *Programul nuclear românesc*, în „Scînteia.

- Jurnalul României – acum 20 de ani“ (supliment al ziarului „Jurnalul Național“), 31 ianuarie 2009.
- 3 Programul nuclear național a fost adoptat în ședința Comitetului Executiv al CC al PCR din 13 mai 1969.
 - 4 Instituția înlocuia Comitetul pentru Energie Nucleară.
 - 5 Ioan Ursu (n. 1928 – d. 2007), fizician. Doctor al Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj și al Academiei din Washington. Specializări în URSS, Marea Britanie, Elveția, RDG. A fost un om-cheie în cariera „savantei de renume mondial“ Elena Ceaușescu. Membru al CC al PCR și al CPEX (1969–1989).
 - 6 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 81/1970, f. 88.
 - 7 Finanțarea acestora să făcea în baza *Hotărârii Consiliul de Miniștri nr. 900 din 1 ianuarie 1970 cu privire la pregătirea și realizarea lucrărilor de investiții*.
 - 8 MWe = megawatt electric, unitatea de măsură a energiei produse de centralele nucleare.
 - 9 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 85/1970, ff. 15–29.
 - 10 Ibidem, ff. 49–63.
 - 11 Ibidem, ff. 81–89.
 - 12 Lavinia Betea, Ștefan Andrei, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011, p. 157.
 - 13 *Ibidem*, p. 162.
 - 14 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 25/1970, ff. 54–57.
 - 15 În perioada 26 februarie – 11 martie 1970 o delegație a Comitetului de Stat pentru Energie Nucleară s-a deplasat la Moscova pentru negocieri privind construirea în România a unei centrale nucleare.
 - 16 România avea atunci rezerve de minereu de uraniu estimate la 20.000 tone.
 - 17 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 44/1970, ff. 3–40; Ibidem, dosar 58/1970, ff. 7–9.
 - 18 Ibidem, dosar 151/1972, ff. 28–36.
 - 19 Ibidem, ff. 38–39.
 - 20 Ibidem, dosar 85/1970, ff. 15–29.
 - 21 Prezidiul Permanent al CC al PCR l-a aprobat în ședința din 3 martie 1971.
 - 22 Petre Opreș, *Programul nuclear românesc...*
 - 23 Ceaușescu n-a apucat să vadă centrala nuclear-electrică în

- funcțiune. Obiectivul energetic s-a construit greoi, primul reactor fiind dat în folosință abia la 16 aprilie 1996.
- 24 6–12 august 1969.
- 25 Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR, 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 244.
- 26 Intervenția lui Florea Dumitrescu din cadrul colocviului *De ce? Cum? Când? Aderarea României la FMI*, București, Fundația Europeană Titulescu, 15 noiembrie 2012.
- 27 3–5 iulie 1968.
- 28 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 56/1972, ff. 75–87.
- 29 Intervenția lui Florea Dumitrescu, în *loc. cit.*
- 30 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 56/1972, ff. 75–87.
- 31 Ibidem, f. 6.
- 32 Ibidem, dosar 52/1970, ff. 4–8.
- 33 Ibidem, dosar 56/1972, f. 12.
- 34 ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 56/1972, f. 4.
- 35 Marian Tudor, *40 de ani de înjugare a României la FMI. Destul!*, în „Tribuna Socială”, decembrie 2012.
- 36 Intervenția lui Florea Dumitrescu, în *loc. cit.*

Sfârșitul volumului II

București, iulie 1954; Nicolae Ceaușescu la Conferința pe țară a Uniunii Tineretului Muncitor

București, septembrie 1955; Secretarul cu Organizatoricul, la tribuna Congresului al II-lea al PMR

București, septembrie 1955; Congresul al II-lea al PMR; de la stânga la dreapta: Emil Bodnăraș, Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Teodor Iordăchescu, Mihail Sadoveanu, Alexandru Moghioroș

București, 23 august 1957; în prim-plan, de la stânga la dreapta: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ho și Min, Petru Groza. În plan secund – Grigore Preoteasa, Nicolae Ceaușescu, Emil Bodnăraș

Ceaușescu în 1956, tuns și frezat după moda vremii

*București, 23 august 1957; de la stânga la dreapta:
Alexandru Moghioroș, Nicolae Ceaușescu, Ștefan Voitec
în tribuna oficială la sărbătoarea națională a României.
Ceaușescu salută coloanele de demonstranți*

Rostock, aprilie 1957; vizita delegației PMR în Republica Democrată Germană; de la stânga la dreapta: Nicolae Ceaușescu, Ștefan Voitec, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica. Printre liderii comuniști revenise moda pălăriilor și a pardesiilor considerate accesorii „burgheze” în vremea lui Stalin

Timișoara, iulie 1958; miting prilejuit de retragerea trupelor sovietice. De la „centru” au venit Leontin Sălăjan (al treilea din stânga) și Ceaușescu (al patrulea), ambii ridicați la rang de general în timpul ocupației sovietice

Moscova, noiembrie 1958; funeraliile lui Grigore Preoteasa; de la stânga la dreapta: Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica și Leonid Brejnev poartă sicriul cu defunctul pe ultimul drum

Craiova, mai 1959. Vizită de lucru la Uzinele „Electroputere“, mândria industriei constructoare de mașini; de la stânga la dreapta: Chivu Stoica, Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu în dialog cu oamenii muncii

Cluj, martie 1960. Vizită de lucru a conducerii PMR la Universitatea Babeș-Bolyai; în prim-plan, de la stânga la dreapta: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu, Constantin Daicoviciu (rectorul Universității)

Moscova, octombrie 1961; delegația PMR la Congresul al XXII-lea al PCUS; de la stânga la dreapta: Nicolae Ceaușescu, Chivu Stoica, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ion Gheorghe Maurer, Emil Bodnăraș, Leonte Răutu

București, 8 noiembrie 1961; festivitatea zilei de naștere a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej; de la stânga la dreapta: Mihai Dălea, Alexandru Drăghici, Petre Borilă, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, Gheorghe Apostol, Nicolae Ceaușescu

București, decembrie 1961; consfătuirea pe țară a tăranelor colectiviști; de la stânga la dreapta: Gheorghe Apostol, Nicolae Ceaușescu, Paraschiva Arghezi, Tudor Arghezi, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica

Moscova, 1962: ceremonia semnării documentelor bilaterale; în prim plan: Nikita Hrușciov și Gheorghe Gheorghiu-Dej mimând în fața presei, cât mai elocvent, frăția româno-sovietică. În spatele liderului român, echipa sa de fideli, avându-i în primul rând pe Alexandru Bârlădeanu, Leonte Răutu, Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer. În spatele lui Hrușciov, „așteaptă” Leonid Brejnev

Doi buni prieteni – Alexandru Drăghici și Nicolae Ceaușescu la o întâlnire între familii de nomenclaturişti din anii '60

Pitești, februarie 1965; Nicolae Ceaușescu în prezidiul unei conferințe la Institutul Pedagogic de 3 ani

București, iulie 1965; Nicolae Ceaușescu, la tribuna Congresului al IX-lea al PCR

București, iulie 1965; noul secretar general al CC al PMR la primul său discurs în această calitate

București, iulie 1965; Nicolae Ceaușescu la Congresul al IX-lea al PCR, între cei mai de seamă oaspeți ai săi: Leonid Brejnev și Deng Xiaoping

Moscova, septembrie 1965; prima vizită a lui Nicolae Ceaușescu în Uniunea Sovietică după validarea sa ca lider al comuniștilor români. Însoțit de Brejnev parcurge ceremonialul consacrat întâmpinării celor mai înalți oaspeți străini

Moscova, septembrie 1965; vizita delegației PCR în URSS; alt moment consacrat al ceremoniilor comuniste – depunerea unei coroane de flori în Piața Roșie. Ceaușescu apare în primul rând flancat (de la stânga la dreapta) de competitorul la succesiune Gheorghe Apostol, un înalt demnitar sovietic și premierul Ion Gheorghe Maurer

București, aprilie 1966; vizita în România a lui Iosip Broz Tito, președinte al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia; în stânga, Iosip Broz Tito, iar în stânga lui Nicolae Ceaușescu, Iovanka Broz; în spatele doamnei, Corneliu Mănescu

Snagov, mai 1966; recepție cu ocazia sărbătorii de 1 Mai; de la stânga la dreapta: Chivu Stoica, Elena Ceaușescu, Nicolae Ceaușescu, Elena Maurer

Constanța, iunie 1966; vizita în România a lui Ciu En-lai, prim-ministru al Chinei. În spatele celor doi demnitari se află translatorul Ioan Romulus Budura

București, septembrie 1966; liderul partidului „dă linia” cercetării științifice cu prilejul aniversării centenarului Academiei Române

Iași, 1966; vizita conducerii PCR în jud. Iași; Nicolae Ceaușescu și Gheorghe Apostol răspund „entuziasmului mulțimii” mimând unitatea de monolit a conducerii partidului

Vidraru, 1966; vizita conducerii PCR la inaugurarea construcției barajului de la Vidraru (jud. Argeș); de la stânga la dreapta: Ion Gheorghe Maurer, Alexandru Drăghici, Ilie Verdeț, Nicolae Ceaușescu, Manea Mănescu. Ei știu că țara a intrat deja în deficit energetic

*București, februarie 1967; Nicolae Ceaușescu cu-
vântând la a VI-a Conferință a Uniunii Asociațiilor
Studentilor din RSR*

*Snagov, iulie 1967; Nicolae Ceaușescu se întâlnește
cu savantul Henri Coandă, întâlnire la care a fost
prezentă și viitoarea „academician, doctor, inginer“
Elena Ceaușescu*

București, august 1967; Discuții la înalt nivel cu delegația guvernamentală a Republicii Democrate Vietnam, condusă de Le Thank Nghi

București, ianuarie 1968; aniversarea a 50 de ani de la nașterea lui Nicolae Ceaușescu; îi sunt alături soția Elena, părinții Andruță și Lixandra și mezinul familiei, Nicu

Medgidia, aprilie 1968; vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu și Emil Bodnăraș în județul Constanța

București, mai 1968; întrevedere cu generalul Charles de Gaulle, președintele Franței

Craiova, mai 1968; Generalul Charles de Gaulle, președintele Franței, și Nicolae Ceaușescu la tribuna adunării populare din Craiova

Craiova, mai 1968; Charles de Gaulle și Nicolae Ceaușescu aclamați de mulțime pe străzile Craiovei

București, iunie 1968; Nicolae Ceaușescu votează pentru mai bine într-o ședință a Marii Adunări Naționale

Iezeru (jud. Călărași), iunie 1968; în zonele îndiguite din Lunca Dunării se numără boabele spicului, se înmulțesc cu numărul spicelor pe metru pătrat și se calculează viitoare producții record la hectar

București, 21 august 1968; înconjurat de membrii CC al PCR, Ceaușescu condamnă intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia

Pitești, august 1968; Nicolae Ceaușescu la volanul primului autoturism Dacia 1100, cadou primit din partea noii uzine

București, 21 august 1968; sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale care a adoptat Declarația cu privire la poziția PCR și a guvernului român în legătură cu evenimentele din Cehoslovacia

Cluj, 30 august 1968; adunarea populară convocată în Piața Libertății pentru a condamna intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia

*București, octombrie 1968; conducătorul partidului
și premierul României dirijează sărbătoarea Zilei
Recoltei din Piața Obor*

*București, noiembrie 1968; cuvântarea lui Nicolae
Ceaușescu la Adunarea Generală a Scriitorilor din
România*

București, mai 1969; ședința Consiliului de Stat, prezidată de Nicolae Ceaușescu, primul om din partid, primul om din stat

Zalău, iulie 1969; cel mai iubit fiu al poporului întâmpinat cu pâine, sare și palincă de Sălaj

București, august 1969; președintele SUA, Richard Nixon, și Nicolae Ceaușescu pozând pentru eternitate. În plan secund, translatorul de limbă engleză și rusă Sergiu Celac

60. București, august 1969; Congresul al X-lea al PCR; Nicolae Ceaușescu citește Raportul.

Brașov, noiembrie 1969; Nicolae Ceaușescu în vizită de lucru la Uzina „Steagul Roșu“, îngândurat, se pare de probleme și nerealizări

București, noiembrie 1969; vizita de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în cartierul Titan, mulțimea apartamentelor din noile cartiere muncitorești fiind socotită una dintre realizările epocii

Indice de nume

A

Agachi, Neculai 190, 202
 Alecsandri, Vasile 145
 Alicata, Mario 113
 Aliluyeva, Svetlana 226
 Andrei, Ștefan 30, 35, 179, 189,
 193, 214, 255, 275, 285, 290,
 382
 Andreiaș, Suzana 205, 207
 Andropov, Iuri 65, 75, 84, 85, 89,
 117, 153, 164
 Apostol, Gheorghe 6, 8, 16, 35,
 41, 44, 56, 62, 72, 105, 129-132,
 134, 137, 152, 156, 157, 158,
 164, 185, 193, 200, 211, 216,
 233, 285, 286, 289, 299, 362,
 365, 366
 Arghezi, Tudor 60, 63, 310
 Aron, Raymond 232
 Avram, Ioan 190, 202

B

Babenco 93
 Babeș, Victor 58
 Bachkatov, Nina 292
 Bagdash, Khaled 300
 Baranga, Aurel 147
 Barbu, Eugen 146
 Bâgu, Vasile 28, 29, 32
 Bălan, Ștefan 187, 201
 Bârlădeanu, Alexandru 35, 69,
 75, 79, 80, 83, 85, 87, 88, 90, 92,
 99, 104, 105, 107, 109, 117, 120,
 131, 132, 133, 134, 135, 136,
 137, 138, 141, 143, 154, 157,
 158, 161, 164, 165, 166, 171,
 172, 173, 174, 175, 177, 180,
 185, 189, 192, 195, 201, 211,
 231, 232, 233, 246, 248, 257,
 285, 286, 288, 290, 294, 362,
 366, 367
 Bebel, August 84
 Belea, Romeo 43

Beligan, Radu 192, 203
 Berghianu, Maxim 179, 194, 200,
 216
 Beria, Lavrenti 5, 14, 23, 257, 309
 Betea, Nicolae 306
 Bittman, S. 220, 226
 Blaga, Lucian 55, 60
 Blajovici, Petre 132
 Bodiul, Ivan 65, 75
 Bodnăraș, Emil 8, 17, 44, 53, 54,
 62, 63, 64, 73, 74, 76, 80, 85, 90,
 91, 103, 104, 106, 110, 111, 121,
 130, 131, 132, 134, 135, 137,
 143, 145, 157, 158, 185, 186,
 192, 211, 264, 265, 266, 271,
 286, 290, 302, 306, 315, 321,
 322, 323, 328, 355, 364, 366
 Bodnăraș, Florica 74, 132
 Bogdan, Corneliu 264
 Bolintineanu, Dimitrie 145
 Bolyai, János 58
 Borilă, Petre 9, 41, 44, 56, 130,
 134, 135, 137, 185
 Braia, Mia 215
 Brandt, Willy 258, 259
 Brauner, Victor 304, 313
 Brauner, Harry 304
 Brâncuși, Constantin 145
 Brejnev, Leonid 65, 75, 153, 154,
 163, 164, 171, 172, 173, 174,
 175, 176, 178, 182, 255, 261,
 262, 263, 266, 268, 269, 282,
 283, 292, 293, 312, 321, 325,
 327, 329, 337, 338, 339, 340,
 341, 342, 343, 344, 345, 348,
 349, 354, 355, 356, 357, 370,
 377
 Brucan, Silviu 127
 Bulganin, Nikolai 22
 Burlan, Dumitru 223
 Burtică, Cornel 15, 25, 189, 383
 Buzilă, Boris 47

C

Carafoli, Elie 150
 Caragiale, Ion Luca 145, 209
 Caraman, Mihai 122, 139, 347, 348
 Caramitru, Ion 304
 Carol al II-lea 8, 224, 231, 297
 Carrillo, Santiago 256, 296
 Carrère d'Encausse, Hélène 356
 Castro, Fidel 113, 320
 Călinescu, George 60, 63
 Ceaușescu, Andreuță 209, 210
 Ceaușescu, Elena (Lenuța) 138, 187, 196, 206, 209, 212, 215, 218, 219, 222, 223, 289, 366, 391
 Ceaușescu, Ilie 187
 Ceaușescu, Lixandra 209, 210
 Ceaușescu, Nicolae passim
 Ceaușescu, Nicu 206, 212
 Ceaușescu, Valentin 187, 206, 212
 Ceaușescu, Zoia 206, 212
 Cernik 327
 Cernișevski 219
 Chișinevski, Iosif 8, 9, 10, 18, 19, 37, 46, 71, 199, 367
 Ciută, I. 220, 226
 Clementis, Vladimír 301
 Cojescu, Norocica Maria 201
 Coliu, Dumitru 41, 44, 53, 69, 134, 137
 Constantinescu, Miron 8, 9, 10, 16, 18, 19, 20, 37, 71, 198, 199, 200, 204, 367
 Constantinescu-Iași, Petre 144
 Cosma, Ion 9
 Cosma, Neagu 225, 292
 Coșbuc, George 145, 277
 Crainic, Nichifor 305, 313
 Crăciun, Constanța 286
 Crișan, Vasile 225
 Csiko (Drăghici), Martha 216, 289
 Cunhal, Alvaro 296
 Curticeanu, Silviu 141, 225
 Cuza, Alexandru Ioan 53
 Cyrankiewicz, Jozef 124

D

Daicoviciu, Constantin 54, 59
 Dalea, Mihai 6, 96, 100, 134, 137, 157, 287, 357
 Dănălache, Constantin 376
 Dăscălescu, Constantin 365
 de Gaulle, Charles 113, 222, 240, 250, 252, 261, 316, 317, 318, 319, 320, 323, 348
 de Musset, Alfred 304
 Dehuai, Peng 102, 115
 Delavrancea Gibory, Henriette 224
 Dinh, Ngo 116
 Djilas, Milovan 190
 Doncea, Constantin 28, 31, 307
 Drancă, Ion 32
 Drăgan, Constantin 286
 Drăgan, Iosif Constantin 276, 291
 Drăghici, Alexandru 6, 9, 16, 17, 39, 40, 44, 64, 91, 93, 99, 100, 121, 122, 130, 131, 132, 134, 135, 137, 138, 157, 164, 179, 185, 196, 200, 216, 233, 242, 243, 276, 285, 287, 288, 289, 297, 299, 302, 303, 305, 308, 309, 310, 315, 348, 367
 Dubček, Alexander 301, 313, 324, 325, 327, 329, 334, 347
 Duclos, Jacques 179
 Dumitrescu, Florea 387, 390, 392
 Dumitrescu, Vasile 194

E

Eisenhower, Dwight David 253, 269
 Eminescu, Mihai 145, 311
 Enescu, George 145
 Engels, Friedrich 8, 106, 227, 231, 245, 246, 273, 274, 340
 En-lai, Ciu 108, 137, 253, 266, 267, 331, 339, 353
 Epișev, Alexei 89
 Esenin, Serghei 344

F

Faria, Jesus 256
 Fazekas, János 6, 9, 16, 39, 51, 53, 54, 342

Florescu, I. 220, 226

Florescu, Mihail 190

Frunze, Mihail 220

G

Garaudy, Roger 190

Gavrilovici, Mihail 93

Găneț 93

Genad, Heinrich 32

Georgescu, Adrian 381, 383

Georgescu, Teohari 10, 11, 14, 19,
63, 68, 71

Gere, Mihai 286, 287, 375

Gheorghe, Stoica 28, 55, 156, 306,
309, 357

Gheorghiu, Lica 194, 315

Gheorghiu, Vladimir 34, 39, 45

Gheorghiu-Dej, Gheorghe 5, 6,
8-13, 16-21, 28, 32, 34-41, 43,
44, 46, 48, 52-56, 61-66, 68-77,
79-81, 83-86, 90-93, 95-99, 103-
105, 107, 109, 111, 112, 119-
137, 140, 149, 151, 152, 155,
157, 163, 164, 172, 184, 186,
191, 194-196, 198-200, 207, 211,
213, 216, 219, 224, 230, 231,
232, 243, 244, 247, 250-253,
256, 258, 264, 273, 280, 285,
288, 302, 304, 307-310, 315,
348, 349, 366, 367, 373, 376

Giosan, Nicolae 151

Goga, Octavian 145

Goldberger, Nicolae 32

Gomulka, Wladyslaw 77, 124,
125, 126, 262, 321, 334

Gorbaciov, Mihail 153, 275, 282,
284, 293, 333, 346

Grigorescu, Nicolae 145, 182

Gropius, Walter 237

Groza, Petru 56

Guină, Nicolae 75, 96, 101, 164

H

Hajeck, Jiri 334

Hallstein 258

Harriman, William Averrel 123,
139, 267, 272

Hatmanu, Dan 304

Hațieganu, Iuliu 58

Hitler, Adolf 175, 317

Hlevca, B. 220, 226

Ho Și Min 266, 331, 335, 353

Holostenko, Vitali 105

Hrușciov, Nikita 5, 9, 10, 17, 19,
22, 23, 26, 29, 42, 65, 66, 70-72,
78, 80-86, 88, 90-92, 94-96, 98,
99, 101-105, 107-109, 113, 114,
117, 123, 156, 216, 228, 230,
253, 257, 309, 320, 343, 344,
370

Hulubei, Horia 166, 181, 144

Hulubescu, Traian 29

Husák, Gustáv 301

I

Iago 71

Iliescu, Ion 53, 135, 179, 182, 195,
196, 245, 287, 310, 311, 376

Ionesco, Eugen 147

Ionescu-Sisești, Gheorghe 63

Ioniță, Ion 195

Iosif al II-lea 235

Ivan cel Groaznic 171

Ivașcu, George 64, 305

J

Jaruzelski, Wojciech 329

Jegalin, I.K. 179, 114

Jivkov, Todor 137, 262, 300, 321,
334, 338

Johnson, Lyndon B. 139, 261, 263-
266, 349

Joja, Athanase 53, 54

K

Kádár, János 178, 262, 321, 322,
334

Kaganovici, Lazar 5, 18, 23

Kaigl, Vladimir 78, 87

Kassem, Abdel Karim 116

Kennedy, John F. 139,

Kiesinger, Kurt Georg 258, 259

Kim, Ir Sen 105, 108, 114, 117

Kissinger, Henry 351-354

Konev, Ivan 124

Kosighin, Alexei 22, 26, 153, 164,
173, 174, 175, 261, 320, 327,
333, 356

Kozlov, Frol 113
Kuhn, Moscu 55
Kundera, Milan 310
Kuznețov, V.V. 82

L

Le Corbusier 237
Lenin, Vladimir 8, 10, 65, 83, 106,
127, 173, 176, 193, 197, 220,
229, 231, 273, 282, 348, 368,
369
Lennon, John 351
Lippe, Just 296
Litvinenko, Alexandr 141
Lîng-si, U 106
Luca, Vasile 10, 11, 13, 19, 63, 68,
71, 216, 307
Lupu, Petre 12, 30, 36, 135
Luther, King Martin 250

M

Macaluso, Emanuele 113
Macovescu, George 264, 267, 353
Macri, Emil 278, 292
Maiakovski, Vladimir 344
Maicu, Horia 43
Malenkov, Gheorghe 5, 18, 23
Manea, Constantin 185
Mao, Tze-dun 84, 95, 102, 103,
105, 106, 107, 108, 109, 114,
230, 253, 254, 268, 316, 321
Marcuse, Herbert 316
Maria Tereza 235
Marin, Gaston 90, 111, 132, 134,
143, 177, 193, 194, 231, 246,
264, 271
Marinescu, Voinea 57, 127, 241
Marr 340
Marx, Karl 8, 95, 106, 174, 227,
231, 245, 273, 274, 316, 340
Matei, Gheorghe 32
Matei, Ștefan 61
Maurer, Ion Gheorghe 44, 62, 65,
75, 76, 79, 84, 90, 91, 101, 104,
105, 107-111, 113, 114, 118,
119, 121, 123-125, 128-138,
145, 150, 153, 155-158, 164,
179, 183, 185, 186, 192, 195,
196, 198, 211, 212, 215-217,

222, 231, 240, 242, 248, 251,
253, 256, 259, 260, 263-267,
271-273, 284-287, 290, 296,
302, 306-309, 315, 317, 319,
321, 325, 331, 332, 338, 339,
342, 349, 351-353, 355, 356,
362, 364, 366
Maurer, Lilica 212
Mănescu, Corneliu 75, 79, 121,
127, 158, 164, 193, 251, 252,
257, 258, 263, 265, 267, 271,
283, 329, 338, 343, 356, 357,
366
Mănescu, Manea 150, 157, 164,
188, 190, 197, 198, 199, 281,
375
Mârza, Vasile 144
McNamara, Robert 387
Mdjavanadze, Vasili 117
Mecena 31
Mervart, J. 87
Miculescu, Angelo 190, 202
Mihai I 231
Mihăilescu, E. 220, 226
Miklós, Horthy 95, 96
Mikoian, Anastas 22, 117, 153
Miskolczy, Deszö 58
Mlynar, Zdenek 333
Moghioroș, Alexandru 8, 21, 44,
54, 130, 132, 134, 135, 137, 157,
185, 213, 215, 285, 286, 289,
367
Moisil, Grigore 144, 146
Moldovan, Roman 150, 187
Molière 238
Molotov, Viaceslav 5, 18
Moromete, Ilie 375
Moscovici, Serge 155
Munteanu 93
Muquio, Xue 293
Murgescu, Costin 111
Mussolini, Benito 297

N

Nagy, Imre 18, 26
Napoleon, Bonaparte 49, 50, 317
Nasser, Gamal Abdel 262
Neagoe, Marin 205
Neagu, Andrei 148

Negri, Antonio 316
 Nenîtescu, Costin 221
 Nicolau, Serghei 93
 Nicolescu, Miron 144
 Niculescu-Mizil, Paul 56, 129,
 136, 137, 143, 150, 155, 157,
 164, 173, 184, 188, 195, 197,
 214, 240, 251, 252, 254, 264,
 286-288, 290, 298-300, 325,
 338, 345, 357, 364, 374-376
 Nixon, Richard 340, 349-354, 358,
 360
 Novikov, V.N. 164, 166, 180
 Novotny, Antonin 262, 301, 313,
 321
 Novozamsky, Jiri 87
 Nyers, Reszo 293

O

Oigenstein, Lev 46
 Onescu, Cornel 36, 196, 276, 376
 Osman, Radu 194
 Oțetea, Andrei 144

P

Pacepa, Ion Mihai 347
 Pahlavi, Aryamehr Mohammad
 290
 Pahlavi, Farah 290
 Pajetta, Giancarlo 112
 Palade, George Emil 276, 291
 Pană, Gheorghe 364
 Patilineț, Vasile 36, 93, 157, 197,
 200, 287, 306, 375, 376
 Pauker, Ana 10, 11, 13, 19, 63, 68,
 71, 288, 307
 Paul al VI-lea 321
 Păcuraru, Andrei 85
 Pârvulescu, Constantin 9, 28, 29,
 30, 38, 41, 195, 273, 275, 299,
 366, 367, 389, 390
 Pătrășcanu, Lucrețiu 13, 149,
 287, 288, 302, 304, 305, 306,
 307, 308, 309, 310
 Păunescu, Adrian 310, 315
 Peterfi, Ștefan 286
 Petrescu, Adela 207
 Petrescu, Dumitru 364
 Petrescu, Gogu 207

Petrescu, Marin 94
 Petrosianț A.M. 382
 Pintilie, Gheorghe 93
 Pleșiță, Nicolae 347
 Podgornii, Nicolai 85, 86, 89, 114,
 166, 261, 282
 Popescu, Dumitru 150, 151, 179,
 189, 190, 191, 193, 197, 200,
 205, 214, 332, 375
 Popescu-Puțuri, Ion 148
 Popovici, Silvia 216
 Popovici, Tiberiu 144
 Posteucă 93
 Preda, Marin 274, 368, 369, 375
 Preoteasa, Grigore 21, 22
 Preoteasa, Ilinca 224
 Prințul Nicolae 212, 224

R

Radhakrishnan, Sarveppalli 183
 Radoșoveșkaia, Stela 215
 Radu, Ioana 215
 Rahmetov 219
 Rakosy, Matyas 6
 Ralea, Mihai 63
 Rankovic, Alexandr 357
 Rădoi, Gheorghe 132, 134, 194
 Răduică, Grigore 306
 Rădulescu, Gogu 132, 134, 143,
 356, 364, 380
 Răutu, Leonte 21, 29, 34, 41, 44,
 46, 54, 69, 72, 75, 76, 90, 98,
 133, 134, 135, 136, 137, 138,
 143, 145, 147, 150, 157, 175,
 196, 197, 273, 287, 366, 367
 Rebreanu, Liviu 145
 Ricci, Tiberiu 43
 Roaită, Vasile 7
 Rochet, Waldeck 179, 256, 269,
 322
 Roller, Mihail 32, 45
 Roman, Hortensia 223
 Roman, Petre 206, 223
 Roman, Valter 206, 367
 Romașcanu, Grigore Vasile 172
 Roosevelt, F.D. 358
 Rosen, Mozes 305
 Roșca, Ioan 202
 Runge, Eugen 348

Rusk, Dean 263-267, 271

S

Sadoveanu, Mihail 145

Sauvy, Alfred 232

Sălăjan, Leontin 17, 44, 63, 69,
134, 135, 137, 195, 213, 216

Sârbu, Maria 98

Schachter, Abraham 207

Schweitzer, Pierre-Paul 387

Seciu, Valeria 304

Sefit, Ibrahim 309

Sfetcu, Paul 37, 48, 74

Shakespeare, William 71

Shaoqi (Şao-tî), Liu 105, 116, 293

Sien-nien, Li 111

Sik, Ota 293, 330, 333

Sin-ciuian, U 106

Sinița, M. S. 82

Solomon, Ozias 220, 221

Solon 158

Stancu, Zaharia 63, 64

Stănescu, Ion 93, 277, 278, 291,
325

Stefanski-Gorn, Alexandru 105

Stoica, Chivu 8, 21, 41, 44, 62, 76,
90, 104, 128, 130, 131, 132, 134,
135, 136, 137, 143, 145, 156,
157, 185, 200, 216, 233, 244,
284, 285, 286, 287, 289, 290,
367

Stolojan, Sanda 222

Stoph, Willi 125, 140

Sukarno 116

Ş

Şahnazarov, Gheorghii 153

Şandru, Ovidiu 29, 32

Şeng, Kang 103, 115, 266

Şerban, Ignace 43

Ştefan cel Mare 297

T

Takacs, L. 54, 59

Tătărescu, Gheorghe 60

Thieu 354

Thorez, Maurice 252

Tito, Iosip Broz 16, 17, 69, 86, 96,
102, 110, 247, 261, 262, 307,

320, 321, 323, 328, 329, 330,
335, 338, 347, 355, 357

Titov, Gherman 66, 76

Titova, Tamara 66

Togliatti, Palmiro 113, 114, 118,
252, 275

Toma, Alexandru 310

Toma, Sorin 310, 367

Trofin, Virgil 36, 42, 44, 157, 197,
287, 364, 375

Troțki, Leon 368

Tutoveanu, Ion 124

Ț

Țugui, Pavel 53, 54

U

Ulbricht, Walter 112, 125, 258,
259, 321, 334

Ursu, Ioan 381

Vaida, Vasile 54

Valev, Emil 110, 111

Vasilichi, Gheorghe 32

Vasilu, Constantin 12, 13

Vass, Ghizela 85, 187, 256, 367

Vălcu, Vasile 156

Verdeț, Ilie 36, 136, 137, 200

Vințe, Ion 28

Vlad, Vasile 357

Voicu, Ștefan 12

Voitec, Ștefan 21, 44, 62, 69, 134,
135, 137, 145, 357

Von Killinger, Manfred 169

Voroșilov, Climent 22

W

Wilson, Harold 261

Wittome, L.A. 389

X

Xiaoping, Deng 126

Xu, Jianguo 104

Y

Yefang, Sun 293

Z

Zheng, Peng 103, 106

Zilber, Belu 306, 308

BIBLIOGRAFIE

I. Documente inedite

- Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fondul Comitetul Central al Partidului Comunist Român (în continuare fondul C.C. al P.C.R.), Secția Cancelarie, dosarele 51/1955
50/1954, 8/1956, 61/1956, 186/1956, 1/1958, 169/1956, 183/1956, 28/1957, 50/1957, 15/1958, 19/1958, 21/1958, 27 /1958, 15/1959, 37/1959, 43/1959, 10/1960, 20/1960, 28/1960, 37/1960, 7/1961, 11/1961, 12/1961, 14/1961, 17/1961, 30/1961, 38/1961, 57/1961, 6/1962, 12/1962, 78/1962, 4/1963, 10/1963, 12/1963, 18/1963, 20/1963, 24/1963, 33/1963, 34/1963, 44/1963, 2/1964, 5/1964, 6/1964, 9/1964, 22/1964, 27/1964, 28/1964, 29/1964, 35/1964, 56/1964, 33/1964, 119/1964, 70/1965, 36/1965, 57/1965, 129/1965, 237/1965, 170/1965, 14/1966, 23/1966, 50/1966, 60/1966, 77/1966, 80/1966, 96/1966, 102/1966, 21/1968, 62/1968, 64/1968, 65/1968, 135/1968, 194/1969, 25/1970, 44/1970, 55/1970, 58/1970, 59/1970, 81/1970, 85/1970, 56/1972, 151/1972
Idem, Secția Administrativ-Politică, dosarele 19/1958, 25/1958, 26/1958
Idem, Colegiul Central de Partid, litera B, dosarul B/1115 (vol. 2)
Idem, Secția Cadre, dosarele C/2050 și L/242
Idem, Secția Organizatorică, dosarele 20/1958, 28/1958
Idem, Secția Relații Externe, dosarele 6/1964, 39/1962, 26/1964, 29/1964, 53/1964, 37/1965, 40/1965, 155/1965, 21/1966, 25/1966, 77/1966, 65/1968,

II. Documente editate

- ***, *Codul Penal. Text oficial cu modificările până la data de 1 decembrie 1960, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Editura Științifică, 1960
***, *Consiliul de Stat al RSR, Decretul nr. 770 din 1 octombrie 1966 pentru reglementarea întreruperii cursului sarcinii*, în „Monitorul Oficial”, nr. 60, 1 octombrie 1966
***, *Legea 11/1971*, în „Buletinul oficial”, 21 octombrie 1971
Berindei, Mihnea; Dobrinu, Dorin; Goșu, Armand (eds.), *Istoria comunismului din România. Documente Nicolae Ceaușescu (1965–1971)*, Vol. II, Iași, Editura Polirom, 2012
Budura, Romulus Ioan, *Studiu introductiv*, în „Politica independentă a României și relațiile româno-chineze: 1954–1975. Documente”, București, Arhivele Naționale ale României, 2008
Buzatu, Gheorghe; Chirițoiu, Mircea (eds.), *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete (1944–1989)*, Vol. I, Editura Paideea, 1998
Dobre, Florica (coord.), *Securitatea: structuri-cadre: obiective și metode*, București, Editura Enciclopedică, 2006

- Dobre, Florica; Banu, Florian; Duică, Camelia; Moldovan, Silviu B.; Țăranu, Liviu, *Trupele de Securitate (1949–1989)*, Studiu introductiv de Florian Banu și Liviu Țăranu, București, Editura Nemira, 2004
- Lungu, Corneliu Mihai; Retegan, Mihai (eds.), *1956. Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996
- Nastasă, Lucian (coord.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968)*, Cluj, Centrul de resurse pentru diversitate etnoculturală, 2003
- Oprîș, Petre, *Industria românească de apărare. Documente*, Ploiești, Editura Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2007
- Pavelescu, Alina; Dumitru, Laura, *PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972)*, București, Arhivele Naționale ale României, 2007
- Pleșa, Neagoe Elis, *Dosarul Ana Pauker*, Vol. 1, București, Nemira & co, 2006
- Preda, Dumitru (coord.), *România – Republica Federală Germania. Începutul relațiilor diplomatice: 1966–1967*, București, Editura Enciclopedică, 2009

III. Presă

„Scînteia“ (1955-1970)

IV. Memorii, jurnale, însemnări

- Aliluyeva, Svetlana, *Tatăl meu Stalin*, Ploiești, Editura Elit, 1998
- Betea, Lavinia, *Partea lor de adevăr*, București, Compania, 2008
- Buzilă, Boris, *În prezența stăpînilor. Treizeci de ani de jurnal secret la România Liberă*, București, Editura Compania, 1999
- Curticeanu, Silviu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000
- Dobrescu, Maria, *La curtea lui Ceaușescu. Dezvăluirile Suzanei Andreiaș despre viața de familie a cuplului prezidențial*, Timișoara, Editura Amaltea, 2004
- Marin, Gheorghe Gaston, *În serviciul României și al lui Gheorghiu-Dej. Însemnări de viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000
- Nagy, Imre, *Însemnări de la Snagov: corespondență, rapoarte, convorbiri*, Iași, Editura Polirom, 2004
- Năstăsescu, Violeta, *Elena Ceaușescu, confesiuni fără frontiere*, București, Editura Niculescu, 2011
- Niculescu-Mizil, Paul, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997
- Popescu, Dumitru, *Am fost și cioplitor de himere*, București, Editura Expres, 1993
- Popescu, Dumitru, *Cronos autodevorându-se. Panorama răsturnată a mirajului politic. Memorii II*, București, Curtea Veche Publishing, 2006
- Preda, Marin, *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Introducere de Eugen Simion, Ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare, București, Editura Cartex Serv, 2008

- Sfetcu, Paul, *13 ani în anticamera lui Dej*, Ediția a II-a revizuită, Selecție, introducere și note de Lavinia Betea, București, Curtea Veche, 2008
- Stolojan, Sanda, *Cu de Gaulle în România*, București, Editura Albatros, 1994
- Țugui, Pavel, *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost șef de Secție a CC al PMR*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999

V. Lucrări speciale

- ***, *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român, 6–12 august 1969*, București, Editura Politică, 1969
- ***, *In memoriam Ilie Verdeț*, Lucrare apărută cu sprijinul Fundației Muncii din România
- ***, *Ion Iliescu în dialog cu Vladimir Tismăneanu. Marele șoc din finalul unui secol scurt*, București, Editura Enciclopedică, 2004
- ***, *Notă privind convorbirile dintre tovarășul Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, și Richard M. Nixon, Președintele Statelor Unite ale Americii*, în „Dosarele istoriei”, Nr. 11/2004
- ***, *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță, Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999 – ianuarie 2001*, Prefată de Dan Zamfirescu, București, Editura Ianus Inf. SRL, 2001
- ***, *Romania and the Warsaw Pact, 1955–1989*, Vol. I, Document Reader compiled for the International Conference „Romania and the Warsaw Pact”, 3–6 oct. 2002
- Anton Mioara, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007
- Ardeleanu, Ion; Clătici, Olivia (coord.), *Cunoștințe social-politice. Manual pentru clasa a X-a*, București, EDP, 1983
- Bachkatov, Nina; Wilson, Andrew, *Les nouveaux sovietiques de A à Z*, Paris, Calman-Levy, 1991
- Betea Lavinia, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iași, Editura Editura Polirom, 2001
- Betea, Lavinia (coord.); Diac, Cristina; Mihai, Florin-Răzvan; Țiu, Ilarion, *Viața lui Ceaușescu. Ucenicul Partidului*, București, Editura Adevărul Holding, 2012
- Betea, Lavinia (coord.); Diac, Cristina; Mihai, Florin-Răzvan; Țiu, Ilarion, *21 august 1968 – Apoteoza lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2009
- Betea, Lavinia, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997
- Betea, Lavinia, *Gaston Marin: De la Kremlin spre Vest și Casa Albă*, în „Jurnalul Național”, 6 martie 2007
- Betea, Lavinia, *Interviu cu Ion Stănescu. Securitatea – scutul și pavăza partidului*, în „Jurnalul Național”, 7 iunie 2010
- Betea, Lavinia, *Intrai cu „pionii” în „obiectiv” când Ceaușeștii erau la mare*, în „Jurnalul Național”, 3 septembrie 2009
- Betea, Lavinia, *Maurer și lumea de ieri*, București, Editura Dacia, 2001

- Betea, Lavinia, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Fundației „Ioan Slavici, 1995
- Betea, Lavinia, *Povești din cartierul Primăverii*, București, Editura Curtea Veche, 2010
- Betea, Lavinia, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Iași, Editura Editura Polirom, 2001
- Betea, Lavinia; Andrei, Ștefan, *Stăpânul secretelor lui Ceaușescu. I se spunea Machiavelli*, București, Adevărul Holding, 2011
- Bos, Jan Willem, *Momentul 1968. România și Nicolae Ceaușescu în presa olandeză*, în „Analele Sighet 9“, Anii 1961–1972: Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării, București, Editura Fundația Academia Civică, 2001
- Buga, Vasile, *Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu U.R.S.S. (A.R.L.U.S.)*, în „România 1945–1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste“, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012
- Buga, Vasile, Desprinderea României din sfera de influență sovietică în viziunea Moscovei, în „Dosarele istoriei“, 4/2004
- Burakowski, Adam, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu, 1965–1989. Geniul Carpaților*, Iași, Editura Editura Polirom, 2011
- Butler, W. E., *Legal Configurations of Integration in Eastern Europe*, în „International Affairs“, Vol. 51, Nr. 4 (octombrie 1975)
- Buzatu, Gheorghe, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele, stenograme și cuvântări secrete, dosare inedite, „procesul“ și execuția*, Iași, Editura TipoMoldova, 2011
- Carrère d'Encausse, Hélène, *Imperiul spulberat. Revolta națiunilor în URSS*, București, Editura Remember – Sic Press Group, 1993
- Cătănuș, Dan (ed.), *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto – chinez. Vol. I (1957–1965)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2004
- Cătănuș, Dan, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României. 1956–1965*, București, Editura INST, 2011
- Ceaușescu, Nicolae, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste. Rapoarte, cuvântări, articole. Septembrie 1966 – decembrie 1967*, Vol. II, București, Editura Politică, 1968
- Chirițoiu, Mircea, *Ecoul românesc al polemicii sovieto – chineze*, în „Dosarele istoriei“, 6/1997
- Chivoci, Florin, *Evoluția relațiilor româno – franceze în epoca Ceaușescu*, în „Memoria“, accesat online la adresa http://revista.memoria.ro/?location=view_article&id=1030
- Conovici, Mariana, *Martie 1965 – Nicolae Ceaușescu, noul lider al comuniștilor români*, în „Analele Sighet 9“, Anii 1961–1972: Țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stagnării, București, Editura Fundația Academia Civică, 2001
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997
- Cosma, Neagu, Stănescu Ion, *De la iscoadă la agentul modern în spionajul și contraspionajul românesc*, București, Editura Paco, 2001
- Costache, Brândușa, *Activitatea României în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949–1974)*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012

- Courtois, Stephane (coord.), *Dicționarul comunismului*, Iași, Editura Polirom, 2008
- Cristea, Adrian Eugen, *Conspirație și interese în legătură cu familia Ceaușescu*, București, Editura ALT PRESS TOUR, 2011
- Crișan, Vasile, *La vânătoare cu Ceaușescu*, București, Editura Adevărul Holding, 2010
- Deletant, Denis, *Ceaușescu și Securitatea*, București, Editura Humanitas, 1998
- Dobre, Florica (coord.), *Membrii CC al PCR. 1945–1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004
- du Bois, Pierre, *Ultimele zile ale lui Gheorghiu-Dej*, în „Dosarele istoriei”, nr. 3/1997
- Duțu, Alexandru, *Prima aplicație românească la nivel de Front independent și primele neînțelegeri româno – sovietice în cadrul Tratatului de la Varșovia (mai 1965)*, comunicare prezentată la Congresul Internațional de Istorie Militară, București, 2003
- Floyd, David, *Rumania. Russia's Dissident Ally*, London, Pall Mall Press, 1965
- Frunză, Victor, *Istoria comunismului în România*, București, Editura Victor Frunză, 1999
- Gabanyi, Anneli Ute, *Cultul lui Ceaușescu*, Iași, Editura Polirom, 2003
- Gheorghe, Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României 1939–1945*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983
- Hamelet, Michel-Pierre, *Nicolae Ceaușescu avec ses textes essentiels*, Paris, Editions Seghers, 1971
- Hamelet, Michel-Pierre, *Nicolae Ceaușescu, biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971
- Harrington, Joseph F.; Courtney, Bruce J., *Relații româno – americane, 1940–1990*, Iași, Institutul European, 2002
- Holloway, David, *Stalin și bomba atomică*, Iași, Institutul European, 1998
- Ionescu, Ghiță, *Communism in Rumania (1944–1962)*, London, Oxford University Press, 1964
- Ionescu-Gură, Nicoleta, *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006
- Karpinski, Jakub, *Istoria comunismului polonez și mondial – din „victorie” în „victorie” până la catastrofa finală*, Timișoara, Editura de Vest, 1993
- Kligman, Gail, *Politica duplicității. Controlul reproducerii în România lui Ceaușescu*, Editura Humanitas București, 2000
- Korbonski, Andrzej, *Theory and Practice of Regional Integration. The Case of Comecon*, în „International Organization”, Vol. 24, Nr. 4, Regional Integration: Theory and Research (toamna 1970)
- Kunze, Thomas, *Nicolae Ceaușescu. O biografie*, București, Editura Vremea, 2002
- Lakatos, Artur, *Câteva premise privind vizita lui Nixon în România*, în „Acta Musei Napocensis”, Nr. 47/II, 2010
- Lăzăroiu, Dumitru Felician; Millea, Nona, *Electronica românească – o istorie trăită*, București, Editura AGIR, 2011
- Lenin, V.I., *Opere*, Vol. 33, București, ESPLP, 1957

- Marx, Karl; Engels, Friedrich, *Manifestul Partidului Comunist*, București, Editura Nemira, 2006
- Medvedev, Roy, *Oamenii lui Stalin*, București, Editura Meridiane, 1993
- Michael, Lynch, *Stalin și Hrușciiov. URSS (1924–1964)*, București, BIC ALL, 2002
- Mitrokhin, Vasili; Andrew, Christopher, *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, București, Editura Orizonturi, 2003
- Montias, J. M., *Background and Origins of the Rumanian Dispute with Comecon*, în „Soviet Studies“, Vol. 16, No. 2 (Oct. 1964)
- Moraru, Constantin, *Politica externă a României (1958–1964)*, București, Editura Enciclopedică, 2008
- Moraru, Constantin; Grigorescu, Liviu-Daniel, *Conducătorii PMR la masa de Anul Nou 1961. „Să ridicăm un pahar pentru unitatea de monolit a partidului“*, în „Dosarele Istoriei“, Nr. 12/2001
- Moscovici, Serge, *Mașina de fabricat zei*, Iași, Editura Polirom, 2000
- Mugur, Florin, *Convorbiri cu Marin Preda*, București, Editura Albatros, 1973
- Negri, Antonio, *Nous avons tous 68 au corps*, în „Le Monde“, hors serie, 1968, martie – aprilie 2008
- Nicolau, Irina; Huluță, Carmen, *Surâsul lui Harry*, București, Editura Ars Docendi, 2010
- Niculescu-Mizil, Paul, *Da, a existat o politică românească*, în „Vremea“, 11 mai 1994
- Niculescu-Mizil, Paul, *România și războiul americano – vietnamez*, București, Editura Roza Vânturilor, 2008
- Novicov, Mihai, *Moartea lui Grigore Preoteasa. Catastrofa de pe aeroportul Vnukovo*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1998
- Oprea, Marius, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002
- Oprea, Marius, *Moștenitorii Securității*, București, Editura Humanitas, 2004
- Opriș, Petre, *Programul nuclear românesc*, în „Știința. Jurnalul României – acum 20 de ani“ (supliment al ziarului „Jurnalul Național“), 31 ianuarie 2009
- Otu, Petre, *1967: Războiul de șase zile și conclavul comunist de la Moscova. Ceaușescu, rebelul din Tratatul de la Varșovia*, în „Dosarele istoriei“, Nr. 10/1997
- Otu, Petre, *În Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele*, în „Magazin Istoric“, Nr. 7, iulie 1999
- Panaite, Laurențiu, *Partenerii regăsiți. RP Chineză și Statele Unite ale Americii*, în „Dosarele istoriei“, 6/1997
- Pleșa, Elis, *Rolul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în elaborarea politicii externe și în direcționarea relațiilor româno – sovietice (1960–1965)*, în „Annales Universitatis Apulensis“, Series Historica, 9/I, 2005
- Ponomarev, Boris ș.a., *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, București, Editura Politică, 1959
- Preda, Marin, *Intrusul*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Răceanu, Mircea, *Istoria clauzei națiunii celei mai favorizate în relațiile româno – americane*, București, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, 2009
- Retegan, Mihai, *1968. Din primăvară până în toamnă*, București, Editura RAO, 1998

- Scurtu, Ioan, România – retragerea trupelor sovietice. 1958, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996
- Solomon, O.; Ceașescu E.; Bittman S.; Hlevca B.; Florescu I.; Mihăilescu E.; Ciută I., *Polimerizarea stereospecifică a izoprenului cu trietilaluminiu și tetraclorură de titan*, în „Revista de Chimie“, 1961
- Soulet, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste: din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998
- Stanciu, Cezar, *Frăția socialistă. Politica RPR față de țările „lagărului socialist“ (1948–1964)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2009
- Stanciu, Cezar, *Războiul nervilor. Dispute Ceașescu – Brejnev, 1965–1971*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011
- Tănase, Stelian, *Anatomia mistificării. 1944–1989*, București, Editura Humanitas, 1997
- Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej (1948–1965)*, București, Editura Humanitas, 2006
- Tismăneanu, Vladimir; Dobrinu, Dorin; Vasile, Cristian (eds.), *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România: Raport final*, București, Editura Humanitas, 2007
- Troncotă, Cristian, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România (1965–1989)*, București, Editura Elion, 2003
- Tudor, Alina; Cătănuș, Dan, *Amurgul ilegalistilor. Plenara PMR din 9–13 iunie 1958*, București, Editura Vremea, 2000
- Tudor, Marian, *40 de ani de înjugare a României la FMI. Destul!*, în „Tribuna Socială“, decembrie 2012
- Țăranu, Liviu, *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949–1965)*, București, Editura Enciclopedică, 2007
- Țugu, Pavel, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu. Dosare literare*, București, Editura Floarea Darurilor, 1998
- Vasilieva, Larisa, *Doamnele Kremlinului. Fapte, amintiri, documente, zvonuri, legende și punctul de vedere al autorului*, Chișinău, Universitas, 1993
- Volkogonov, Dmitri, *Lenin, O nouă biografie*, București, Editura Orizonturi, 1997
- Watts, Larry, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2001 (ediție promoțională)
- Watts, Larry, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni...*, București, Editura RAO, 2011

VI. Interviu

- Eugen Adrian Cristea, directorul adjunct al fostei Direcții de Securitate și Gardă, septembrie 2009
- Maria-Noela Rădulescu, fostă angajată la IPROCHIM, 11 octombrie 2012
- Dumitru Burlan, ofițer de Securitate, septembrie 2009
- Ilinca Preoteasa, iulie 2011

Cuprins

1. Generalul „Armatei“ Partidului	5
2. Al doilea om în partid.....	27
3. În avangarda luptei cu dușmanul de clasă	48
4. Cerberul Partidului.....	61
5. În centrul conflictelor din CAER.....	77
6. Ceaușescu, vânător de agenți sovietici în România.....	90
7. „Porumbelul păcii“ și inamicul Moscovei.....	102
8. Dej a murit, trăiască Nicolae Ceaușescu!.....	119
9. „Ciocanul proletar“ la primul său congres.....	143
10. Cu buzduganul aruncat în porțile Kremlinului.....	163
11. Cel mai tovarăș dintre tovarăși.....	184
12. Tată de familie și soț model.....	205
13. Managerul Republicii Socialiste România	227
14. Jocul la patru capete: Moscova – Pekin – Washington – Hanoi	250
15. Perestroika românească.....	273
16. Pe șantierul rescrierii istoriei.....	295
17. Primăvara pragheză și vara de la București.....	316
18. Pasărea pe sârmă – între „doctrina Brejnev“ și prieteniile periculoase.....	337
19. Românii, în coada CAER-ului.....	360
20. Strict secret pentru cetățenii României.....	380
Indice de nume.....	418
Bibliografie	424

S.C. Adevărul Holding S.R.L.,
Str. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, București.

Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate exclusiv Editurii S.C. Adevărul Holding S.R.L. Reproducerea parțială sau integrală a textului fără acordul editurii este interzisă și va fi pedepsită conform legilor în vigoare.

Redactor: Cornel Catană
Tehnoredactare
și prelucrare foto: Puiu Enache
Corector: Marilena Pribu